

**ПЛАН ЗА УПРАВУВАЊЕ СО НАЦИОНАЛЕН ПАРК ГАЛИЧИЦА
ЗА ПЕРИОДОТ 2021 – 2030 ГОДИНА**

–КНИГА I–

ОХРИД, ДЕКЕМВРИ 2020 ГОДИНА

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА.....	II
ЛИСТА НА ТАБЕЛИ.....	VII
ЛИСТА НА ФИГУРИ	VIII
ЛИСТА НА КУТИИ.....	VIII
1. ВОВЕД.....	1
1.1. ОДОБРУВАЊЕ НА ПЛАНОТ ЗА УПРАВУВАЊЕ 2021 – 2030 ГОДИНА ОД МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	1
1.2. ПРЕДГОВОР.....	1
1.3. ПРИЗНАНИЈА И БЛАГОДАРНОСТ	3
1.4. КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ.....	4
1.5. РЕЗИМЕ НА ПЛАНОТ.....	5
2. ОПИС НА ПОДРАЧЈЕТО	16
2.1. ОПШТИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ПАРКОТ	16
2.1.1. Местоположба на подрачјето	16
2.1.2. Правен статус и права	16
2.1.2.1. Сопственост	16
2.1.2.2. Законски права	16
Води	18
Пасишта	19
Јавни патишта	20
2.1.2.3. Статус на подрачјето	21
2.1.2.4. Други просторни, урбанистички и управувачки планови, програми и проекти	22
Просторни и урбанистички планови	22
Просторни планови на Охридско-преспанскиот Регион	22
Просторни планови за Паркот	23
Нацрт просторен план на НПГ.....	24
Урбанистички планови за делови од Паркот	24
2.1.2.4.1. Програми и планови за шумите во Паркот	27
2.1.2.4.2. План за управување со Природното и културното наследство на Охридскиот Регион за периодот 2019 – 2028 година	27
2.1.2.4.3. Стратешки акциски план за одржлив развој на Паркот „Преспа“	28
2.1.2.4.4. Други планови	29
2.1.3. Физички особености	31
2.1.3.1. Клима.....	31
Национална клима	31
Регионална клима.....	31
Климата во Охридската Котлина	31
Климата во Преспанската Котлина	31
Клима на подрачјето	31
2.1.3.2. Релјеф, геологија и геоморфологија	32
2.1.3.2.1. Релјефни карактеристики	32
Експозиција на теренот	33
Надморска висина	33
Инклинација на теренот	33
2.1.3.2.2. Супстрат.....	33
Комплекс на палеозојски метаморфни и магматски стени	33

Комплексот на мезозојски седиментни стени.....	34
Комплексот на терциерни и квартерни седименти	34
2.1.3.2.3. Геоморфолошки појави	34
Карстен релјеф	34
Фосилен (реликтен) глацијален релјеф	36
Рецентен периглацијален релјеф	36
Рецентен абразивен релјеф.....	37
2.1.3.3. Почви и супстрати	37
Лептосол.....	38
Регосол	38
Флувијатилна (алувијална) почва (флувијален флувисол)	39
Варовничко - доломитна црница (калкомеланосол)	39
Моличен ранкер	39
Рендзина	39
Смолница	40
Циметна шумска почва	40
Црвеница.....	40
Кафеава почва врз варовници и доломити	41
Кафеава шумска почва	41
Лесивирана почва.....	41
2.1.3.4. Хидрологија	41
Подземни води	42
Површински води	42
2.2. Еколошки информации	43
2.2.1. Биогеографија.....	43
2.2.1.1. Биохора „арбореал“	44
Бореал (Тајга)	44
2.2.1.2. Широколисен арбореал (листопадни шуми)	45
Медитерански елементи на флората и фауната тесно поврзани со појасот на дабова шума (главно до надморска висина од 1 200 метри)	45
Медитерански елементи на флората и фауната тесно поврзани со појасот на букова шума (главно до надморска висина од 1 600 метри)	45
2.2.1.3. Биохора еремијал	46
2.2.1.4. Биохора орео-тундрал (аркто-планински појас).....	47
2.2.1.5. Биохора - темпорални води: блата, бари, темпорални локви и глацијални езера	47
2.2.1.6. Реликтност и ендемизам.....	48
2.2.2. Вегетација и екосистеми (живеалишта).....	48
2.2.3. Флора.....	55
2.2.3.1. Нижи растенија.....	55
Алги	55
Лишаи.....	55
2.2.3.2. Виши растенија.....	55
2.2.4. Габи	57
2.2.5. Фауна.....	57
2.2.5.1. Оценка на разновидноста на фауната во Паркот	58
Богатство на видови	58
Хетерогеност на видови	58
Правна заштита.....	58
Статус на зачуваност.....	59
Правна заштита и статус на зачуваност на без’рбетниците во Паркот.....	59
Правна заштита и статус на зачуваност на рибите во Паркот	60
Правна заштита и статус на зачуваност на водоземците во Паркот	60
Правна заштита и статус на зачуваност на влечугите во Паркот.....	61

Правна заштита и статус на зачуваност на птиците во Паркот и неговата непосредна околина	61
Правна заштита и статус на зачуваност на цицачите во Паркот	62
2.3. ИНФОРМАЦИИ ЗА СОЦИО-ЕКОНОМСКИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ	63
2.3.1. Користење на просторот на Паркот	63
2.3.1.1. Заштита на природата	63
2.3.1.2. Земјоделство	63
2.3.1.3. Шумарство	64
2.3.1.4. Рекреација	65
2.3.1.5. Лов и риболов	65
2.3.1.6. Искористување на метали и минерали	65
2.3.1.7. Користење на водата	66
2.3.1.8. Образование за животната средина и научно-истражувачки активности.....	67
Образование за животната средина	67
Научни истражувања	68
2.3.1.9. Други употреби.....	69
Собирање на лековити билки и шумски производи.....	69
2.3.2. Економски аспекти и население	69
2.3.2.1. Население и населени места во близина на Паркот	69
2.3.2.2. Населени места во границите на Паркот	70
Структура на населението во границите на Паркот	70
Број, големина и структура на домаќинствата во границите на Паркот	71
Миграциони движења на населението во границите на Паркот	71
Пештани.....	73
Љубаништа.....	74
Велестово	75
Рача.....	76
Трпејца.....	77
Рамне.....	77
Коњско (Охрид).....	78
Долно Коњско	78
Населба Исток.....	79
Елшани.....	79
Елешец.....	80
Лагадин.....	80
Шипокно	81
Св. Стефан.....	81
Лескоец (Преспа)	81
Стење	81
Коњско (Преспа)	82
Отешево.....	83
Населба Сирхан.....	83
2.3.3. Културно наследство.....	83
2.3.3.1. Вредности на заштитеното подрачје на регионот	83
2.3.3.1.1. Културни вредности.....	84
Културен пејзаж	84
Културно наследство	85
2.3.3.1.2. Вреднување на градителското наследство на Охридскиот Регион.....	85
Манастирски комплекс Свети Архангел Михаил – Свети Наум.....	86
Манастирски комплекс Света Богородица Захумска – Заум	86
2.3.3.1.3. Културно – уметнички вредности	86
Ранохристијанска базилика – Студенчишта.....	88
Манастир Свети Наум.....	88
Црква Света Богородица-Захумска	88
Пештерна црква Свети Стефан	89

Пештерна црква Света Богородица-Пештанска	89
Црква Успение на Богородица – Велестово	89
Старата населба Голем Град – Преспанско Езеро	90
2.4. ВРЕДНОСТИ НА ПОДРАЧЈЕТО	90
2.4.1. Клучни вредности на Паркот	90
2.4.1.1. Биолошка разновидност на видови	91
2.4.1.2. Биолошка разновидност на живеалишта	92
2.5. ЗАКАНИ, ОГРАНИЧУВАЊА, ПРИТИСОЦИ И МОЖНОСТИ ЗА ПОДРАЧЈЕТО	95
2.5.1. Притисоци врз клучните вредности	95
Промени во пасиштата	97
Промени во шумските екосистеми	99
Промени во водните живеалишта	101
Урбанизација и инфраструктура	103
2.5.2. Ограничувања	104
Законска рамка	104
Капацитет на институциите	112
Одржливо финансирање на ЈУНПГ	112
Недостиг на информации	113
Ниска јавна свест за потребата од зачувување на клучните вредности на Паркот	114
Ниска прекугранична соработка	115
2.5.3. Можности	115
Финансирање за активно управување со клучни живеалишта и видови	115
Развој на одржлив туризам во Паркот	116
2.6. ЕФЕКТИВНОСТА И ЕФИКАСНОСТА НА ПОСТОЈНОТО УПРАВУВАЊЕ И УПРАВУВАЧКИТЕ КАПАЦИТЕТИ СО ПОДРАЧЈЕТО	119
3. СТРАТЕГИЈА	123
3.1. ВИЗИЈА ЗА ПОДРАЧЈЕТО	123
3.2. ЦЕЛИ НА ЗАШТИТА НА ПОДРАЧЈЕТО	123
3.2.1. Зачувување на природните вредности	124
3.3. ГРАНИЦИ И ЗОНИ	130
3.4. ПРОГРАМИ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЗАШТИТЕНОТО ПОДРАЧЈЕ	138
3.4.1. Зачувување и мониторинг на природното наследство	138
3.4.2. Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето	139
3.4.3. Управување со шумски живеалишта и екосистеми	139
3.4.4. Управување со културно наследство	140
3.4.5. Локален развој	143
3.4.6. Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација	144
3.4.7. Раководење, управување, финансирање и администрација	145
4. ОПЕРАТИВЕН ПЛАН	147
4.1. ПРОГРАМИ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЗАШТИТЕНОТО ПОДРАЧЈЕ	147
4.1.1. Водечки принципи	147
4.1.1.1. Задолжителни одговорности и обврски поврзани со управувањето на НПГ	147
4.1.1.2. Примена на принципот на претпазливост и специфичности по УНЕСКО	148
4.1.1.3. Интегрално управување	148
4.1.1.4. Национална и прекугранична соработка	148
4.1.1.5. Учество на заинтересирани страни	149
4.1.2. Индикатори за евалуација на спроведување на програмите и (под)програмите	149
Табела 21: Посебни цели на управување и индикатори/показатели за нивна евалуација	150
4.1.3. Зачувување и мониторинг на природното наследство	155

<i>Табела 22: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство</i>	155
4.1.4. Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето	160
<i>Табела 23: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за одржливо користење на природните ресурси</i>	160
4.1.5. Управување со шумски живеалишта и екосистеми	161
<i>Табела 24: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за управување со шумски живеалишта и екосистеми</i>	161
4.1.6. Развој на одржлив туризам и рекреација	164
<i>Табела 25: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација</i>	164
4.1.7. Локален развој	169
<i>Табела 26: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за локлен развој</i>	169
4.1.8. Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација	171
<i>Табела 27: Пет годишен оперативен план за спроведување на Програмата за информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација</i>	171
4.1.9. Раководење, управување, финансирање и администрација	175
<i>Табела 28: Петгодишен оперативен план за раководење, управување и администрација</i>	175
5. УПРАВУВАЊЕ И РАКОВОДЕЊЕ	181
5.1. ПЛАН ЗА УПРАВУВАЊЕ И РАКОВОДЕЊЕ	181
5.1.1. Управна структура	181
5.1.1.1. Органи на управување	181
Управен одбор	181
Одбор за контрола на материјално-финансиското работење	181
Директор	181
Стручен колегиален орган	181
5.1.2. Механизми и процедури за консултации и учество на засегнатите страни во управувањето	182
5.1.3. Администрирање на Планот за управување	182
• Оценување и известување за спроведување на Планот за управување	182
• Дополнување и ревизија/ажурирање на планот и подготовка на нов план	183
5.2. ПЛАН ЗА ЧОВЕЧКИ И ДРУГИ РЕСУРСИ (ПОСТОЈНИ И ПОТРЕБНИ)	184
5.2.1. Човечки ресурси	184
• Организациска и кадровска структура (Систематизација на работни места) и потреба од вработени лица	184
<i>Табела 299: Табеларен преглед на работни места и број на извршители</i>	184
Одделение за правни, економски и општи работи	186
Одделение за заштита на природата	186
Одделение за одржливо користење на природните ресурси	186
Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација	186
• Оценка на потребите поврзани со специфични знаења и вештини за управување со НПГ	187
<i>Табела 30: Компетенции на вработените во ЈУНПГ</i>	187
5.2.2. Опрема и инфраструктура	188
5.2.2.1. Физичка инфраструктура	188
5.2.3. Буџет на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 година	189
Белешки кон финансиски извештаи	195
6. АНЕКСИ	204
6.1. ЛИСТА НА ВИДОВИ	204

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

Табела 1: Преглед на типови живеалишта вклучени во Прилог I од Директивата за живеалишта	51
Табела 2: Растителни заедници во Паркот и нивната поврзаност со типовите живеалишта од EUNIS класификацијата од 2017 и европските правни инструменти за заштита на живеалишта	52
Табела 3: Богатство на видови и ендемизам на фауната во Паркот	58
Табела 4: Вкупно население во Паркот, во 2015 година	70
Табела 5: Движење на бројот на население во границите на Паркот	72
Табела 6: МЕТТ оценка 2018 – 2019 за ЈУНПГ	119
Табела 7: Сумарен преглед на МЕТТ оценка за НП „Галичица“ 2019 година	121
Табела 8: Основни и посебни цели на управувањето со НПГ 2021 – 2030 година	127
Табела 9: Зона за строга заштита	132
Табела 10: Зона за активно управување	133
Табела 11: Зона за одржливо користење	133
Табела 12: Заштитен појас	134
Табела 13: Дозволен и забранети активности во зоните	136
Табела 14: Логичка рамка на Програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство	138
Табела 15: Логичка рамка на Програмата за одржливо користење на природните ресурси во подрачјето	139
Табела 16: Логичка рамка на Програмата за управување со шумски живеалишта и екосистеми	140
Табела 17: Логичка рамка на Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација	142
Табела 18: Логичка рамка на Програмата за локален развој	144
Табела 19: Логичка рамка на Програмата за информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација	145
Табела 20: Логичка рамка на Програмата за раководење, управување и администрација	146
Табела 21: Посебни цели на управување и индикатори/показатели за нивна евалуација	150
Табела 22: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство	155
Табела 23: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за одржливо користење на природните ресурси	160
Табела 24: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за управување со шумски живеалишта и екосистеми	161
Табела 25: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација	164
Табела 26: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за локален развој	169
Табела 27: Пет годишен оперативен план за спроведување на Програмата за информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација	171
Табела 28: Петгодишен оперативен план за раководење, управување и администрација	175
Табела 299: Табеларен преглед на работни места и број на извршители	184
Табела 30: Компетенции на вработените во ЈУНПГ	187
Табела 31: Финансиска анализа на работењето 2017 – 2019 година	190

Табела 32: Вертикална анализа на Билансот на успех 2017-2019 година.....	191
Табела 33: Финансиски коефициенти за 2017 – 2019 година.....	191
Табела 34: Буџет на Јавна установа „Национален парк Галичица“ за имплементирање на Планот за управување 2021 – 2030 година.....	193
Табела 35: Новозабележани видови во НП Галичица на <i>Arthropoda</i> (членконоги) – Подтип <i>Chelicerata</i> (хелицерати).....	204
Табела 36: Новозабележани видови во НП Галичица – Тип <i>Arthropoda</i> – Ред <i>Lepidoptera</i>	205
Табела 37: Новозабележани видови во НП Галичица – Тип <i>Chordata</i> (Хордати) – класа <i>Amphibians</i> (водоземци).....	207
Табела 38: Новозабележани видови во НП Галичица – Тип <i>Chordata</i> (Хордати) – класа <i>Reptilia</i> (влечуги).....	208
Табела 39: Оценка на вишите растенија во Паркот.....	208
Табела 40: Оценка на без рбетниците во Национален парк Галичица.....	213
Табела 41: Оценка на рибите во Паркот и неговата непосредна околина.....	230
Табела 42: Оценка на водоземците и влечугите во Паркот.....	231
Табела 43: Оценка на птиците во Паркот и неговата околина.....	236
Табела 44: Оценка на цицачите во Паркот.....	252
Табела 45: Видови од Паркот кои се на различни додатоци или конвенции.....	257
Табела 46: Преглед на насловите на типовите на живеалишта на англиски јазик согласно EUNIS класификација од 2017 година.....	260

ЛИСТА НА ФИГУРИ

Фигура 1: Број на туристи во Охридско-преспанскиот Регион 2000 – 2018 година.....	116
Фигура 2: Остварени ноќевања во Република Северна Македонија 2016 – 2017, домашни и странски туристи.....	117
Фигура 3: МЕТТ Оценка по управувачки елемент 2019 година.....	122
Фигура 4: Граници на НП „Галичица“.....	131
Фигура 5: Зонирање на НП „Галичица“.....	135

ЛИСТА НА КУТИИ

Кутија 1: Резиме на клучните вредности на Националниот парк Галичица.....	94
Кутија 2: Визија за иднината на ЈУНПП.....	123

1. ВОВЕД

1.1. Одобрување на Планот за управување 2021 – 2030 година од Министерство за животна средина и просторно планирање на Република Северна Македонија

Одлуката на Управниот одбор на Јавна установа Национален парк Галичица за донесување на План за управување со Национален парк Галичица за периодот 2021-2030 година, донесена на _____, заведена е во архивата на Јавна установа Национален парк Галичица со број _____ од _____ година.

Согласноста на Министерството за животна средина и просторно планирање, заведена е во архивата на министерството под број _____ од _____.

1.2. Предговор

Националниот парк Галичица (*во понатамошниот текст*: Паркот) е прогласен во 1958 година со цел да се зачува растителниот и животинскиот свет и природниот изглед на планината Галичица. Низ минатото активностите кои биле реализирани од страна на органот задолжен за управување со Паркот, но и со поддршка од локалните заедници и пошироката општествена јавност, резултираа со целосно оправдување на потребата од прогласување на националниот парк.

Денес, Паркот се препознава како едно од наважните подрачја или т.н. „жариште“ на биолошката разновидност во земјата и пошироко. Тоа е потврдено и со бројните меѓународни номинации, како на пример: „Емералд подрачје“, „Значајно растително подрачје“, „Примарно подрачје за пеперутки“, „Светско наследство на УНЕСКО“, а потенцијално и „НАТУРА 2000 подрачје“. За Јавната установа Национален парк Галичица (*во понатамошниот текст*: ЈУНПГ), ова претставува дополнителна мотивација, но и обврска да го зачува ова природно богатство и да го остави во наследство на идните генерации. На тој пат, сепак, неопходно е да се одговори на голем број предизвици што произлегуваат од динамичките промени во општеството, но и природните закономерности во еколошките системи. Со зголемувањето на антропогениот притисок врз и онака комплексните природни системи, управувањето со Паркот мора да се базира на одлуки донесени врз основа на квалитетни информации. Тоа може да се постигне само со блиска соработка и интензивно вклучување на научната и стручната јавност. Од друга страна, за успешно спроведување на мерките на управување неопходна е поддршката од локалните заедници, но и пошироката јавност, што може да се постигне преку ефективно вклучување на засегнатите и заинтересираните страни во донесувањето одлуки. Тоа е направено во случајот на Националниот парк Галичица преку формирањето и функционирањето на Советот на засегнати страни (*во понатамошниот текст*: СЗС) и Научниот совет (*во понатамошниот текст*: НС). Подготвувањето на Планот за управување со Националниот парк Галичица за периодот 2021 – 2030 (*во понатамошниот текст*: ПУ) се базираше на двата горенаведени столбови.

Изработката на ПУ е обврска која произлегува од член 73 од Законот за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16, 63/16 и 113/18) (*во понатамошниот текст*: ЗЗП), а е изработен врз основа на тој закон и Правилникот за содржината на плановите за управување со заштитени подрачја и содржината на годишните програми за заштита на природата („Службен Весник на Р.М.“ бр. 26 од 2012 година). ПУ има за цел да го опише потеклото и особините на природните вредности на подрачјето на Паркот, да постави цели и приоритети за нивно зачувување и да разработи реалистичен план за постигнување на целите во период од 10 години. Процесот за изработка на ПУ започна во 2018 година со значајната финансиска и техничка помош од Фондот за природа Преспа – Охрид (*во понатамошниот текст*: ПОНТ).

Процесот за изработка на ПУ беше раководен преку за таа намена основаниот Тим за планирање на ЈУНПГ кој вклучуваше внатрешни и надворешни членови на планирачкиот тим. Во состав на внатрешните членови на планирачкиот тим членуваа стручни лица од ЈУНПГ и тоа: координатор на процесот Константин Здравески и членовите Андон Бојаџи, Дејан Димиџијевски, Христина Кузманоска и Климент Нанев, а како надворешни членови на тимот беа претставникот од Природно-математичкиот факултет во Скопје, проф. д-р Славчо Христовски и претставникот на стручната невладина организација Биоeko д-р Светозар Петковски. Внатрешните членови на тимот за планирање беа вклучени во секојдневните активности на раководење на процесот на планирање и подготовка на информациите и документите за донесување на поважните одлуки во главните фази на процесот. Внатрешниот тим за планирање подготви работна верзија на ПУ, па потоа истиот беше испратен за консултација и забелешки до членовите на надворешниот тим за планирање. Следствено, забелешките и коментарите беа интегрирани во работниот текст на документот за да се добие Нацрт План за управување со Националниот парк Галичица за периодот 2021 – 2030 година.

За вклучување на другите засегнати и заинтересирани страни, вклучително и општата јавност, беа користени повеќе методи и механизми. Особено значајна улога одиграа консултациите со Советот на засегнати страни и Научниот Совет на ЈУНПГ. Пошироката јавност во регионот и државата имаше можност да достави мислења и предлози по Нацрт ПУ кој беше објавен и на официјалната веб страна на ЈУНПГ. Мислењата и предлозите кои беа доставени од засегнатите и заинтересираните страни, во сите фази од процесот на планирање, во голема мерка придонесоа за подобрување на квалитетот на ПУ. Покрај овој начин на консултација со јавноста, а во согласност со законската регулатива беше извршена и меѓугранична консултација со јавноста бидејќи националниот парк се граничи со заштитени подрачја и во соседните држави.

Планот за управување го сочинуваат 3 посебни книги. Во Книга I е претставен самиот ПУ со додатоките кои ја прикажуваат биолошката разновидност на Паркот базирани на податоците од студиите кои претставуваа основа за оценка и вреднување на природните обележја на Паркот. Во Книга II се претставени стратегиите кои беа подготвени во процесот на планирање, и тоа: „Стратегија за развој на одржлив туризам во Национален парк Галичица“ и „Стратегија за едукација за животната средина“. Во Книга III од овој ПУ се приложени 7 карти и тоа: Карта 1 – Граници на Национален парк Галичица; Карта 2 – Климатски подрачја; Карта 3 – Геолошки состав; Карта 4 – Почвени типови; Карта 5 – Типови живеалишта; Карта 6 – Растителни заедници; и Карта 7 – Зонирање; Хидрологијата и патната инфраструктура на подрачјето се прикажани во Карта 1, но и во другите карти од овој ПУ.

1.3. Признанија и благодарност

Пионерскиот чекор на ЈУНПГ, со сопствениот кадар да изработи План за управување немаше да бидевозможен без помошта и поддршката која внатрешниот тим за планирање во континуитет ја добиваше од сите кои го сакаат и почитуваат Националниот парк Галичица и даваат придонес за заштита на исклучителните природни вредности. Поради тоа, изразуваме искрена благодарност на сите кои го помогнаа процесот на изготвување и донесување на најзначајниот плански документ на ЈУНПГ. Особена благодарност исказуваме на:

Министерството за животна средина и просторно планирање за стручната и моралната поддршка која му ја даде на тимот за планирање при изготвувањето на Планот за управување и процесот на консултации со јавноста. Министерството и особено неговиот стручен кадар континуирано ги вреднуваа напорите на тимот за планирање и со своите забелешки и коментари придонесоа да се подобри квалитетот на планот.

Д-р Светозар Петковски и Д-р Славчо Христоски искрени љубители на природата на паркот и долгогодишни поддржувачи на институцијата во напорите за обезбедување на квалитетна заштита на биолошката разновидност на Паркот, кои како надворешни членови на тимот за планирање со своето несебично залагање и многу вредните стручни коментари значително го подобрија квалитетот на Планот за управување.

Фондот за природа Преспа Охрид (ПОНТ) кој го препозна ентузијазмот и мотивираноста на вработените во ЈУНПГ за сериозните промени во заштитата и управувањето со природата на Паркот. Континуираната финансиска поддршка која фондот ја обезбедува, го охрабри тимот за планирање да развие План за управување кој стратешки и оперативно е насочен на суштинска промена на фокусот на управувањето од директно користење на природните ресурси кон квалитетна заштита и зачувување, одржлив развој на туризмот и еколошка едукација. Со вака развиеното партнерство оправдано очекуваме Националниот парк Галичица да стане престижен и меѓународно признаен.

KfW развојната банка од Германија која со својот грант за подобрувањето на ефективност на управувањето со НПГ го почна процесот на промени. Нивната континуирана финансиска контрибуција ја ослободува ЈУНПГ од притисокот за генерирање приходи и овозможува долгорочно планирање и зајакнување на капацитетот на установата кои ќе обезбедат постигнување на поставените цели.

Академик Владо Матески и тимот кој го придружува за континуираната соработка која овозможи сериозно зголемување на базата на податоци за вегетацијата на Паркот. Соработката на Проектот „Зачувување на некои ендемични растенија со ограничено распространување од НПГ“ има директно влијание на зголемувањето на персоналниот капацитет на ЈУНПГ и гради долгорочно партнерство кое е од взаемен интерес.

Проектот „Подобрување на управувањето со заштитените подрачја“ спроведен од UNDP, а финансиран од Европската унија кој даде многу значајана помош во зголемувањето на капацитетите на установата како персонални така и материјални.

Граѓанските здруженија и спортски клубови со кои ЈУНПГ традиционално има плодородна соработка. Нивниот придонес беше особен значаен во процесот на консултации со јавноста во кој до тимот за планирање доставија коментари и забелешки кои значително го подобрија Планот за управување.

1.4. Користени кратенки

АПП – Агенција за планирање на просторот

АПРЗ – Агенција за поддршка на развојот на земјоделството

ЕК – Европска комисија

ЕС – Европски совет

ЕУ – Европска Унија

ЗВ – Закон за водите

ЗЖС – Закон за животната средина

ЗЗП – Закон за заштита на природата

ЗЈП – Закон за јавните патишта

ЗЛ – Закон за ловството

ЗП – Закон за пасиштата

ИПАРД – Инструмент за претпристапна помош за рурален развој

ЈПДП – Јавно претпријатие за државни патишта

ЈПСП – Јавно претпријатие за стопанисување со пасишта

ЈПССДП - Јавно претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор

ЈУНПГ – Јавна установа „Национален парк Галичица“

КБР – Конвенција за биолошката разновидност

МЖСПП – Министерство за животна средина

НИПР – Научно-истражувачки природни резервати

НПГ – Национален парк „Галичица“

НС – Научен совет

ООЗТ НПГ – Основна организација на здружениот труд „Национален парк Галичица“

ПОНТ – Фондот за природа Преспа – Охрид/Prespa Ohrid Nature Trust

ППНПГ – Просторен план за „Национален парк Галичица“

ППОПР – Просторен план за Охридско-преспанскиот Регион

ППП – Прекуграничен парк „Преспа“

ПУ – План за управување со „Национален парк Галичица“ за периодот 2021 – 2030 година

СЗС – Совет на засегнати страни

СП – Споменик на природата

УЖС – Управа за животна средина при МЖСПП

CRIC/НПГ – Проект „Прекуграничен парк Преспа“, финансиран од италијанското Министерство за надворешни работи и невладината организација CRIC од Република Италија

GEF – Global Environment Facility/Глобален фонд за животна средина

IUCN – International Union for Nature Conservation/Меѓународна унија за зачувување на природата

KfW/НПГ – Проект „Поддршка за Национален парк Галичица“, финансиран од Владата на Република Германија, преку банката KfW

TDA – Прекугранична дијагностичка анализа

UNDP – United Nations Development Programme/Програмата за развој на Обединетите нации

1.5. Резиме на Планот

Национален парк Галичица се наоѓа во југозападниот дел на Република Северна Македонија, на планинскиот масив Галичица, вклучително и на делови од нејзините ограноци Исток и Пречна Планина, вклучувајќи го и островот Голем Град во Преспанското Езеро.

Паркот е прогласен со закон во 1958 година, со цел да се зачува растителниот и животинскиот свет и природниот изглед на планината Галичица. Националниот парк Галичица опфаќа површина од 24.151 хектари. Речиси 72% (17.385 *ha*) од територијата на паркот е во границите на подрачјето на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион, запишано во Списокот на светското природно и културно наследство на Конвенцијата на УНЕСКО (или 20,87% од вкупната површина на подрачјето – 83.350 *ha*).

Сопственост

Најголем дел од земјиштето во границите на паркот е во државна сопственост. Во моментот Јавната установа Национален парк Галичица (ЈУНПГ) не располага со ажуриран попис на катастарски парцели во државна сопственост кои се во границите на паркот, односно попис на парцели кои се наоѓаат во приватна сопственост изработен од државната Агенцијата за катастар на недвижности. Според податоците кои ги поседува ЈУНПГ, површината на парцелите во границите на паркот во државна сопственост е 19 502 ха, а површината на парцели во приватна сопственост е 5 180 ха. Во моментот 79% од вкупната површина на паркот е во државна сопственост.

Законски права

Согласно член 136 став 1 од Законот за заштита на природата (ЗЗП), заради вршење на работите на управување и заштита на Паркот, Владата на Република Северна Македонија основа ЈУНПГ. Согласно Одлуката на Владата за основање на ЈУНПГ, основната дејност на установата е управување и заштита на природата, биолошката и пределската разновидност и природното наследство.

Статус на подрачјето

Согласно член 66 од ЗЗП и член 3 од Законот за прогласување, категоријата на заштитеното подрачје е „национален парк“. Категориите на заштитени подрачја во Република Северна Македонија пропишани со ЗЗП во голем дел се совпаѓаат со Категориите на управување со заштитени подрачја на Меѓународната унија за зачувување на природата IUCN. Според тоа, категоријата „национален парк“ од ЗЗП одговара на Категоријата II (National Park) според IUCN. Сепак, важно е да се напомене, дека категоризацијата на IUCN се заснова на принципот при кој основната цел на управување треба да се применува на најмалку две третини од вкупната територија на подрачјето (правило 75%) што не е случај со категоризацијата на заштитените подрачја во Република Северна Македонија според ЗЗП.

План за управување со Природното и културното наследство на Охридскиот Регион

Од територијата на паркот, 17 382 ха (или околу 72%) се во рамките на Светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион (со вкупна површина од 83 350 ха). Статусот на регионот како светско природно и културно наследство произлегува од Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство (Париз, 1979/80 година). Согласно параграф 108 од Оперативниот водич за имплементација на конвенцијата „секое номинирано добро треба да има соодветен план за управување... кој ќе одреди како исклучителната универзална вредност на доброто ќе биде заштитена, почитувајќи ги мислењата на учесниците“ (УНЕСКО, 2005).

Еколошки информации

Уникатната комбинација на збирот од геолошки, климатски и антропогени фактори го издвојува Балканскиот Полуостров меѓу биолошки најзначајните и најинтригантски подрачја на северната хемисфера и претставува „жариште“ за европскиот биодиверзитет. Екстремно високиот степен на ендемизам на Балканскиот Полуостров, спореден со останатите подрачја во Европа, е можеби најпечатливиот елемент на компаративните одлики на биолошката разновидност (Griffiths, 1998).

Како комплексна целина, Паркот заедно со Охридското и Преспанското Езеро, претставува релативно ограничена област со многу богата биолошка разновидност, висок степен на хетерогеност и ендемизам и во таа смисла се смета за навистина импресивна локација во Европа (Gaston & David, 1994).

Реликтност и ендемизам

Со отсуството на главните фази на глацијацијата во плеистоценот, се создале услови за одредени екосистеми (посебно пештерски и водни екосистеми) и елементите на фауна кои се дел од овие екосистеми, да преживеат во тек на подолги периоди. Според тоа, Паркот претставува област во која преживеале и се рашириле прастарите групи (реликтни видови на фауна), без многу влијание на брановите на изумирање со кои е проследена глацијацијата.

Долгорочната стабилност на животната средина овозможила понатамошно распространување на видовите преку процес на еволуција каде од еден вид настануваат два или повеќе генетски независни видови (специјација) што резултирало во бројни локални ендемични видови.

Вегетација и екосистеми (живеалишта)

Вегетацијата (растителната покривка) претставува севкупност на сите растителни заедници кои се развиваат во Паркот. Вегетациониот диверзитет на планината Галичица е богат и разновиден и е претставен со голем број растителни заедници (асоцијации) кои се подредени кон соодветни, надредени синтаксономски категории – сојузи, редови и класи, односно кон различни вегетациони типови, а кои се дел од шумската, грмушестата и тревестата вегетација.

Клучни вредности на Паркот

НПГ претставува „жариште“ на биолошката разновидност во Европа и пошироко. Богатство на живеалишта и видови го издвојува Паркот од други подрачја со слична големина. На територија од 24 151,4 ха, се среќаваат повеќе од 37 типови живеалишта, 63 растителни заедници, околу 1740 таксони од васкуларните растенија, над 143 видови лихеноидни габи, повеќе од 480 видови габи и преку 3 231 таксони од фауната.

Богатата биолошка разновидност во Паркот има големо национално, европско и глобално значење. Од живеалишта кои се ретки или загрозувани во Европа, во Паркот се среќаваат десет типови шумска, два типа грмушеста, четири типови тревеста и два типа хазмофитска вегетација. Од европско

значење се и два типа на водни живеалишта и три типови на живеалишта поврзани со подземните геоморфолошки форми. Бројот на видови од глобално, европско и национално значење е навистина голем.

Во Паркот се среќаваат 4 таксони од без`рбетните и 13 од `рбетниците кои се сметаат за глобално загрозени. Неколку стотини ретки и заштитени видови во Паркот се претставени со значајни популации. Бројните ендемични видови на Паркот му даваат посебно обележје. Некои од нив се среќаваат само во границите на Паркот, и тоа: 29 таксони од алги, 13 видови васкуларни растенија, 61 таксони од без`рбетните и 4 таксони од `рбетните животни. Покрај тоа, Паркот го населуваат поголем број таксони кои се среќаваат само во Македонија или Балканот, и тоа: 46 таксони вишите растенија, 97 таксони без`рбетници и 14 таксони `рбетници. Голем е бројот на видови во Паркот кои се силно привлечни и лесно препознатливи за посетителите и локалното население и како такви се основа за развој на туризмот.

Притисоци врз клучните вредности

Главни притисоци врз клучните вредности се:

Промену во пасиштата

Живеалиштата во Паркот кои припаѓаат кон тревестата вегетација вклучуваат автохтони заедници чие распространување е во согласност со климатските прилики во подрачјето, потоа реликтни заедници, кои се сочувани во одделни рефугални простори на планината, како и заедници од секундарно потекло, чие распространување во Паркот е поврзано со начинот на користење на земјиштето во минатото. Со долготрајно искористување на шумите од низинскиот појас, за огревно дрво или за други потреби, тие живеалишта постепено преминувале во брдски пасишта, додека со постепено искористување на шумите од горниот шумски појас, тие биле наменски претворани во планински пасишта, за потребите на сточарењето. Исто така, треба да се има предвид и тоа дека човекот активно придонесувал за нивно натамошно одржување, со спречување на сукцесијата на шумите преку редовно напасување на стоката, но и со контролирано редовно опожарување.

Во последните неколку децении, со драстичното намалување на сточарските активности и континуирано и активно управување со истите, а во отсуство на значајни популации од диви тревопасни животни, се овозможува продолжување на процесот на природна сукцесија преку непрекинатите процеси на конкуренција, интеракција итн. Како резултат на сукцесијата, голем дел од површините под пасишта, како во зоната на брдски пасишта, така и во зоната на планински пасишта, повторно преоѓаат во шуми.

Промену во шумските екосистеми

Во периодот после прогласувањето на паркот во 1958 година, во шумите настануваат значајни промени кои се огледаат во зголемување на површините под шума (квантитативни промени), но и во промена на составот, структурата и биолошката разновидност на шумите (квалитативни промени). Ова било постигнато не само преку мерките за активно управување, туку и благодарение на спонтаните процеси на сукцесија.

Промените во шумските екосистеми главно се определени од наметнатиот принцип на самофинансирање на паркот кое заради околностите главно се потпираше на дирекното користење на шумите преку производство на огревно дрво. Иако користењето на шумите било одржливо сепак, десетгодишни планови и мерките пропишани со нив обично вклучувале заштита на шумите од пожари, растителни болести, инсекти, водење на шумски ред во сечиштата, чување на шумите од неконтролирано

напасување, забрана за напасување стока во сечиштата, забрана на палење оган во шумата, спречување бесправни сечи и друго. Крајната цел била подобрување на дрвната маса (по квалитет и квантитет) и прирастот што, во крајна мерка, ќе овозможат поинтензивно користување. Во таа насока, мерките што се преземале ги фаворизирале видовите со поголем растежен потенцијал и подобар квалитет на дрвото, пример буката, елата и „благородните“ листопадни видови, во буковиот регион, односно неколку видови даб, во регионот на белиот и црниот габер. Во минатото, исто така се вршени пошумувања со иглолисни видови со поголема пазарна вредност и голем растежен потенцијал, а со цел подобрување и преведување во повисока стопанска форма на деградираните и нископродуктивни шуми.

Може да се заклучи дека ефектите од промените во начинот и целите на управување на шумите во Паркот се повеќекратни и сè уште не се доволно познати. Притоа, треба да се има предвид и тоа дека крајните ефекти ќе зависат од процесите кои се одвиваат на ниво на предел, односно на целата територија од подрачјето или пошироко, во регионот и секако од процесите кои се одвиваат во долги временски рамки.

Промена во водните живеалишта

Поради карстниот карактер на планината Галичица, водните живеалишта во Паркот се ретки и исклучително чувствителни на влијанието од човековите активности. Во Паркот постојат само неколку постојани водотеци, поголем број постојани и повремени извори и 19 локви кои се од природно потекло или нив ги изградил човекот, најчесто заради напојување на стоката.

Зафатите што во минатото човекот ги презел врз површинските стоечки и течечки води имале различни и спротивни ефекти по биолошката разновидност во Паркот. Во 1936 година биле зафатени водите од Летничките Извори за потребите на хидроцентралата во селото Рамне, а подоцна и за водоснабдителниот систем на Охрид. Може да се претпостави дека овие зафати придонеле за исчезнување на поточниот рак (*Austropotamobius torrentius*) и поточната пастрмка (*Salmo lumi*) кои имаат статус на глобално загрозувани видови. Во последните неколку декади зафатени се водите од повеќето поиздашни извори, за потребите на селата во Паркот. На дел од преостанатите извори изградени се чешми или корита, но во овој случај негативните последици по биолошката разновидност се помали.

Природните и вештачките локви во Паркот се важни живеалишта за повеќе групи животни во Паркот, особено некои видови без`рбетници, водоземци, птици и крупни цицачи. Поради намалувањето на сточарските активности, не постои интерес за одржување на истите и денес голем дел од нив се пресушени или со намален капацитет. Ова директно го засега дел од животинскиот свет во Паркот.

Урбанизација и инфраструктура

Паралелно со напуштањето на маргинаалното земјоделско земјиште во Паркот, се одвива интензивна урбанизација на поплодните површини во крајбрежниот појас. Имено, кон крајот на 60-те години на минатиот век, започнал интензивен процес на внатрешна миграција на населението – од планинските села во Паркот кон градовите или пак во пониските делови на Паркот, долж крајбрежјето на Охридското Езеро. Како резултат на тој процес биле подигнати сосема нови населби, како што се: Рача, Свети Стефан, Исток, Долно Коњско, Сирхан, Лагадин и Елешец. Дел од новонастанатите населби, како на пример Елешец и Лагадин, главно се населени со повремени жители. Истовремено, старите населби, како на пример Лескоец, Отешево, Рамне, Шипокно и Коњско, биле речиси целосно напуштени.

Во последните две декади урбанизацијата зема сè поголем замав, во крајбрежниот дел, но и во планинскиот дел. Старите, напуштени села постепено прераснуваат во викенд населби, при што покрај промената во сопственичката структура се одвива и процес на притисок за зголемување на урбанизираните дел скоро на сите села и населби. Најголем дел од новите жители се со постојано место на живеење надвор од границите на Паркот, а на подрачјето престојуваат главно во летната сезона или за

викендите. Модернизацијата на населбите во планинскиот дел на Паркот е пропратена со зголемена инфраструктура, поголема потрошувачка на вода и зголемено загадување, како комунални отпадни води и цврст отпад (комунален смет и градежен шут). Поради големиот интерес за градежни парцели во овие населби, цената на поранешното земјоделско земјиште постојано расте што пак дополнително допринесува за намалување на интересот за земјоделството или другите традиционални стопански дејности кај локалното население.

Важно е да се спомне дека забрзаната урбанизација во континуитет е пропратена со бројни обиди за бесправна градба, узурпација на државното земјиште и несоодветна инфраструктура. Посебно загрижуваат постојаните обиди за бесправна градба на објекти долж брегот на Охридско Езеро, особено во и околу зоната за строга заштита на потегот од Пештани до Градиште, од Градиште до Трпејца, месноста Надол, јужно од селото Трпејца и околу селото Коњско (Преспа).

Особено загрижувачки се обидите за урбанизација на Паркот кои се иницираат од страна на високи државни и локални власти, како на пример случајот со наметнатата постапка за измена на План за управување 2011 – 2020 година, во делот на зонирање, за да се овозможи реализација на петте развојни проекти на Владата на Република Северна Македонија, започнат во 2013 година, која за среќа беше стопирана.

Растечката урбанизација во Паркот, иако концентрирана на релативно мало подрачје, предизвикува големи последици по биолошката разновидност. Негативните ефекти на урбанизацијата вклучуваат уништување и фрагментација на живеалиштата, преку проширување на постојната и изградба на нова инфраструктура (патишта, електрични, водоводни и телекомуникациски инсталации и сл.), зголемено загадување на природните богатства (особено вода) и загадување (цврст отпад, градежен шут, отпадни води, аерозагадување, бучава, еутрофикација и друго).

Според тоа, постојните трендови упатуваат на заклучокот дека, во иднина, експанзијата на урбанизацијата ќе биде една од најсериозните закани по интегритетот на биолошката разновидност, особено во некои делови од Паркот, вклучително и такви кои се исклучително важни за зачувувањето на некои од клучните вредности во Паркот. Така на пример, крајбрежните клифови долж Охридското Езеро се живеалиште за лушпеста гуштерица (*Algyroides nigropunctatus*) која се вбројува меѓу клучните вредности во Паркот (балкански ендемит). Овој вид има дисјунктен ареал, а малата популација во Паркот се наоѓа на источната граница на неговото распространување. Оттука и малите притисоци врз живеалиштето може да имаат голем ефект врз оваа чувствителна популација. Со изградбата на објекти и инфраструктура долж клифовите на потегот од Пештани до Градиште и во близината на с. Трпејца се отежнува комуникацијата на метапопулациите во Паркот, а со тоа се загрозува опстанокот на овој вид на подрачјето.

Ограничувања

Законска рамка

Една основните задачи на ЗЗП е обезбедување на интегрална заштита на природата, притоа тој треба да ја зачува позицијата на основен закон кој ќе обезбеди заштита и управување на природните вредности и истовремено да овозможи примена и на други закони кои го регулираат користењето на природните богатства.

Сепак, поради разликите помеѓу заштитените подрачја и нивните потреби, особено во делот на користењето на природните ресурси и напорите на Владата преку одредби во законот да го компензира изостанокот на финансирање од буџетот на државата често ја компромитира основната цел на законот заштита на природните вредности преку интегрална заштита и управување.

Имајќи го ова предвид, ЈУНПГ како подготовка на процесот на донесување на овој План за управување изготви сериозна анализа на законската рамка која даде вредни насоки со кои се избегнаа недореченостите и противречностите на позитивните законски прописи кои го регулираат нашето работење

Капацитет на институциите

За извршување на функциите пропишани со ЗЗП, ЈУНПГ неопходно е да поседува разнообразен, стручен, високо способен и мотивиран кадар. Тука се мисли пред сè на кадар со капацитет за ефикасно и ефективно зачувување на биолошката разновидност, спроведување на редовен мониторинг на биолошката разновидност, управување со информациона системи, еколошка едукација, поддршка на посетителите во Паркот, развој на туризмот, односи со јавноста, општи и административни работи и други. Покрај тоа ЈУНПГ има потреба од дообука на постојните вработени.

Овие предуслови ќе бидат задоволени преку веќе започнатата реориентација на одржливо финансирање на заштитата на природата, преку обезбедување на приходи од индиректно користење на природните ресурси. Исто така, во текот на имплементацијата на овој план за управување, се очекува да продолжи директната финансиска поддршка од Фондот за природа во Охрид и Преспа (ПОНТ), која започна во 2018 година. Во остварувањето на својата дејност, ЈУНПГ исто така има потреба од блиска соработка и поддршка од МЖСПП, а особено УЖС, кои како и паркот се соочуваат со недостиг од стручен кадар и соодветни материјално технички средства. МЖСПП и УЖС играат клучна улога во комплетирањето и спроведувањето на законската регулатива спомената во претходното поглавје. Во делот на спроведување на ЗЗП и другите релевантни законски акти, свое место секако имаат и други органи на државата и единиците на локалната самоуправа, пред сè Државниот инспекторат за животна средина и овластените инспектори за животна средина на општините Охрид и Ресен, кои исто така се соочуваат со проблеми во кадровската екипираност и материјално техничка опременост.

Одржливо финансирање на ЈУНПГ

Според IUCN, „финансиската одржливост на заштитените подрачја може да се дефинира како способност да се обезбедат соодветни, постојани и долгорочни извори на финансирање и истите да се насочат благовремено и на соодветен начин, така што целосно ќе се покријат вкупните трошоци за заштитените подрачја и да се обезбеди ефективно и ефикасно управување на заштитените подрачја во поглед на зачувувањето и другите цели.“

Од прогласувањето, па се до денес, обезбедувањето на одржливо финансирање на заштитата и зачувувањето на Паркот, во целост било одговорност на Управата на НПГ, ООЗТ Национален парк „Галичица“, односно нивната наследничка – ЈУНПГ. Во минатото, во повеќе наврати правени се напори да се обезбеди финансирање од повеќе извори, но за жал, приходите од продажба на огревно дрво се покажале како најстабилни. Учеството на овој извор на приход во вкупниот буџет на установата се движел од 80 до 90% до 2017 година, а од 2018 година, благодарение на реориентацијата спомнатата погоре, овој процент е драстично намален.

Од можностите за обезбедување финансиски средства согласно ЗЗП, ЈУНПГ се финансира од:

1. надоместок за влез и посета на Паркот,
2. надоместок за паркирање во Паркот,
3. надоместок за посета на посебни објекти во Паркот,
4. надоместок за вршење дејност или активност во национален парк, и
5. други извори (донации, грантови и друго).

Недостиг на информации

Со оглед на комплексноста на природните системи, современите приоди во управувањето со заштитените подрачја ја истакнуваат важноста од донесувањето на информирани одлуки. Оттука и потребата за ефективно учество на јавноста, особено на клучните засегнати и заинтересирани страни. Меѓу нив секако спаѓа и стручната јавност, а користењето на квалитетни и научно засновани информации во донесувањето на одлуки претставува императив.

Во моментот ЈУНПГ нема податоци за повеќе групи од нижите растенија, мововите, габите (пр. миксомицетите) и безрбетните животни (пр. мрежокрилци, стрижибуби и др.). Податоците за растителните заедници не се целосно ревидирани и усогласени со Интернационалниот кодекс за фитоценолошка номенклатура, а некои од утврдените типови живеалишта во Паркот не се фитоценолошки определени. Исто така, податоците за распространувањето на растителните заедници, типовите живеалишта и за голем број видови се нецелосни. Особено оскудни се квантитативните податоци за состојбата, структурата и процесите во екосистемите и живеалиштата, односно големината и структурата на популациите на видовите.

Имајќи го сето ова предвид ЈУНПГ преку сопствени активности и соработка со стручни институции и организации активно ќе работи на пополнување на празнините во базата на податоци за природните вредности на Паркот и во текот на спроведувањето на овој План за управување.

Ниска јавна свест за потребата од зачувување на клучните вредности на Паркот

Во отсуство на изградена стратегија и оперативни планови, активностите на ЈУНПГ на ова поле во минатото биле нередовни, а финансиските средства за нивна реализација скромни. Активностите за подигање на свеста за значењето и улогата на Паркот и другите заштитени подрачја во регионот биле реализирани од други организации и институции и често пати биле наменети пред сè за стручната јавност.

Кај локалната јавност постои висок интерес за проширување на опфатот на урбанизацијата и сè уште висока поддршка за иницијативите за изградба на големи инфраструктурни објекти, како на пример патишта, центри за зимски спортови во високопланинскиот дел на Паркот и слично што е потврда за ниската јавна свест. Дополнително, сè уште постои голем интерес за огревно дрво произведено во Паркот, но и за други шумски производи.

Поради воочените придобивки од развојот на туризмот, свеста за потребата од заштита на природата во Паркот се зголемува што оди во прилог на напорите на ЈУНПГ на ова поле.

Ниска прекугранична соработка

Јужната граница на НПГ едновременно е и граница со три држави, односно Албанија, Грција и Македонија. Имајќи предвид дека значаен дел од клучните вредности на паркот се застапени и во соседните држави, размената на знаења и искуства помеѓу администрациите од трите држави е неопходна. Изолираните иницијативи на ЈУНПГ за подобрување на прекуграничната соработка преку потпишување на меморандум за соработка се покажа дека во многу зависи од афинитетите на раководните кадри во институциите. Поради тоа, обемот и квалитетот на соработката во периоди е на завидно ниво но за жал, има периоди во кои таа целосно замира.

Присутството на ПОНТ во регионот и активностите кои тој ги подржува, најверојатно ќе придонесат во подобрувањето на соработката помеѓу институциите задолжени за заштита и управување со заштитените подрачја. ЈУНПГ има интерес и ќе го помага овој процес.

Можности

Развој на одржлив туризам во Паркот

Согласно член 72 од ЗЗП, категоријата на заштитено подрачје национален парк е наменета првенствено за зачувување на изворното природно богатство, но и за научно-истражувачки, културни, воспитно-образовни и туристичко-рекреативни намени.

Квалитетот на природната животна средина сè почесто претставува главна атракција за туристите и голем број заштитени подрачја ширум светот привлекуваат бројни посетители. Ова отвора големи можности за подигање на јавната свест и поддршка за зачувување на природата, но и поттик за одржлив развој на локалните заедници преку развој на нови форми на туризам. Од друга страна, несоодветното управување на активностите на посетителите и неконтролираниот развој на туризмот може да доведат до деградација или загрозување на природните вредности во заштитените подрачја. Ваквите ризици би се избегнале доколку се следат десетте принципи на Европската повелба за одржлив туризам во заштитени подрачја.

Оценка на ефективностa и ефикасноста на управувањето и управувачките капацитети

ЈУНПГ започна со оценување на ефикасноста и ефективностa на управувањето, преку апликација на МЕТТ алатката за оценување на управувањето, во 2006 година. Оценувањето со помош на оваа алатка беше направено и во 2008, 2009, 2018 и 2019 година. Имајќи ги предвид информациите, податоците и препораките кои ги дава оваа алатка и корисноста на податоците добиени преку спроведување на ваков тип на оценување, ЈУНПГ планира во спроведување на овој План за управување редовно, секоја година, да го спроведува оценувањето со помош на МЕТТ алатката.

Цели на заштита на подрачјето

Основните цели на управувањето со Паркот произлегуваат од главните теми и изјави во Визијата. Тие се посебни изјави за ефектите кои треба да се постигнат преку спроведувањето на ПУ во наредните десет години. За секоја од основните цели предложени се посебни цели со кои поблиско се опишуваат резултатите што треба да се постигнат. Тие се срочени како мерливи стандарди, состојби, вредности, трендови или степени на промени и овозможуваат објективна оценка на напредокот кон остварување на општите цели, односно Визијата за Паркот. Основните и посебните цели на Паркот се:

1. Зачуваната разновидност на видовите и живеалиштата, како и стабилните еколошки процеси, обезбедуваат уникатна убавина на природниот пејзаж, а со тоа и зачувување на универзалната вредност на Паркот, за сегашните и идните генерации
 - Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови
 - Разновидноста на живеалиштата е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните заедници
 - Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта
 - Развиена е и аплицирана соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта која е меѓународно прифатена
 - Развиена е и аплицирана методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет
2. Природните ресурси во НПГ се користат одржливо. Нивното користење обезбедува приходи за локалните заедници и стабилно финансирање на ЈУНПГ
 - Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо
 - ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели
 - Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен

3. Управување со шумските живеалишта и екосистеми во согласност со директивата за живеалишта
 - ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат
 - ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите
 - ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научното истражување во согласност со целите на управувањето
4. Посетата не ги загрозува природните и културни вредности на Паркот, нудејќи им на посетителите непречено и сеопфатно искуство, со што истото се претставува на најдобар можен начин, истовремено обезбедувајќи ги приходите потребни за негово зачувување, градење јавна поддршка за зачувување на природата и отворање можности за одржлив развој на локалната заедница
 - Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин
 - Различни програми за посета подобрани со понудата на локалното население овозможуваа безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на Паркот
 - Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана
 - Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда
5. Управувањето ја поттикнува соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот локален развој
 - ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам
 - ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите во локалните заедници во Паркот, во насока на одржлив развој на туризмот
 - Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот
6. Функционалната инфраструктура, развиената комуникациска стратегија за редовно информирање на целните групи, различните информативни содржини и знаењето за биодиверзитетот и другите значајни природни карактеристики, обезбедува едукациска платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување за заштита на природата
 - Постојната инфраструктура за информирање и еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана
 - Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата
 - Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран

- Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата
7. ЈУНПГ ги има сите ресурси за управување, а ги користи за континуирано подобрување на сите сегменти на управување и организациската култура, истовремено градејќи соработка со засегнатите страни
- Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските обврски.
 - Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефективно управување со Паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура.
 - Соодветна транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни.
 - Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти.

Зонирање

Согласно ЗЗП и целите на управување утврдени со овој план за управување, во Паркот се воспоставуваат следните зони:

1. Зона за строга заштита на површина од 2117 ха (9%);
2. Зона за активно управување на површина од 12 275 ха (51%);
3. Зона за одржливо користење на површина од 9612ха (40%);
4. Заштитен појас на површина од 147 ха (1%).

Зоната за строга заштита опфаќа неколку делови и тоа: Стара Галичица (126 ха заштитен појас) на околу 2.040 ха, Стењско Блато на околу 17,5.ха (21 ха заштитен појас), клифовите од с. Коњско до границата со Албанија, клифовите од с. Пештани до Градиште, клифовите од Градиште до Трпејца, дел од клифовите и крајбрежниот појас од с. Трпејца до пештерската црква Свети Никола, дел од клифовите од црквата Пресвета Богородица (Пречиста) кај с. Стење до Црквата Свети Илија, кај с. Коњско, целата територија на островот Голем Град и дел од извориштето Свети Наум.

Зоната за активно управување опфаќа неколку делови и тоа: високопланински пасишта на неколку локалитети и шумите и брдските пасишта на некои делови од Паркот.

Зоната за одржливо користење ги опфаќа урбанизираните делови на населбите со околното земјоделско земјиште, туристичките населби и дел од високопланинските и брдските пасишта кои во минатото биле интензивно користени и во кои настанале значителни промени на природните екосистеми.

Програми за управување со заштитеното подрачје

Согласно Правилникот за содржината на плановите за управување со заштитени подрачја и содржината на годишните програми за заштита на природата овој План за управување ги има следниве програми:

1. Зачувување и мониторинг на природното наследство
2. Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето
3. Управување со шумски живеалишта и екосистеми
4. Управување со културно наследство
5. Развој на одржлив туризам и рекреација
6. Локален развој
7. Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација
8. Раководење, управување, финансирање и администрација

Администрирање на Планот за управување

Оценувањето и известувањето за спроведувањето на Планот за управување за периодот 2021-2030 година, е во согласност со ЗЗП. Оценувањето и известувањето ќе се направи, како и до сега, со помош на следниве алатки и документи:

- Годишни програми за заштита на природата;
- Извештаи по годишните програми за заштита на природата;
- МЕТТ-оценка;

Циклусот на оперативно планирање во ЈУНПГ, започнува на почетокот од месец ноември со подготовка на Извештајот по Годишната програма за заштита на природата. Во согласност со информациите во овој извештај, како и во согласност со Планот за управување за тековниот период, ЈУНПГ подготвува Годишна програма за заштита на природата кон крајот на месец ноември. ЈУНПГ во 2019 и 2020 година, беше поддржана од ПОНТ со парични средства со кои се покриваа дел од оперативните трошци, а според најавите од МЖСПП и ПОНТ, очекуваме финансиска поддршка да добиваме до 2030 година. Паричните средства за покривање на дел од оперативните трошоци ги добиваме на основа на апликација која во најголем дел се поклопува со содржината на Годишните програми за заштита на природата ставени во формат подготвен од ПОНТ. Овој формат на ПОНТ како дополна на Годишните програми има индикатори и значително разработен буџет кој ни овозможува да направиме објективно и прецизно финансиско планирање. Вака дизајнираниот циклус на планирање и помага на јавната установа да подготвува реални Годишни програми за заштита на природата како и Извештаи кои соодветствуваат на спроведените активности.

ЈУНПГ и во текот на спроведувањето на овој План за управување ќе продолжи навремено да ги доставува до МЖСПП Годишните програми за заштита на природата и Извештаите за нивното спроведување во стандарден формат во согласност со Правилникот за содржината на Плановите за управување и Годишните програми за заштита на природата.

Понатаму, во месец октомври секоја година се спроведува партиципативен метод на оценка на ефикасноста на управувањето со заштитеното подрачје преку користење на МЕТТ-алатката за оценка на ефикасноста на управувањето. Почнувајќи од 2019 година, ЈУНПГ ја користи напредната МЕТТ-алатка за оценка на ефективността на управувањето со која се допринесува за подобар процес на оценка на

сработеното, но и поквалитетно планирање на следни активности со кои ќе се подобри состојбата на полињата каде има недостатоци, а ќе се задржи ефективното управување во полињата каде установата бележи успеси. Имено со примената на оваа напредна алатка, вработените во установата се во можност да извршат оцена на ефективноста на работата врз основа на пишани документи и процедури кои можат да ги повторуваат од година во година. Со тоа се добиваат значителни информации кои се споредливи и со кои може полесно да се оцени ефективноста на управувањето низ годините. Исто така, во напредната МЕТТ-алатка се внесуваат и наративни објаснувања за оценката за секое од поединечните прашања, со што вработените и заинтересираните страни се во можност полесно да ги определат слабите, но и јаките страни на управувањето. Врз основа на тоа, а во делот кој бара да се предвидат следни активности за подобрување на управувањето, вработените се во можност да дадат конкретни предлози со кои тоа ќе се направи и да работат во согласност со своите предлози и сугестии.

Дополнување и ревизија/ажурирање на планот и подготовка на нов план

Согласно Законот за заштита на природата ЗЗП, ЈУНПГ ќе пристапи кон ажурирање и дополнување на Планот за управување по истекот на петтата година од неговото спроведување. За успешноста на овој процес клучна улога имаат погоре споменатите документи и алатки, но секако и стекнатите нови знаења и искуства во текот на спроведувањето на овој План за управување

2. ОПИС НА ПОДРАЧЈЕТО

2.1. Општи информации за Паркот

2.1.1. Местоположба на подрачјето

Национален парк Галичица се наоѓа во југозападниот дел на Република Северна Македонија, на планинскиот масив Галичица, вклучително и на делови од нејзините ограноци Исток и Пречна Планина, вклучувајќи го и островот Голем Град во Преспанското Езеро.

2.1.2. Правен статус и права

2.1.2.1. Сопственост

Најголем дел од земјиштето во границите на Паркот е во државна сопственост. Во моментот Јавната установа „Национален парк Галичица“ не располага со ажуриран попис на катастарски парцели во државна сопственост кои се во границите на Паркот, односно попис на парцели кои се наоѓаат во приватна сопственост. Според податоците од Геодетската управа на Општина Охрид од 1976 година, површината на парцелите во границите на Паркот во државна сопственост изнесува 21 849 ха (90% од вкупната површина на Паркот). Од друга страна, според податоците на статистичката служба во Охрид од 1985 година, површината на парцелите во границите на Паркот во државна сопственост изнесува 22 184 ха, а во приватна сопственост 2 498 ха. Значителна промена во сопственичката структура настанала со измените согласно решението за денационализација ДН. бр. 19-620/03-2 од 20.3.2009 година донесено од министерот за финансии преку Комисијата за одлучување по барањата за денационализација поднесени од старешините на верските објекти на верските заедници во Република Северна Македонија, при што површината на парцелите во границите на Паркот во државна сопственост се намали и сега изнесува 19 502 ха, а површината на парцели во приватна сопственост се зголеми на 5 180 ха. Во моментот 79% од вкупната површина на Паркот е во државна сопственост.

2.1.2.2. Законски права

Согласно член 136 став 1 од Законот за заштита на природата заради вршење на работите на управување и заштита на Паркот, Владата на Република Северна Македонија основа Јавна установа „Национален парк Галичица“. Согласно Одлуката на Владата на Република Северна Македонија за

основање на ЈУНПГ („Службен весник на Република Македонија“ бр.9/06), (во понатамошниот текст: Одлука за основање на ЈУНПГ), основната дејност на установата е управување и заштита на природата, биолошката и пределската разновидност и природното наследство преку:

1. Заштита на природните живеалишта од национално и меѓународно значење за културно-научни, воспитно-образовни и туристичко-рекреативни цели;
2. Воспоставување стабилност на еколошките процеси како и на биолошката и пределската разновидност преку трајно зачувување на репрезентативните физичко-географски региони, биоценози, генетски ресурси и видови во автентична состојба;
3. Создавање услови за развој на туризмот во согласност со принципот на одржлив развој;
4. Остварување културни, научни, образовни и рекреативни цели, кои во исто време ја одржуваат природната состојба на националниот парк;
5. Одржливо користење на природно богатство во интерес на сегашниот и идниот развој, без значително оштетување на деловите на природата и со што помали нарушувања на природната рамнотежа;
6. Создавање услови и преземање мерки за заштита на националниот парк со цел зачувување и рационално управување со одредени компоненти на биолошката и пределската разновидност како и одржливо и рационално користење на природното богатство;
7. Проучување, истражување и обработување со научни методи на прашањата од интерес за заштитата на националниот парк;
8. Водење евиденција и документација за природните и другите вредности и убавини во националниот парк (положба, степен на загрозеност, мерки за заштита);
9. Донесување и спроведување стратегии, програми, планови за управување, услови и мерки за заштита на националниот парк;
10. Преземање мерки за заштита на утврдените зони во националниот парк;
11. Обезбедување поттик и поддршка на заштитата на националниот парк преку подигнување на јавната свест, а посебно во воспитно-образовниот процес;
12. Утврдување на компонентите на биолошката и пределската разновидност и нивната загрозеност;
13. Воспоставување режим на заштита на националниот парк;
14. Спречување на штетните активности на физички и правни лица и нарушувања во националниот парк како последица на технолошкиот развој и извршување дејности, односно обезбедување максимално поволни услови за заштита и развој на природата;
15. Поттикнување на научно-истражувачката работа во областа на заштитата на националниот парк;
16. Издавање научни и стручни публикации, водичи, дијапозитиви, разгледници и друг информативен и пропаганден материјал за националниот парк;
17. Поттикнување и развивање интерес и однос кон чувањето на националниот парк преку организирање изложби, прикажување филмови, предавања и други форми;
18. Производство, откуп и продажба на лековити и ароматични растенија, плодови и семиња;
19. Изградба на инфраструктура и уредување извори, чешми, излетнички локалитети и простори за рекреација и друго;

20. Вршење заштита, одгледување и отстрел на диви видови животни, како и заштита и собирање на диви видови растенија и габи и други недрвни шумски производи;
21. Заштита, одгледување и традиционален риболов на рибниот фонд;
22. Вршење и други работи кои придонесуваат за заштита и унапредување на националниот парк.

Покрај тоа, голем дел од земјиштето во Паркот кое се наоѓа во државна сопственост е дадено на трајно користење на установата. Најнапред, со одлука на Народниот одбор на Општина Охрид од 9.11.1961 година (бр. 03-8360/1), на тогашната управа на НПГ ѝ се доделени обработливите површини во општествена сопственост. Подоцна, со одлука на Народниот одбор на Општина Охрид од 15.5.1964 година (бр. 03-463/10), шумите и шумското земјиште во општествена сопственост, во рамките на Паркот утврдени со закон ѝ се доделени на Управата на национални паркови и ловишта – Скопје, Национален парк „Галичица“. Во минатото Владата на Република Северна Македонија, односно нејзини органи во повеќе наврати донеле одлуки за одземање на правото на користење за одделни парцели во границите на Паркот. Така на пример, со одлука на Владата на Република Северна Македонија од 14.6.2006 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/06), од ЈУНПГ одземено е корисничкото право на повеќе парцели во КО Љубаништа, со вкупна површина од 14 833 м². Покрај тоа, Владата на Република Северна Македонија го одзела корисничкото право на парцели во месноста Черти Камен и на делот меѓу населбите Лагадин и Елешец. Во 1976 година, тогашната Основна организација на здружениот труд Национален парк „Галичица“ (во понатамошниот текст: ООЗТ НПГ) обезбедила исцрпен, но не и целосен попис на катастарските парцели (по катастарски општини) за кои ЈУНПГ го има правото на користење.

Од друга страна, треба да се напомене и тоа дека, согласно член 8 од ЗЗП, „заради спроведување на предвидените мерки и активности за заштита на природата, сопственикот или корисникот на земјиштето е должен да дозволи непречен премин на други лица и друга употреба на неговото земјиште“, во согласност со ЗЗП или друг закон. Исто така, член 11 од ЗЗП предвидува ограничување на правото за промена на користењето на земјиштето заради заштита на природата. Покрај тоа Законот предвидува и други забрани и ограничувања, како на пример: забрана за користење на природата во случаите пропишани со член 12 од ЗЗП, забрана на употреба на средства за заштита на растенијата заради заштита на природата (член 13), како и ограничување или забрана за искористување на природни ресурси во случај на загрозеност на поволната состојба на зачуваност на некој вид или тип на живеалиште и друго.

Исто така, треба да се спомене и тоа дека, согласно член 135-а д ЗЗП, заради остварување на интегралното управување, ЈУНПГ има право да склучува спогодби за регулирање на меѓусебните права и обврски со субјектите кои вршат дејност во Паркот, а за кои согласност дава Владата на Република Северна Македонија.

Покрај ЈУНПГ, правото на управување или стопанисување за делови од државното земјиште во Паркот му припаѓа и на други субјекти, како на пример Јавното претпријатие за стопанисување со пасишта (во понатамошниот текст: ЈПСП), Јавното претпријатие за државни патишта (во понатамошниот текст: ЈПДП), Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор (во понатамошниот текст: ЈПССДП), „ЕВН Македонија АД“ - Скопје и други.

Во ова поглавје даден е преглед на законските права на само еден дел од сопствениците или корисниците на земјиштето во Паркот.

Води

Согласно член 6 од Законот за водите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 27/08), (во понатамошниот текст: ЗВ), водите се во сопственост на Република Северна Македонија и не се

предмет на правото на сопственост на физички и правни лица, без оглед на правниот режим на земјиштето на коешто се наоѓаат. Управувањето со водите, крајбрежното земјиште и водните живеалишта е во надлежност на Министерството за животна средина и просторно планирање (во понатамошниот текст: МЖСПП), член 8 од ЗВ. Управувањето со речните сливови го врши МЖСПП преку свои организациони единици, формирани за секој речен слив. Територијата на Паркот припаѓа кон сливот на реката Црн Дрим.

Површинските води може да се користат за пловидба согласно Законот за внатрешна пловидба („Службен весник на Република Македонија“ бр. 55/07) и ЗВ. За заштита на флората и фауната, водните екосистеми и екосистемите зависни од вода, како и заради чување и одгледување на растителни и животински видови, пловидбата со пловни објекти и инсталации кои се придвижуваат со мотори со внатрешно согорување е забранета во заштитните зони и подрачја (член 19 од ЗВ).

Доделувањето на водно право, односно дозвола за користење на вода, за испуштање во вода, односно вадење песок, чакал и камен од коритата и бреговите на површинските водни тела е во надлежност на МЖСПП (член 26 од ЗВ). Водното право привремено се ограничува доколку влијае штетно врз заштитените подрачја определени со прописите за заштита на природата (член 49 од ЗВ). За заштита на водното тело кое се користи за снабдување со вода наменета за консумирање од страна на човекот, се воспоставува зона на строг санитарен надзор и една или повеќе заштитни зони. Картографските прикази на заштитните зони се составен дел на катастарските и урбанистичките планови на општините (член 98 од ЗВ). За изградба на нови објекти, реконструкција или доградба на постојни водостопански објекти, кои се наоѓаат во површинските води, или покрај нив, објекти коишто поминуваат преку површинските води, или под нив, или пак објекти кои се сместени во близина на површинските води, или крајбрежните земјишта, се издава водостопанска согласност (член 176 од ЗВ). Водостопанската согласност ја дава МЖСПП.

ЈУНПГ е должна да врши мониторинг на водите во Паркот и да ги доставува резултатите до органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на животната средина (член 155 од ЗВ). Техничките услови, начинот и постапката за мониторинг на водите во Паркот ги уредува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на животната средина.

Пасишта

Согласно член 4 од Законот за пасиштата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 3/98), (во понатамошниот текст: ЗП), правото да стопанисува со пасиштата во Паркот му е доделено на ЈПСП. Впрочем, за ова постои решение на Соборот на здружениот труд и Соборот на месните заедници на Собранието на Општина Охрид од 13.9.1978 година (бр. 01-7026), со кое на Самоуправната интересна заедница за користење и управување на пасиштата и утрините, на користење му се доделуваат 5 964 ха.

Ова претпријатие стопанисува со пасиштата „така што да се сочува нивната површина и да се зголеми нивната вредност, да се обезбеди најголем прираст на трева според природните услови.“ Владата донесува програма за стопанисување со пасиштата за период од 10 години (член 5 од ЗП). Со програмите особено се утврдуваат: природните услови и можности на пасиштето, негова обнова, развој, мерките за одгледување, заштита, унапредување и проширување на пасиштата и слично. ЈПСП ги дава пасиштата на користење на правни и физички лица, освен пасиштата што се наоѓаат во непосредна близина на населените места, по пат на јавен оглас во зависност од капацитетот на пасиштата. Пасиштата што се наоѓаат во непосредна близина на населените места се користат од одгледувачите на добиток кои живеат во тие населени места, според условите што ги утврдува претпријатието. ЈПСП и корисникот на пасиштето склучуваат договор, најмногу до 10 години и истиот особено содржи (член 8 од ЗП):

- начин на користење на пасиштето,
- времетраење на користење на пасиштето,
- капацитет на пасиштето,
- висина на надомест за напасување,
- користење инфраструктурни објекти и
- заштита на пасиштата.

Јавни патишта

Согласно член 20, став 1 од Законот за јавните патишта („Службен весник на Република Македонија“ бр. 26/96), (во понатамошниот текст: ЗЈП), работите во врска со планирањето, финансирањето, изградбата, реконструкцијата, одржувањето и заштитата на магистралните и регионалните патишта ги врши ЈПДП За работите во врска со планирањето, финансирањето, изградбата, реконструкцијата, одржувањето и заштитата на локалните патишта, општините може да основаат фонд за локални патишта (член 20 од ЗЈП). Работите на одржување и заштита на магистралните и регионалните патишта, ги извршува јавно претпријатие за одржување и заштита на магистралните и регионалните патишта - ЈП „Македонија пат“ (член 30 од ЗЈП). За одржувањето на локалните патишта и улици одговорни се општините. Работите на поставување натписи покрај автопатиштата, магистралните и регионалните патишта ги врши јавното претпријатие за патишта, а за локалните патишта и улици општините, трошоците околу поставувањето и одржувањето на тие натписи ги поднесува правното или физичкото лице кое поднело барање за нивно поставување (член 75 од ЗЈП).

Согласно ЗЈП, јавниот пат го сочинуваат трупот на патот, градежните објекти на патот, тротоари, пешачки и велосипедски патеки, уреди за одводнување, земјениот појас од двете страни на трупот на патот, во широчина од најмалку 1 м, воздушниот простор над јавниот пат во висина од 7 м и заштитниот појас на патот со површините на кои се изградени објекти за потребите на одржување на патот и услугите за возилата на патниците, предвидени со проектот за патот, како и пешачки и разделни острови и зеленило (член 7 од ЗЈП).

Низ територијата на Паркот поминуваат следните регионални патишта и нивни краци:

- Р1301 (Р501): Охрид (врска со А3) – Свети Наум – граница со Албанија; вкупно 32,420 км асфалтен пат, од кои 27,455 км на територија на Паркот;
- Р1307 (Р503): Макази (врска со Р1308 (Р505)) – Царина – граница со Албанија (Стење); вкупно 24,125 км асфалтен пат, од кои 11,522 км на територија на Паркот;
- Р1307: (крак 1) Стење – Коњско; 1,4 км асфалтен пат и 9,4 км земјен пат;
- Р2332 (Р504): Царина (врска со Р1307) – Трпејца (врска со А3 и Р1301); 27,773 км асфалтен пат.

Низ територијата на Паркот поминуваат поголем број локални патишта и улици во населените места. Од локалните патишта позначајни се следните:

- Локален пат до с. Отешево (од одвојување од Р1307 до центар на селото); 0,56 км земјен пат;
- Локален пат до с. Лескоец (од одвојување од Р1307); 2,1 км асфалтен пат;
- Локален пат Гола Бука/Лозина – Два Јавори (крај на асфалтен пат); 3 км асфалтен пат;
- Локален пат до караула Свети Илија (од одвојување од Р1301 кај Љубаништа); 1,9 км земјен пат;
- Локален пат до с. Елшани (од одвојување од Р1301 кај автокамп Елешец); 2,1 км асфалтен пат;

- Локален пат до с. Коњско (од одвојување од Р1301 кај хотел Метропол); 3,8 км асфалтен пат;
- Локален пат до с. Велестово (од одвојување од Р1301 кај Студенчишта); 4,1 км асфалтен пат;
- Локален пат до с. Рамне (од центарот на населбата Видобишта); 3,2 км асфалтен пат;
- Локален пат до црква Свети Илија (од центарот на с. Велгошти); 3,1 км асфалтен пат;
- Локален пат до црква Свети Никола (од центарот на с. Велгошти); вкупно 2,9 км од кои 1,7 асфалтен и 1,2 км земјен пат;
- Локален пат до црква Свети Атанасиј (од центарот на населбата Видобишта); вкупно 1,7 км од кои 0,9 км асфалтен и 0,8 км земјен пат;
- Локален пат до с. Шипокно (од одвојување од Р1301 кај населба Рача); 3,2 км земјен пат.

Низ територијата на Паркот поминуваат и поголем број земјени патишта кои се користат за различна намена и согласно ЗЈП се неклассифицирани.

2.1.2.3. Статус на подрачјето

Согласно член 66 од ЗЗП и член 3 од Законот за прогласување, категоријата на заштитеното подрачје е „национален парк“. Категориите на заштитени подрачја во Република Северна Македонија пропишани со ЗЗП во голем дел се совпаѓаат со Категориите на управување со заштитени подрачја на Меѓународната унија за зачувување на природата (International Union for Nature Conservation, во понатамошниот текст: IUCN). Според тоа, категоријата „национален парк“ од ЗЗП одговара на Категоријата II (National Park) според IUCN. Сепак, важно е да се напомене, категоризацијата на IUCN се заснова на принципот, основната цел на управување да се применува на најмалку две третини од вкупната територија на подрачјето (правило 75%) што не е случај со категоризацијата на заштитените подрачја во Република Северна Македонија според ЗЗП.

Република Северна Македонија ја има ратификувано Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство на Обединетите нации во рамките на Организацијата на обединетите нации за образование, наука и култура (во понатамошниот текст: Конвенција за светското наследство). Согласно оперативните насоки за спроведување на Конвенцијата за светското наследство, во 2010 година Собранието на Република Северна Македонија го донесе Законот за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.75/10). Согласно член 8 од овој закон, во границите на подрачјето е опфатен поголем дел од територијата на Паркот (17 382 ха или 72% од вкупната површина на Паркот).

Собранието на Република Северна Македонија во 1997 година ја ратификува Конвенцијата за заштита на дивиот свет и природните живеалишта во Европа, усвоена од Совет на Европа во Берн во 1979 година (во понатамошниот текст: Бернска конвенција). Согласно членовите 1, 2, 3, 4, 6b и 9 од Бернската конвенција како и повеќе препораки и резолуции усвоени од Постојаниот комитет на конвенцијата, Владата на Република Северна Македонија презема чекори за воспоставување на еколошката мрежа „ЕМЕРАЛД“. Во врска со тоа, МЖСПП во 2002 година започна со спроведување на пилот проект за воспоставување мрежа на подрачја од посебен интерес за зачувување („ЕМЕРАЛД-мрежа“), а меѓу првите предлози за подрачја кои треба да бидат вклучени во мрежата беше ЈУНПГ. Согласно член 52, став (2) од ЗЗП, по предлог на Министерот за животна средина и просторно планирање, Владата на Република Северна Македонија ги „утврдува меѓународно еколошки значајните подрачја и начинот на нивното управување на територијата на Република Северна Македонија, во согласност со меѓународните договори за заштита на природата ратификувани од Република Северна Македонија.“

Согласно декларацијата потпишана од претседателите на владите на Република Северна Македонија, Република Албанија и Република Грција од февруари 2000 година, Договорот за заштита и одржлив развој на подрачјето на Паркот „Преспа“, ЈУНПГ е дел од Паркот „Преспа“. Согласно член 1 од договорот, подрачјето Парк „Преспа“ е „географска област на територијата на трите држави во сливот на преспанските езера што ја опфаќа површината и подземните води кои ѝ се припишуваат.“ Врз основа на картите објавени на веб-страницата на Координативниот комитет на Паркот „Преспа“, (www.presrapark.org), кон сливот на преспанските езера, т.е. Паркот „Преспа“, припаѓаат 9 050 ха или 34,5% од вкупната површина на Паркот. Исто така, во рамките на повеќе меѓународни процеси и иницијативи, ЈУНПГ е прогласен како значајно растително подрачје и примарно подрачје за пеперутки, категории кои немаат правен статус.

2.1.2.4. Други просторни, урбанистички и управувачки планови, програми и проекти

За ефикасно и ефективно спроведување на овој план за управување, потребно е тој да се усогласи со повеќе плански документи. Дел од нив веќе се изготвени и стапени во сила.

Просторни и урбанистички планови

Просторното и урбанистичкото планирање се обезбедува со изработување, донесување и спроведување на Просторен план на Република Северна Македонија. Согласно член 8, став 1 од Законот за просторно и урбанистичко планирање („Службен весник на Република Македонија“ бр. 24/08), Просторниот план на Република Северна Македонија се донесува за територијата на Републиката и претставува стратегија за просторен развој на државата, кој дава насоки за намената, користењето, заштитата, организацијата, уредувањето и управувањето со просторот на државата. Просторниот план на Република Северна Македонија се разработува преку просторен план на регион и просторен план за подрачје од посебен интерес за државата. Дополнително, просторните планови се разработуваат со урбанистички планови.

Во 2004 година Собранието на Република Северна Македонија го донесе Законот за спроведување на новиот Просторен план на Република Северна Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/04). Согласно овој Закон Просторниот план се спроведува со изготвување просторни планови на региони и просторни планови на подрачја од посебен интерес како и со урбанистички планови и друга документација за планирање и уредување на просторот, предвидена со закон.

Просторни планови на Охридско-преспанскиот Регион

Нацрт просторен план за Охридско-преспанскиот Регион (за периодот 2005 – 2020 година). Во однос на подрачјето на Паркот, во нацртот на планот се предложени повеќе објекти за заштита до 2020 година, како на пример, научно-истражувачки природни резервати (во понатамошниот текст: НИПР), на повеќе локалитети (5-НИПР „Голем Котел“, 6-НИПР „Кула“, 7-НИПР „Остров Голем Град“, 8-НИПР „Осој“), односно повеќе споменици на природата (во понатамошниот текст: СП), (16-СП „Леска“, 17-СП „Лескоечка Пештера“, 19-СП „Македонски даб“, 20-СП „Острово“, 22-СП „Пештера Самотска Дупка“).

Во текот на јавната расправа по нацртот на планот, ЈУНПГ достави коментари на неколку прашања и теми до изработувачот на планот – Агенција за планирање на просторот (во понатамошниот текст: АПП), вклучително и следниов коментар во врска со изградба на инфраструктура за зимски спортови:

„Богатата и значајна биолошка разновидност во Паркот е констатирана на повеќе места во нацртот на планот. Овие вредности секако нудат големи можности за развој на екотуризмот, како што и се предлага во планот, но истовремено наметнуваат ограничувања за активности кои може да ја загрозат биолошката разновидност.“

Поради потребата од голема инфраструктура, развојот на алпското скијање во Паркот се смета за потенцијална опасност за биолошката разновидност. Од друга страна, во Паркот постојат извонредни услови за развој на скијачко трчање кое може да се организира долж постојните патеки, со незначително надградување на постојната инфраструктура. Од тие причини, предлагаме замена на терминот „алпско скијање“ со „скијачко трчање“ (во смисла на нордиски дисциплини), така што овој пасус би гласел:

„Од рекреативните активности на копно во зоната Галичица се издвојуваат можностите за планинарење, прошетки, едукативно рекреативни содржини, набљудување на птици и животни, сончање, скијачко трчање, алпинизам и спелеолошки разгледувања“ (допис до АПП од 4.6.2008 год.).

Просторни планови за Паркот

Првиот просторен план за НПГ е донесен во 1988 година (во понатамошниот текст: ППНПГ) и тој ќе биде во сила до донесување на новиот просторен план. Со овој план за прв пат се врши сеопфатно вреднување на природните вредности на Паркот, односно „идентификација на природата и нејзините особености“ и нивна „валоризација и категоризација“. Во ППНПГ подрачјето на Паркот е категоризирано според значењето во три групи:

- I. **„Природни добра од исклучително значење** – тие ја претставуваат највисоката категорија во која се опфатени простори и објекти од универзално или национално значење со оглед на повеќе одлики (типичност на појави, единственост и зачуваност, мала распространетост). Во оваа категорија спаѓаат:
 - пределите на високото планинско подрачје на Стара Галичица под врвот Магаро,
 - островот Голем Град на Преспанското Езеро,
 - изворите на Црни Дрим,
 - крајбрежните карпи и клифови на Охридското Езеро од Пештани до Коше и на Преспанското Езеро од Стење до албанската граница,
 - изворските води и сублакустриските извори на крајбрежјата,
 - блатото Стење и
 - Високопланинските локви.“
- II. **„Природни добра од големо значење** – овие добра по своите одлики имаат републичко или регионално значење. Тука спаѓаат пределите на Стара Галичица и дел од Ниска Галичица, од Пештани преку Суво Поле кон Отешево, и целиот литорален појас на Охридското и Преспанското Езеро надвор од претходната зона. Ова се предели во кои се сконцентрирани бројни интересни појави.“
- III. **„Значајни природни добра** – тоа се предели кои по своите одлики имаат локално значење, поседуваат одредени вредности, ги поврзуваат пределите на исклучително значајните наоѓалишта и претставуваат нивна просторна изолација. Во оваа категорија припаѓаат останатите делови на Паркот.“

Врз основа на вреднувањето, со ППНПГ се воспоставуваат три зони за управување и тоа:

1. Зона за строга заштита;
2. Мелиоративна зона;
3. Туристичко рекреативна зона.

Согласно член 103 од ЗЗП, за категоријата национален парк обврзно се донесува просторен план. Работата на новиот просторен план за Паркот започна кон крајот на 2009 година. Согласно ЗЗП (член 103, став 2), просторниот план за Паркот содржи:

1. Текстуален дел:

- големина, граници и местоположба на Паркот,
- состојба на природната средина,
- состојба на постојната просторна уреденост, организацијата и заштитата,
- цели и задачи за просторен развој,
- просторна разместеност на населението, населбите и туристичките локалитети,
- просторна разместеност на инфраструктурни системи и
- насоки и мерки за спроведување на планот.

2. Графички дел:

- релјеф и геоморфолошки форми,
- педолошка карта,
- вегетациска карта,
- хидрографија,
- постојна просторна организација и
- опременост и изграденост на просторот.

Нацрт просторен план на НПГ

Согласно обврската која произлегува од член 103, став 1, од ЗЗП, на барање на ЈУНПГ, АПП во 2009 година, изготви Нацрт Просторен план на НПГ за периодот 2009 – 2020 година. Следен чекор во постапката на донесување на Просторниот план беше негово ставање годишната програма на МЖСПП. За жал, тоа не се случи ниту во 2010 ниту во годините кои следуваа.

Инаку, Нацрт Просторниот план за периодот 2009 – 2020 година, изготвен е во согласност со ЗЗП и Планот за управување со НПГ за периодот 2011 – 2020 година. Зонирањето и режимот на управување за секоја од зоните определени со Планот за управување за периодот 2011 – 2020 година, во целост се преземени.

Имајќи предвид дека според позитивните законски прописи, Просторниот план за НПГ треба да го донесе Собранието на Република Северна Македонија, со што од највисокото законодавно тело во државата ќе се потврди зонирањето и режимот на управување во зоните, ЈУНПГ интензивно ќе ја афирмира потребата од ногово донесување. Бидејќи надлежностите на ЈУНПГ на ова поле се многу ограничени, фокусот на установата ќе биде на лобирање кај органите кои имаат надлежности.

Урбанистички планови за делови од Паркот

Основен урбанистички план за крајбрежен простор на општина Охрид (1989 година). Опфатот на Основниот урбанистички план на крајбрежниот простор на Општина Охрид, како подрачје со специјална намена, се протега од устието на реката Сатеска во Охридското Езеро до урбаниот опфат на градот Охрид и од хотелот „Метропол“ до границата со Албанија кај Свети Наум, во длабочина од водената линија на езерото до магистралниот патен правец Охрид – Струга и новопредвидениот патен правец Охрид – Свети

Наум, односно најмногу до 400 м. Во планот се одредени границите на населени места и се дадени насоки за туристичките локалитети и нивен понатамошен развиток.

Во овој план се земени предвид и населбите Елешец и Лагадин кои се појавуваат како резултат на непочитување на насоките од Просторниот план за Охридско-преспанскиот Регион од 1973 година во кој како зони за куќи за одмор и рекреација се предвидуваат населби меѓу селата Велестово и Рамне. Со овој план се елиминираат сите услови за нивно понатамошно проширување. Локалитетот Градиште е предвиден за парково зеленило, рекреација и видиковец, а постоењето на кампот е од привремен карактер. Според планот, за населбата Трпејца предвидени се неаграрни функции и е наменета за домување и туристичка понуда, со акцент на рибарска населба. Исто така, според планот, идните потреби од станбен простор ќе бидат задоволени со ширење кон источната страна од населбата над сообраќајницата Охрид – Свети Наум. Просторот Надол е планиран како туристичко-рекреативна зона со хотели и вили. Во населбата Љубаништа се планира да бидат подеднакво застапени аграрните и неаграрните функции, а како резултат на тоа, населбата се зголемува и се шири во правец на запад со куќи за одмор и рекреација. Автокампот „Љубаништа“ се задржува во сегашните граници со можност за подигање на квалитетот. Во рамките на крајбрежниот простор спаѓа и туристичкиот локалитет Свети Наум. Главен туристички мотив е манастирскиот комплекс „Свети Наум“. За него е планирано да прими разновидни содржини и функции, научно културни, просветни, угостителски и други. Во склоп на овој локалитет е и автокампот Свети Наум.

Низ оваа зона поминува и регионалниот патен правец Охрид - Свети Наум, кој по дислоцирањето надвор од неа ќе поприими функција на интерна сообраќајница, а преку новиот патен правец со помош на адекватни приклучни правци, содржините од зоната ќе бидат поврзани со окружувањето.

Генерален урбанистички план за дел од крајбрежниот простор, Туристички локалитет Горица – Свети Стефан – Метропол (2000 – 2010 година). Според овој план, активностите на вода и покрај вода ќе се одвиваат во крајбрежниот појас со должина од 1 700 м и ширина од 20 до 50 м. Песочните делови на потегот се плажи дополнети со кабини, тушеви, реквизити за плажа и пристаништа. Појасот над плажите е тревната површина со угостителско трговски активности и шеталишта. Во планот, на просторот во опфат на Паркот се наоѓаат три населби за постојано домување: Долно Коњско, населба над црквата Свети Стефан и населбата над хотелот од „Тутунски комбинат“. При планирањето водено е сметка за зачувување на постојните зелени површини, нивно обновување и проширување. Крајбрежната зона како општествено богатство се планира да биде јавна површина достапна за користење од сите посетители.

Генерален урбанистички план за Охрид (2006 година). Тргувајќи од постојната просторна организација и потребата за задоволување на потребите и можностите на севкупниот развој на општината и државата и имајќи ги предвид насоките и препораките од плановите на повисоко ниво, односно принципите на просторниот развој согласно меѓународните повелби и декларации, во Генералниот урбанистички план за Охрид се поставени следните цели за просторниот развој на градот до 2012 година:

- Овозможување квалитативни и квантитативни трансформации на содржината на подрачјето со висок степен на негова организираност согласно принципите на одржив развој, дефинирање на оптимална, рационална и хумана организација и функционално екипирање на определениот простор на градот вклучувајќи ги просторите во непосредното опкружување;
- Дефинирање на комплементарен еколошки, економски, социјален и културен пристап во развојот на градот;
- Заштита на историскиот идентитет на градот и вредните амбиентални целини;
- Интегрална заштита на природното наследство;

- Усогласување на развојот на крајбрежниот простор со развојот на соседните подрачја и определување на неговата улога и функција во просторот на градот;
- Зголемување на ефикасноста во функционирањето на инфраструктурните системи;
- Опременување на просторот со комунална инфраструктура како предуслов за заштита на водите на езерото;
- Дефинирање на сообраќајниот систем на градот и поврзаноста со сообраќајниот систем на републиката и
- Дефинирање на мерки, услови и насоки за доследно спроведување на поставките на планот.

Во планот се задржани постојните граници на градската територија. Од друга страна, од границите на опфатот на градот планирани со претходниот Генерален урбанистички план за Охрид покрај другото, изземена е шумата Бејбунар која се наоѓа во границите на Паркот. При планирањето користени се насоките и стратешките одредби на планските документи од повисоко ниво, како што се Просторниот план на Охридско-преспанскиот Регион од 1972 година, Просторниот план на општина Охрид, Основниот урбанистички план за крајбрежниот простор на Охридско Езеро 1989 година, Планот за просторно уредување на ЈУНПГ од 1988 година, односно поставките и насоките на Просторниот план на Република Северна Македонија од 2004 година.

Врз основа на анализата и вреднувањето на повеќе природни карактеристики, констатирано е дека ниту една од нив не претставува фактор на ограничување на просторниот развој на градот, со исклучок на изворите на брдото Бејбунар, регулацијата на површинските води и заштитените природни реткости – блато Студенчишта и НПГ.

Генерален урбанистички план за Охрид (2002 – 2012 година). Овој план во својот опфат има делови од Националниот парк Галичица. Имено, најниските делови од КО Рамне, КО Велестово и населбата Рача се обработени со овој план. Планот за управување на НПГ за периодот 2021 – 2030, односно неговото зонирање ги има предвид определените намени на земјиштето.

Други урбанистички планови. Согласно насоките дадени во плановите од повисоко ниво изработени се Детални урбанистички планови (во понатамошниот текст: ДУП) за дел од просторот опфатен во границите на Паркот и тоа:

- План за реализација на туристички локалитет „Свети Стефан“ (го опфаќа просторот од Свети Стефан до Метропол, вклучувајќи ја и населбата Долно Коњско);
- ДУП за населба Лагадин (1987 год.);
- ДУП за потегот Лагадин-Пештани (1999 год.);
- ДУП за Пештани (1980 год.);
- ДУП за Трпејца (1989 год.);
- Урбанистичка документација за населено место Љубаништа (1999 год.);
- Урбанистичка документација за населено место Елшани (2001 год.);
- Урбанистичка документација за населено место Коњско (1999 год.);
- Урбанистичката документација за населеното место Велестово (2010 – 2020 год.);
- Урбанистички план вон населено место Свети Стефан (површина од 22,60 ха);
- Урбанистички план вон населено место Долно Коњско (површина од 3,50 ха);

- Детален урбанистички план за Лагадин и Лагадин Пештани (површина од 33,20 ха);
- Урбанистички план вон населено место Лагадин Пештани, дел од Урбанистички план 7, опфат 1 (површина од 1,30 ха);
- Урбанистички план вон населено место Лагадин Пештани, дел од Урбанистички план 8, опфат 1 (површина од 3,0 ха);
- Урбанистички план за село Пештани;
- Урбанистички план за село Трпејца (површина од 30,20 ха).

2.1.2.4.1. Програми и планови за шумите во Паркот

Помеѓу плановите кои досега се изработени и донесени за Паркот значајни за заштитата и управувањето со природата се програмите и плановите за шумите. Со нивната изработка, почнувајќи од 1972 година, започнува традицијата на стратешко (долгорочно) планирање. Досега се донесени следниве:

- Програма за унапредување на шумите во шумско стопанската единица „Царина“ (1972 година);
- Програма за унапредување на шумите во шумско стопанската единица „Галичица“ (1973 година);
- Програма за унапредување на шумите (1983 година);
- Програма за унапредување на шумата во шумско-стопанска единица „Галичица“ (период 1993 – 2002 година);
- Посебен план за одгледување и заштита на шумите: шумско-стопанска единица „Галичица“ – 1 (период 2003 – 2012 година);
- Посебен план за одгледување и заштита на шумите: шумско- стопанска единица „Галичица“ – 2 (период 2003 – 2012 година).
- Посебен план за одгледување и заштита на шумите: шумско- стопанска единица „Галичица“ – 1 (период 2013 – 2022 година).
- Посебен план за одгледување и заштита на шумите: шумско- стопанска единица „Галичица“ – 2 (период 2013 – 2022 година).

2.1.2.4.2. План за управување со Природното и културното наследство на Охридскиот Регион за периодот 2019 – 2028 година

Од територијата на Паркот, 17 382 ха (или околу 72%) се во рамките на Светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион (со вкупна површина од 83 350 ха). Статусот на регионот како светско природно и културно наследство произлегува од Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство (Париз, 1979/80 година). Согласно параграф 108 од Оперативниот водич за имплементација на конвенцијата, „секое номинирано добро треба да има соодветен план за управување... кој ќе одреди како исклучителната универзална вредност на доброто ќе биде заштитена, почитувајќи ги мислењата на учесниците“ (УНЕСКО, 2005).

Следејќи ги ваквите насоки, во 2020 година се донесе План за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион, во кој е нотирано дека:

- Природното наследство е сконцентрирано во рамки на НПГ и Охридско Езеро со Студенчишко Блато.

- Управувањето со природното наследство во рамки на НПГ, според Планот е предвидено да се спроведува согласно Планот за управување со НПГ.
- ЈУНПГ е надлежна за заштита и управување со природното наследство во границите на Паркот.
- Режимот на заштита и зонирањето во Планот за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион се преземени од Планот за управување со НПГ на територијата на Паркот.
- ЈУНПГ спроведува мониторинг на биолошката разновидност согласно Планот за управување и Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност.
- ЈУНПГ, согласно овој План за управување, ќе спроведе мониторинг на посетителите на Паркот.

Основна цел на планот за управување е да ги валоризира, заштити и промовира универзалните природни и културни вредности на подрачјето од светското наследство на Охридскиот Регион. За интегралната заштита на Охридскиот Регион како светско природно и културно наследство, според Планот, потребно е да се постигнат следните општи цели:

- Контролирана урбанизација;
- Заштита на природното наследство;
- Заштита на културното наследство;
- Одржлив економски развој што не е во спротивност со исклучителната универзална вредност на заштитеното добро;
- Зајакнување на управувачките капацитети на надлежните институции и
- Подигнување на свеста и едукација.

2.1.2.4.3. Стратешки акциски план за одржлив развој на Паркот „Преспа“

Стратешкиот акциски план за одржлив развој на Паркот „Преспа“ е првиот камен-темелник на трилатералната соработка во рамките на Прекуграничниот парк „Преспа“ (во понатамошниот текст: ППП). ППП беше прогласен на 2.2.2000 година со декларација од претседателите на владите на Македонија, Албанија и Грција. Според декларацијата, целта на Паркот „Преспа“ е зачувување на исклучителните природни и културни богатства на регионот и промоција на мирот, пријателството и соработката меѓу народите во регионот.

Според планот, главната цел на Паркот „Преспа“ е „да промовира интегрирано управување со екосистемот преку зајакнување на соработката меѓу трите држави кои ги споделуваат преспанските езера со учество на сите засегнати и заинтересирани страни.“

Стратешкиот акционен план го сочинуваат четири поглавја. Поголавјето А ги претставува целите на планот, опис на сливот на Преспа и неговата положба во регионот како и краток преглед на постојните заштитени подрачја и режими на управување. Поголавјето Б најнапред содржи опис и анализа на подрачјето, поточно геоморфологија, геологија, клима, хидрологија, квалитет на водите, почви, вегетација, флора, фауна и општествените услови. Во Поголавје В е изложена сеопфатна валоризација на регионот и синтеза на сите податоци, односно стратешките одредници за развој и заштита на Преспа. Конечно, Поголавје Д нуди предлози за посебни програми и управувачки мерки по сектор, со цел зајакнување на прекуграничната соработка во секоја од трите држави.

Меѓу мерките и активностите предложени во планот, следните се особено релевантни за Паркот:

Студија за популациите и распространувањето на ретките видови на цицачи (мечка, волк, видра, дивокоза);

1. Студија за попис на заштитените и ретки видови на птици;
2. Студија за разумно управување со шумите во сливот;
3. Организирање на систем и воспоставување на инфраструктура за долгорочен мониторинг на основните биолошки параметри и животната средина;
4. Прекуграничен просторен план за организирање на активностите и користењето на земјиштето во басенот;
5. Развој на инфраструктура за посетители.

Во рамките на проектот „Интегрално управување со екосистемот на басенот на преспанските езера на Албанија, Македонија и Грција“, финансиран од Глобалниот фонд за животна средина (Global Environment Facility, во понатамошниот текст: GEF) преку Програмата за развој на обединетите нации (United Nations Development Programme, во понатамошниот текст: UNDP), во 2008 година се започна со изработката на Прекугранична дијагностичка анализа (TDA) како основа за новиот Акциски план за преспанскиот басен. Според нацртот на овој документ од ноември 2009, следните пет проблеми од прекуграничен карактер кои го загрозуваат екосистемот и биолошката разновидност на преспанскиот басен се сметаат за приоритетни:

- квалитет на водите (поточно: вишок на нутриенти, органско загадување и загадување со опасни материји),
- несоодветно управување со земјиштето (вклучително штетни активности во земјоделството и управувањето со шуми),
- управување со рибниот фонд и рибарство,
- опаѓање на нивото на водата во големото Преспанско Езеро и
- наноси.

Нацртот на прекуграничната дијагностичка анализа не посочува посебни прекугранични проблеми во басенот на поврзани со начинот на управување со Паркот „Преспа“.

2.1.2.4.4. Други планови

Покрај горе споменатите планови, при изработката на овој план за управување беа земени предвид сознанијата и од други плански документи, како што се:

- **Основа за обнова на шумите Галичица - Охридско (1956 година).** Оваа студија е изработена во рамките на активностите за санирање на голините на планината Галичица подложни на ерозија. Во студијата се пропишани мерки за шумска мелиорација, направен е избор на видовите дрвја и грмушки кои треба да се користат во пошумувањето и одредени се локациите на расадничките центри. Покрај тоа, дадени се насоки за примена на техниките на пошумување, редоследот и приоритетите за мелиорација односно изготвен е соодветен материјален баланс. Студијата е изработена од инж. Лазар Трајков, инж. Трајче Николоски и инж. Јован Стевчески, соработници при Шумарскиот институт од Скопје.
- **Проект за хидротехнички објекти и адаптација на постоечките и бачилото на високопланинските пасишта на Галичица (1958 година).** Во проектот се разработени хидротехнички мелиорации со цел подобрување на стопанисувањето со високопланинските пасишта како и условите и начините на преработка на млекото и млечните производи на Галичица. Во документот изготвени се технички опис, предмер и пресметка за изградба или адаптација на следните објекти: цистерната во месноста Косто

Бачило, цистерната во месноста Гумење, адаптација на постоечката локва Гафа, адаптација на хигиенската локва на Асан Ѓура и изградба на бачило во Суво Поле. Проектот е дел од десетгодишната програма за стопанисување со високопланинските пасишта на Галичица, одобрена од ревизионата комисија на во 1957. Во изработката на проектот учествувале инж. Ацо Јованоски, инж. Ристе Наумоски и инж. Сотир Сотироски.

- **Основен урбанистички план за Спортско-рекреативен центар „Галичица“ (1977 година).** Планот е изготвен на барање на Општините Охрид и Ресен со цел формување на спортско – рекреативен центар во ЈУНПГ. Со планот, на северните падини на Стара Галичица се предлага изградба на пет патеки за алпско скијање со капацитет од 6500 скијачи. Исто така, на јужните падини под врвот Лако Сигној предвидени се 2 патеки за алпско скијање со вкупен капацитет од 1500 скијачи. Покрај тоа, се предвидуваат и две патеки за трчање на скии, една јужно од врвот Магаро, со должина од 5 км и една северно од врвот Лако Сигној, со должина од 4 км. Од инфраструктурата се предвидува изградба на три ски-лифта и една седешница на северните падини на Стара Галичица, и една седешница на јужните падини под врвот Лако Сигној. Покрај тоа, проектот предвидува и изградба на ресторан со видиковец околу врвот Магаро. Вкупното чинење на проектот е проценето на 4 861 000 швајцарски франци. Собранието на Општина Ресен, на 22.4.1977 година донесува одлука за усвојување (решение бр. 01-2085/1), односно за примена (решение бр. 01-2086/1) на Основниот урбанистички план за Спортско-рекреативниот центар „Галичица“. Изработувачи на планот се дипл. инж. арх. Пантелеј Митков, дипл. инж. арх. Василка Зарова и дипл. правник Асим Азиски од Дирекцијата за просторно планирање од Охрид.

- **Проект за уредување на поројот „Вршек“ (1979 година).** Со цел спречување на оштетувањата на коловозот на патот Охрид – Свети Наум, кај с. Пештани и транспортот на нанос во Охридското Езеро, предложени се повеќе административни, шумско–мелиоративни и градежни мерки за поројот „Вршек“. Проектот е изготвен од м-р Александар Апчевски, д-р Живко Паришко и инж. Јован Петрев.

- **Програма за заштита, просторно-функционален, естетско-обликуван и економски развој на НПГ (1987 година).** Програмата е изработена од управата на НПГ со цел „обезбедување на перманентни процеси за заштита со рационално искористување на просторот и природните извори или складен однос помеѓу природата и нејзините вредности и потребите на сегашните и идните генерации.“

- **Програма за заштита на дивечот во НПГ за периодот 1993 – 2002 година (1993 година).** Програмата е изготвена согласно член 20 од тогашниот Закон за заштита на националните паркови. Со програмата се опфатени следните видови: обичен елен, срна, дивокоза, дива свиња, зајак, еребица камењарка, мечка, волк и полска еребица. Со документот е утврдено распространувањето на предметните видови, постојната и оптималната густина на нивните популации, мерките за нивна заштита и евентуалните можности за искористување на некои од нив. Со програмата е проценето дека големината на популацијата е помала од оптималната за 37% или повеќе кај сите видови освен кај волкот чија популација е поголема од нормалната за 2,5 пати.

- **Регионална стратегија за развивање на одржлив туризам во Преспанскиот Регион со посебен осврт на еколошкиот туризам и можностите за негово развивање (2004 година).** Овој документ се состои од два дела. Во првиот дел извршена е проценка на постојната состојба на одржливиот туризам на албанската и македонската страна од Преспанскиот Регион. Во вториот дел од документот се определени приоритетните проблеми, а потоа и целите, задачите и активностите за нивно решавање. Една од активностите предложени во ова студија се однесува и на Паркот, и се предлага „модернизирање на скијачките патеки на Галичица.“ Студијата е изготвена од Регионалниот центар за заштита на животната средина за Централна и Источна Европа, преку своите канцеларии во Скопје и

Тирана со учество на локалното население, експерти од областа на одржливиот туризам и невладини организации од Албанија и Македонија.

2.1.3. Физички особености

2.1.3.1. Клима

Национална клима

Република Северна Македонија, со својата географска положба и со композитните орографски услови се одликува со доста сложени и разновидни климатски обележја. Сите полиња, долини и котлини во неа имаат посебни локални климатски карактеристики, кои се јавуваат како резултат на комбинираните влијанија на основните климатски типови (А. Лазаревски 1993). Влијание врз климата во Македонија имаат континенталната и медитеранската клима. Во различни нејзини делови поради релјефните карактеристики, основните климатски типови имаат различно влијание.

Регионална клима

Охридско-преспанскиот Регион има умерено континентална клима. На климата влијаат близината на Јадранското Море, големата количина на вода во Охридското и Преспанското Езеро и високите планини кои ги опкружуваат двете котлини.

Климата во Охридската Котлина

Охридската Котлина од Јадранското Море е оддалечена околу 110 км. И покрај релативната близина на морето, неговото влијание не е големо. Тоа се должи на високите планински масиви кои се наоѓаа помеѓу. Сепак, преку ретките релативно ниски преслапи и долината на реката Црн Дрим, овозможено е продирање на морските воздушни маси. За формирањето на климата, позначајно од влијанието на Јадранското Море е големата количина на вода во Охридското Езеро, која се јавува како термички регулатор. Ваквото влијание се потврдува со смаленото годишно температурно колебање, односно повисоките температури во зима и пониските температури во текот на летото.

Според методологијата на Ј. Мавродиев за климатските подрачја, климата во Охридската Котлина припаѓа на топлото континентално климатско подрачје и тоа до надморска висина од околу 800 м.

Климата во Преспанската Котлина

Поголемиот дел од котлината е под водата на Преспанското Езеро кое како и Охридското во одредена мера се јавува како климатски модификатор. Терморегулацијата на околниот воздух не е изразена како во Охридската Котлина поради поголемата надморска висина и значително помалата количина на вода поради која топлотниот капацитет за акумулирање и ослободување на топлина е помал.

Според методологијата на Ј. Мавродиев за климатските подрачја, климата во Преспанската Котлина припаѓа на умерено континентално климатско подрачје и тоа до надморска висина од околу 1 100 м.

Клима на подрачјето

Со помош на методологијата на Ј. Мавродиев (1970) и обработените климатски елементи според А. Лазаревски (1993), за повисоките делови, покрај веќе споменатото топло континентално климатско подрачје во Охридската Котлина и умереното континентално климатско подрачје во Преспанската Котлина застапено на Галичица, на надморски височини до 1 100 м издвоени се уште и ладно континентално климатско подрачје на надморска висина од 1 100 до 1 700 м и високопланинско климатско подрачје на надморска висина од 1 700 до 2 200 м.

Ладно континентално климатско подрачје (1 100 – 1 700 м.н.в.). Ладното континентално климатско подрачје ги опфаќа деловите од Галичица со надморска висина од 1 100 до 1 700 м. За време на вегетациониот период просечната температура на воздухот изнесува 12,6°C, а есента (8,3°C) е потопла од пролетта (6,7°C). Распоредот на врнежите е неправилен, зимата со 335 мм воден талог и есента со 326 мм се најврнежливи, додека летото со 138 мм воден талог е најсув период. За време на вегетациониот период паѓаат 379 мм воден талог или 35,5% од вкупната сума на врнежи.

Високопланинско климатско подрачје (1 700 – 2 200 м.н.в.). Високопланинско климатско подрачје се надоврзува на претходното ладно континентално климатско подрачје и се протега на надморска висина од 1 700 до 2 200 м. Влијанието на високопланинското климатско подрачје најмногу се чувствува во зоната на високопланинските тревни заедници на Стара Галичица, но и на останатите повисоки врвови на Галичица. Дека се работи за сурово климатско подрачје, недвосмислено укажува вегетацијата која го обраснува, а која претежно е ниско тревеста со ретки и мали полегнати полугрмушки и грмушки.

Температурата на воздухот за време на вегетациониот период просечно изнесува 9,6°C. Есента (5,8°C) е потопла од пролетта (4,2°C). Зимата со 439 мм и есента со 426 мм воден талог, се највлажни периоди во годината. За време на вегетациониот период во ова климатско подрачје паѓаат 491 мм воден талог или 35,2% од вкупната сума на врнежи.

2.1.3.2. Релјеф, геологија и геоморфологија

2.1.3.2.1. Релјефни карактеристики

Планината Галичица е дел од Шарско-пиндскиот систем на планини. Го зафаќа најјужниот дел од геотектонската единица на западномакедонската зона. Големите отворени површини кон Охридското и Преспанското Езеро кои ја ограничуваат од исток и запад, придонесуваат во нејзиното јасно визуелно одвојување како засебна целина. На север, масивот преку прегребенската долина на превалот Буково, продолжува во Плаќенска односно Илинска Планина, додека на југ се спушта во Корчанско Поле.

Денешната форма на релјефот основно се должи на тектонските активности по двата главни раседи: Коселско-љубанишкиот и Отешевскиот. Покрај тоа, во конечното обликување на релјефот придонес имаат масивните варовници, радијалната тектоника и глацијалната и речната ерозија. Сето ова придонело Галичица да има развиен и интересен релјеф, со карактеристики кои ја одвојуваат од другите планини.

Планината има меридијански правец на протегање, при што надморската висина опаѓа кон север. Кон Охридската Котлина, благодарение на Коселско-љубанишкиот расед, планинските страни стрмно се отсечени кон Охридското Езеро. Со пределот доминираат неколку отсеци: отсекот под врвот Магаро, отсекот под врвот Лако Сигној, отсекот под врвовите Бугарска Чука.

Отсеците по должината на брегот на Охридското Езеро, од хотелот „Десарет“ до месноста Ќоше, се издигнуваат директно од водите на езерото како абразиони клифови. Највисоки се оние кај црквата „Св. Богородица - Захумска“, со висина од околу 200 м.

Стрмните високи отсеци, големиот број суводолици, точила и сипари и даваат на Галичица изглед на висока и непристапна планина. Ваквиот релјеф, присуството на површински карстни форми, како и ретката шумска вегетација присутна на западните падини, ја прават Галичица по својот изглед да наликува на планините од динарскиот карст.

Билото на Галичица е широка флувиоденудациона варовничка површина, прекината со раседна линија од селото Лескоец на преспанската страна, до селото Трпејца на охридската страна. Овој дел е и најтесен на

масивот, со широчина од 9,75 км. Масивот, а со тоа и билото се најшироки помеѓу манастирот „Св. Стефан“ и селото Горно Дупени, со вкупно 14,5 км.

Раседната линија Лескоец – Трпејца го дели единствениот масив на два дела. Јужниот дел е познат како Стара Галичица, додека остатокот најчесто се нарекува Галичица. Северниот дел на Галичица, локалното население го дели на два дела, кои ги нарекува Петрино и Исток.

Експозиција на теренот

Со оглед на издолжената форма на масивот и правецот на протегање од север кон југ, најголема застапеност имаат падините со источна односно западна експозиција. Меѓутоа, поради силно развиениот релјеф, на овој планински масив можат да се сретнат падини со сите експозиции.

Надморска висина

Надморската висина на планинскиот масив Галичица се движи од 695 м (нивото на Охридското Езеро), односно 850 м.н.в. (нивото на Преспанското Езеро), до 2 265 м.н.в. на граничен столб Ф10. Апсолутната височинска амплитуда изнесува 1 570 м, што овозможува развој на планински релјеф. Помаркантни коти кои доминираат со релјефот се: Магаро – 2 254 м.н.в.; Лако Сигној – 1 984 м.н.в.; Гога – 1 737 м.н.в.; Труглаш – 1 264 м.н.в.; Голем Осој – 1 005 м.н.в.; Пецилин – 1 421 м.н.в.; Самар – 1 654 м.н.в.; Калето – 1 182 м.н.в. и Вишесла – 1 564 м.н.в.

Инклинација на теренот

Делот од масивот Стара Галичица се карактеризира со силно развиен планински релјеф. Овде теренот вртоглаво се спушта кон Охридското и Преспанското Езеро. Најголема застапеност имаат стрмно наклонети падини со наклон од 30⁰-40⁰, а честа е и појавата на тешко проодни падини и вертикално отсечени карпи.

Северниот дел на планинскиот масив е испресечен со суводолици, карстни полиња и валти. Овде, најголема застапеност имаат благонаклонети падини и рамни тераси. Источните и западните страни на оваа висорамнина стрмно се спуштаат кон Охридското и Преспанското Езеро.

2.1.3.2.2. Супстрат

Матичниот супстрат во содејство со останатите педогенетски фактори (вегетација, клима, релјеф, време и др.) има мошне големо значење за одредување на правецот и текот на педогенетските процеси во почвата. Од карактерот на матичниот супстрат зависат многу својства на почвата, особено длабочината, физичките и хемиските својства, минералниот состав и правецот на еволуција на почвата. Според геолошките испитувања (од страна на Геолошки Завод – Скопје), карпестите маси кои се со различна старост и минеролошки состав на овој масив можат да се групираат во следниве геолошки формации: комплекс на палеозојски метаморфни и магматски стени; комплекс на мезозојски седиментни стени и комплекс на терциерни и квартерни седименти.

Комплекс на палеозојски метаморфни и магматски стени

Комплекс на палеозојски метаморфни и магматски стени ги опфаќа стените со најголема старост. Во границите на Паркот застапени се во северниот дел на планината Галичица. Од овој комплекс најзастапени се Камбриум – ордевициските метаморфни карпи односно филитите.

Филитите се тенко плочести стени со маслиново-зелена боја, а на одделни локалитети нивната боја е сива до црна. Овие стени настанале со седиментација на глинест материјал и се одликуваат со свилест сјај поради многу големото учество на лискун. Нивната структура најчесто е лепидобластична, а текстурата шкрилеста.

Комплексот на мезозојски седиментни стени

Комплексот на мезозојски седиментни стени во Паркот е претставен со тријаски седименти кои во градбата на масивот учествуваат со околу 70-75%. Ова е резултат на интензивните тектонски движења на овој масив. Дебелината на тријаските седименти изнесува од 600-700 м. Во склопот на тријаските седименти издвоени се две фации и тоа:

- а) фација на кластични седименти (конгломерати) и
- б) фација на карбонати и рожнаци (доломити, плочести варовници со рожнаци и масивни варовници).

Конгломератите се развиени во базалниот дел на тријаските седименти. Поголеми комплекси од нив се сретнуваат во северо-источниот дел на масивот, особено на локалитетот Самар, како и на потегот Трпејца – Пештани.

Карбонатно-рожначката фација е дебела околу 500-550 м. Изградена е од доломити, плочести варовници со рожнаци и масивни варовници. Масивните варовници имаат најголема застапеност и ја изградуваат хорстсинклиналата на Галичица. На повеќе локалитети масивните варовници достигнуваат максимална дебелина од 500-550 м, директно лежат на кластично-карбонатната фација, која овде е претставена со тенки слоеви на конгломерати и песочници.

Комплексот на терциерни и квартерни седименти

Комплексот на терциерни и квартерни седименти е најмлад и во него според староста се издвоени следните видови седименти: неогени седименти, плеистоцени седименти и холоцени седименти.

Формирањето на неогените седименти започнува со формирањето на слатководните езера. Во преспанскиот басен во најдолните делови кај с. Царина и с. Лескоец се развиени лапоровити глини, кои према повисоките делови на профилот постепено преминуваат во различно дебели слоеви и прислојки од глина, песоци и чакали.

Плеистоцените наслаги се широко распространети и претставени се со езерски и барски седименти, моренски и флувиоглацијални седименти, црвеница и бигор. Моренските седименти не се сретнуваат на планинскиот масив Галичица, а пак флувиоглацијалните седименти се развиени источно од с. Трпејца. Црвеницата е развиена во карстифицираните предели изградени од тријаски варовници.

Холоцени седименти се претставени со пролувиум, падински бречи, сипари и алувиум. Пролувијалните наслаги се доста застапени и се развиени главно на рабните делови на Охридското и Преспанското Езеро. Падинските бречи се развиени на западните падини на Петрино, а сипарите на стрмните падини на Стара Галичица и Лако Сигној.

2.1.3.2.3. Геоморфолошки појави

Според морфометриските карактеристики (хипсометрија, експозиции, наклони) може да се истакне дека планината Галичица има изразито тектонски карактер (хорст), издигната помеѓу двата езерски басени. На планината Галичица доминантни морфогенетски процеси кои учествувале или денес учествуваат во создавањето на релјефните форми се: карстниот, глацијалниот и периглацијалниот.

Карстен релјеф

Галичица претставува типично карстно подрачје на кое тријаските масивни и банковити варовници лежат преку кристалестите шкрилци. Тоа се терени кои долго биле изложени на дејствувањето на надворешните (егзогени) фактори, кои силно го иницирале процесот на карстификација. Се

забележуваат микро и макрорелјефни површински карстни форми, почнувајќи од шкрапи, бројни вртачи и скарстени суводолици до карстни полиња. Од подземните карстни форми регистрирани се десетина пештери и две пропасти.

а) Површински карстни форми

Шкрапи – Појавата на шкрапи е изразена на планинските страни, односно на наведнатите и оголени, без почвен супстрат варовнички партии. На ваквите простори се јавуваат плитки, ребрести шкрапи. На широките оголени зарамнини се развиени и мрежасте шкрапи. На Галичица посебно специфична е честата појава на лочкасти и бунарести шкрапи.

Вртачи – Тие главно се развиени на зарамнетите делови на планината Галичица, односно на полигенетските површини, долж скарстените долови, карстните полиња, а се сретнуваат и како осамени во повисоките планински делови. По својата бројност, вртачите посебно се карактеристични долж гребените.

Карстни полиња – Најголемите површински карстни форми на планината Галичица се преставени со карстни полиња. Нив ги има четири и тоа: Суво Поле, Шарбојца (Асан Ѓура), Вардуљ и Ѓафа. Сите главно имаат меридијански правец на протегање какво што е протегањето и на планината Галичица. Дното на сите полиња е приближно на иста надморска висина од 1 480 до 1 440 м. Карстните полиња на Галичица во поглед на постанокот се полигенетски. Се формирале под дејство на флувијалната и карстната ерозија.

Суво Поле е најголемото карстно поле, со должина од 4,2 км и најголема широчина од 1 км. Има издолжена форма со две поголеми проширувања (зарамнини). Проширувањата се поврзани со низок и прилично широк превал. Дното на полето од југ кон север се снижува, т.е. во јужниот дел е на висина од 1 480 м, додека во северниот на 1 430 м. На западниот раб на полето се развиени голем број вртачи, додека на дното се сретнуваат хумови. Дното е покриено со резидиум и песокливи глини. На одделни делови на дното од полето на површината се јавуваат шкрилци.

Шарбојца (Асан Ѓура) е второ по големина карстно поле, со должина од 2,5 км и ширина од 1,7 км. За разлика од претходното, карстното поле Шарбојца е разбиено со неколку хумови. Во средишниот дел на полето се издигнуваат пет хумови изградени од поотпорни карпи, во вид на ритчиња. На дното на полето присутна е локва, како и еден бунар во близина на планинската куќа. Ниските делови на полето се под тревна вегетација, додека хумовите кои се издигнуваат за 10-15 м се голи.

Полето Вардуљ го сочинуваат две проширувања со различен правец на протегање, меѓу себе одвоени со неколку ниски хумови. Првото проширување има меридијански правец југ-север, додека второто е со правец југоисток-северозапад. Полето Вардуљ е долго околу 4,5 км, со најголема ширина од 0,8 км. По дното на полето се развиени вртачи, што укажуваат на интензивна карстрификација.

Карстното поле Ѓафа е со меридијански правец на протегање. Долго е 4 км со најголема ширина од 1,4 км. На дното од полето има три локви и еден бунар.

б) Подземни карстни форми

Наумова Пештера. Наумовата пештера е една од најинтересните регистрирани и испитани пештери покрај брегот на Охридското Езеро. Се наоѓа во непосредна близина на Црна Пештера, односно десетина метри северно од неа. Гледано во целина пештерата има полукружна форма. Вкупната должина на Наумовата Пештера изнесува 27,7 м со површина на внатрешноста од 167 м². Посебна карактеристика за оваа пештера е богатството на пештерските украси. Оваа пештера претставува значајно живеалиште за некои видови лилјаци.

Пештера кај селото Лескоец (Преспа). Пештерата се наоѓа во непосредна близина на селото Лескоец, односно под врвот Стрнина (1 107 м). Вкупната должина на пештерата изнесува 43 м, додека заедно со споредните пештерски канали, должината на пештерата достигнува 48 м. Трите пештерски канали зафаќаат вкупна површина од 69 м², односно вкупната површина на внатрешноста од пештерата достигнува 96,25 м². Пештерата кај селото Лескоец преставува типичен пример на пештера во која бил присутен подземен воден тек кој денес не егзистира, односно истата е наполно сува и е од типот на суви, фосилни пештери. Оваа пештера исто така претставува значајно живеалиште за некои видови лилјаци.

Пештера Воила. Пештерата Воила или позната уште и под името Скалана се наоѓа 250 м западно од патот Охрид – Суво Поле, кон с. Коњско. Вкупната должина на оваа пештерата изнесува 37 м, а длабочината, од влезот до дното на нејзината најниска галерија достигнува 20 м. Пештерата Воила, претставува најбогата со украси (многубројни сталактити, сливови и пештерски столбови) од сите пештери на Галичица.

Самотска Дупка. Пештерата Самотска Дупка, не само по својата должина од 224 м, туку и по останатите природни карактеристики ги надминува останатите пештери на планината Галичица. Се наоѓа на источната страна од скарстената долина Студино, во горниот дел на помал скарстен дол кој напречно се спушта кон Студино. Во близина на пештерскиот влез, кој е на 1 430 м.н.в. присутно е големо количество блоковски материјал. Пештерата Самотска Дупка преставува мошне едноставен, но доста простран пештерски канал кој гледано во целина има правец на протегање југозапад-североисток. Вкупната должина на главниот пештерски канал во пештерата Самотска Дупка изнесува 207 м, додека вкупната должина, заедно со споредните пештерски канали достигнува 224 м. Пештерата Самотска Дупка во основа преставува фосилна речна пештера, односно пештера низ која истекувал подземен воден тек.

Пропаст `Рблок. Пропаста `Рблок се наоѓа на исток од селото Пештани (2 км воздушна линија), односно југоисточно од селото Елшани на просторот наречен Гуменци, на 1 015 м.н.в. Нејзината должина достигнува 15 м, со најголема ширина од 6 м.

Фосилен (реликтен) глацијален релјеф

Надморската висина на Галичица и погодната морфопластика овозможиле во текот на плеистоцентот на поедини делови да се акумулира мразна маса, што резултирало во создавање на глацијален релјеф. На целата планина Галичица што се наоѓа на територијата на Република Северна Македонија изградени се само два цирка. Овие маркантни циркови се наоѓаат јужно од превалот Липона Ливада (1 568 м.н.в.), односно помеѓу него и врвот Магаро (2 254 м.н.в.). Цирковите се распоредени еден над друг и имаат североисточна експозиција. Дното на долниот (помал) цирк е на надморска висина од 1 850-1 900 м, додека рабниот дел на 2 080 м. Циркот има елипсоидно-амфитеатарска форма со широк и отворен излез од околу 400 м. Дното на горниот цирк се наоѓа од 2 030-2 070 м, додека неговиот рабен дел е на надморска висина од 2 230 м. Широчината на горниот цирк достигнува до 400 м. Неговата должина е значително поголема (800 м). Југозападниот и јужниот раб на циркот е преставен со стрмен, на места и вертикален отсек, висок 130 м. Тријаските варовници во кој се изградени отсеците на циркот подложни се на интензивно механичко (мразно) дробење.

Покрај двата цирка, типично глацијална форма во релјефот на Галичица е и еден помал валов. Тој започнува од излезот на горниот цирк и се движи кон север. Во крајниот југоисточен дел, од југ на валот се надоврзува скарстена долина, додека неговата западна страна во североисточниот дел е во контакт со долниот цирк. Просечната ширина на валовот изнесува околу 400 м, додека неговата должина достигнува до 2 км. Моренски наслаги, како резултат на глацијалната ерозија незначително се забележуваат на дното на цирковите, додека на превалот Липона Ливада, каде всушност доаѓало до стопување на мразната маса (1 550-1 650 м.н.в.) наталожени се значителни моренски наслаги.

Рецентен периглацијален релјеф

Мразното раздробување, дејствувањето на снежниците и солифлукционите лизгања овозможиле создавање на разновидни периглацијални форми, како што се: каменитите потковици, слизнатите блокови, тревните тераси, слабо сортирани мразни дробини и др.

Каменестите или карпести потковици се изградени во внатрешните делови од цирковите, односно во близина на подножјето на нивните стрмни отсеци.

Едни од најбројните појави во релјефот, како резултат на периглацијалниот процес се слизнатите блокови. Долната граница до каде се создаваат слизнатите блокови во северозападниот дел на Галичица е на 1 800 м, додека горната на 2 050 м.н.в.

Во северозападниот дел на Стара Галичица, на нешто пострми падини (20°-30°) западно од долниот цирк, се забележуваат поединечни слабо дефинирани тревни тераси (2 000-2 150 м.н.в.). Ваквата појава особено добро е изразена на преспанската страна на Стара Галичица, североисточно од месноста Пропаст, на надморска висина помеѓу 1 900-1 950 м.

Од останатите периглацијални појави застапени се типични нивално-гравитациски корозивни форми (лавински корита и лавински коридори) во североисточниот дел на Галичица, на висината помеѓу 1 850 и 2 050 м, создадени се лавински корита, додека во долниот дел на падинскиот простор (1 850 до 1 350 м.н.в.) обраснат со шумска растителност, лавинската снежна маса изградила лавински (шумски) коридори, долги и по 1 000 м.

Рецентен абразивен релјеф

Од генетските типови брегови долж Охридското и Преспанското крајбрежје, односно долж подножјето на планината Галичица посебно впечатливи се тектогените и типично абразивните.

На Охридското крајбрежје се развиле како фосилните, така и рецентните клифови, создадени со процесот на абразија, а и денес се сочувани единствено во цврстите варовнички маси. Под Горица, во должина од околу 1 км, се наоѓа млад (активен) клиф со висина од 10 до 15 м. Кај селото Пештани се среќава зарамнина наведната кон езерото, односно фосилна абразивна тераса која завршува со стрмен отсек - клиф висок 70 м. Јужно од Пештани, до манастирот Свети Заум, под Голем Осој (1 006 м), брегот е претставен со клиф чија висина изнесува од 15 до 70 м. Брегот на Преспанското Езеро кон Галичица е типично рецентен абразивен брег со абразивни тераси и клифови. Кај Стењскиот Залив е лимноген. За островот Голем Град се карактеристични рецентните клифови, кои во целост го заобиколуваат неговиот брег и му даваат посебна физиономија.

2.1.3.3. Почви и супстрати

Почвата како природно историско тело настанува како последица на заедничкото комплексно делување на сите педогенетски фактори (клима, вегетација, матичен супстрат, животински организми, релјеф, време и човек).

Факторите кои влијаат на образувањето на почвите и нивната натамошна еволуција, како и нивните својства се многубројни и се во најтесна корелација со условите на средината.

Поради хетерогеноста на еколошките услови: климатските, орографските, геолошко-петрографските, хидрографските и вегетацијските, на планинскиот масив Галичица се образувани поголем број на почвени типови и поттипови.

Систематската припадност на почвите во Паркот дадена според класификацијата на Филипovski (2006) е следнава:

Ентисоли

1. Тип Лептосол

2. Тип Регосол

Флувисоли

3. Тип Флувијатилна (алувијална) почва (флувијален флувисол)

Молисоли

4. Тип Варовничко - доломитна црница (калкомеланосол)

а) Органоминерална (типична)

б) Органогена

в) Камбична

5. Тип Ранкер

6. Тип Рендзина

Вертисоли

7. Тип Смолница

Камбисоли

8. Тип Циметна шумска почва

9. Тип Црвеница

10. Тип Кафеава почва врз варовник и доломит

11. Тип Кафеава шумска почва

Лувисоли

12. Тип Лесивирана почва

Лептосол

Лептосолот фрагментарно се сретнува во Паркот, најчесто во форма на камени венци со правец на протегање N - NW и S - SE. Најзастапен е на Стара Галичица на потегот Страчка – Каров Камен – Тепено – Пропаст. Поголеми комплекси се сретнуваат и во средниот дел на планинскиот масив на потегот Црвен Камен – Бајраче, потоа на потегот Ветро Гумно – Голем Врв – Ветри Гумења, како и во крајбрежниот дел на Охридското Езеро на потегот Коше – Тушима – Свети Заум – Градиште – Пештани.

Лептосолот претежно се образува на места со силно истакнат релјеф, на стрмни падини, на острите врвови, отсечени литици, каде најсилно се развиени процесите на ерозија.

Регосол

Во Паркот овој почвен тип претежно се јавува во зоната на дабовиот регион, каде што шумите се силно деградирани. Најчесто се јавува во комплекс со лептосол и ранкер. Хумусно-акумулативниот хоризонт се одликува со доста интензивна биолошка активност. Како неразвиена или слабо развиена почва, се образува врз растресити седименти или врз ризидуален реголит од компактни стени кои лесно се распаѓаат. Поради постојаната изложеност на ерозија и краткотрајноста на педогенезата, во регосолот слабо се акумулира хумус и биогени елементи.

Флувијатилна (алувијална) почва (флувијален флувисол)

Во Паркот флувијатилната почва се сретнува на сосема мала површина покрај самиот брег на Охридското Езеро и претставува современ (рецентен) речен и езерски нанос со слабо изразени педогенетски процеси. Својствата на оваа почва зависат од донесениот нанос. Тие се песокливи до илесто песокливи со добар водно-воздушен режим, бескарбонатни, сиромашни со лесно растворлив фосфор и средно обезбедени со калиум. Тие се релативно плодни и најчесто се користат за интензивно земјоделско производство.

Варовничко - доломитна црница (калкомеланосол)

Во Паркот варовничко-доломитната црница образува е врз „чисти“ тврди варовници со резидиум под 2 %. Претставува прв стадиум во генезата и за нејзино образување е потребен долг временски период. Бескарбонатна е во сите стадиуми. Се јавува во комплекс со кафеава почва врз варовник и доломит и црвеница на помали височини, а на бречи од варовници и со рендзина. Нејзината педогенеза се карактеризира со растворање и промивање на калциум и магнезиум карбонатите во вид на бикарбонати и акумулација на стабилен хумус во вид на Са- и Mg- хумати. Според податоците од Петковски et al. (1996), во границите на Паркот, се среќаваат само три поттипови на варовничко-доломитна црница: (а) органоминерална, (б) органогена и (в) камбична. Педогенезата на варовничко-доломитна црница се карактеризира со растворање и промивање на калциум и магнезиум карбонати во вид на бикарбонати и акумулација на стабилен хумус во вид на калциум и магнезиум хумати.

Оваа почва во својата зрела фаза се богата со глина, но поради големата содржина на хумус, нејзиното влијание не се чувствува. Покрај со хумус богата е и со калиум, а сиромашна со лесно достапен фосфор. Има неутрално до слабо кисела реакција на почвениот раствор. Поради плиткиот солум, чија длабочина варира на мали растојанија, како и поради големата водопропусливост оваа почва страда од суша, особено на јужни експозиции и многу е подложна на ерозија. Најголем дел од оваа почва се под ксерофитна тревна вегетација.

Моличен ранкер

Во Паркот ранкерот е образуван врз силикатен супстрат под влијание на влажна клима и тревна растителност на ридско планински релјеф. Неговата педогенеза се карактеризира со силна акумулација на хумус и слаба минерализација на органските отпадоци, силно физичко и слабо хемиско распаѓање на стените и минералите. Содржината на глина е под 20 %, а само еутричниот ранкер образуван на базични стени (габрови, дијабази и серпентинити) содржи над 20 % глина. Содржината на хумус е 4-8 %, а реакцијата е најчесто кисела. Има висока порозност, добра дренираност, добра водопропусливост и ниска густина.

Оваа почва е претежно напуштени ораници, ливади и пасишта и поголеми комплекси формираат на локалитетите: Чашкине, Душегубје и Петринско Поле.

Рендзина

Во Паркот рендзината се образува врз карбонатен растресит супстрат или супстрат кој се добива со физичко распаѓање на реголит. Најчесто тоа се под пасишта и напуштени ораници, еден дел под дабови шуми и ретко под лозови насади. Под влијание на дабовите шуми и приземната тревна вегетација се врши акумулација на зрел хумус во кој хумусните киселини се врзани со Са во Са-хумати со зрнеста структура. Оваа почва се одликува со добри физички својства, има стабилни макро и микро агрегати, добар воден и воздушен режим, но сепак поради сушните климатски услови има потреба од наводнување. Содржината на хумус варира од 4-10 % и редовно опаѓа со длабочината, а реакцијата на почвениот раствор е неутрална до слабо базична.

Оваа почва локално се сретнува со варовничко-доломитната црница и лептосолот врз нечисти варовници во западниот дел на планинскиот масив Галичица, особено на локалитетите: Едрење, Церо Поле, Ракидје и Добра.

Смолница

Во Паркот смолницата се образува врз перидотити и серпентини на помали надморски височини во семиаридна умерено топла клима. Нејзината педогенеза се карактеризира со аргилопедотурбација, акумулација на хумус со специфичен карактер, повремена појава на анаеробни процеси и промивање на базите. Хумусно-акумулативниот хоризонт има темносива до црна боја, полиедрична до грутесто призматична структура и нејасни сјајни површини околу структурните агрегати. Содржината на колоидна глина изнесува околу 45% од ситноземот. Поради големата содржина на глина и нејзиниот монтморилонитски карактер има лоши физички својства и физичката зрелост за обработка трае кратко време. Има поволни хемиски својства, длабок солум и е една од најплодните почви. На Галичица е застапена на сосема мала површина.

Циметна шумска почва

Во Паркот циметната шумска почва се образува врз растресити езерски седименти и неутрални и базични стени во услови на модифицирана медитеранска клима. Најмногу е одржана на благи наклони, бидејќи на пострмни терени брзо еродира, а во депресиите се лесивира. Климата е умерено топла и семиаридна со годишна сума на врнежи 500-600 мм и средногодишна температура на воздухот 10-12 °C. Вегетацијата е термофилна и ксерофилна дабова шума. Педогенезата се карактеризира со акумулација на зрел хумус богат со биоелементи, интензивно хемиско распаѓање, силна аргилогенеза и фиксација на ослободените железни оксиди и незначителна деалкализација. На местата каде што е уништена шумата настапува силна минерализација на хумусот, влошување на структурата и некои физички својства, се појавува ерозија и мешање на хоризонтите.

Хоризонтот А има темнокафеава боја и зрнеста структура, а камбичниот хоризонт е црвенокафеав и глинест. Хемиските својства покажуваат значителна хетерогеност и зависат од супстратот, степенот на еродираност, обработка и старост. Реакцијата на почвениот раствор најчесто е неутрална, а поретко слабо кисела. Оваа почва е сиромашна со фосфор, а богата со калиум.

На Галичица е застапена на незначителни површини.

Црвеница

Во Паркот црвеницата се образува на чисти компактни мезозојски варовници, каде климата се карактеризира со топол и влажен зимски период и сув и жежок летен период. Процесот на образување го карактеризира декарбонатизација и распаѓање на алумо-силикатите, десилификација со делумно промивање на силициумдиоксидот и збогатување на почвата со сесквиоксиди следено со рубификација.

Хоризонтот А е плиток до 15 см и содржи благ хумус со зрнеста структура, а камбичниот хоризонт има црвена боја и полиедрична структура. Црвеницата на Галичица е тешка глинеста почва, особено во камбичниот хоризонт и содржи 40-70 % глина од ситноземот, меѓутоа не се одликува со лоши физички својства, бидејќи макроагрегатите се стабилни. Како и другите почви врз чисти варовници се бескарбонатни по целата длабочина на солумот, содржат малку хумус и има неутрална до слабо базична реакција. Сиромашна е со лесно растворлив фосфор и богата со калиум.

Оваа почва според Филипovski (1997) локално се сретнува во најниските западни крајбрежни делови на планинскиот масив Галичица, особено на потегот од с. Љубаништа до с. Пештани.

Кафеава почва врз варовници и доломити

Во Паркот кафеавата почва врз варовници и доломити се образува на чисти варовници и доломити кои содржат 0,2-0,8 % резидиум каде односот на SiO_2 : R_2O_3 е над 2. Претежно се образува на порамни релјефни форми во шуми со даб, јасен и габер. Нејзината педогенеза се карактеризира со акумулација на зрел хумус, декарбонатизација следена со слаба ацидификација, слабо хемиско распаѓање и фиксација и хидратација на железни оксиди. Хоризонтот А има зрнеста или грашеста структура и постепено минува во црвенокафеав камбичен хоризонт со лешниковидна до полиедрична структура.

По механички состав кафеавата почва врз варовници и доломити е илесто глинеста до глинеста, но нема лоши физички својства, бидејќи макроагрегатите се стабилни во вода. Содржи 5-10 % хумус и 0,2-1,0 % азот, а реакцијата на почвениот раствор е слабо кисела, неутрална до слабо базична. Сиромашна е со фосфор, а богата со калиум.

Овој почвен тип локално се сретнува во највисоките делови на планинскиот масив Галичица. Најчесто се образува врз негативните форми на релјефот (валти, вртачи, карсни полиња), на благо наклонети терени и рамни тераси. Во Паркот најголем дел од ова почва е под шуми и пасишта.

Кафеава шумска почва

Во Паркот кафеавата шумска почва се образува врз кисели еруптивни и метаморфни, поретко врз неутрални и базични стени, во умерено ладна и ладна хумидна клима со годишна сума на врнежи на 700 *mm* и средногодишна температура на воздухот од 4-10 °C. Педогенезата се одликува со акумулација на зрел и полусуров хумус, силно физичко и слабо хемиско распаѓање, слаба аргилосинтеза, силна деалкализација и мошне изразена ацидификација.

На површината често се јавува хоризонт О од неразложена или полуразложена шумска покривка. Хоризонтот А е најчесто песоклив и кафеав со прашкаста до зрнеста структура, а камбичниот хоризонт е помоќен и не секогаш содржи повеќе глина од хоризонтот А. Содржат малку глина (10-16 % од ситноземот) и се одликуваат со добри физички својства и добар однос меѓу капиларните и не капиларните пори. Хемиските својства во зависност од условите на образување се доста хетерогени. Хумусот варира од 3-10 %, реакцијата е силно до умерено кисела, сиромашни до средно обезбедени се со фосфор и богати со калиум.

Овој почвен тип е значаен за развојот на шумските заедници бидејќи на него се развиваат дабови и букови шуми во висинскиот појас од 700 до 1 800 м.н.в. на силикатните подлоги.

Лесивирана почва

Во Паркот оваа почва се образува на илест до илесто песоклив супстрат, во услови на брановидно ридест релјеф со умерено топла и семихумидна клима, со годишна сума на врнежи над 650 мм и просечна температура 8-11 °C. Во вакви услови се одвиваат процеси на акумулација на зрел хумус, промивање на базите со слаба ацидификација и елувијација на глина без претходна деструкција во горниот дел на профилот и илувијација (задржување) на глина во долниот дел на профилот. Има силна текстурна диференцираност на профилот, при што илувијалниот Bt- хоризонт има 2-3 пати повеќе глина од елувијалниот хоризонт Е и од хоризонтот А. Илувијалниот хоризонт содржи покрупни и понестабилни агрегати и има повисок ретенционен капацитет и влажноста на венење е повисока, а аерацијата е послаба од хоризонтите Е и А. Сите хоризонти се бескарбонатни, а карбонати може да се јават само во супстратот. Има кисела до силно кисела реакција и фосфатите се сврзани со железото и алуминиумот во нерастворлива форма и се одликуваат со релативно ниска продуктивна способност.

2.1.3.4. Хидрологија

Масивот на Галичица е еден од најсиромашните со површински и истечни води во Република Северна Македонија. Ова особено се однесува на нејзините повисоки делови и Стара Галичица. Ваквата состојба со површинските води на Стара Галичица, придонела овој дел од масивот локалното население од Мала Преспа и селата во подножјето на планината во Корчанско Поле да го именува како Сува Планина.

Подземни води

Подземната врска на Охридското и Преспанското Езеро била цел на истражување на голем број на хидролози. Со различни методи, односно со користење на различни трасери оваа врска е потврдена повеќе пати. Покрај потврда на поврзаноста истражувањата откриваат и други интересни податоци:

- Количината на вода со потекло од Преспанското Езеро во вротоците Свети Наум и Тушемишта (Република Албанија) се движи околу 50%. Останатите 50% се со потекло од врнежи. За разлика од овие два вротоци, подземната врска кај Билјанините Извори во близина на Охрид поретко се потврдува;
- Во однос на брзината со која водата поминува под Галичица податоците се многу различни. Најкратко досега забележано време е 6 часа за колку трасерот фрлен во водите на Преспанското Езеро се појавил во вротокот Тушемиште. Но покрај овој екстрем во најголем број случаи водата под Галичица се задржува барем година дена;
- Задржувањето на водата во подолг временски период оди во прилог на тоа дека во пазувите на планината има големи резервоари во кои се складира водата која понира од Преспанското Езеро, а потоа преку канали и пукнатини доаѓа во Охридското Езеро. Различната брзина на доаѓање на водата потврдува и дека под Галичица нема единствен канал со кој езерата се поврзани туку се работи за бројни канали/пукнатини;
- Значителните промени во нивото на водата во Преспанското Езеро се резултат на повеќе фактори. Покрај другите, влијание има и состојбата (отвореноста за проток на вода) на подземните канали/пукнатини и количината на наталожени седименти во резервоарите.

Единствената река која тече во границите на Паркот е реката Черава и тоа само нејзиниот најдолен тек до вливот во Охридското Езеро. Изворот и поголемиот дел од реката се наоѓаат во Република Албанија.

Површински води

Ретките извори се со многу мала издашност и во најголем дел се зафатени (во бетонски резервоари) за обезбедување вода за пиење за населбите оформени на падините на масивот. Таков е случајот со изворите во локалитетот Војтино над с. Љубаништа, изворот Вршек над с. Елшани, изворот Селиште над с. Велестово и секако најголемите и најиздашните извори во локалитетот Летница над с. Рамне кои се каптирани за потребите на градот Охрид.

Поради големата потреба од вода за стадата овци кои во минатото паселе во текот на летото на Галичица, во минатото оформени се 19 локви кои редовно се одржувале. Во последниве дваесетина години локвите не се одржуваат поради што најголемиот дел од нив, особено земјените, се зарастени со вегетација и скоро воопшто немаат вода дури и во влажниот период од годината. Покрај локвите во минатото изградени се и 19 бунари и 3 бетонски резервоари. Како и локвите најголемиот дел од нив се исушени.

Поради големата природна вредност, вклучително и хидролошка, посебно внимание заслужува вротокот кај манастирот Свети Наум. Се наоѓа на крајниот југоисточен дел од Охридското Езеро. Го

сочинуваат два дела. Првиот е издолжен налик на низинска река и по своите карактеристики е типичен претставник на карстните врutoци. На неговото дно се забележуваат бројни подводни извори. Покрај нив особено по јужниот брег има крајбрежни извори. Вториот дел кој се наоѓа низводно од првиот е поширок и со кружна форма. Во него се оформени два острови. Крајниот северен дел од врutoкот преку истек долг 10 до 12 м поврзан е со Охридското Езеро. Вкупната површина на езерцето оформено од врutoкот е 0,342 км².

Езерцето го формираат 15 крајбрежни извори и околу триесетина подводни. Количната на вода која извира од овие извори е релативно стабилна и изнесува 6 до 8 м³. Поради стабилноста на изворите водостојот на езерцето многу малку се менува. На водостојот на езерцето промените во водостојот на Охридското Езеро немаат влијание. Длабочината на езерцето е различна, но во најголем дел се движи помеѓу 2 и 3 м. Најголемата длабочина е 3,5 м. Дното во најголем дел е тињесто и скоро целосно обраснато со вегетација. Температурата на водата се движи помеѓу минималната, најчесто во месец февруари, од 7,2 °C до максимални 12,8 °C измерени во јули. Во најголем дел од годината температурата е помеѓу 10 и 11 °C.

2.2. Еколошки информации

Уникатната комбинација на збирот од геолошки, климатски и антропогени фактори го издвојува Балканскиот Полуостров меѓу биолошки најзначајните и најинтригирачки подрачја на северната хемисфера и претставува „жариште“ за европскиот биодиверзитет. Екстремно високиот степен на ендемизам на Балканскиот Полуостров, спореден со останатите подрачја во Европа, е можеби најпечатливиот елемент на компаративните одлики на биолошката разновидност (Griffiths, 1998).

Ако на тоа се додаде и значењето на неговата географска локација во транзиционата зона отворена на различни флористички и фаунистички влијанија, тогаш не изненадува преовладувачкото мислење дека Балканскиот Полуостров е еден од центрите на биолошката разновидност во Европа (Reed et al., 2004).

Езерата на територијата на Балканот се од различно потекло. Најголемото од нив, Охридското Езеро е исклучително по своите стрмни гребени настанати како резултат на геолошки расед. Разновидноста на таксони во прастарите езерски екосистеми е поврзана со долгорочната еколошка стабилност. Степенот на ендемизам кај одделни таксономски групи во Охридското Езеро е уникатен и може да се спореди само со прастарите езера надвор од Европа. Опстојувајќи непрекинато во текот на милиони години, овие езера се издвојуваат со својата богата и уникатна фауна и без сомнение претставуваат „жариште“ на биолошката разновидност (Illies, 1978; Петковски, 2003).

Како комплексна целина, Паркот заедно со Охридското и Преспанското Езеро, претставува релативно ограничена област со многу богата биолошка разновидност, висок степен на хетерогеност и ендемизам и во таа смисла се смета за навистина импресивна локација во Европа (Gaston & David, 1994).

2.2.1. Биоегеографија

Биоегеографијата претставува наука која се занимава со распространувањето на биодиверзитетот низ просторот и времето. Спецификите во распространувањето на видовите вообичаено се објаснуваат низ анализа на историските фактори, како што се специјацијата, глацијалните фази и истребувањето во комбинација со ареалот на распространување и достапноста на енергетски ресурси.

Биосферата како највисока биоегеографска категорија претставува глобален збир на сите екосистеми или тоа е зоната на живот на планетата Земја. Зоналната варијабилност на температурата на планетата Земја довела до диференцијација на флората и фауната карактеристична за тропскиот, умерениот и поларните региони.

Нашата биосфера е поделена на три основни области на живеење или биоциклуси (екозони или реалми):

1. Биоциклус на мориња и океани.
2. Биоциклус копно:
 - биохора „арбореал“: зона на шуми со бројни биоми,
 - биохора „еремиал“: зона на стеи, полупустини и пустини и
 - биохора „ореотундрал“: зона на високи планински појаси и арктичката тундра.
3. Биоциклус слатки води:
 - биохора постојани води: езера и реки и
 - биохора темпорални (повремени) води: локви, блата и леднички езера.

Двата, копнениот и биоциклусот на слатки води, со своите поткатегории, се добро застапени на територијата на Паркот. Биохорите претставуваат климатски граници на одреден регион на флора и фауна.

2.2.1.1. Биохора „арбореал“

Биохората „арбореал“ опфаќа копнени области со доволно влажна клима која поддржува развој на шумска и грмушеста вегетација. Поделена е на бореал (четинарски шуми) и широколисен арбореал (листопадни шуми).

Бореал (Тајга)

Биомот на бореални или сибирски четинарски шуми од типот на тајга, е оскуден со животни форми и богатство на видови, како резултат на неблагоприятни климатски услови, еколошка униформност и континуитет на животниот простор.

Независно од фактот што на територијата на Република Северна Македонија, четинарските шуми од типот на тајга (смрчеви и елови шуми) придружени со брези и јасен покриваат релативно мали подрачја, сепак бореалниот (сибирски) комплекс на флористички и фаунистички елементи е релативно добро застапен. Типични бореални (сибирски) елементи присутни на територијата на Паркот се следните:

Растенија. *Pinus sylvestris*, *Juniperus communis* subs. *nana*, *Vaccinium myrtillus* и *Populus tremula*;
Палео медитерански ореални (планински) видови: *Pinus peuce*, *Pinus heldreichii*, *Abies borisii-regis*, *Daphne oleoides* и *Acer heldreichii*.

Без’рбетници. Пеперутки: *Parnassius apollo*, *Lycaena dispar*, *Lycaena virgauraea*, *Eumedonia eumedon*, *Agrodiaetus amanda*, *Melitaea diamina*, *Erebia ligea*, *Erebia medusa*, *Apxantopus hyperantus* и *Lasiommata petropolitana*.

Влечуги. Змија – шарка (*Vipera berus*).

Птици. Крстоклун (*Loxia curvirostra*), елова чинка (*Carduelis spinus*), елова сипка (*Parus ater*), жолтоглаво кралче (*Regulus regulus*), лештарка (*Bonasa bonasia*); црвенушка (зимовка) (*Pyrrhula pyrrhula*), свиларка (*Bombycilla garrulous*), смреков дрозд (*Turdus pilaris*), јастреб кокошкар (*Accipiter gentilis*), јастреб осојад (*Pernis apivorus*), сив сокол (*Falco peregrinus*), голема бекасина (*Gallinago media*), мала бекасина (*Lymnocyrtus minimus*) и голем шарен клукајдрвец (*Dendrocopos major*).

Цицачи. Мала ровчичка (*Sorex minutus*), црвена верверица (*Sciurus vulgaris*), рис (*Lynx lynx balcanicus*), црвена лисица (*Vulpes vulpes*), волк (*Canis lupus*) и кафеава мечка (*Ursus arctos*).

2.2.1.2. Широколисен арбореал (листопадни шуми)

Денешните широколисни (листопадни) шуми кои се среќаваат во Централна и Југоисточна Европа се претставени со биомот на медитеранско-европски широколисни шуми, главно препознатлив преку присуството на дабови и букови шуми.

На територијата на Република Северна Македонија, комплексот на медитерански фаунистички елементи е широко распространет, од јужните низински подрачја на кои се присутни најсензитивните медитерански видови, па сè до н.в. од 1 700 метри, до каде достигнуаат поодделни медитерански видови со поширока еколошка валенца и ареал на распространување. Од тие причини, најсоодветна анализа на вертикалната дистрибуција на медитеранските фаунистички елементи е тесно поврзана со појасите на дабовите и буковите шуми.

Медитерански елементи на флората и фауната тесно поврзани со појасот на дабова шума (главно до надморска висина од 1 200 метри)

Растенија. *Quercus trojana*, *Quercus pubescens*, *Quercus cerris*, *Juniperus excelsa*, *Juniperus oxycedrus*, *Pistacia terebinthus*, *Ficus carica*, *Buxus sempervirens*, *Carpinus orientalis*, *Ostrya carpinifolia*, *Corylus colurna*, *Crataegus orientalis*, *Cotinus coggygria*, *Acer monspessulanum*, *Juglans regia*, *Pinus nigra*, и други.

Без'рбетници. Ноќни пеперутки: *Ochroleura renigera*, *Ochroleura signifera*, *Xadena armeriae*, *Cucullia formosa*; дневни пеперутки: *Pieris krueperi*, *Tarucus balkanicus*, и *Pseudophilotes schiffermuelleri*; еленчиња: *Lucanus cervus*.

Водоземци. Обичен мрmoreц (*Lissotriton vulgaris*), поточна жаба (*Rana graeca*) и обична езерска жаба (*Pelophylax ridibundus*).

Влечуги. Блатна желка (*Emys orbicularis*), ридска желка (*Eurotestudo hermanni*), голем зелен гуштер (*Lacerta trilineata*), кратконого гуштерче (*Ablepharus kitaibelii*)

Птици. Сириски шарен клукајдрвец (*Dendrocopos syriacus*), краткопрст јастреб (*Accipiter nisus*), гугутка (*Streptopelia decaocto*), славеј (*Luscinia megarhynchos*), жолтарче (див канаринец) (*Serinus serinus*), ќос (*Turdus merula*), црноглав галеб (*Larus melanocorpxalus*) и други.

Цицачи. Еж (*Erinaceus roumanicus*), јужен потковичар (*Rhinolophus euryale*), остроушест ноќник (*Myotis oxignathus*), цуцест лилјак (*Pipistrellus pipistrellus*), долгокрилест лиљак (*Miniopterus schreibersii*), обична пољанка (*Microtus levis*), жолтогрлест глушец (*Apodemus flavicollis*), шакал (*Canis aureus*), дива свиња (*Sus scrofa*), дива мачка (*Felis silvestris*) и други.

Медитерански елементи на флората и фауната тесно поврзани со појасот на букова шума (главно до надморска висина од 1 600 метри)

Растенија. *Fagus sylvatica*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus*, *Qercus petraea*, *Berberis vulgaris*, *Sorbus aucuparia*, *Acer campestre* и *Sorbus torminalis*.

Без'рбетници. Ноќни пеперутки: *Euxoa segnilis*, *Scotia obesa scytcha*, *Xylina merckii*; дневни пеперутки: *Pyrgus armoricanus*, *Pyrgus cinarae*, *Carcxarodus lavatherae*; стрижибуби: алпска стрижибуба (*Rosalia alpina*).

Водоземци. Македонски мрmoreц (*Triturus macedonicus*), шарен дождовник (*Salamandra salamandra*), гаталинка (*Hyla arborea*), горска жаба (*Rana dalmatina*) и голема крастава жаба (*Bufo bufo*).

Влечуги. Слепок (*Anguis fragilis*), белоушка (*Natrix natrix*), скалеста гуштерица (*Podarcis muralis*), зелен гуштер (*Lacerta viridis*) и планински смок (*Coronella austriaca*);

Птици. Буков пеевц (*Phylloscopus sibilatrix*), дрозд пејач (*Turdus philomelos*), сина сипка (*Parus caeruleus*), воденичарче (*Sylvia curruca*), црноглаво коприварче (*Sylvia atricapilla*), шумска црвеноопашка (*Phoenicurus phoenicurus*), црвеногушка (*Eritxacus rubecula*).

Цицачи. Мал потковичар (*Rhinolophus hipposideros*), шумски глушец (*Apodemus sylvaticus*), црвен елен (*Cervus elaphus*), срна (*Capreolus capreolus*), обичен полв (*Glis glis*), обичен твор (*Mustela putorius*), куна белка (*Martes foina*), јазовец (*Meles meles*) и други.

2.2.1.3. Биохора еремијал

Еремијалот ја опфаќа зоната на суви подрачја во кои се вклучени степите, полупустините и пустините. Овие подрачја се карактеризираат со изразити осцилации на дневната температура (температура во текот на едно деноноќие), студени зими, мало количество на врнежи и зачестено присуство на силни ветрови.

Групата елементи на флората и фауната од еремијалот во Паркот главно се состои од подгрупа на видови чие потекло е од понто-касписките степи. Типични претставници на групата на степски елементи на флората и фауната на територијата на Паркот се:

Растенија. *Prunus maxaleb*, *Evonymus verrucosus*, *Onobrychis alba*, *Chrysopogon gryllus*, *Andropogon ischaetum*, *Poa bulbosa* и други.

Без'рбетници. Ноќни пеперутки: *Euxoa glabella*, *Amathes coxaesa*, *Xadena luteocincta*, *Episema korsakovi*, дневни пеперутки: *Parnassius mnemosine*, *Everes alcetas*, *Scolitantides orion*, *Neptis rivularis* и *Melanargia russiae*.

Водоземци. Жолт мукач (*Bombina scabra*).

Влечуги. Полска гуштерица (*Podarcis taurica*), ждрепка (*Elaphe quatuorlineata*), жолт смок (*Dolichophis caspius*) и рибарка (*Natrix tessellata*).

Птици. Полска или степска ветрушка (*Falco naumanni*), вечерна (црвенонога) ветрушка (*Falco vespertinus*), степска еја (*Circus macrourus*), царски (крстат) орел (*Aquila heliaca*), краткопрст јастреб (*Accipiter brevipes*), долгонога сабјарка (*Himantopus himantopus*), обичната ветрушка (*Falco tinnunculus*), обичен јастреб глувчар (*Buteo buteo*), обична блатна ластовица (*Glareola pratincola*), смрдиврана (*Coracias garrulus*), кубеста чучулига (*Galerida cristata*), мало сиво свраче (*Lanius minor*), потполошка (*Coturnix coturnix*), белогушесто коприварче (*Sylvia communis*), сива (голема) овесарка (*Miliaria calandra*), обичен сколовранец (*Sturnus vulgaris*), мал корморан (*Phalacrocorax rugosus*), бел (обичен) пеликан (*Pelecanus onocrotalus*), далматински (кадроглав) пеликан (*Pelecanus crispus*), голема бела чапја (*Casmerodius albus*) и степска блатна ластовица (*Glareola nordmanni*).

Цицачи. Слепо куче (*Spalax leucodon*) и див зајак (*Lepus europaeus*).

Помал е бројот на видовите од подгрупата чие потекло е од **ирано-турански пустини**:

Растенија. *Ephedra fragilis* subs. *camphylopoda* и *Chenopodium botrys*.

Птици. Кубеста чучулига (*Galerida cristata*), лисест јастреб глувчар (*Buteo rufinus*) и орел змијар (*Circaetus gallicus*).

Подгрупата на видови чие потекло е од **егејско-анатолските полупустини**:

Растенија. *Eryngium campestre* и *Eryngium palmatum*.

Влечуги. Македонска гуштерица (*Podarcis erhardii*) и поскок (*Vipera ammodytes*).

Птици. Чурулин (*Burhinus oedipnemus*) и пчеларка (*Merops apiaster*).

Цицачи. Македонски глушец (*Mus macedonicus*).

2.2.1.4. Биохора орео-тундрал (аркто-планински појас)

Биохората орео-тундрал опфаќа студени подрачја без присуство на дрвја во арктичкиот и суб-арктичкиот појас и високопланинскиот појас (над појасот на шумите) на повисоките планини во Централна и Јужна Европа. Отсуството на дрвја е условено од природни лимитирачки фактори.

Во рамките на границите на Паркот, елементи од фауна од орео-тундралниот комплекс се претставени со мал број на видови, посебно помеѓу ’рбетниците. Тие се претежно ограничени на високите делови покрај врвот Магаро.

Супкомплексот на арктички (тундрални) елементи на флората и фауната претставен е само со неколку видови:

Растенија. *Nardus stricta*.

Без’рбетници. Мали пеперутки: *Catastia marginea* и *Titanio schranckiana*; дневни пеперутки: *Pyrgus andromedae* и *Erebia oeme*; ноќни пеперутки: *Dasypolia temple* и *Apomea illyria*.

Птици. Голем северен потопник или краа (*Mergus merganser*), белогушест дрозд (*Turdus torquatus*) и воден ќос (*Cinclus cinclus*); зимски птици од арктик: црногушест морски нуркач (*Gavia arctica*), црвеногушест морски нуркач (*Gavia stellata*), мала тринга (*Tringa glareola*), црвен дрозд (*Turdus iliacus*) и други.

Супкомплексот на палео-планински (ореални) елементи на флората и фауната брои повеќе видови:

Растенија. *Acantholimon androsaceum*, *Arabis bryoides*, *Saxifraga* spp., *Minuartia* spp., *Sibbaldia parviflora* и *Astragalus* spp.

Без’рбетници. Пајаци: *Zora prespaensis* и *Xysticus tenebrosus ohridensis*; самовилски ракчиња: *Chirocephalus diaphanous carinatus*; каланоидни ракчиња: *Arctodiaptomus nietzhammeri* и *Arctodiaptomus osmanus*; остракодни ракчиња: *Heterocypris erikae*; мекотели: *Helix secernenda*; мали ноќни пеперутки: *Scoparia cembrae zelleri*, *Scoparia pchaoleuca*, *Anchinia laureolella*; дневни пеперутки: *Pyrgus sidae*, *Lycaena candens*, *Boloria graeca* и *Coenonympha rhodopensis*.

Птици. Жолтоклуна галка (*Pyrrhocorax graculus*), црвеноклуна галка (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), еребица камењарка (*Alectoris graeca*); црногушесто ливадарче (*Saxicola torquata*), скалест дрозд (*Monticola saxatilis*), планинска црвеноопашка (*Phoenicurus ochruros*) и други.

Цицачи. Балканска дивокоза (*Rupicapra rupicapra balcanica*), опашест лилјак (*Tadarida teniotis*), балканска снежна пољанка (*Dinaromys bogdanovi*), реликтна кртица (*Talpa stankovici*), четинарска полјанка (*Microtus subterraneus*) и други.

2.2.1.5. Биохора - темпорални води: блата, бари, темпорални локви и глацијални езера

Од зоогеографски аспект, потеклото на фауната во повремениите води на планината Галичица е идентично со копнената фауна. Во водните биотопи на пониска надморска висина (блатото кај Стење, локвата во Глајшо, локвата кај с. Лескоец), доминира комплекс на медитерански елементи на фауната, додека во бројните постојани и повремени и локви на повисока надморска висина (локвата Шарбојца, локвата Студино, Црвена Локва, Симонческа Локва, локвата Ѓафа, локвата Косто Бачило, Мечкина Локва), фауната е со различно зоогеографско потекло вклучувајќи сибирско, степско, кавкаско и палео-планинско.

2.2.1.6. Реликтност и ендемизам

Со отсуството на главните фази на глацијацијата во плеистоценот, се создале услови за одредени екосистеми (посебно пештерски и водни екосистеми) и елементите на фауна кои се дел од овие екосистеми, да преживеат во тек на подолги периоди. Според тоа, Паркот претставува област во која преживеале и се рашириле прастарите групи (реликтни видови на фауна), без многу влијание на брановите на изумирање со кои е проследена глацијацијата.

Долгорочната стабилност на животната средина овозможила понатамошно распространување на видовите преку процес на еволуција каде од еден вид настануваат два или повеќе генетски независни видови (специјација) што резултирало во бројни локални ендемични видови.

2.2.2. Вегетација и екосистеми (живеалишта)

Вегетацијата (растителната покривка) претставува севкупност на сите растителни заедници кои се развиваат во Паркот. Вегетацискиот диверзитет на планината Галичица е богат и разновиден и е претставен со голем број растителни заедници (асоцијации) кои се подредени кон соодветни, надредени синтаксономски категории – сојузи, редови и класи, односно кон различни вегетациски типови, а кои се дел од шумската, грмушестата и тревестата вегетација.

Од практични причини, со оглед на тоа што денес типовите живеалишта претставуваат основа за препознавање и вреднување (валоризација) на одреден заштитен простор, најпогоден пристап би бил вегетацискиот диверзитет на Галичица да биде претставен преку вертикалниот и хоризонталниот распоред на најзначајните типови хабитати (според EUNIS класификацијата од 2017 година), поврзани со растителните заедници кои влегуваат во нивниот состав, започнувајќи од крајбрежјето на Охридското и Преспанското Езеро, па сè до највисоките врвови на Галичица (Магаро и Лако Сигној).

Во подножјето на Галичица, веднаш над Охридското Езеро (Љубаништа – Осој – Пештани), а на мали површини и од преспанска страна - Пречна Планина, присутно е живеалиштето (хабитатот) **Елино-пелагониски ориентални шуми со бел габер** (EUNIS 2017: T1-9B221), кое се простира во висинскиот појас од 700-1 000 м.н.в. Физиономски тоа се главно грмушести заедници во кои влегуваат голем број медитерански и субмедитерански видови, како што се *Quercus pubescens*, *Carpinus orientalis*, *Phyllirea latifolia*, *Buxus sempervirens*, *Jasminum fruticans*, *Ficus carica*, *Asparagus acutifolius*, *Coronilla emeroides*, *Ephedra fragilis* subsp. *campylopoda*, *Pistacia terebinthus*, *Ruscus aculeatus*, од кои повеќето претставуваат елементи на псевдомакијата, една субмедитеранска грмушеста формација, која на територијата на Република Северна Македонија се развива јужно од Демир Капија. Во овој висински појас се развива и живеалиштето на **Пеониските шуми со фоја** (EUNIS 2017: T3-D73), кое претставува приоритетен тип живеалиште според Директивата за живеалишта, на кој треба да се посвети посебно внимание при определување на режимот на заштита. Најубавите состоини на ова живеалиште ги среќаваме на островот Голем Град, на Пречна Планина – кај с. Коњско, над с. Сирхан како и помеѓу Коритски Рид и Зли Дол. Во рамките на овој висински појас, присутни се хазмофитски заедници со поразличен флористички состав од хазмофитските заедници кои се развиваат во субалпскиот појас. Во нив можат да се сретнат и некои ендемични видови (*Centaurea soskai*, *Centaurea galicicae*), заедно со *Campanula versicolor*, *Sedum acre*, *Rhamnus rupestris*, *Centaurea graeca*, *Euphorbia characias* subsp. *wulfenii* и други. По нивното прецизно синтаксономско дефинирање тие можат да се приклучат кон некое од подживеалиштата на **Базните и ултрабазните внатрешконтинентални клифови** (EUNIS 2017: H3.2). На тие контактни делови помеѓу Галичица и Преспанското Езеро, кои се во границите на НП Галичица (Стење, Царина – Отешево), присутни се мали површини со блатна вегетација, која главно ја сочинува појасот на трската (ass. *Scirpeto-Phragmitetum* W. Koch 1926). Тие припаѓаат кон живеалиштето **Групации од трска (*Phragmites australis*)** (EUNIS 2017: C3.21). Од охридската страна, во подножјето на Галичица, покрај река Черава, која се влива

во Охридското Езеро кај Свети Наум, под с. Љубаништа, присутни се мали состоини со рипариска вегетација кои можат да се приклучат на живеалиштето умерени и бореални крајречни шуми со *Salix* spp. (EUNIS 2017: T1-11).

Вертикално над овој појас, се простираат термофилните живеалишта на **Шумите со црн габер** (EUNIS 2017: T1-9B11) (ass. *Quercus - Ostryetum carpinifoliae* Ht. 1938), како и **Елино-балканските шуми со македонскиот даб** (EUNIS 2017: T1-981; ass. *Quercetum trojanae*. Horvat.1959).

Останатите дабови шуми кои се развиваат на Галичица се опфатени во живеалиштето **Елино-мезиски шуми со *Quercus frainetto*** (EUNIS 2017: T1-962). Тие се присутни во висинскиот појас од 800-1 480 м и на својата горна граница се допираат со долниот појас на буковите шуми. На одделни места, главно од преспанската страна на Галичица, по рабовите на дабовите шуми, се развиваат специфични заедници (сојуз *Trifolion sanguinei*), кои физиономски потсетуваат на една завеса пред влезот во дабовите шуми, кои припаѓаат кон хабитатот **Термофилни рабови на шуми** (EUNIS 2017: E5.2).

Шумскиот појас на планината Галичица завршува со појасот на буковите шуми и елово-буковите шуми, опфатени во живеалиштето **Букови шуми** (EUNIS 2017: T1-77). Ова живеалиште тука е издиференцирано на неколку подживелишта, како што се **Југоисточно мезиски букови шуми** (EUNIS 2017: T1-772), **Илирски букови шуми со *Acer obtusatum*** (EUNIS 2017: T1-7A223), **Југозападно мезиски претпланински букови шуми** (EUNIS 2017: T1-7712; Пиндо-елениски шуми со *Fagus* spp. (EUNIS 2017: T1-781). Горната граница на буковите, односно елово-буковите шуми завршува на околу 1 850 м (Стара Галичица-Пропас) и над неа се надоврзува појасот на планинските пасишта. Во зоната на буковите шуми присутно е и живеалиштето на **Пелагониските шуми со див костен во клисури** (EUNIS 2017: T1-F6232); кои се развиват на едно рефугијално живеалиште, на локалитетот Зли Дол, во висина над с. Трпејца. Во овој шумски појас, на истиот локалитет, по стрмните варовнички клифови кои го ограничуваат тесниот клисурест дел на Зли Дол, се развива хазмофитската заедница со *Ramonda serbica*, која е опфатена во рамките на живеалиштето **Балкански клифови со рамонда** (EUNIS 2017: H3.2A131). Оваа реликтна хазмофитска заедница се развива во висинскиот појас од 950-1 450 м. Карактеристичниот вид на асоцијацијата - *Ramonda serbica*, претставува вид од Глобалната црвена листа, за кој се предвидува мониторинг и негова заштита, така што истото се предлага и за оваа заедница.

Растителните заедници, односно живеалиштата кои припаѓаат кон тревестата вегетација, можат условно да се поделат на живелишта од зоната на брдските пасишта (кои се простираат во низинскиот појас до 1 000 (1 200) м.н.в. и живеалишта од зоната на планинските пасишта (се простираат над горната шумска граница), во субалпскиот појас. **Брдските пасишта** на планината Галичица, не се прецизно синтаксономски дефинирани и се провизорно опфатени во живеалиштето на **Елино-балкански степи со *Satureja montana*** (EUNIS 2017: E1.21). Овие живеалишта во Директивата за живеалишта се ставени во групата на приоритетно загрозувани живеалишта, поради тоа што истите претставуваат посебни значајни живеалишта за орхидеите (фам. Orchidaceae). Состоини од овој вегетациски тип присутни се во низинскиот појас, од 800-1 250 м, како од охридската страна на планината Галичица (над с. Велестово, Пештани – Градиште – Караман Дол), така и од преспанската страна (во подножје на Томорос, наспроти с. Лескоец).

Тревестите заедниците од субалпско-алпскиот појас на планината Галичица се простираат над горната шумска граница на големи површини, од 1 500 (1 600) м, па се до највисокиот врв. Тие можат да се издвојат кон следните вегетациски типови: вегетација на планински пасишта на длабоки (кисели) почви, вегетација на варовнички камењари и плиткочувачки почви, оромедитерански заедници (во фрагментарна состојба), вегетација на варовнички карпи и вегетација на варовнички сипари. Посебно значајни фитоценози на планината Галичица претставуваат субалпските пасишта, кои се развиваат на многу големи површини, по плиткочувачки почви и варовнички камењари. Тие се физиономски многу слични, но

фитоценолошки се многу издиференцирани на поголем број асоцијации од различни сојузи, така што во нивниот состав доминираат различни видови од фам. Gramineae - главно од родовите *Festuca*, *Stipa*, *Sesleria*, *Poa*, и други, како и од фамилиите Crassulaceae, Cyperaceae, Labiatae, Rosaceae, Violaceae и други. Во рамките на појасот на субалпските пасишта присутни се неколку типови живеалишта. Така, со живеалиштето - **Пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслериа** (EUNIS 2017: E4.41723), се опфатени состоините на провизорната ass. *Seslerietum wettsteinii* Horvat 1937, а во нејзиниот состав влегуваат неколку ретки и значајни растителни видови, како што се *Astragalus mayeri*, *Viola eximia*, *Sempervivum galicum*, *Sideritis raeseri* и други. Друг тип на живеалиште во рамките на овој појас претставуваат **Пелагониски затворени калциколни пасишта со власеника** (EUNIS 2017: E4.41724). Во највисоките делови на планината присутно е живеалиштето на **Пелагониски оголени калцифилни пасишта** (EUNIS 2017: E4.43821). Овој тип на живеалиште се среќава на Стара Галичица (Казан се до врвот Магаро), како и на Мала Галичица (Лако Сигној, Бугарска Чука, Косто Бачило), помеѓу 1 800-2 250 м.

Во рамките на овој појас на Стара Галичица (Казан – Магаро) присутни се фрагменти од **оромедитеранските растителни заедници**, кои се развиваат во планинскиот појас во источниот Медитеран. Освен тоа, во овој појас се присутни хазмофитските заедници кои се развиваат во пукнатини на варовнички карпи и кои се опфатени со живеалиштето **Пелагониски калциколни хазмофитски заедници** (EUNIS 2017: H3 2A11). Во нивниот состав влегуваат различни комбинации од типични хазмофитски видови, како што се - *Edraianthus horvatii*, *Sempervivum galicicae*, *Silene saxifraga*, *Saxifraga paniculata*, *Asplenium viride* и други. Во субалпскиот појас на планината Галичица присутни се грмушести заедници, во кои доминираат *Cytisanthus radiatus* (ass. *Cytisanthetum radiati*) (Стара Галичица – Казан), кои припаѓаат кон живеалиштето **Претпланински листопадни шибјаци** (EUNIS 2017: F2.3), како и грмушести заедници со *Juniperus communis* – живеалиште **Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека** (EUNIS 2017: F3.164).

Покрај наведените типови живеалишта кои имаат своја вегетациска препознатливост, во рамките на НПГ присутни се и други типови живеалишта кои се особено значајни како живеалишта, пред сè значајни за одредени животински групи и алголошки групи.

Прегледот на типови живеалишта кои уживаат законска заштита согласно Директивата за живеалишта на Европскиот совет при Европската Унија (*во понатамошниот текст*: Директива за живеалишта) е даден во **Табела 1**. Целосен преглед на растителни заедници во Паркот и нивната поврзаност со типовите живеалишта од EUNIS класификацијата од 2017 година е изложен во **Табела 2**.

Табела 1: Преглед на типови живеалишта вклучени во Прилог I од Директивата за живеалишта

Бр.	Директивата за живеалишта		EUNIS класификација на типови живеалишта (2017)	
	Код	Наслов на типот живеалиште	Код	Наслов на типот живеалиште
1.	6170	Alpine and subalpine calcareous grasslands	E4.41723	Пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслериа
			E4.437	Елино-балкански оголени пасишта
			E4.43821	Пелагониски оголени калцифилни пасишта
2.	6210	Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcareous substrates (Festuco-Brometalia) (* important orchid sites)	E1.21	Елино-балкански степи со <i>Satureja montana</i>
3.	5110	Stable xerothermophilous formations with <i>Buxus sempervirens</i> on rock slopes (Berberidion p.p.)	S3-52	Живеалишта со грмушки од <i>Buxus sempervirens</i>
4.	5130	<i>Juniperus communis</i> formations on heaths or calcareous grasslands	S3-14	Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека
5.	9180	* Tilio-Acerion forests of slopes, screes and ravines	T1-F6232	Пелагониски шуми со див костен во клисури
6.	91W0	Moesian beech forests	T1-77	Мезиски букови шуми
			T1-7712	Југозападно мезиски претпланински букови шуми
			T1-772	Југоисточно мезиски букови шуми
7.	91K0	Illyrian <i>Fagus sylvatica</i> forests	T1-7A223	Илирски букови шуми со <i>Acer obtusatum</i>
8.	9250	<i>Quercus trojana</i> woods	T1-981	Елино-балкански шуми со македонски даб
9.	9270	Hellenic beech forests with <i>Abies borisii-regis</i>	T1-781	Елениски букови шуми со <i>Abies borisii-regis</i>
10.	9560	* Endemic forests with <i>Juniperus</i> spp. (9560)	T3-D73	Пеониски шуми со фоја
11.	8140	Eastern Mediterranean screes	H2.6	Варовнички и ултрабазни сипари на топла експозиција
12.	8210	Calcareous rocky slopes with cxasmophytic vegetation	H3.2A11	Пелагониски калциколни хазмофитски заедници
			H3.2A131	Балкански клифови со рамонда
13.	8310	Caves not open to the public	H1.1	Влезови на пештери
			H1.221	Континентални пештери со субтроглофилни 'рбетници
			H1.231	Умерени пештери со троглофилни без'рбетници

Табела 2: Растителни заедници во Паркот и нивната поврзаност со типовите живеалишта од EUNIS класификацијата од 2017 и европските правни инструменти за заштита на живеалишта

Тип на живеалиште	Растителни заедници	EUNIS 2017	Берн	Директива 92/43
Бентосни заедници во олиготрофни водни тела	не е определено	C1.11	не е вклучена	не е вклучена
Привремени езера, езерца и локви	не е определено	C1.6	не е вклучена	не е вклучена
Извори на тврда вода	не е определено	C2.12	не е вклучена	не е вклучена
Групации од трска <i>Phragmites australis</i>	<i>Scirpeto – Phragmitetum</i> W. Koch 1926.	C3.21	не е вклучена	не е вклучена
Оро-мезиски пасишта со <i>Festuca paniculata</i>	<i>Festucetum paniculatae</i> Ht. 1936,	E4.391 (пров.)	не е вклучена	62D0
Оро-мезиски ацидофилни пасишта	<i>Carduo-Phleetum montani</i> R. Ćušterevska (in press) <i>Thymo-Poetum violaceae</i> Micevski 1978 <i>subass. erigeronetosum aceris</i> R. Ćušterevska (in press)	E4.39 (пров.)	не е вклучена	62D0
Пелагониски затворени калциколни пасишта со власеника	<i>Stipo-Festucetum</i> Micev. 1994 <i>subass. anthylletosum vulnerariae subsp. polyphyllae</i> R. Ćušterevska (in press) <i>subass. centauretosum tomorosii</i> R. Ćušterevska (in press)	E4.41724	не е вклучена	6170
Елино-балкански оголени пасишта	<i>Anthyllido-Erodietum guicciardii</i> R. Ćušterevska (in press) <i>subass. festucetosum callieri</i> R. Ćušterevska (in press) <i>Astragalo lactei-Seslerietum robustae</i> R. Ćušterevska (in press) <i>subass. cytisetosum procumbenti</i> R. Ćušterevska (in press) <i>subass. morinetosum persicae</i> R. Ćušterevska (in press)	E4.437	не е вклучена	6170
Пелагониски оголени калцифилни пасишта	<i>Cariceto – Helianthemetum balcanici</i> Ht. 1935 <i>subass. seslerietosum juncifoliae</i> R. Ćušterevska (in press) <i>subass. seslerietosum tenerrimae</i> R. Ćušterevska (in press) <i>subass. seslerietosum robustae</i> R. Ćušterevska (in press)	E4.43821	не е вклучена	6170
Балкански калцифилни хазмофитски заедници	<i>Saxifrago-Potentilletum speciosae</i> Horvat 1937 <i>Ramondo-Seslerietum tenuifoliae</i> Micevski 1994 <i>Sedo-Asperuletum doerfleri</i> Micevski 1994 <i>Saxifragion scardicae</i> Dimopoulos et al. 1997 <i>Saxifraga scardica</i> comm.	H3.2A13		8210

Умерено-планински варовнички и ултра-базични сипари	<i>Drypetum spinosae</i> Horvat 1931	H2.4		8120
Алпски <i>Rhododendron hirsutum</i> - <i>Erica</i> врштини	<i>Daphne oleoides-Genista radiata</i> comm.	F2.28		4060
Субалпски влажни станишта со висока трева и папрат	<i>Urtico-Geranium aristati</i> Čarni et al. 1997	E5.5		6430
Грчко-балкански кратко тревести и терофитни заедници	<i>Siderito montanae-Trifolietum dalmaticae</i> R. Ćušterevska 2017 subass. <i>erodietosum guicciardii</i> R. Ćušterevska 2017 <i>Trifolion cherleri</i> Micevski 1970 <i>Helianthemo-Euphorbietum thessalae</i> Micevski 1973 <i>Trifolio arvensis-Festucetalia ovinae</i> Moravec 1967 <i>Euphrasio-Plantaginetum holostei</i> Micevski 1994 subass. <i>festucetosum hirtovaginatae</i> R. Ćušterevska 2017	E1.332		6220*
Субмедитерански влажни ливади	<i>Cynosureto-Caricetum hirtae</i> Micevski 1957 subass. <i>galietosum macedoniceae</i> R. Ćušterevska (in press)	E3.3		6510
Термофилни рабови на шуми	<i>Cxamaecyctiso heuffelii – Trifolietum medii</i> Čarni, Kostad. & Matev. 2000, ass. <i>Vicia varia</i> comm., ass. <i>Vicia tenuifolia</i> comm.	E5.2	не е вклучена	не е вклучена
Претпланински листопадни шибјаци	<i>Daphno – Cytisanthetum radiati calcicolum</i> Lakusic et al. 1978	S2-5	не е вклучена	не е вклучена
Живеалишта со грмушки од <i>Vixus sempervirens</i>	<i>Phillyreo latifoliae –Carpinetum orientalis</i> . Bergmeier & Dimopoulos 2008 subass. <i>buxetosum</i>	S3-52	!31.8	5110
Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека	<i>Juniperus communis</i> subsp. <i>intermedia</i> comm.	S3-14	не е вклучена	5130
Крајречни шуми со врби и евла	<i>Salicetum albae</i> s. lat., <i>Populeum albae balcanicum</i> Karpati 1962	T1-11	не е вклучена	не е вклучена
Југозападно мезиски претпланински букови шуми	<i>Asyneumo pichleri-Fagetum</i> Em 1961 Dzwonko et al. 1999 corr. Matevski et al. nom.corr. hoc loco	T1-7712	!41.1	91W0
Југоисточно мезиски букови шуми	<i>Calamintho grandiflorae – Fagetum</i> Em 1965, <i>Festuco heterophyllae – Fagetum</i> Em 1965	T1-772	!41.1	91W0
Елениски букови шуми со <i>Abies borisii-regis</i>	<i>Abieti borisii regis - Fagetum</i> Em.1985. Matevski.et.al. ass..nova	T1-781	!41.1	9270
Илирски букови шуми со <i>Acer obtusatum</i>	<i>Aceri obtusati – Fagetum</i> Fab., Fuk. & Stef. 1963	T1-7A223	!41.1	91K0
Елино-мезиски шуми со <i>Quercus frainetto</i>	<i>Quercetum frainetto-cerris</i> Horvat 1954	T1-962	!41.7	не е вклучена

Елино-мезиски шуми со <i>Quercus petraea</i>	Fraxino.orni-Quercetum.petraeae.Em.1968, Ostryo carpinifoliae – Quercetum cerris.Redžepi et.Ružić.ex.Matevski.et.al..ass..nova, Fraxino orni- Quercetum cerris.Stefanović.1968	T1-9641	!41.7	не е вклучена
Елино-балкански шуми со македонски даб	Quercetum trojanae. Horvat.1959	T1-981	!41.7	9250
Шуми со црниот габер	<i>Ostryo carpinifoliae-Quercetum cerris Redžepi et Ružić ex Matevski et al. ass. nova</i> <i>Quercu – Ostryetum carpinifoliae</i> Ht. 1938	T1-9B11	!41.7	не е вклучена
Мезомедитерански гало-италиски шуми со бел габер	Seslerio robustae - Ostryetum. Matevski.et.al ass nova	T1-9B123	!41.8	не е вклучена
Елино-пелагониски ориентални шуми со бел габер	Phillyreo latifoliae –Carpinetum orientalis. Bergmeier & Dimopoulos.2008. subass typicum, Quercu pubescentis-Ostryetum carpinifoliae Horvat 1938	T1-9B221	!41.8	не е вклучена
Пелагониски шуми со див костен во клисури	<i>Aesculo hippocastani – Ostryetum</i> Em 1959 1965	T1-F6232	!41.4	9180
Пеониски шуми со фоја	Pruno webii-Juniperetum excelsae Em 1962 n. Nud, Quercu trojanae-Juniperetum excelsae Matevski et al. 2010	T3-D73	!42.A	9560
Влезови на пештери	не е применливо	H1.1	!65	8310
Континентални пештери со субтроглофилни 'рбетници	не е применливо	H1.221	!65	8310
Умерени пештери со троглофилни без'рбетници	не е применливо	H1.231	!65	8310
Варовнички и ултрабазни сипари на топла експозиција	<i>Drypetum spinosae</i> Ht. 1931	H2.6	не е вклучена	8140
Пелагониски калциколни хазмофитски заедници	<i>Edraianthus horvatii</i> comm., <i>Saxifrago – Potentilletum speciosae</i> Ht. 1936, <i>Sedo – Asperuletum doerfleri</i> Micev. 1995	H3.2A1	не е вклучена	8210

2.2.3. Флора

2.2.3.1. Нижи растенија

Во иднина неопходно ќе биде ЈУНПГ да поддржи студии за истражување и инвентаризација на алгите и лишаите на целата територија на Паркот.

Алги

Посебно значење за алгалната флора има извориштето Свети Наум, кое се наоѓа во границите на Паркот и истовремено претставува едно од најголемите водни ресурси на Охридското Езеро.

Според досегашните достапни сознанија, во Охридското Езеро има значителен број на ендемични алгални таксони. Дел од нив се среќаваат и во изворите Свети Наум и припаѓаат кон неколку различни типови, како што се модрозелените алги (бактерии) (Cyanophyta), силикатните алги (Bacillariophyta), црвените алги (Rhodophyta), жолтите алги (Xanthophyta) и зелените алги (Chlorophyta). Најбогато застапена, претставува групата на силикатните алги (Bacillariophyta), чии таксони познати се само за Охридското Езеро и изворите кај Свети Наум. Значајно е да се истакнат видовите *Odontidium minutum*, *Staurosirella lata* кои живеат единствено во изворите Св. Наум и *Fragilaria micra*, *Navicula subviridula*, *Gomphosphenia tenuis*, *Gomphonema subaquale*, *Gomphonema perolivaceolacuum*, *Gomphonema linearoides*, *Gomphonema densistriatum* кои живеат и во изворите Св. Наум и во Охридското Езеро.

Лишаи

Лишаите (лихеноидните габи) во Република Северна Македонија се недоволно истражени и бројот на регистрирани видови (340) е многу помал во споредба со некои западноевропски земји. Се наведува дека покривноста на дрвјата со лишајни талуси на охридската страна на Галичица (е над 80%) и главно потекнува од претставниците на родовите: *Usnea*, *Bryoria*, *Ramalina* и *Parmelia*.

Поради слабата проученост на подрачјето, некои посебно ретки и загрозувани видови не се констатирани, меѓутоа како поретки би можеле да ги истакнеме следните видови: *Physconia enteroxantha*, *Usnea filipendula*, *Bilimbia lobulata*, *Lecanora chlorotera* и *Lecanora varia*.

2.2.3.2. Виши растенија

Природните карактеристики на планината Галичица, пред сè, нејзината местоположба, геолошката историја, релјефот, геолошката подлога, климатските карактеристики и друго, условиле развиток на извонредно богата флористичка разновидност, со над 1 597 таксони виши растенија, меѓу кои посебно значење имаат ендемичните и реликтните видови.

Планината Галичица е сместена помеѓу двете наши најголеми природни езера (Охридското и Преспанското Езеро), кои претставуваат еден своевиден термостат, кој ја регулира климата на поширокиот простор, не дозволувајќи екстремно високи летни температури како и екстремно ниски зимски температури, што доведува до присуство на една блага континентална клима со умерено субмедитеранско влијание. Поволните климатски услови во текот на зимските месеци им овозможуваат на термофилните (потоплољубиви) растителни видови да го преживеат неповолниот зимски период од годината. Тие, во комбинација со карбонатната геолошка подлога, која доминира на планината Галичица, создаваат еколошки предуслови и амбиент за развиток на голем број растителни видови и растителни заедници, специфични за медитеранската, односно субмедитеранската флора и вегетација. Тоа може да се забележи како во низинските, така и во највисоките делови на планината.

Такви одделни термофилни подрачја на планината Галичица среќаваме како од охридската, така и од преспанската страна. Така на пример, од охридската страна, во најниските делови на планината, во

нејзиното подножје на потегот помеѓу Свети Наум и с. Пештани, присутни се голем број медитерански и субмедитерански дрвенести и грмушести растителни видови, како што се обичниот габер (*Carpinus orientalis*), медунецот (*Quercus pubescens*), македонскиот даб (*Quercus trojana*), дивата фоја (*Juniperus excelsa*), смоквата (*Ficus carica*), црвената смрека (*Juniperus oxycedrus*), аспарагусот (*Asparagus acutifolius*), заедно со голем број тревести растенија со медитерански, односно субмедитерански ареал на распространување, како што се *Convolvulus elegantissimum*, *Hyssopus officinalis* var. *pilifer*, *Biarum tenuifolium* и други. Од преспанската страна влијанието на Медитеранот најдобро може да се забележи на Пречна Планина (помеѓу с. Стење и с. Коњско), како и на островот Голем Град, каде исто така се среќаваат голем број медитерански и субмедитерански видови (*Juniperus excelsa*, *Euphorbia characias* subsp. *wulfenii*, *Lilium heldreichii*, *Biarum tenuifolium*, *Celtis glabrata*, *Centaurea graeca* и други). Поголем број растителни елементи од најјужните делови на Балканскиот Полуостров и Мала Азија, во својата тенденција кон проширување на својот ареал кон посеверните делови на Балканскиот Полуостров, на планината Галичица ја достигнале својата најсеверна граница или таа е една од најсеверните точки, како што се - *Rindera graeca*, *Acantholimon androsaeum*, *Sideritis raeseri*, *Morina persica*, *Jurinea micevskii* и други. Истовремено, некои алпски видови тука ја достигнуваат својата најјужна граница (*Sibbaldia procumbens*). Некои видови на планината Галичица ја достигнуваат својата источна граница на распространување на територијата на Република Северна Македонија, како што е случај со борот-муника (*Pinus heldreichii* var. *leucodermis*), кој што на Балканскиот Полуостров главно се простира од јужнодалматинските и херцеговските планини на југ сè до Пинд.

Некои делови од планината Галичица, особено локалитетот Зли Дол, претставуваат вистински засолништа (рефугиуми) на одделни видови од стара терциерна флора кои што тука, поради поволните локални еколошки услови, нашле свое засолниште за време на леденото доба, кога голем број стари терциерни растенија се повлекувале пред ледниците. Таков е случајот со терциерниот реликт *Aesculus hippocastanum* (див, коњски костен) кој што претставува флористичка реткост на планината Галичица и се среќава само на овој локалитет и е со многу ограничено распространување во останатите делови од Република Северна Македонија (Црн Дрим, Гарска Река, Лопушник). Овој локалитет претставува рефугиум и за балканскиот терциерен реликт *Ramonda serbica*, кој претставува остаток од тропската фамилија Gesneriaceae.

Посебно значење за планината Галичица имаат растителните видови кои се за првпат откриени на оваа планина и претставуваат нејзин заштитен знак. Имено, на планината Галичица се наоѓаат класичните наоѓалишта (*locus classicus*) на над 30 растителни таксони, од кои најголемиот број се со валиден таксономски статус. Поголемиот број видови, опишани од планината Галичица, засега се познати само во границите на македонскиот дел од оваа планина и претставуваат нејзини локални ендемични видови. Таков е случајот со следните видови: *Vupleurum mayeri* Micev., *Centaurea galicicae* Micev., *Centaurea tomorosii* Micev., *Dianthus galicicae* Micev., *Dianthus ochridanus* Micev., *Edraianthus horvatii* Lakušić, *Festuca galicicae* Mgf-Dbg, *Helichrysum zivojinii* Černjavski & Soška, *Laserpitium ochridanum* Micev., *Micromeria kosaninii* Šilič, *Nepeta ernesti-mayeri* Diklić & Nikolić и *Sempervivum galicicum* Micev. Секој од нив има посебно значење и посебно место во биодиверзитетот на планината Галичица, меѓутоа помеѓу нив посебно би требало да се издвојат двата ендемични видови од родот *Centaurea* – *C. soskae* и *C. galicicae*, кои се со многу ограничено распространување и се развиваат по стрмните варовнички клифови кои се издигнуваат над Охридското Езеро – помеѓу манастирот Свети Заум и с. Пештани (*C. soskae*), како и по варовничките клифови покрај Преспанското Езеро, помеѓу с. Стење и с. Коњско (*C. galicicae*). За определување на биолошката вредност на одредено заштитено подрачје, посебно значење имаат присутните таксони кои претставуваат дел од различни меѓународно прифатени конвенции или црвени листи, како што се светската **Црвена листа на засегнати растенија на IUCN (Red List of Threatened Plants)**, **Бернска конвенција (прилог I)**, **Директивата за живеалишта (Прилог IVb)** и други. На планината Галичица

се присутни таксони од светската Црвена листа на засегнати растенија на IUCN и кои се застапени скоро во сите делови од планината, од најниските делови сè до субалпскиот појас.

Исто така, важно е да се спомне дека во границите на Паркот се регистрирани единствените наоѓалишта на поголем број растителни таксони како што се: *Angelica palustris* (Besser) Hoffm., *Alyssum subvirescens* Form., *Astragalus gremlii* Burnat, *Celtis glabrata* Steven ex Planchon, *Cephalaria setulifera* Boiss. & Heldr., *Coronilla vaginalis* Lam., *Crepis vesicaria* L., *Cytisus procumbens* (W.K.) Spr., *Damasonium bourgaei* Cass., *Euphorbia characias* subsp. *wulfenii* (Hoppe ex W. D. J. Koch) Radcl.-Sm., *Gnaphalium hoppeanum* Koch. и други.

Пописот на васкуларните растенија во Паркот е приложен во Табела 49 во Анексот (6.1. Листа на видови) од овој ПУ.

2.2.4. Габи

ЈУНПГ, во споредба со другите делови во земјата (покрај НП „Пелистер“) е еден од миколошки најдобро проучените региони. Како резултат на сите наведени истражувања досега биле објавени над 200 видови габи за подрачјето на Паркот.

Врз база на досегашните истражувања на диверзитетот на габите во Паркот се констатирани над 480 видови, од кои најголем дел се макромицети кои таксономски припаѓаат на типот Basidiomycota, а помал дел на Ascomycota. Микромицетите се многу слабо истражени и има податоци само за мал број паразитски видови, додека за акватичните габи не постојат никакви податоци.

Најмногу видови се собрани на даб (*Quercus* spp.) и бука. Најголемиот дел од регистрираните видови не се карактеризираат со супстратна специфичност иако доаѓаат и видови специјализирани за еден род, па и вид на домаќин.

Фунгијата на Паркот е богата со многу ретки видови кои се дел од повеќе национални и глобални црвени листи или се опфатени на друг начин во документи кои третираат значајни, ретки и загрозувани видови. Значајно е да се истакне дека заедниците со дива фоја избобилуваат со многу ретки видови габи и од миколошки аспект тоа се најдобро проучени шуми од овој тип во Европа.

Во однос на загрозеноста на видовите состојбата е следна: 25 вида се наоѓаат на Европската црвена листа на загрозувани макромицети, 20 вида припаѓаат на прелиминарната Црвена листа на габи на Република Северна Македонија, 5 видови се дел од атласот на 50 загрозувани видови во Европа (проект на ECCF) и еден вид е кандидат за заштита во рамките на прилог I од Бернската конвенција. Како клучни видови за идентификација на примарните габни подрачја се селектирани 10 вида макромицети. Осум вида се економски значајни, а од локалното население масовно се собираат вргањите (*Boletus edulis*, *B. aereus* и *B. reticulatus*), јајчарката (*Amanita caesarea*) и лисичарката (*Cantxarellus cibarius*).

Сепак, со цел да се покријат празнините и да се добијат покомплетни податоци за фунгијата на Паркот, во иднина миколошките истражувања би требало да се насочат кон испитување на видовиот состав и диверзитетот на териколните макромицети, микромицетите и акватичните габи во Охридското и Преспанското Езеро.

2.2.5. Фауна

И покрај фактот што планината Галичица не е споредлива со други планински масиви со слични димензии и надморска висина, како и фактот дека бројни таксономски групи се многу површно испитувани, Галичица има највисоко ниво на богатство со видови на фауна и присуство на реликтни и ендемични видови, не само во споредба со други планини на национално или регионално ниво, туку и во европски размери.

Во следниот дел од ова поглавје извршена е оценката на разновидноста на фауната во Паркот преку примена на следните критериуми: богатство на видови, хетерогеност на видови, правна заштита и статус на зачуваност.

2.2.5.1. Оценка на разновидноста на фауната во Паркот

Богатство на видови

Не земајќи го предвид фактот дека фауната на Паркот сè уште не е целосно испитана, постојните сознанија укажуваат на екстремно високо ниво на разновидност.

Вкупниот број на таксони од фауната досега забележани на територијата на Паркот изнесува над 3 230 (прикажано во Табела 3) што претставува енормно висока разновидност на подрачје од само 24 151,4 ха. Според постојните сознанија овој број веројатно е поголем со оглед на тоа за повеќе десеттици видови, иако сè уште не се регистрирани во Паркот, постои голема веројатност дека го населуваат.

Хетерогеност на видови

Покрај богатство на видови, друга извонредна особина на фауната во Паркот е хетерогеноста. Потеклото и генезата на фауната во Паркот се тесно поврзани со регионалната геолошка историја и со климатските промени во текот на глацијалната епоха, во Плеистоцен, интерглацијалните фази и постглацијалниот период, како резултат на што се случиле неколкукратни масовни миграции на фауната и мешање на фауна од различни зоогеографски региони.

Според тоа, по својот состав, актуелната фауна во Паркот е високо хетерогена, составена од различни комплекси на елементи на фауна, концентрирани во релативно мала област. Тоа резултира со ситуација во која медитерански видови коегзистираат со алпски, сибирски и степски видови.

Табела 3: Богатство на видови и ендемизам на фауната во Паркот

Тип	Број на видови	Број на ендемични видови познати за		
		Балкан	Македонија	НПГ
Rotifera (ротифери)	46	-	-	-
Mollusca (мекотели)	66	14	0	20
Annelida (прстенести црви)	23	-	2	1
Arthropoda (членконоги)	2 794	39	42	40
Chordata (хордати)	303	15	18	-
Вкупен број на видови	3 232	67	62	61

Правна заштита

Правната заштита на биолошката разновидност во Република Северна Македонија се остварува пред сè преку ЗЗП. Законот обезбедува и основа за спроведување на меѓународните договори кои се ратификувани од страна на Република Северна Македонија, како што се Бернската конвенција, Бонската конвенција, Вашингтонската конвенција и други меѓународни договори кои се однесуваат на заштита на биолошката разновидност.

Исто така, ЗЗП е усогласен со законодавството на Европската Унија од областа на заштита на биолошката разновидност, односно Директивата за птици и Директивата за живеалишта. Со оглед на тоа, при анализата на правната заштита на видовите за потребите на овој ПУ се користеше Националната црвена листа, Националната листа за утврдување на строго заштитени и заштитени диви видови, како и меѓународните договори и директивите на Европската Унија. Од овие правни инструменти посебно важни се прилог II од Бернската конвенција, прилог I од Директивата за птици и прилог II и IV од Директивата за живеалишта кои ги определуваат строго заштитените видови.

За заштита на биолошката разновидност во Република Северна Македонија значајни се и ЗЛ, Законот за рибарство и други.

Статус на зачуваност

Црвена листа на глобално засегнати видови на IUCN (2020). Црвените листи на IUCN се широко признати како најразбирлив, аполитички глобален пристап за проценка на статусот на зачуваност на видовите растенија и животни. Категориите и критериумите на црвените листи на IUCN имаат цел да дадат јасна, опширна и објективна рамка за класификација на најширок опсег на видови, во зависност од ризикот за нивно исчезнување (IUCN 2001). Црвената листа прави разлика помеѓу девет хиерархиски подредени категории. Сегашните критериуми на IUCN се засновани на проценка на степенот на намалување на бројноста и ризикот од изумирање, дополнети за податоци за реткост и произведуваат различна, но поприменлива проценка, во споредба со претходните критериуми кои имаа повеќе субјективни основи.

Сите таксони кои се категоризирани како „критично загрозен“ (CR-Critically Endangered), „загрозен“ (EN-Endangered) и „чувствителен“ (VU-Vulnerable), се квалификуваат како засегнати. Категориите на засегнатост се дел од исцрпна шема и сите таксони може да бидат подредени во една од категориите. Категоријата „недоволно податоци“ (DD-Data Deficient) не е категорија на засегнатост, но се истакнува потребата од дополнителни информации за таксонот со цел тој да се подреди во гореспоменатите категории.

Географска дистрибуција/ендемичност. За проценка на географската дистрибуција на видовите, степенот до кој видовите се карактеристични на локално и национално ниво е земен како најважен критериум. Видовите за кои географската дистрибуција е ограничена на одредена област, се наречени „ендемични видови“. Според тоа, дефиницијата за ендемизам е одредена со размерот. Во рамките на овој ПУ ендемичноста е дефинирана на локално (НПГ), национално (Македонија) и регионално ниво (Балкански Полуостров).

Поради многу ограничената територија на распространување, за повеќето ендемични видови на национално и локално ниво постои висок ризик од изумирање. За жал, како што беше кажано погоре, во Македонија сè уште не се подготвени црвената листа на загрозени видови и црвената книга на податоци. Оттука, сегашните листи за овие ендемични видови треба да се третираат како прелиминарна листа на загрозени видови, односно за повеќето од видовите нема доволно информации и проценка на нивниот статус на загрозеност, односно спаѓаат во категоријата DD (нема доволно податоци).

Правна заштита и статус на зачуваност на без’рбетниците во Паркот

Строга правна заштита

Директива за живеалишта (прилог II): 15

Директива за живеалишта (прилог IV): 15

Бернска конвенција (прилог II): 12

Статус на зачуваност

IUCN Глобално засегнати видови: 52

Ендемизам:

- Стеноендемита: 61
- Супстеноендемита (околината на Паркот и во НП „Пелистер“): 7
- Субмакедонски ендемити: 12
- Југозападно македонски ендемити: 2
- Македонски ендемити: 23
- Суббалкански ендемити: 6
- Јужно балкански ендемити: 4
- Западно балкански ендемити: 2
- Југоисточно балкански ендемити: 1
- Југозападно балкански ендемити: 8
- Балкански ендемити: 32

Пописот на строго заштитени, засегнати и ендемични видови без `рбетници е претставен во Табела 40 во Анексот (6.1. Листа на видови) од овој ПУ.

Дополнителна правна заштита на без`рбетниците е обезбедена преку Вашингтонската конвенција. Од видовите присутни во Паркот само аполоновата пеперутка (*Parnassius apollo*) е вклучена во прилог II од Конвенцијата. Покрај тоа, 2 вида присутни во Паркот се категоризирани како засегнати според Европската црвена листа на тврдокрилни инсекти: сагата (*Saga pedo*) и *Morimus funereus*.

Правна заштита и статус на зачуваност на рибите во Паркот

Строга правна заштита

Директива за живеалишта (прилог II): 0

Директива за живеалишта (прилог IV): 0

Бернска конвенција (прилог II): 0

Статус на зачуваност

IUCN Глобално засегнати видови: 21

Ендемизам: 4 локални ендемити

Правна заштита и статус на зачуваност на водоземците во Паркот

Строга правна заштита

Директива за живеалишта (прилог II): 3

Директива за живеалишта (прилог IV): 7

Бернска конвенција (прилог II): 6

Статус на зачуваност

IUCN Глобално засегнати видови: 10

Ендемизам: 4 балкански ендемити

Пописот на строго заштитени, засегнати и ендемични видови водоземци е претставен во табела 42 во Анексот (6.1. Листа на видови) во овој ПУ. Треба да се истакне фактот дека кај 6 од вкупно 10 видови водоземци кои се присутни во Паркот се бележи тренд на опаѓање на големината на популациите на глобално ниво што се должи на продолжениот и сè поинтензивен тренд на уништување или фрагментација на живеалишта на водоземците (бари, мочуришта, потоци, реки). Оваа констатација упатува на потребата од преземање на превентивни мерки за заштита на овие живеалишта на водоземците во Паркот.

Правна заштита и статус на зачуваност на влечугите во Паркот

Строга правна заштита

Директива за живеалишта (прилог II): 4

Директива за живеалишта (прилог IV): 15

Бернска конвенција (прилог II): 18

Статус на зачуваност

IUCN Глобално засегнати видови: 0

Ендемизам: 6 балкански ендемити

Пописот на строго заштитени, засегнати и ендемични видови влечуги е претставен во Табела 42 во Анексот (6.1. Листа на видови) од овој ПУ.

Дополнителна правна заштита е обезбедена и преку Вашингтонската конвенција која во прилог I ја вклучува остроглавата шарка (*Vipera ursinii macrops*), додека во Прилог II ја наведува ридската желка (*Testudo hermanni boettgeri*). Меѓу влечугите во Паркот не се среќаваат глобално засегнати видови, но треба да се има предвид и веројатноста во иднина да се утврди присуството на остроглавата шарка која е категоризирана како „чувствителен“ вид. Слично, покрај 6 присутни балкански ендемити, во иднина може да се очекува и утврдување на присуството и на дополнителни два вида: шарката (*Vipera berus bosniensis*) и планинската гуштерица (*Lacerta agilis*). Покрај тоа, треба да се забележи дека категориите на засегнатост за ридската желка, шарката (*Vipera berus bosniensis*) и остроглавата шарка (*Vipera ursinii macrops*) се однесуваат на видовите во целост, така што статусот на зачуваност на популациите на подвидовите веројатно е понеповолен.

Правна заштита и статус на зачуваност на птиците во Паркот и неговата непосредна околина

Бројот на видови птици во Паркот и неговата околина кои уживаат правна заштита, како и пописот на строго заштитени, засегнати и ендемични видови птици е прикажан на Табела 43 во Анексот (6.1. Листа на видови) од овој ПУ. Според податоците, со релевантните правни инструменти се обезбедува заштита за најголем дел од видовите кои се забележани на територијата на Паркот или во неговата околина.

Од видовите кои имаат статус на глобално загрозен вид (EN) на територијата на Паркот се забележани шилестоопашестата потопница (*Oxyura leucoserphala*) и малиот орел мршојадец (*Neophron percnopterus*). Шилестоопашестата потопница е само повремено присутна во Охридското Езеро и тоа во текот на зимата. Што се однесува до малиот орел мршојадец, единствениот податок датира од 1934 година. Кон овие видови може да се додаде и северната потопница (*Aythya marila*) која има статус на

загрозен вид (EN) на европско ниво. Овој вид се забележува повремено, во Охридското Езеро и тоа во текот на јануари. Нема податоци за присуство на северната потопања во вртот Свети Наум.

Од видовите кои имаат статус на глобално чувствителен вид (VU) на територијата на Паркот се забележуваат десет видови. За територијата на Паркот постои запис од 2008 година за присуство на степската ветрушка (*Falco naumanni*), забележана во близината на Сирхан, која исто така се смета за глобално чувствителен вид. Овој вид во Паркот се очекува во периодот од април до септември, но не и во зима. Нема податоци дека степската ветрушка гнезди на територијата на Паркот. Податокот за присуство на мраморна шатка (*Marmaronetta angustirostris*), која исто така има статус на глобално чувствителен вид, е од постар датум (1948, 1959) и истиот треба дополнително да се потврди. За чувствителен вид во глобални рамки важи и кафеаваглавата потопања (*Aythya ferina*) кој се среќава во Преспанското и Охридското Езеро. Треба да се спомне и тоа дека во околината на Паркот забележани се и други видови птици кои имаат статус на глобално чувствителен вид и за кои постои можност во иднина да бидат потврдени и на територијата на Паркот: голем креслив орел (*Aquila clanga*), царски орел (*Aquila heliaca*) и голема дропла (*Otis tarda*). Треба да се забележи и тоа дека големиот има статус на загрозен вид (EN) во Европа.

Од птиците кои имаат статус на близу загрозен вид на глобално ниво, на територијата на Паркот или во неговата непосредна близина се забележани њорката (*Aythya nyroca*) и вечерната ветрушка (*Falco vespertinus*). Њорката е присутна во текот на целата година, во областите со трска и бреговите обиколени со вегетација. Забележана е на повеќе локалитети во Паркот (Св. Илија, Стење, Царина, Св. Наум), а бројот на гнездови парови се проценува од 3 до 10. Единствениот податок за присуството на смрдивраната на територијата на Паркот датира од далечната 1934 година. Овој вид во Паркот е секако редок и неговото присуство може да се очекува во текот на летото. Нема сигурни податоци за присуството и бројот на гнездови парови на територијата на Паркот. Вечерната ветрушка (*Falco vespertinus*) во Паркот е забележана во прелет, во април, мај и септември, а бројот на единки се проценува до 100. Нема податоци за гнездови парови и за присуство на овој вид во текот на зимата. Треба да се истакне дека на европско ниво овие три вида имаат статус чувствителен вид (VU).

Податоците за присуство на територијата на Паркот на црниот орел мршојадец (*Aegypius monachus*) и степската еја (*Circus macrourus*), кои исто така имаат статус на близу загрозен вид на глобално ниво, се од постар датум и истите треба дополнително да се потврдат. Во околината на Паркот се забележани и други видови птици кои имаат статус на близу загрозен вид на глобално ниво и за кои постои можност во иднина да бидат забележани и на територијата на Паркот: мала дропла (*Tetrax tetrax*), црноопашеста шљука (*Limosa limosa*) и блатна шљука (*Numenius arquata*).

Треба да се забележи и тоа дека меѓу птиците во Паркот нема присуство на ендемизам, со исклучок на малата реликтна популација на големиот северен потопањик (*Mergus merganser*).

Правна заштита и статус на зачуваност на цицачите во Паркот

Строга правна заштита

Директива за живеалишта (прилог II): 15

Директива за живеалишта (прилог IV): 26

Бернска конвенција (прилог II): 22

Закон за ловството (трајна забрана за лов): 8

Статус на зачуваност

IUCN Глобално засегнати видови: 65

Ендемизам: 6 балкански ендемити

Пописот на строго заштитени, засегнати и ендемични видови цицачи во Паркот е претставен во Табела 44 во Анексот (б.1. Листа на видови) од овој ПУ.

Дополнителна правна заштита е обезбедена за 18 видови кои се наоѓаат на прилог II од Бонската конвенција. Исто така, видрата (*Lutra lutra*) се наоѓа на прилог I додека други 4 видови се наоѓаат на прилог II од Вашингтонската конвенција.

2.3. Информации за социо-економските карактеристики

2.3.1. Користење на просторот на Паркот

2.3.1.1. Заштита на природата

Претходно беше истакнато дека Паркот бил прогласен заради зачувување на шумскиот предел и придружниот растителен и животински свет на планината Галичица. Следствено, организациите кои управувале со подрачјето во континуитет посветувале големо внимание на заштитата на шумите што придонело за одржување и унапредување на севкупните природни вредности на Паркот. Ова е потврдено повеќе пати, а во поново време и преку прогласување на Паркот за емералд-подрачје, значајно растително подрачје и примарно подрачје за пеперутки. Управувањето со шумите во Паркот било во тесна спрега со обезбедувањето финансии, главно со продажба на огревно дрво. Ваквиот модел на управување и финансирање, од друга страна, придонел другите аспекти на заштитата да бидат недоволно развиени, а некои од другите потенцијали на подрачјето занемарени, особено развојот на форми на туризам кои ги вреднуваат природните особености на подрачјето, образование за животната средина, научно-истражувачка работа и други можности.

2.3.1.2. Земјоделство

Употребата на земјиштето во Паркот за земјоделско производство бележи тренд на постојано опаѓање во изминатите децении. Ова се должи на општата тенденција на миграција на населението во поголемите урбани средини и населените места долж брегот на Охридското Езеро како и ориентација кон туризмот.

Локалното население во минатото, подрачјето на Паркот претежно го користело за одгледување овци заради производство на месо, волна и сирење. Во 60-тите години на минатиот век, во границите на Паркот биле одгледувани околу 30 000 овци. Во 2009 година, се бележат само околу 700 – 1 000 овци кои се користат главно за производство на сирење и јагниња. Поголем дел од овчарите се постари лица и се очекува понатамошно опаѓање на интересот за одгледување овци. Во 2009 се бележат само три стада овци, со бројност од околу 100 грла кои во периодот мај – октомври се напасуваат на пасиштата во карстното поле Ѓафа. На планината се одгледува релативно мал број говеда (околу 120 грла во 2009). Најголем дел од говедата, исто така, се напасуваат на Ѓафа, а помал дел и на Шарбојца (Асан Ѓура). Со донесувањето на Законот за забрана на одгледување кози од 1948 година, бројот на кози на територијата на Паркот бил сведен на нула. Трендот на намалување продолжува и во следните години, па така, според информациите со кои поседува ЈУНПГ, во 2020 година на охридска страна бројот на овци изнесува околу 580 грла, 450 грла крави и околу 240 грла кози. Додека пак на преспанската страна овој број е значително помал и изнесува околу 300 грла овци и кози и 15 грла говеда.

Производството на сено за исхрана на добитокот на територијата на Паркот, исто така соодветно опаѓа. Во последните години, локалните сточари ги косат само најповолните пасишта во Паркот. Во повисоките делови на планината (1 400 м.н.в. и повеќе), најдобри се карстните полиња (пр. Ѓафа, Шарбојца и Вардуљ) и вртачите во кои снегот се натрупува и се задржува подолго време со што се

обезбедува влажност на почвата во подолг временски период. Одредени количини сено се косат и во пониските локации, како на пример во полето Глајшо.

Парцелите кои порано се засадувале со неколку видови житни култури, денес се во најголем дел напуштени. Денес, земјоделското производство е главно ограничено на помали обработливи површини, во близина на селата каде има пристап до вода за наводнување. На ваквите места се одгледуваат зеленчукови култури (компир, кромид, лук, домати, зелка итн.), а во помал дел и житни култури (пченка, пченица итн.). Повремено, некои од јамите покрај буковата шума во Шарбојца се користат за одгледување на компири.

Рамниците покрај бреговите на езерата се користат за интензивно овоштарско производство или се засејуваат со житни култури. Спротивно на состојбата во планинскиот дел, тука земјоделците употребуваат хербициди, фунгициди, инсектициди и вештачки ѓубрива. Мали се површините на кои сè уште се користат методите на традиционалното екстензивно земјоделско производство. Во минатото, производството на овошје често пати се комбинирало со одгледување на други земјоделски култури помеѓу стеблата на овошките (градинарски култури, сено или напасување).

На тој начин, најголем дел од поранешното земјоделско земјиште, во моментот подлежи на интензивен процес на сукцесија кон шума. Во зоните со дабовиот екосистем, ваквата сукцесија се врши преку јаворот и габерот. Тие формираат полуотворени области под шикари, кои потоа постојано зараснуваат. Во повисоките области со букови шуми, сукцесијата се одвива многу побавно, поради тоа што буката се развива само во сенка. На ваквите места, при процесот на сукцесија, најпрво се развиваат грмушки од смрека, кои потоа обезбедуваат поволни услови за раст на буката. Поради отсуството на напасување, акумулацијата на сува биомаса на претпланинските ливади и ширењето на смреката значително го зголемува ризикот од пожари од големи размери.

2.3.1.3. Шумарство

Од основањето на Паркот, една од основните цели на управувањето со Паркот била заштитата и унапредувањето на шумите. До 2018 година, оперативните трошоци на Паркот, во најголем дел се покривале преку продажба на огревно дрво во Охридскиот и Преспанскиот Регион. Производството на огревно дрво се планира преку годишните програми за унапредување и заштита на шумите. Истите се дел од годишните програми за заштита на природата на Паркот кои ги одобрува МЖСПП. Во Паркот годишно се произведувале од 7 000 до 12 000 просторни м.

Започнувајќи од 1972 година, секои десет години се изработува план за унапредување и заштита на шумите, со кој генерално се регулира управувањето со шумите. Последниот десетгодишен план за управување со шумите беше изработен во 2013 година, со важност до 2022 година.

Треба да се истакне дека ЈУНПГ во 2018 година започна со реориентација на управувањето со Паркот. Поради тоа, досегашниот доминантен фокус на управување со шумите и шумските живеалишта се префрла на активности на заштита, туризам и еколошка едукација. Сепак, поради конфликтот кој постои помеѓу Законот за шумите и ЗЗП, ЈУНПГ сеуште има законска обврска да подготвува десетгодишен Посебен план за одгледување и заштита на шумите во Паркот. Следствено, и покрај одлуката за прекин на директно искористување на шумите за обезбедување средства за заштита на природата, во односниот плански период, ЈУНПГ ќе спроведе сеча на дрва во неколку пододдели на кои е извршено пошумување со алохтони и инвазивни видови. Средствата генерирани од производството на техничката дрвна маса ќе бидат употребени за финансирање на активностите за подготовка и изработка на гореспоменатите посебни планови.

2.3.1.4. Рекреација

Развојот на одржлив туризам на НПГ е во тесна корелација со одредени карактеристики кои може да се сметаат како основа за туристичките активности. Имено, Галичица е позната туристичка дестинација во државата но и регионот благодарение на, меѓу другото, импресивните природни карактеристики со кои се одликува и по кои се разликува од останатите планини во државата и регионот.

Националниот парк Галичица е познат по своите бројни и разновидни природни вредности, вклучувајќи биолошки, еколошки, релјефни, геолошки, климатски, хидрографски карактеристики. Сепак, не сите од овие извонредни природни карактеристики се подеднакво афирмирани со цел развој на одржлив туризам на територијата на НПГ. За таа цел, со овој ПУ се предвидува избалансирано и внимателно афирмирање на сите природни вредности со цел развој на одржливиот туризам, при тоа внимавајќи и посветувајќи посебно внимание на аспектите поврзани со заштитата на животната средина и внимателниот развој, со цел да не се доведе подрачјето во ситуација кога ќе ги загрози или уништи гореспоменатите природни карактеристики.

НПГ, покрај со природни богатства, се одликува и со мноштво културни и историски вредности и карактеристики кои можат да претставуваат, а во некои случаи и се, основа за развој на одржливиот туризам во регионот. Археолошките локалитети, музеите, црквите, манастирите, џамиите, спомениците и спомен обележјата, фестивалите и другите манифестации поседуваат изразен потенцијал за развој на културниот туризам. Притоа, доколку тие умешно и креативно се искористат како целина или бидат употребени со еден свој дел, сегмент или значење можат да придонесат и во развивањето на интегрирани туристички производи.

Културното наследство на регионот е симбиоза на непроценливи материјални и духовни вредности во една урбанистичко - архитектонска целина сочинувајќи нераскинливо единство на традиционални и уметнички вредности и книжевни, документациони фондови почнувајќи од праисторијата до денес.

Овие, но и други вредности кои ги поседува националниот парк Галичица се деривати за многубројни екосистемски услуги кои не се доволно добро анализирани и вреднувани во минатото, а може да претставуваат одлична основа за финансирање на заштитата на природата преку т.н. индиректно користење на природните ресурси. Со Студијата за вреднување на екосистемските услуги која беше изработена во текот на 2018 година беше направен пионерски обид за вреднување на екосистемските услуги на Паркот, а во иднина е предвидено да се направат и следствени истражувања во поглед на начини и техники за преточување на екосистемските услуги во одржливи начини на финансирање на заштитата на природата.

2.3.1.5. Лов и риболов

Согласно ЗЗП, ловот и риболовот се забранети во Паркот. Сепак, и покрај забраната, во Паркот редовно се забележуваат случаи на криволов.

Во границите на Паркот нема поголеми популации на риба кои се од комерцијално значење. Од неколкуте постојани водотеци на подрачјето, риба се среќава само во реката Черара. Бесправен риболов од помал размер редовно се забележува кај извориштето Свети Наум.

2.3.1.6. Искористување на метали и минерали

На територијата на Паркот нема постојани капацитети за искористување на метали и минерали. Одредени резерви на глина има во околината на селото Стење, но тие се без економски потенцијал. Во минатото, од Трпејчко Поле се експлоатирала варовничка дробина за градежништвото. Покрај тоа, на повеќе локалитети во Паркот во минатото се ископувал камен за градежништво или за производство на

негасена вар, пример во близина на Охрид, кај месноста Глувчи Дол и Бејбунар, во околината на селата Отешево и Лескоец и на други места. Исто така, на почетокот на 60-тите, при изградба на камено насипната брана на акумулацијата Глобочица, биле исцрпени поголеми количини песок од јужното крајбрежје на Охридско Езеро и Љубанишко Поле. Освен тоа, повремено се забележува и бесправно црпење на песок од страна на локалното население околу Стење и Љубаништа.

2.3.1.7. Користење на водата

Како што беше претходно опишано, во Паркот има мал број извори и површински водотеци. Најзначајните потоци и реки се среќаваат во северниот дел на Паркот, на контактната линија меѓу гнајсот и карстот (Летница, Велгошка и Чардашница). На охридската страна на планината, најголем дел од издашните извори се каптирани за потребите на системот за водоснабдување на градот Охрид или локалните водоводни мрежи на селата. Во постојните водотеци и со постојниот режим на користење на водата, не постојат еколошки услови за опстанок на поточниот рак (*Austropotamobius torrentius*) и поточната пастрмка (*Salmo lumi*), кои порано ги населувале овие живеалишта.

Во планинскиот дел на Паркот се среќава помал број бунари кои се користат главно за потребите на стоката. Во минатото, во планинскиот појас, долж поголемите карстни полиња и покрај селата сточарите изградиле повеќе локви за напојување на добитокот. Во 2009 година во Паркот се регистрирани 19 природни или изградени локви. Денес водата се задржува трајно или повремено во само дел од нив: локвата во Горни Исток, локвата во Ѓафа, Црвена Локва, локвата во Шарбојца, Симонческа Локва (сидана со камен), двете локви во полето Студино, Мечкина Локва, локвата над селото Коњско (Охридско), локвата кај Косто Бачило (бетонско дно), локвата кај Чавкалица (Варнице) и локвата кај Попов Извор, над селото Љубаништа (сидана со камен). Другите локви во кои водата не се задржува се: локвата во Горна Бука, локвата на Липона Ливада (бетонско дно), локвата кај Ервеникон (бетонско дно), локвата меѓу Крле Гола Бука и Косто Бачило (1 860 м.н.в.), локвата кај месноста Два Бунари (бетонско дно) и малата локва во Студино. Постојат податоци дека во текот на 70-тите и 80-тите се користеле и други локви, како на пример, кај месноста Воје, под Елен Врв, над селото Шипокно и локвата во Крапејчин Рид, во близина на с. Стење.

Природните и вештачките локви се важни живеалишта за повеќе групи животни во Паркот, особено некои видови без`рбетници, водоземци, птици и крупни цицачи. Од без`рбетниците во овие живеалишта се среќаваат ендемичното остракодно ракче *Heterocypris erikae* (во Црвена Локва и Мечкина Локва), самовилското ракче *Chirosephalus diapxanus carinatus* (Црвена Локва, големата локва во Студино, локвата во Шарбојца), ретките каланоидни ракчиња *Arctodiaptomus nietxammeri* и *Arctodiaptomus osmanus*, други видови ретки ракчиња, како на пример *Lepidurus apus* (Црвена Локва), *Triops cancriformis* (Црвена Локва), ретките видови вилински коњчиња, *Coenagrion scitulum* (локва Ѓафа), *Coenagrion ornatum* (локва Ѓафа), *Cordulegaster bidentata* (локва Ѓафа), царското самовилско коњче (*Anax imperator*, во локвата Ѓафа) и голем број други без`рбетници (инсекти) чиј животен циклус целосно или делумно е поврзан со овие живеалишта.

Овие живеалишта се посебно важни за повеќе видови водоземци, како на пример македонскиот мрморец (*Triturus macedonicus*), кој се среќава во локвите во Горни Исток, Ѓафа, Симонческа Локва, локва Шарбојца, локвата кај Косто Бачило, локвата Глајшо, локвата над селото Коњско – Охридско, локвата кај Чавкалица и на други места, потоа зелената крастава жаба (*Pseudepidalea viridis*), која се среќава во локвата Ѓафа и на други места, потоа обичниот мрморец (*Lissotriton vulgaris graecus*), кој се среќава во Симонческа Локва, локвата кај Шарбојца, Мечкина Локва, локвата на Глајшо, локвата над селото Коњско – Охридско и локвата на Чавкалица, потоа горската жаба (*Rana dalmatina*), која се среќава во Симонческа Локва, големата локва во Студино, локвата во Косто Бачило, Мечкина Локва, локвата во Глајшо, локвата над селото Коњско – Охридско и на други места, потоа шарениот дождовник (*Salamandra salamandra*), кој

се среќава покрај Мечкина Локва и на други места, потоа обичната езерска жаба (*Pelophylax ridibunda*), која се среќава во локвата во Глајшо, локвата над селото Коњско – Охридско, локвата на Чавкалица, и на други места, како и гаталинката (*Hyla arborea*) која се среќава во локвата во Горни Исток, големата локва во Студино, локвата во Глајшо и на други места.

Овие живеалишта се исто така значајни за голем број птици кои го населуваат планинскиот дел од Паркот. Така на пример, кај локвата во Ѓафа регистрирани се конопљарчето (*Carduelis cannabina*), зеленогустата овесарка (*Emberiza cirulus*), жолтата овесарка (*Emberiza citrinella*) и скалестиот дрозд (*Monticola saxatilis*). Кај Симонческа Локва регистрирани се полската чучулига (*Alauda arvensis*), гулабот гривнеш (*Columba palumbus*), жолтата овесарка (*Emberiza citrinella*), сивото камењарче (*Oenanthe oenanthe*), црвеногустото ливадарче (*Saxicola rubetra*) и полската чучулига (*Alauda arvensis*). Кај локвата во Шарбојца регистрирани се полската чучулига (*Alauda arvensis*), конопљарчето (*Carduelis cannabina*), гулабот гривнеш (*Columba palumbus*), обичната кукавица (*Cuculus canorus*), жолтата овесарка (*Emberiza citrinella*), црвеногустата (*Eritxacus rubecula*), црвеногрбото свраче (*Lanius collurio*), сивата (голема) овесарка (*Miliaria calandra*), планинската тресиопашка (*Motacilla alba*), еловата сипка (*Parus ater*), големата сипка (*Parus major*) и имеловиот дрозд (*Turdus viscivorus*).

Овие живеалишта се исто така значајни за крупните цицачи, особено мечката, балканскиот рис, срната и др. Локвите играат критична улога за овие видови во текот на летните месеци кога другите природни површински води пресушуваат.

Кај дел од локвите зарастувањето и наталожувањето на мил и ерозивни наноси придонесуваат за намалување на дотокот на вода, односно волуменот на локвата, а со тоа и количината и времето на задржување. Локвите со бетонско дно, со исклучок на таа кај Косто Бачило, се целосно суви поради пукнатините во бетонот и/или затревување и зашумување на нивното сливно подрачје.

Поради еколошкото, но и стопанското значење, во 2009 се презедоа активности за рехабилитација на следните локви: Ѓафа, Црвена Локва, Симонческа Локва, Мечкина Локва, големата локва во Студино и локвата кај Ервеникон.

2.3.1.8. Образование за животната средина и научно-истражувачки активности

Образование за животната средина

Согласно Законот за заштита на природата, националните паркови се наменети за заштита на природните подрачја заради културни, научни, образовни, туристички и рекреативни цели. Ова е во линија и со препораките на IUCN (Меѓународна унија за зачувување на природата), во врска со управување со категориите на заштитени подрачја, каде за националните паркови како основна цел се наведува „заштита на биолошката разновидност и на еколошките структури и процеси кои истата ја поддржуваат и промоција на едукација и рекреација.“

Сепак, во периодот по прогласувањето на НПГ се постигнати скромни резултати на полето на еколошката едукација. Меѓу главните причини за ваквата состојба е моделот на (само)финансирање на Паркот кој поддржувал главно вработување на кадри од шумарската струка, односно инвестиции во инфраструктура, објекти и технички средства главно за потребите на шумарските и со нив поврзаните активности. И покрај тоа што во минатото имало неколку успешни, но помали активности на ова поле, поголем напредок се постигнал по спроведувањето на проектот CRIC/НПГ – „Прекуграничен парк Преспа“, финансиран од италијанското министерство за надворешни работи и невладината организација CRIC од Република Италија и проектот KfW/НПГ – „Поддршка за Национален парк Галичица“, финансиран од Владата на Република Германија, преку банката KfW.

Имено, една од главните активности на проектите CRIC/НПГ и KfW/НПГ, била изградба и опремување на објекти, во близината на Охрид и Стење. Зградата во Охрид се завршила кон крајот на 2009 година и денес служи како центар за посетители и претставува деловна зграда на ЈУНПГ. Била реновирана и старата полициска зграда во Стење, која сега претставува Инфо-центар, наменет за посетители. Во рамките на проектот KfW/НПГ, во текот на 2008 и 2009 година се спровеле повеќе помали активности на ова поле, вклучително и изработка на петгодишен Стратешки документ за едукација за животната средина и односи со јавност (2009 – 2014 година).

Со реориентирањето на Паркот, започнато во 2018 година кон управување со заштитата, како и кон развој на одржлив туризам, во периодот што следи се очекува зголемена активност на полето на еколошка едукација и подигнување на јавната свест кај посетителите и жителите во и околу НПГ. Според тоа еколошката едукација е веќе составен дел од управувањето со НПГ. Во 2020 година беше креирана и нова петгодишна Стратегија за еколошка едукација на НПГ за периодот (2021 – 2025 година), во која подетално се разработени визијата, мисијата и стратешките цели на Стратегијата за еколошка едукација, нејзините приоритети, како и акционен план за нејзино спроведување. Овој стратешки документ се наоѓа во Книга II.

Научни истражувања

Планината Галичица со своите природни реткости, богатиот растителен и животински свет во минатото била предмет на многубројни студии и научни истражувања. Во текот на 2008 година, во рамките на проектот KfW/НПГ беа спроведени опсежни истражувања за биодиверзитетот и геоморфолошките појави во Паркот, со учество на водечки истражувачи од Македонија и Балканот. Исто така, во 2009 год., со техничка и логистичка поддршка од ЈУНПГ и финансиска помош од проектот KfW/НПГ, беа започнати два повеќегодишни проекти кои се однесуваат на тревестата и шумската вегетација во Паркот.

Покрај другите научно-истражувачки активности во Паркот, Македонско еколошко друштво (МЕД) го спроведува проектот „Промовирање на прекугранично зачувување на природата во регионот на Преспа преку зајакнување на соработката со невладините организации ПреспаНет“ поддржан од грантови од фондот за природа ПОНТ и Aage V. Jensen (февруари 2018 - јануари 2021). МЕД, исто така, аплицираше за 3-годишен проект под наслов „Проектот од Преспа - Зачувување на биолошката разновидност во прекуграничната Преспа“ (февруари 2021 година - јануари 2024 година), кој исто така, се очекува да биде поддржан од грантови од гореспоменатите фондации. Врз основа на резултатите постигнати со претходните грантови од ПОНТ, оваа апликација од МЕД се обидува да ја продолжи соработката со заштитените подрачја во пошироката област на Преспа и да ги вклучи засегнатите страни и локалните заедници во неколку иницијативи за зачувување кои носат опипливи долгорочни придобивки и за природата и за луѓето. Предложените активности се групирани во пет програми: (1) Мочуришта, водни птици и климатски промени; (2) Едукација за животна средина и теренски активности; (3) зачувување на видовите; (4) зачувување на островот; и (5) Менаџмент на локална канцеларија и прекугранична координација. Неколку активности за истражување и набљудување ќе обезбедат дополнителни научни докази пред да се решат другите прашања за заштита на природата, како што се зачувување на кафеавата мечка или влијанието на риболовот врз избраните видови цицачи, птици и влекачи. Овие активности ќе придонесат за имплементација на постојните планови за управување со заштитените подрачја НПГ.

Покрај овој проект, Македонска академија на науките и уметноста го спроведува проектот „Конзервација на некои ендемични растенија од Националниот парк Галичица, Северна Македонија“, поддржан од ПОНТ и СЕРФ (јуни 2020 година - декември 2020 година). Проектот е фокусиран на подобрување на знаењето и статусот на зачувување на 6 растителни ендемични видови во Националниот парк Галичица и Националниот парк Преспа. Предложените активности ќе се спроведат во соработка со

Јавната установа Национален парк Галичица, Министерството за животна средина и просторно планирање и Ботаничката градина на Природно-математичкиот факултет во Скопје, како и со невладините организација „ИЛИРИЈА-Асоцијација за заштита и социјален и развој на животната средина“ како партнер за спроведување во Албанија. Методологијата и постапката на Црвената листа на IUCN ќе се користат за проценка на ризикот од истребување за бте видови ендемични растенија; резултатите од проценката ќе бидат земени предвид за вклучување во Глобалната црвена листа на IUCN и / или објавени во Националната црвена листа на Северна Македонија.

2.3.1.9. Други употреби

Собирање на лековити билки и шумски производи

Населението од Паркот, но и од регионот, собира повеќе билки и шумски плодови, за свои потреби или за понатамошна трговија. ЈУНПГ во минатото не спроведувала систематска контрола на собирањето и не наплаќала за правото за користење на ова природно богатство.

Од лековитите растенија кои се собираат во Паркот, најзначаен е охридскиот чај (*Sideritis raeseri*). Чајот се собира за лична употреба или за продажба, на зелените пазари по градовите во регионот или на откупувачи. Од другите производи во Паркот економски позначајни се смреклинките од модра смрека (*Juniperus communis*). Смреклинките се откупуваат од специјализирани откупувачи и се главно наменети за извоз во европските држави, првенствено Германија и Италија. Со оглед на тоа што продуктивниот циклус на модрата смреката е 4 години, количините и приходите од собирањето на смреклинките се променливи. Во изминатите дваесетина години, количините на овој производ бележеа постојан пораст што се должеше на сукцесијата на големи површини од секундарните високопланински пасишта во шибјаци со смрека. Во минатото, во просек од 80 до 100 собирачи собирале и до 125 т смреклинки годишно. Сепак, по големиот пожар во Паркот од 2007 година, голем дел од состоините со модра смрека беа целосно уништени.

Значајни податоци во врска со лековитите билки и шумските производи во Паркот беа добиени со студијата спроведена во 2008.

Во Паркот е забележан мал број на собирачи на печурки, што се должи пред сè на неповолните услови за развој на видовите со пазарна вредност.

2.3.2. Економски аспекти и население

2.3.2.1. Население и населени места во близина на Паркот

Територијата на Паркот припаѓа во административните граници на општините Охрид и Ресен. Според предлогот за новата граница, 15 586 ха од територијата на Паркот припаѓаат на општина Охрид, додека 9 368 ха се во границите на општина Ресен.

Градот Охрид се наоѓа на надморска висина од 695 м и е најголем град во регионот на Паркот. Градот има континуирана историја на човеково населување од 7 000 години и се вбројува меѓу најстарите на светот. Територијата на општина Охрид опфаќа 389,93 км². Урбаната зона на Охрид е составена од Стариот Град, кој е лоциран во средината на урбаната зона, а него го сочинуваат: Варош, Месокастро и рибарската населба Канео. Во стариот дел на градот лоцирани се најголем дел од културно-историските споменици и локалитети. Во него се лоцирани објекти кои ја отсликуваат старата архитектура, а тука се и Заводот и музеј на град Охрид и Дебарско-кичевската митрополија. Во состав на старото градско јадро е и старата охридска чаршија и двата градски плоштади. На едниот од нив е лоциран споменикот, подигнат во чест на заштитникот на Охрид, Св. Климент Охридски и плоштадот кај чинарот, дрво кое е старо повеќе од 1 000 години. Како составен дел на стариот Охрид се смета и градското пристаниште. Останатите делови од урбаната целина на Охрид, во најголем дел се новоизградени населби, а позначајни објекти и

локалитети во пошироката урбана зона се Спортскиот центар „Билјанини Извори“, Хидробиолошкиот завод (најстара научна институција од ваков вид на Балканот), самите Билјанини Извори, кои се во непосредна близина на заводот, каналот Студенчишта, автобуската станица, поштата, како и неколку трговски центри и бројни супер маркети, банки, бутици, автосалони и ред други содржини кои го чинат модерното живеење. Во урбаното подрачје на Охрид се изградени и бројни станбени комплекси, помали хотели, мотели и приватни пансиони. На поширокото градско подрачје е лоцирана и индустриската зона на градот, која се протега на периферијата, во предградијата Косел и Лескоец каде се лоцирани најголемите фабрики во Охрид. Покрај за туризам, индустриските капацитети и разновидното стопанство го прават Охрид атрактивен и за бизнис, па така, последните години сè повеќе странски компании своите партнери и пробивот во Македонија и Европа го прават токму преку охридски компании.

Денес, во состав на општината Охрид припаѓаат вкупно 29 населени места. Тоа е градот Охрид и 14 населби, 5 села со помалку од 300 жители, 6 села со средна големина и 4 населби со повеќе од 800 жители, вклучително и територијата на поранешната општина Косел, во чиј состав влегуваа селата Вапила, Косел, Завој, Куратица, Ливоишта, Опеница, Плаќе, Расино, Речица, Свиништа, Сирула и Скребатно.

Општината Ресен се наоѓа во Преспанската Котлина, во југозападниот дел на Република Северна Македонија и опфаќа површина од 550,77 км². Во општината има вкупно 44 населени места, меѓу кои градот Ресен, 36 села со под 300 жители, 6 села со над 300 жители, едно село со над 800 жители (Јанкоец) и четири села без постојани жители (Илино, Отешево, Петрино и Стипона).

Дел од селата во општините Охрид и Ресен се сместени во котлините и ридско-планинските предели и располагаат со плодно земјиште, погодно за развој на земјоделство и сточарство. Планинските населени места, поради ограничените можности за стопански развој, во голем дел се под влијание на процесот на депопулација. Котлинските села кои се наоѓаат покрај Охридското и Преспанското Езеро, имаат погодни услови за развој на туризам.

2.3.2.2. Населени места во границите на Паркот

Структура на населението во границите на Паркот

ЈУНПГ потпаѓа под две општини во Република Северна Македонија – Охрид и Ресен. Во границите на Паркот се лоцирани 18 населени места, од кои 14 во општина Охрид, 4 во општина Ресен и една туристичка населба – Сирхан. Вкупното население во Паркот во 2015 година изнесувало 5 281 жители, од кои 91% (4 828) живеат во општина Охрид, која зафаќа 62% од територијата на Паркот. Бројот на жители во населените места на Паркот во општина Ресен изнесува 453. Во населените места кои се лоцирани во непосредна близина на Паркот – градот Охрид, Велгошти и Шурленци – бројот на жители изнесува 42 032. Податоците за населението во границите на Паркот, од 2015 година, се дадени во следната табелата:

Табела 4: Вкупно население во Паркот, во 2015 година:

Населено Место	Жени	Мажи	Вкупно
Општина Охрид			4 828
Коњско	9	11	20
Долно Коњско	332	345	677
Елешец	30	34	64

Елшани	262	286	549
Лагадин	9	9	19
Љубаништа	72	87	159
Населба Исток	54	55	109
Пештани	620	613	1 233
Рамне	290	298	588
Рача	472	499	970
Свети Стефан	52	52	104
Шипокно	3	2	5
Трепџа	138	144	282
Велестово	26	23	49
Општина Ресен			453
Коњско	1	2	3
Лескоец	6	6	12
Стење	219	219	438
Во непосредна близина на НПГ			42 032
Охрид	19 881	19 216	39 097
Велгошти	1 418	1 428	2 846
Шурленци	45	44	89

Број, големина и структура на домаќинствата во границите на Паркот

Според податоците од пописот во 2002 година, во селата во границите на Паркот има вкупно 1 575 домаќинства, од кои 1 440 во селата на охридската страна од Паркот и 135 домаќинства во селата на преспанската страна од Паркот. Просечната големина на домаќинствата во селата во границите на Паркот како целина, е 3,47 лица, што е незначително помала од просечната големина на домаќинствата од 3,5 лица, во опкружувањето на Паркот како целина (општините Охрид и Ресен).

Миграциони движења на населението во границите на Паркот

Миграционите движења во регионот на Паркот (што не е исклучива карактеристика на ова подрачје), се одвивале најмногу во воените дејствија и поради економски причини. Внатрешната миграција се забележува уште во османлискиот период, кога селаните се преселувале во градовите каде што животот бил поулав и побезбеден. Исто така, изразена миграција е забележена по завршувањето на

Втората светска војна, кога голем број од младото работоспособно население се преселувало на релација село-град. Младотоработоспособно население ги напуштило земјоделството, шумарството и сточарството, барајќи егзистенција во индустријата и нестопанските дејности.

Во периодот од 1961 до 1981 година, како резултат на лошата социо-економска состојба, забележлив е процесот на миграција на населението од селата во границите на Паркот во градовите, како и напуштање на планинските села и населување во постојните населени места, поблиску до главните патиштата или формирање на нови населби. Така жителите на селото Велестово се населувале во Рача, жителите на Коњско (Охридско) во селото Долно Коњско, а жителите од селото Шипокно во населбата Свети Стефан. Непреземањето на соодветни мерки за подобрување на состојбата и запирање на овие процеси довеле до тоа, селото Отешево да остане само топоним на картата, без присуство на постојани жители. Ваква тенденција се забележува и во селата Лескоец и Коњско на преспанската страна на Паркот.

Состојбата со вкупниот број на жители на селата од охридската страна на Паркот, каде бројката, во различни периоди, бележи пораст или приближно постојан број на жители, е различна од состојбата на преспанската страна, каде вкупниот број на жители, во периодот од 1961 – 2002 година драматично се намалил за 47,51%. Податоците за движењето на бројот на жители во Паркот во периодот 1961 – 2002 се дадени во следната табела:

Табела 5: Движење на бројот на население во границите на Паркот

Населено место	Број на население по години			
	1961	1994	2002	2015
Коњско (Долно Коњско)	660	590	551	697
Елшец	*	*	69	64
Елшани	501	674	590	549
Лагадин	*	*	20	19
Љубаништа	455	185	171	159
Населба Исток	*	*	117	109
Пештани	1 147	1 346	1 326	1 233
Рамне	407	589	632	588
Рача	*	*	1 043	970
Свети Стефан	*	*	112	104
Шипокно	80	212	5	5
Трпејца	416	360	303	282
Велестово	1 020	1 103	53	49

Подзбир	4 686	5 059	5 014	4 828
Коњско	84	4	3	3
Лескоец	239	13	12	12
Стење	477	3 243	438	438
Отешево	14 жители во 1981г.		0	/
Подзбир	800	341	453	453
Вкупно	5 486	5 400	5 467	5 281

Пештани

Населбата Пештани се наоѓа на брегот на Охридското Езеро, на 12 км од Охрид, на патот Охрид – Свети Наум Р1301 (Р501) и е најголемо село во границите на Паркот. Селото е рамнинско, на надморска висина од 700 м. Атарот на селото зафаќа 6,2 км², од кој шумите заземаат површина од 280 ха, обработливо земјиште 207 ха и пасишта 5 ха.

Во 1537 година селото Пештани се споменува во турските дефтери. Тогаш прв пат бил направен и попис на неговото население. Инаку, селото постои уште од античко време. Кај местото Градиште, во близина на денешно Пештани, се најдени наоѓалишта кои датираат од неолитот. За Пештани е значајно тоа што уште од XIX век е единственото село од тој регион, во кое имало население со мешан етнички состав, односно турски и македонски семејства. По Втората светска војна од селото се иселиле и последните две турски семејства. Тоа време е посведочено со реликтите од таа култура: џамијата, кулата и анот. Тие се урнати по независноста на Република Северна Македонија и на нивно место се изградени трансформатор за електрична енергија, супермаркет и нов хотел.

Меѓу двете светски војни и во периодот од 1952 до 1955 година Пештани претставувал административен центар на Галичката општина. До 1945 година во Пештани немало никаква инфраструктура, водовод и електрична енергија. Селаните имале шест бунари, изградени на изворите на планината Галичица, а езерската вода ја користеле за миене и перење. Во селото живееле 875 жители, чија главна активност била земјоделството, сточарството и рибарството, исто како и векови наназад. Иако селото не располагало со многу земјиште, селаните го користеле секое парче земја за да одгледуваат различни житни култури, потребни во секојдневниот живот. Житото било мелено во трите воденици кои се наоѓале во горниот дел на селото, во падините на планината Галичица. На некои делови била одгледувана и винова лоза, од која некои фамилии произведувале вино и ракија. Не ретко низ селото се забележувал ситен и крупен добиток, особено во зимниот период кога селаните ги чувале во пределот Градиште, во јужниот дел од селото, по крајбрежјето или подножјето на планината. Во текот на летото биле користени пасиштата на планината Галичица. Во овој период, 10 семејства одгледувале овци и имале свои бачила на планината Галичица. Поради тешката економска состојба, голем дел од селаните оделе на сезонска работа да сечат шуми за изградба на патишта, а дел од селаните почнале да заминуваат во Западна Европа на печалба.

Економската трансформација на селото започнала со првите забрани за користење езерска вода и крајбрежната област за чување на добиток. Прогласувањето на планината Галичица за Национален парк, придонело да се намали бројот на семејствата кои чуваат добиток.

Во 1989 година во Пештани живееле 1 289 жители. Во овој период селото почнува да наликува на приградска населба на Охрид. Во селото имало 318 куќи, тесно збиени една до друга, без градини или дворови меѓу нив. Голем дел од куќите се поставени во близина на езерото. Од езерото ги дели регионалниот пат Охрид – Свети Наум. Во овој период започнува изградба на куќи во северниот дел на селото, во насока на Охрид. Риболовот, кој некогаш беше препознатлива карактеристика на селото, во овој период е дејност која ја извршуваат само 15 жители, како вработени на компанијата „Охридска пастрмка“ која ја имала концесијата за управување и искористување на рибниот фонд во Охридското Езеро. Старите рибарски алати, дрвените чамци и мрежите од свила се заменети со моторните метални чамци и вештачките мрежи.

Во овој период, сè поголем е бројот на домаќинства кои своите основни или дополнителни приходи ги остваруваат од туризмот и приватното сместување. Во текот на туристичката сезона која трае од четири до пет месеци, селото привлекува голем број туристи.

Според податоците за населението во границите на Паркот, од 2015 година, во Пештани живеат 1 233 жители (613 машки и 620 од женски пол). Денес во селото поголем дел од уличките се асфалтирани улици. Во селото работи Основно училиште „Свети Наум Охридски“, со свои подрачни училишта (од I до V одделение) во селата Долно Коњско, Елшани и Трпејца. Во ова основно училиште, покрај децата од Пештани, настава посетуваат и деца од Коњско, Елшани, Трпејца и Љубаништа.

Во селото редовно работи амбуланта и пошта. Водоснабдувањето е преку изградена водоводна мрежа. Канализацијата е делумно изградена и сè уште најголем дел од домаќинствата користат септички јами. По комплетирањето на локалната на канализационата мрежа отпадните води од селото ќе се евакуираат во колекторскиот систем за Охридско Езеро.

Денес, скоро секое домаќинство во селото издава соби за туристи, особено за време на летната туристичка сезона. На крајот од јужниот дел од селото е хотелот Десарет, изграден во 1973 година, кој е најголем туристички објект во ова село и неговата непосредна околина. Од северната страна, пред селото Пештани е кампот Елешец, а во областа Градиште се наоѓа најголемиот автокамп во Македонија – Градиште. Во близина на кампот се наоѓа пештерната црква Света Богородица (Пештанска) која воедно е и заштитничка на селото. Во селото и во неговата околина има уште шест цркви: „Свети Врачи“, „Свети Ѓорѓија“, „Свети Никола“, „Свети Петка“, „Свети Никола“ и „Свети Трojeца“. Од уметнички аспект, најзначајна е црквата „Свети Богородица“, која воодушевува со својот фрескоживопис.

Љубаништа

Селото Љубаништа се наоѓа во најјужниот дел од територијата на општина Охрид, на 29 км оддалеченост од градот, на патот Охрид – Свети Наум Р1301, недалеку од брегот на Охридското Езеро. Атарот на селото е релативно голем (38,5 км²), се допира со административната граница на општина Ресен, на исток и со државната граница со Република Албанија, на југ. Во него преовладуваат шумите, на површина од 2 528 ха, на пасишта отпаѓаат 817 ха, а на обработливо земјиште 295 ха. Според мештаните, Љубаништа има долга историја. Првите жители на селото биле лица кои помагале и служеле во манастирот Свети Наум, сместен на брегот на Охридското Езеро, на два километри оддалеченост од селото. Овој манастир датира од 900 година. Како ученици на славните свети Кирил и свети Методиј, свети Наум и свети Климент се населиле во Охрид во доцните 880-ти. Во 900 година свети Наум изградил мала црква, која подоцна била придружена од манастир. Низ вековите, ова место се издигнало во еден од најважните верски светилишта и споменици на културата во регионот. Денес, во рамките на манастирскиот комплекс „Свети Наум“ постои модерен хотел. Непосредно до манастирскиот комплекс, во непосредна близина на македонско-албанската граница се наоѓа автокамп, сопственост на Армијата на Република Северна Македонија, а на еден од двата мали острови во извориштето работи ресторан со

капацитет од 550 седишта, во сопственост на ЈУНПГ. Веднаш под селото Љубаништа е сместен автокампот „Љубаништа“, со површина од 10 ха, опремен со 100 камп приколки со 400 кревети, паркиралишта за 2 000 кампери, ресторан, киосци за скара, продавница за прехранбени продукти и сопствена песочна плажа долга 1 500 м.

Во периодот по 1961 година, селото Љубаништа според бројот на жители, преминало од средна во мала населба. Бројот на жители бил во постојано опаѓање. Така од 455 во 1961 година, се намалил на 185 жители во 1994, 171 жител според пописот во 2002 година, а според податоците за населението во границите на Паркот, од 2015 година, во Љубаништа има само 159 постојани жители (87 од машки и 72 од женски пол), кои воглавно се постари лица. Децата од с. Љубаништа своето основно образование го стекнуваат во основното училиште во селото Пештани или градот Охрид. Во селото постои стара училишна зграда, од времето кога во селото бројот на деца бил поголем и се изведувала настава. Просечната големина на домаќинствата изнесува 2,51 членови, што е многу пониска од вкупната просечна големина на домаќинствата во населените места во границите на Паркот. Работоспособното население во Љубаништа, приходите најчесто ги остварува во туристичките капацитети во областа, во мал дел од земјоделството како и во индустријата, услужниот сектор или нестопанството во другите места во општината.

Туризмот и земјоделството се најважни стопански дејности во овој регион. Најголем дел од обработливото земјиште е дадено под закуп од државата на Акционерското друштво „Горица“ - поранешна земјоделска заедница. Поголемот дел од ова земјиште е одземено од црквата преку национализација, а дел од добиен после исушувањето на делтата на река Черара, во 70-тите години. Акционерското друштво Горица има 18 ха под лозја и 50 ха претежно под житарици (најмногу пченица), но исто така и зеленчук и фуражни култури. Пред 1990 година, во ова стопанство доминирале овоштарници со јаболка, поради што бил изграден магацин на површина од 2000 м². Дополнително, во обид да ги прошират активностите преку одгледување на добиток, во 1980-тите претпријатието изградило трло, за околу 1 000 овци. Сепак, сточарењето набргу било напуштено. Во 2002 година, 18 ха од земјиштето покрај левиот брег на Черара, порано користени од Горица, биле одземени од АД „Горица“ и доделени под закуп на фирмата „Јанг-Це“, која исто така се занимава со земјоделско производство. Остатокот од обработливото земјиште го користат индивидуални земјоделски производители од Љубаништа, претежно како дополнителна дејност на домаќинствата чии членови се вработени во други, неземјоделски, дејности. На бројни малечки парцели, индивидуалните домаќинства одгледуваат разновидни култури, за сопствена употреба и продажба, и фуражни растенија за исхрана на добиток.

Во горниот дел од селото преовладуваат постари камени или реновирани куќи. Во долниот дел од селото доминираат нови современи куќи, сопственост на лица со потекло од селото Љубаништа или жители од други градови на државата. Овие куќи воглавно се користат за време на летниот период како куќи за одмор на сопствениците, но исто така и се издаваат на домашни и странски туристи.

Селото има сопствена водоводна мрежа, а отпадот редовно се собира од страна на општинското ЈП „Охридски комуналец“. Во селото има електрична и телефонска мрежа, но недостига канализација (се користат септички јами).

Велестово

Селото Велестово се наоѓа на 7 км оддалеченост, југоисточно од градот Охрид. Селото е планинско, на надморска висина од 1 080 м. Атарот на селото опфаќа површина од 29,7 км² и на источната страна граничи со административната територија на општина Ресен. Катастарската општина Велестово ја опфаќа и населбата Рача. Во атарот на селото најголема површина зафаќаат пасиштата (1

603,5 ха), на шумите отпаѓаат 739,6 ха, а на обработливо земјиште 425,4 ха. Сепак, низ процесот на сукцесија на шумите, денес најголем дел од поранешните пасишта се претворени во шибјаци или шума.

Главно занимање на населението во минатото било земјоделството, сточарството и делумно занаетчиството. Селото било големо и според пописот од 1961 година имало 1 103 жители. Започнувајќи од крајот на 80-тите години, голем дел од населението почнало да се иселува од селото во населбата Рача или во градот Охрид. Дел од населението својата егзистенција почнало да ја бара на печалба во соседните и прекуокеанските земји.

Според податоците за населението во границите на Паркот, од 2015 година, с. Велестово брои само 49 постојани жители (23 машки и 26 од женски пол). Најголем број од оние кои останале во селото се постари лица. Неколку жители се занимаваат со овчарство. Приходите кои ги остваруваат од одгледувањето на овци и производство на сирење, не им овозможува развој на производството и повисок животен стандард.

Изгледот на селото покажува две спротивности: стари, напуштени и оштетени куќи и новоизградени модерни куќи, кои се користат само за време на летната сезона. Местоположбата на селото од каде има прекрасен поглед на езерото и градот Охрид, го прави ова село атрактивно за изградба на викенд куќи. Сепак, инфраструктурата на селото не ги задоволува основните критериуми. Во селото повремено работат неколку продавници снабдени со основни животни намирници. Селото има сопствен водовод, нема канализација, а отпадот не се собира организирано.

Во 2008 година старата училишна зграда во селото е реконструирана и денес функционира како Дом на култура на селото Велестово каде во август се одржува Велестовската поетска ноќ (во 2019 година, се одржа 31-та по ред), која покрај уметничката вредност има значајна улога во промоцијата на селото и неговото повторно заживување.

Денес, дваесетина семејства со потекло од Велестово живеат во Канада, 25 во Америка, четириесетина во Австралија и дваесетина низ земјите во Европа. Иселеничката заедница секоја година организира средба сретсело, со цел да се зачува споменот за родното Велестово. Црквата „Успение на Пресвета Богородица“ потекнува од XV век и претставува значајно религиозно и културно-историско обележје на Велестово.

Рача

Населбата Рача се наоѓа на 1,6 км оддалеченост од периферијата на Охрид, веднаш над патот кој води од Охрид за Свети Наум (P1301). Катастарската евиденција на оваа населба е во составот на селото Велестово. Рача е едно од поголемите населени места на територијата на Паркот и според податоците од 2015 година брои 970 жители (499 машки и 471 од женски пол). Голем дел од жителите се со потекло од Велестово. Низ селото поминува Рачанска река, чии води се влеваат во Охридското Езеро.

Во 80-тите години, кога Охрид и Охридско биле посетувани од поголем број странски туристи, најмногу холандски, жителите од Рача и Велестово нуделе услуги за прошетка на туристите низ планината на своите магариња, и послужувале специјалитети од народната кујна.

Најголем број од жителите на Рача својот работен ангажман го остваруваат во градот Охрид и околните туристички објекти. Дел од домаќинствата кои се поблиску до патот кој води за Свети Наум, за време на летната туристичка сезона, издаваат легла и апартмани за сместување на туристи. Некои домаќинства имаат изградено нови објекти за таа намена или ги адаптирале куќите во кои живеат. Во селото работат две продавници. Проблемот на општата невработеност е присутен и во ова село.

Селото има водовод и канализација, а отпадот редовно се собира од страна на Општинското јавно претпријатие „Охридски комуналец“. Во селото работи основно училиште (од I до IX одделение), кое е посетувано од страна на учениците од околните села.

Трпејца

Селото Трпејца се наоѓа во јужниот дел на територијата на општина Охрид, на патот од Охрид за Свети Наум, на оддалеченост од 19 км од градот, распослано меѓу карпите и малата плажа на брегот на Охридското Езеро. Селото се наоѓа на надморска висина од 710 м. Атарот на селото зафаќа простор од 13,2 км². Во атарот преовладуваат шумите со површина од 800 ха, а на обработливо земјиште отпаѓаат 213 ха.

Според легендите, селото е старо десетина века. Една од легендите посочува дека името Трпејца доаѓа од зборот „трпеза“, зашто некогаш, аџиите на пат за манастирот Свети Наум застанувале во селото и во чест на многуте монаси што живееле аскетски живот поставувале трпеза.

Со векови населението се занимавало со риболов, кој бил основниот извор на приходи. Значајна улога имало и сточарството, а земјоделството било ограничено на обработка на малото и суво Трпејчко Поле. Трпејчани преживувале занимавајќи се и со трговија. Купувале сол од Поградец и го продавале во Охрид. Во втората половина на XX век селото се ориентира кон вработување во Охрид. Според податоците од 2015 година, во селото постојано живеат 282 жители (144 машки и 138 од женски пол).

Во 80-тите години на минатиот век, Трпејца добива белег на туристичко место. За време на туристичката сезона, Трпејца е посетена од поголем број домашни и странски туристи кои се сместуваат во домаќинствата. Развојот на туризмот и зголемената посетеност на селото придонеле во селото успешно да работат неколку ресторани и продавници. Околината на Трпејца со својата местоположба е атрактивно место за изградба на викенд куќи, кои, во најголем дел се дивоградби.

Во селото работи основно училиште до четврто одделение (во состав на Основното училиште „Свети Наум Охридски“ од селото Пештани), а натамошното школување децата од ова село го продолжуваат во селото Пештани и во Охрид. Водоводната мрежа во Трпејца е стара, изградена пред триесеттина години, а водата се црпи од Охридското Езеро. Селото нема канализација.

Најстарата зачувана црква во близина на селото е „Света Богородица-Захумска“ од XIV век, а во самото село се наоѓа црквата „Свети Никола“.

Рамне

Селото Рамне е оддалечено 3,2 км источно од градот Охрид (од центарот на населбата Видобишта). Селото е планинско, на надморска висина од 960 м. Атарот на селото зафаќа простор од 19,2 км². Во него преовладуваат пасиштата на површина од 1 093 ха, на шумите отпаѓаат 634 ха, а на обработливо земјиште 163 ха. Низ процесот на сукцесија на шумите, денес најголем дел од поранешните пасишта се претворени во шибјаци или шума.

Бројот на жители во селото во 1961 година изнесувал 407, а во 1994 година се зголемил на 589 жители, според пописот на населението од 2002 година, 632 лица се изјасниле како жители на селото Рамне, а според податоците од 2015 година, 588 жители (298 машки и 290 од женски пол). Сепак, реалниот број на жители е многу мал и само неколкумина постојано престојуваат во селото.

Поголемиот број на куќи се стари и напуштени, изградени од камен и плитар. Изградени се и нови современи куќи кои повремено се користат, а жителите во најголем број се доселени во населбата Видобишта, во Охрид. Иако го напуштиле селото како место на постојано живеење, дел од нив престојуваат во селото преку викендите и во летниот период. Селото има локална водоводна мрежа, а со

вода се снабдува од водоснабдителниот систем на град Охрид, преку главниот цевковод од Летнички Извори до резервоарот Студенчишта.

Денес, најголем број од жителите своите приходи ги остваруваат во стопанските и нестопанските дејности во Охрид. Исклучок се неколкуте сточари и собирачи на лековити билки и ароматични растенија.

Во селото Рамне се наоѓа црквата „Свети Пророк Илија“ која, според натписот над влезната врата, е изградена во 1907 година.

Коњско (Охрид)

Селото Коњско во општината Охрид, е на 11 км оддалеченост од градот Охрид, на надморска висина од 1 100 м. Коњско е едно од селата, кое како резултат на миграцијата на населението од планинските рурални средини, денес е во фаза на целосно раселување. Според пописот од 2002 година, во ова село има 22 жители во 9 домаќинства, а според податоците од 2015 година, се намалил на 20 (11 машки и 9 од женски пол). Сепак, мал дел од нив постојано престојуваат во селото. Тоа се претежно стари лица, кои примаат пензија или се издржувани лица од други членови на семејството. Мал дел се занимаваат со земјоделство и сточарство, за задоволување на сопствените потреби.

До селото води тесен, асфалтиран пат кој се двои од патот Охрид – Свети Наум. За време на зимскиот период, при врнежи од снег, тешка е пристапноста до селото. Во селото нема водовод и канализација, а поради недостиг на вода, за нејзино прибирање изградени се неколку бунари. Општинското јавно претпријатие „Охридски комуналец“ не врши подигање на отпадот од ова село, поради нерентабилноста од таквата активност. Поголемиот дел од куќите се стари и трошни, но поради атрактивноста на природата која го опкружува селото и погледот на Езерото, во последните години се зголемува интересот за изградба на викенд куќи. Во селото се наоѓа црквата „Свети Маченик Мино“ - возобновена во 1927 година.

Покрај селото Коњско, атарот го опфаќа и селата Долно Коњско и Шипокно, како и населбите Свети Стефан и Исток. Атарот зафаќа површина од 20 км² и на исток се протега до административната граница на општина Ресен. Во него преовладуваат пасишта на површина од 780 ха, на шумите отпаѓаат 754 ха, а на обработливо земјиште 355 ха. Сепак, низ процесот на сукцесија на шумите, денес најголем дел од поранешните пасишта се претворени во шибјаци или шума.

Долно Коњско

Населбата Долно Коњско се наоѓа на 5 км, над патот Охрид – Свети Наум пред хотелот „Метропол“. Атарот на селото, со површина од 20 км² е катастарска целина заедно со просторот на селата Коњско и Шипокно и населбите Свети Стефан и Исток. Селото има стотина куќи, кои во најголем дел се сопственост на семејства доселени од селото Коњско. Дел од куќите се во сопственост на жители на други населени места, како викенд или куќи за постојано живеење. Според пописот од 2002 година, во селото живеат 551 жители од сите старосни групи, во 146 домаќинства, а според податоците од 2015 година, вкупно 677 жители (345 машки и 332 од женски пол). Работоспособното население својот работен ангажман го остварува на работни места во приватни и јавни претпријатија во Охрид и во туристичките објекти на брегот од езерото. Во непосредна близина на селото се наоѓаат хотелите „Метропол“, „Белви“ и Конгресниот центар (универзитетско одморалиште). Ангажманот на вработените во туристичките објекти е од сезонски или постојан карактер. Дел од домаќинствата остваруваат приходи од издавање легла за време на туристичката сезона. Побарувачката за сместување е поврзана со бројот на туристи и исполнетоста на капацитетите кои се поблиску до крајбрежјето. Не постои мрежа на организиран туристички престој и сместување на гостите, понудата е само ноќевање.

Во селото работи основно училиште до четврто одделение. Понатамошното образование децата од Долно Коњско го продолжуваат во градот Охрид.

Во Долно Коњско работат неколку продавници и еден услужен објект. Водоснабдувањето на домаќинствата е преку охридскиот водовод. Шеесет проценти од становите во селото се со изградена канализациона мрежа, која е приклучена на колекторскиот систем за заштита на Охридското Езеро. Отпадот редовно се собира од страна на ЈП „Охридски комуналец“. Во 2007 година започна изградбата на новата црква „Света Недела“, која беше осветена на 13 јули 2014, на празникот Собор на Светите славни и сефални апостоли - Павловден.

Населба Исток

Населбата Исток се наоѓа на околу 5 км од градот Охрид, на левата страна од патот, во правец на Свети Наум, наспроти хотелот Гранит. Населбата е до селото Долно Коњско и не постои видно разграничување помеѓу нив. Катастарски населбата е целина со селата Коњско, Долно Коњско, Шипокно и Населбата Свети Стефан.

Исток се вбројува во елитните населби. Населбата има убави, современи куќи кои ги изградиле луѓе привлечени од убавата местоположба, близината на езерото и погледот кон него.

Според пописот од 2002 година, населбата има 117 жители, а според податоците од 2015 година, вкупно 109 жители (55 машки и 54 од женски пол), но голем дел од нив не живеат постојано во населбата, односно становите ги користат за време на туристичката сезона. Економски активното население од населбата, својот работен ангажман го остварува во блиските туристички објекти на крајбрежјето од Охридското Езеро или во градот Охрид. Дел од домаќинствата, за време на туристичката сезона издаваат соби и апартаменти.

Водоснабдувањето на домаќинствата во населбата Исток е преку охридскиот водовод. Мешовита канализациона мрежа покрива 80% од населбата и истата е приклучена на колекторскиот систем за заштита на Охридското Езеро. Отпадот редовно се собира од страна на ЈП „Охридски комуналец“.

Елшани

Елшани е село во средишниот дел на територијата на општината Охрид, на 14,4 км јужно од градот Охрид. Селото е планинско, сместено на надморска висина од 878 м, распослано по западните падини на планината Галичица. На исток, атарот на селото се протега сè до административната граница со општина Ресен, а на запад до брегот на Охридското Езеро. Атарот на Елшани зафаќа простор од 17,1 км² и ги опфаќа и површините на населбите Елшец и Лагадин. Во него преовладуваат пасиштата на површина 870,9 ха, на шумите отпаѓаат 352,5 ха, а на обработливо земјиште 243,2 ха. Сепак, низ процесот на сукцесија на шумите, денес најголем дел од поранешните пасишта се претворени во шибјаци или шума.

До селото води тесен асфалтен пат, во должина од 2,1 км, кој се издвојува од патот кој води за Свети Наум, кај автокампот Елшец.

Според пописот од 2002 година селото брои 590 жители кои живеат 160 домаќинства, а според податоците од 2015 година, живеат 549 жители (286 машки и 262 од женски пол). Во летните денови има приближно околу 400 дополнителни жители кои престојуваат во нивните привремени домови, изградени во селото или во блиската населба Елшец. Работниот ангажман на жителите на ова село е поврзан со градот Охрид и околните туристички објекти. Околу 30 домаќинства од селото Елшани, како и придружната населба Елшец, за време на летниот период остваруваат редовни или дополнителни приходи од издавање на соби и апартаменти, со вкупен капацитет од 200 легла, со различна местоположба, покрај Охридското Езеро или повисоко во планината Галичица. Покрај езерото е сместен и автокампот

Елешец, кој е добро организиран, но работи само во летниот период. Во селото има неколку продавници со основни прехранбени и други производи.

Во рамките на Основно училиште „Свети Наум Охридски“ од Пештани, во Елшани работи основно училиште (од I до V одделение). Понатамошното школување на децата се изведува во селата Рача и Пештани.

Селото се снабдува со вода преку сопствен водовод, а отпадните води се собираат во септички јами. Комуналниот смет од го собира и транспортира приватно претпријатие ангажирано од страна на Месната заедница на село Елшани.

Со векови, христијанството е традиционална религија, а најстарата црква во селото е „Свети Илија“ која датира од 1408 година. Покрај тоа, во близина на селото се наоѓаат и црквата „Света Мина“, односно параклисите „Света Петка“ и „Света Марина“.

Елешец

Елешец е населба која се наоѓа во подножјето на селото Елшани, на 700 м.н.в. Просторот на населбата е во границите на атарот на село Елшани, заедно со населбата Лагадин.

До средината на 20 век просторот околу денешната населба Елешец бил користен само за земјоделство и сточарство. Во современата историја на Елешец, во населбата главно имало трла за чување овци преку зимата, од повеќе сточарски семејства од Елшани. Така просторот на кој што сега се наоѓа населбата Елешец, во поголемиот дел од годината се користел за земјоделство, а за време на зимскиот период, на тој простор биле стационирани сточарите со нивните големи стада овци.

Во шеесеттите години на 20 век, дел од семејствата од селото Елшани, изградиле куќи и се иселиле во Елешец. Од 1970 година, населбата станува атрактивна и за жители од други населени места, кои што тогаш купувале плацови и изградиле викенд куќи. Така, покрај жители од селото Елшани и селото Пештани, населбата почнале да ја населуваат и граѓани од други градови од Македонија.

Денес во населбата има стотина куќи, од кои постојано населени се само дваесеттина. Според пописот од 2002 година, во Елешец постојано живееле 69 жители, во 20 домаќинства, а според податоците од 2015 година, 64 жители (34 машки и 30 од женски пол). Повеќето жители се од Елшани, а само 3-4 семејства потекнуваат од соседното Пештани. Населбата има своја локална водоводна мрежа, а отпадните води се одведуваат во септички јами.

Лагадин

Лагадин е туристичка населба, на брегот на Охридското Езеро, покрај патот Охрид - Свети Наум, на оддалеченост од околу 7 км од периферијата на градот Охрид. Просторот на населбата припаѓа на атарот на село Елшани, заедно со населбата Елешец.

Изградбата и развојот на населбата е започната во втората половина на XX век. Пред триесеттина години, Лагадин беше место каде се градеа вили во сопственост на граѓани од поголемите населени места од Македонија. И денес Лагадин е привлечно место за живеење. Изградени се повеќе приватни хотели, како и други објекти за туристичко сместување, современи вили и ресторани. Според пописот од 2002 година населбата има 20 постојани жители.

Населбата има изградена водоводна и мешовита канализациона мрежа, која е приклучена на колекторскиот систем за заштита на Охридското Езеро.

Шипокно

Шипокно се наоѓа на надморска висина од 930 м. До селото води локален земјен пат во должина од 3,2 км кој се издвојува од регионалниот пат Охрид – Свети Наум, кај населбата Рача (или вкупно 4,8 км од периферијата на градот Охрид). За населбата нема издвоена катастарска евиденција, и истата е во опфатот на селото Коњско.

Во 1961 година, селото броело 80 жители, а според пописот од 1994 година 212 жители. Во селото е спроведена електрична енергија, но нема водовод и канализација. Жителите на селото со вода се снабдуваат од заедничка чешма во селото. Поради немање услови за пристоен живот, жителите го напуштиле селото и во најголем број се доселиле во пониските делови, формирајќи ја населбата Свети Стефан. Бројот на жителите на Шипокно драстично се намалил и според пописот во 2002 година, а и според податоците од 2015 година, селото имало само пет жители (2 машки и 3 од женски пол).

Св. Стефан

Населбата Свети Стефан се наоѓа на 3,6 км од периферијата на градот Охрид, од левата страна на регионалниот пат Охрид – Свети Наум. За населбата нема издвоена катастарска евиденција и истата е во опфатот на селото Коњско, заедно со селата Долно Коњско, Шипокно и населбата Исток. Името го добила по малата пештерска црква Свети Стефан, која потекнува од средината на 14-тиот век. Населбата првично се формирала со доселување на жители од селото Шипокно, кои го напуштале селото барајќи подобри услови за живот. Истовремено претставува и туристички комплекс, поради повеќето хотели во реонот на населбата.

Според податоците од 2015 година, во населбата постојано живеат 104 жители (52 машки и 52 од женски пол). Од нив дел се економски активни, со работни места главно во градот Охрид и блиските хотели.

Во населбата, децата своето образование го стекнуваат во основното училиште во населбата Рача и градот Охрид.

Лескоец (Преспа)

Селото Лескоец се наоѓа во југозападниот дел од општината Ресен, на оддалеченост од 24 км од градот Ресен. На запад, атарот на селото се протега до административната граница со општината Охрид, а на југ до државната граница со Република Албанија. До него води локален асфалтен пат во должина од 2,1 км, кој кај местото Царина, се двои од регионалниот пат Р1307: Макази (врска со Р1308) – Царина – граница со Албанија (Стење). Лескоец е планинско село, на надморска висина од 1025 м. Атарот на селото опфаќа површина од 24,9 км² и во него преовладуваат пасишта на површина од 1033 ха, на шумите отпаѓаат 957 ха, а на обработливо земјиште 117 ха. Сепак, низ процесот на сукцесија на шумите, денес најголем дел од поранешните пасишта се претворени во шибјаци или шума.

Селото денес има мал број на жители и е во фаза на наполно иселување. Во 1961 година имало 239 жители, во 1994 година 13, а според пописот од 2002 година и според податоците од 2015 година, има само 12 жители, македонско население (од кои 6 машки и 6 од женски пол). Куќите во селото се стари и оштетени. Во последните неколку години се изградени мал број викенд куќи, кои се користат во летниот период. За време на зимскиот период, при поголеми врнежи од снег, патот за Лескоец е непрооден за моторни возила. Селото нема водовод и канализација.

Стење

Стење е најголемото село во границите на Паркот на преспанската страна. Селото се наоѓа во Преспанската Котлина, на 855 м.н.в. на западниот брег на Преспанското Езеро. Селото е оддалечено

25 км од градот Ресен. На југ, атарот на селото допира до државната граница со Република Албанија и со брегот на Преспанското Езеро. Атарот зафаќа простор од 17,4 км² и во него доминираат шумите на 1410 ха, на обработливо земјиште отпаѓаат 250 ха, а на пасишта само 17 ха. Жителите сметаат дека нивното село името го добило по стените кои го надвиснувале на неговата првобитна локација.

Според пописот во 2002 година, а и според податоците од 2015 година, во селото живеат 438 жители, во околу 130 домаќинства, од кои 184 жители се во групата на економски активно население. Во селото има околу 260 обновени или новоизградени куќи, од кои 100 се викендички, речиси сите со приземје и кат. Поголем дел од жените во селото и 10-тина мажи работат во фабриката за текстил „Стење текст“. Голем дел од населението се занимава и со земјоделство, особено одгледување јаболка.

Селото Стење има и туристичка функција. Во селото работи малиот хотел Рива, а исто така повеќе домаќинства издаваат соби и апартмани за време на летната туристичка сезона. Во последните неколку години, како резултат на повлекување на нивото на Преспанското Езеро, туристичката посетеност на крајбрежјето на езерото е многу мала.

Во селото се наоѓаат црквите „Свети Кирил и Методиј“ (1911 г.), која се наоѓа во центарот и „Свети Атанасиј“ (XVI в.), на крајот од селото. Во близината на селото, на патот кон селото Коњско се наоѓа и црквата „Свети Илија“, изградена во XIX век.

Децата од селото Стење своето образование до четврто одделение го остваруваат во Основното училиште „Браќа Миладиновци“, во селото, а натамошното образование го продолжуваат во селото Царев Двор и градот Ресен. Во селото работи амбуланта и Дом на култура.

Селото има сопствена водоводна мрежа, а отпадните води се одведуваат во септички јами. Општинското ЈП „Пролетер“ од Ресен редовно го собира и одведува сметот од селото.

Коњско (Преспа)

Коњско се наоѓа на крајниот југозападен дел на општината Ресен, на надморска висина од 857 м, на брегот на Преспанското Езеро. Атарот на селото се допира со државната граница со Република Албанија и опфаќа 3,9 км² од кои шумите покриваат 937 ха, а на обработливо земјиште отпаѓаат само 28 ха. Коњско е оддалечено 32 км од градот Ресен. До селото се оди преку селото Стење, од каде што до Коњско продолжува земјен пат во должина од 9,4 км.

Старите, руинирани колиби изградени на традиционален начин од ендемичното дрво фоја, се сведоци за некогашниот живот во селото. Во минатото, главното занимање на населението бил риболовот. И денес преспанската белвица (нивичка) се лови од езерото и посолена се суши на сонце.

Селото е во фаза на наполно раселување. Во 1961 година имало 84 жители, во 1994, 4 жители, со пописот од 2002 година и податоците од 2015 година, евидентирани се само 3 постојани жители. Сепак, дел од населението ги има реновирано старите куќи и престојуваат во селото за време на летниот период. Во селото нема изградена водоводна мрежа, а отпадната вода се спроведува во индивидуални септички јами. Сметот од домаќинствата не се собира на организиран начин.

На два километри по воден пат од селото Коњско, се наоѓа островот Голем Град – единствениот македонски остров. Тој се издига на висина од 30 м над езерото и е со површина од 22 ха. На островот се среќаваат и бројни археолошки остатоци од различни историски периоди, и говорат дека тој во минатото бил населен. До крајот на шеесеттите години од минатиот век, локалните овчари во текот на зимата своите стада ги чувале на островот.

Отешево

Селото Отешево се наоѓа во рамките на општината Ресен. Селото се наоѓа на надморска висина од 910 м. Отешево е наполно раселено по 1981 година, кога броело 14 жители, македонско население. Атарот на селото зафаќа 13,2 км². До селото се стигнува по локален земјен пат, во должина од 0,5 км, кој се одвојува од регионалниот пат пат R1307: Макази (врска со R1308) – Царина – граница со Албанија (Стење), кај туристичкиот комплекс Отешево.

Населба Сирхан

Сирхан е вилска населба на источната граница на Паркот, чии почетоци се бележат во 70-тите години на минатиот век. Денес брои околу 30 викенд-куќи, но нема статистички податоци за постојани жители. Во близина на населбата се наоѓа одморалиштето „Ексклузив“ со бунгалови.

2.3.3. Културно наследство

По своите природни и културни вредности Охридско-преспанскиот Регион е еден од најрепрезентативните региони во Република Северна Македонија. Од тие причини, Охридското Езеро е впишано во листата на УНЕСКО, под името: „Охридски Регион со неговите културни и природно-историски аспекти и неговата еколошка средина.“ Најпрво, во 1979 година тоа е впишано како природно наследство, а во 1980 година и како културно наследство. На предлог на надлежните институции, МЖСПП и Министерството за култура, Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид, Управата за заштита на културното наследство и УЖС, предложен е нов назив на номинацијата - Природно и културно наследство на Охридскиот Регион. Предлогот е усвоен во 2006 година на 30-тото заседание на Комитетот за светско наследство.

Кога во 1979 година Охридскиот Регион беше впишан во листата на светското наследство, во документите за номинација, границите не беа прецизно дефинирани. Во 2009 година, извршено е ново дефинирање на границите на заштитеното подрачје и истото е прифатено од Комитетот за светско наследство на своето заседание во Севилја-Шпанија.

Површината на природното и културно наследство на охридскиот регион изнесува 83 350 ха од кои 17 974 ха се во границите на Паркот.

2.3.3.1. Вредности на заштитеното подрачје на регионот

Универзалната вредност на заштитениот регион се состои во вековната синтеза на исконската природа и древните градителски формации.

Културно-историскиот регион содржи повеќеслојни вредности. Нив ги сочинуваат пред се географско-амбиенталните својства на Охридското Езеро и планинските венци кои претставуваат граници на заштитениот регион. Користејќи го езерото како основен извор на живот, многу генерации оставиле зад себе синтеси на природното, руралното и урбаното.

Трагите на човековото постоење и неговата егзистенција на овие простори, кои датираат уште од праисторијата, преку трагите на градителството низ историскиот континуитет на сите епохи и цивилизации, многубројните артефакти и пишани документи, бројните примероци од движното културно наследство, сведочат за многу интензивен живот на овие простори кои човекот никогаш не ги напуштил, користејќи ја подарената местоположба на езерото. Културните вредности на овој простор со акцент на духовноста, биле темели за формирање на голем христијански центар уште во зародишот на христијанството.

Научно-образовните вредности, дефинирани како исклучително значајни за заштитениот регион со формирањето на Светиклиментовиот универзитет и Охридската книжевна школа формирани од

учениците на основачите на словенската азбука, претставуваат научен потенцијал за истражувања во областа на писменоста, историјата, археологијата, архитектурата, етнологијата и историјата на уметноста.

Општествената вредност на заштитениот регион поврзана е со традиционалните општествени активности и современото користење (употреба), а тоа подразбира грижа и свест за околината и го поттикнува процесот на заштита и ревитализација на културното наследство. Таа има значајна улога во воспоставувањето на општествениот и културниот идентитет на локално и национално ниво.

Економската вредност е генерализирана со самите културни добра и процесот на нивна заштита, балансираното управување, валоризацијата на заштитениот регион. Неговата правилна ревалоризација претставува гаранција за одржлив развој.

Политичката вредност ја дава општата рамка во смисла на создавање услови за делување и спроведување на смерниците и мерките, како и имплементација на одржливиот развој.

Ревалоризацијата на поединечните вредности, заради кои регионот е запишан на листата на Светското наследство, е од најголема важност во планирањето на мерките за заштита и унапредување на истите. Од тие причини се пристапи кон детална анализа на вредностите на регионот и неговата систематизација.

2.3.3.1.1. Културни вредности

Низ целата историја на развојот на заштитеното подрачје на регионот, урбанистичко-архитектонските и културно-уметничките вредности меѓусебно се испреплетуваат и условуваат, чинејќи нераскинливо единство и нарекувајќи се со едно единствено име - културни вредности. Заради особеното испреплетување на градителското и другото културно наследство со природните вредности на регионот, целото заштитено подрачје може да се вброи и во категоријата на културен пејзаж во кој нераскинливо се поврзани историјата, континуитетот на културните традиции, општествените вредности и стремежи со исконската природна убавина на овој регион.

Културен пејзаж

Територијата на светското културно наследство на Охрид претставува интегрално добро од наследените природни и културни вредности во кои разновидното и богато архитектонско наследство е прошарено со природата и е неделиво од неа. Заради тие карактеристики, целото заштитено подрачје претставува категорија на културен пејзаж, во кој нераскинливо се поврзани историјата, континуитетот на културната традиција и општествените вредности.

Манастирскиот комплекс „Свети Архангел Михаил – Свети Наум“, лоциран на најјужниот дел од Охридското Езеро, претставува еден од најизразените елементи на културниот пејзаж.

Манастирскиот комплекс „Свети Богородица-Захумска“, лоциран непосредно покрај брегот на Охридското Езеро, опкружен со стеновит терен кој се издига во позадината на црквата и ендемско зеленило, претставува еден од најкарактеристичните изрази на градителството настанато со вековната симбиоза на човековото делување и исконската природа.

Римскиот каstrум кој се издига над стеновитиот брег покрај кој е реконструирана палафитната неолитска населба во Заливот на коските претставува исто така симбиоза на природните одлики на стеновитиот терен кои се испреплетуваат со камените сидини од каstrумот.

Рибарските населби Трпејца и Пештани се карактеризираат со оригиналниот начин на лоцирањето покрај брегот од езерото, како сведоштво за начинот на живот и културата на живеење во крајбрежниот простор.

Постигнатата складност помеѓу градбите и природното опкружување во заштитеното подрачје на регионот, настанале како резултат на долгата традиција на живеење на овие простори во повеќе човекови дејности. Во погодната клима во текот на сите епохи на минатото рационалноста, креативноста и знаењето наоѓале погодна почва за создавање и усовршување.

Културно наследство

Културното наследство на регионот е симбиоза на непроценливи материјални и духовни вредности во една урбанистичко - архитектонска целина сочинувајќи нераскинливо единство на традиционални и уметнички вредности и книжевни, документациони фондови почнувајќи од праисторијата до денес. Сето ова обусловува во регионот да бидат лоцирани најзначајните институции од областа на културното наследство на Македонија.

Недвижно културно наследство. Основните споменички вредности на Охридскиот Регион претставуваат склад од историски заштитени градски јадра, природна урбана структура езеро - брег, духовни центри лоцирани покрај брегот на езерото, органски урбани структури лоцирани покрај брегот на езерото со специфичен начин на живеење и рурални населби лоцирани во сочувана животна средина.

Урбанистичко-архитектонски вредности. Анализирајќи ги градбите, почнувајќи од праисторијата со постоењето на големиот број на наколни населби чии остатоци се видливи и денес на езерското дно, преку антиката, средниот век, византискиот период, отоманскиот период, преродбенскиот период, периодот помеѓу двете светски војни, периодот во рамките на СФРЈ како и последниот период во рамките на самостојна Македонија, се потенцира урбанизам кој не е регулиран со планови и прописи, на територија толку густо изградена со максимално задоволување на потребите на секој поединец и примарните постулати на урбаната регулација. Тоа е органски урбанизам каде урбаното ткиво расте и се развива според строгите закони и потребите на човекот.

За разлика од градските јадра каде урбанизацијата била подредена на потребите на човекот, лоцирањето на духовните центри било обусловено од големите вредности на природниот пејзаж збогатен со неповторливи визури кон езерото користејќи ги богатите зелени падини на планините, природните извори, подножјата на стрмните карпести предели и мистичноста на просторот.

Охридското Езеро покрај тоа што претставува природен феномен, претставувало и основен извор на храна на населението. Како последица на тоа се неколкуте рибарски населби лоцирани покрај неговите брегови. Плодните котлини оформени помеѓу планинските масиви во регионот создале услови за развој на рурални населби со специфична архитектура и со пространи плодни полиња кои се користеле за лозарско и овоштарско производство. Вредно е да се наспомене дека руралните населби кои се наоѓаат во подножјето на планините се уште живеат, но останатите кои се наоѓаат на планинските падини се напуштени, а населението мигрирало во градовите.

И во поново време, кога урбанизацијата агресивно го напаѓа крајбрежниот дел околу Охридското Езеро, единствено останува ненарушена вертикалната проекција на старото градско јадро на Охрид во кое доминира цитаделата од Самуиловата тврдина на врвот од ридот и сочуваниот периметрален бедемски ѕид со градски порти во кој е сочуван и неизграден пошумен терен под кој по изохипсите на теренот се развива градското јадро театрално спуштајќи се кон езерскиот брег.

2.3.3.1.2. Вреднување на градителското наследство на Охридскиот Регион

Потенцијалната споменичка вредност на урбаната целина на регионот е многу позначајна од севкупноста на материјално сочуваните податоци. Сочувана е старата матрица на некогашните решенија и урбани агломерации, но целосниот културно-историски и градителско-уметнички потенцијал не е целосно утврден дури ни за највредните градби на просторот, кои се прогласени за споменични добра.

Треба да се истакне дека вреднувањето на културното наследство има двојна цел: да ја нагласи вредноста на архитектонскиот ентитет и да ја процени неговата улога во продлабочувањето на сознанијата за генезата на урбаните агломерации.

На основа на досегашните истражувања на урбаното минато и наследство на регионот како и аналогните искуства до сега во изготвените студии за регионот направена е една почетна скала на вреднување:

- Споменички добра: ансамбли и градби со високо културно-историски, градителско-уметнички потенцијал, извор на податоци за минатото на градот, општествени случувања и влијанија од развиените духовни центри, комплексна вредност на наследството: архитектура, црковен мобилијар, богата црковна архива и друго. Посебно значење имаат археолошките остатоци покрај најзначајните сакрални и други градби;
- Архитектонско-стилски ансамбли како просторни целини настанати низ повеќе хронолошко - стилски периоди, сочувани значајни архитектонски елементи на автентичните решенија;
- Поединечни објекти од станбената архитектура сочувани во својот изворен облик, распоредени во низи долж некогашните елитни градски улици;
- Неостолската архитектура претставена преку сакрална и станбена архитектура како и објекти од јавен карактер датирани во периодот од крајот на XIX и почетокот на XX век;
- Богат фонд на сочувана фрагментарна камена пластика значајна за некогашната генеза на градбите и урбаните целини откриени при археолошки истражувања или при ископ на земја за изградба на нови објекти;
- Амбиентални вредности на профаната архитектура со сите стилски карактеристики лоцирани на ридестиот терен вклопени во зеленило или во крајбрежниот дел од градот;
- Нескладно со амбиентот: изградба на повеќекатници со гломазни волумени и несоодветна архитектура неусогласени со ситната структура на градот.

Манастирски комплекс Свети Архангел Михаил – Свети Наум

Црквата посветена на архангелите изградена е на висок стрмен брег, обиколена од сите страни со манастирски конаци и трпезарија, освен од јужната страна каде се отвора прекрасен видик кон езерото. Источно од манастирот, во неговата непосредна близина, широко се разливаат обилните извори на извориштето Свети Наум. Навистина импресивна е глетката на бистрите и студени води кои се влеваат во водите на Охридското Езеро, на малите острови обраснати со бујна вегетација кои се формирани околу изворите на реката. Свети Наум ја избрал оваа тивка и благородна природа за свое живеалиште, место од каде што ја развил племенитата мисија за просветување на човекот.

Манастирски комплекс Света Богородица Захумска – Заум

На источниот брег на Охридското Езеро, во непосредна близина на рибарското село Трпејца, се наоѓа манастирскиот комплекс „Света Богородица-Захумска“. Лоцирана е на самиот брег од Охридското Езеро, додека во позадината на манастирот се издига стрмен карпест терен кој овозможува овој комплекс да изгледа уште поубаво. Манастирската црква се наоѓа во средината на овој комплекс, а конаците се наоѓаат од нејзината северна страна. Манастирската црква претставува прекрасно архитектонско остварување, со педантно изведена фасадна декорација, елегантни пропорции и нагласена висина.

2.3.3.1.3. Културно – уметнички вредности

Универзалните вредности на Светското културно-историско и природно наследство на Охридскиот Регион не би биле она што сè без извонредните дела од областа на сликарството, вајарството, применетите уметности, како и нематеријалното културно наследство или така наречената жива култура:

- Сликаство: мозаици, фреско-живопис, икони, ѕидни декорации, илуминации на ракописи, графики, слики на платно;
- Вајарство и резба: скулптури, камена пластика, иконостаси, владички тронове и друг црковен мобилијар, дрвени резбани украси;
- Применети уметности: предмети од керамика, стакло, дрво, метал, текстил, кожа, хартија и разни други дела на традиционалните уметнички занаети;
- Нематеријално културно наследство: традиционални обичаи и верски и културни манифестации.

Некои од овие уметнички дела претставуваат интегрален и неделив сегмент од објектите во кои се наоѓаат, како што се подните мозаици на ранохристијанските базилики, фреските и иконостасите во црквите од византискиот, поствизантискиот и периодот на преродбата, иконите, ѕидните украси итн., така што со своите културно-уметнички вредности во голема мера придонесуваат за значењето на самите објекти во кои се наоѓаат и чуваат. Такви се поголемиот број ранохристијански базилики во заштитеното подрачје, бројните цркви од наведените периоди, дел од сочуваниите автентични ентериери во објектите од староградската архитектура, итн.

Подрачјето е препознатливо според автентичноста на овие уметнички дела, како што се средновековните фрески, дело на бројни анонимни сликари, но и на едни од најпознатите во својата епоха – Михаил Астрапа и Евтихиј, зографите од познатата охридска сликарска школа од XV век, светски познатата охридска збирка икони, делата од познатата Охридска резбарска школа и многу други.

Археолошкото наследство на заштитеното подрачје на Охрид има свој континуитет од праисториските, преку античките па сè до средновековните наоѓалишта и локалитети што ни овозможува да го следиме цивилизацискиот континуитет и културната историја на регионот.

Оттогаш па сè до почетокот на VI век во регионот, како и во неговата поблиска и подалечна околина се подигнати поголем број ранохристијански базилики. Нивните подови се украсени со исклучително вредни подни мозаици со геометриски орнаменти, многубројни претстави на птици и разни животни, но исто така и антропоморфни претстави. Во регионот денес има архитектонски остатоци од уште пет други базилики, меѓу кои со своите извонредни подни мозаици се издвојува и базиликата кај Студенчишта која се наоѓа во границите на Паркот.

Последен запис за историјата на античкиот Лихнид е веста за неговото разурнување кога, како и повеќе други места во Македонија, го погодил и до темели го разурнал катастрофален земјотрес што се случил во 518 год.

Големиот број на помали цркви кои почнале да никнат од средината на XIV век ја наложил потребата од изработка на бројни икони со што сликарите од локалните работилници биле ангажирани во целост.

Охридскиот Регион има мошне стара и долга везбена традиција, особено во областа на црковниот уметнички вез, но за жал најрепрезентативните примероци, меѓу кои и познатата плаштаница на византискиот император Андроник II Палеолог, што ја дарувал на црквата Света Богородица Перивлепта, исчезнале од Охрид и денес се чуваат во витрините на музеите во некои соседни земји. Меѓу везените предмети што се сочувани во Охрид се четирите крстови, делови од омофор или саκος, со везени

претстави на Големите празници, бисти на пророци и други светители. Стилските и иконографските особини на овие крстови и начинот на изработката укажуваат дека тие настанале во XV век.

Ткаењето е исто така една од старите, традиционални дејности на подрачјето на охридскиот регион, а по својата уметничка вредност и шаренило особено се издвојуваат охридските килими, ткаени претежно во XIX век за да ги красат подовите на гостинските соби во куќите на богатите охридски семејства. Килимите, заедно со уште некои други видови ткаени предмети за украсување на куќите или за секојдневна употреба, со своите симболи, шари и бои ја изразуваат традицијата и топлиот колорит на охридското поднебје.

Во регионот постои и голема збирка на сликарски и вајарски дела од современата уметност од крајот на XIX и XX век, кои ги создале познати македонски уметници и уметници од просторите на цела поранешна Југославија.

Нематеријалното културно наследство, исто така е многу значаен сегмент на културно-уметничките вредности на подрачјето на регионот, а него го сочинуваат бројни верски и културни манифестации кои традиционално, со години, а некои и со векови наназад се одржуваат во регионот.

Ранохристијанска базилика – Студенчишта

Во близина на Билјанините Извори, во месноста Студенчишта, сочувани се остатоците на базилика која, според досегашните истражувања оваа ранохристијанска градба потекнува од V-VI век. На нејзините подни мозаици, во кружни медалјони, среќаваме претстави на долгоноги птици, претставени во резервирани движења и, што е можеби и најзначајно за овој регион, претстави на риби во вода. Мотивот на рибарски јазол, како и орнаментот во форма на рибини крлушки на мозаиците во некои градби од доцната антика и ранохристијанскиот период во овој регион, зборуваат за риболовот како едно од најстарите занимања на овој народ како и за богатството на езерото со риба.

Манастир Свети Наум

Свети Наум Охридски црквата ја подигнал во 900 година и ја посветил на светите архангели Михаил и Гаврил. Во 910 година, по смртта, свети Наум бил погребан во малата капела во црквата. Капелата е украсена со прекрасни фрески со сцени од животот и чудата на свети Наум. Подоцна, во времето на турското владеење, црквата била целосно разурната. Денешната црква била изградена во неколку фази во периодот помеѓу XVI и XVII век врз темелите на старата црква. Во црквата денес не е сочувана фреско-декорацијата од X век, а постојните фрески биле насликани во 1806 година. Друг карактеристичен елемент во црквата е нејзиниот иконостас во позлатена резба, изработен во 1711 година, заедно со повеќето икони.

Црква Света Богородица-Захумска

Ктиторскиот натпис над влезот во наосот кажува дека таа била подигната и украсена со фрески во 1361 година. Ктитор на црквата бил кесарот Гргур, а патрон на нејзината внатрешна декорација деволскиот епископ Григориј, една од највлијателните личности на Охридската архиепископија од средината на XIV век. Црквата е изградена во форма на впишан крст во правоаголник и има нагласена висина по што се издвојува од постарите архитектонски решенија на црквите од охридскиот круг. Над централниот дел има купола, потпрена на четири столбови, а на источната страна тристрана апсида. Во времето на нејзината изградба црквата имала и нартекс на западната страна.

Фреско-декорацијата во црквата „Света Богородица-Захумска“ е доста оштетена, но сепак зазема значајно место во охридската уметност од XIV век бидејќи нејзините творци, покрај тематските карактеристики и традиции на охридското сликарство, овде ги презентирале и новите струења во византиската уметност од тоа време. Непознатите сликари на овие фрески го покажале нивниот

рафиниран вкус и чувството за нарација во композициите, а колоритот е жив со светла колористичка гама. По овие карактеристики сликарите на Света Богородица Захумска се издвојуваат од нивните современици кои работеле во Охрид, но својата уметничка наобразба ја стекнале најверојатно во уметничките работилници во Солун.

Пештерна црква Свети Стефан

Црквата „Свети Стефан“, во месноста Панцир, е сместена во шуплина на карпа високо над Охридското Езеро, на околу 5 км на патот од Охрид кон Свети Наум. Црквата е најверојатно постара, но внатрешната декорација била изведена во XV век. Фреско-сликарството на оваа црква поседува високи уметнички квалитети но, за жал, оштетено е во голема мера. Богородица со Христос како и некои од црковните отци како Свети Василиј Велики, Свети Јован Златоуст и Свети Атанасиј Александриски се некои од сочуваните сликани претстави во оваа црква. На северниот ѕид уште се насликани и композицијата на деисисот и фигурата на света Петка, додека патронот на црквата, архиѓаконот Стефан е претставен во нишата на проскомидијата.

Пештерна црква Света Богородица-Пештанска

Црквата Света Богородица се наоѓа во карпите на источниот брег на Охридското Езеро, близу населбата Пештани. Внатрешноста на црквата е во целост покриена со фрески кои се добро сочувани и може да се датираат во средината на XIV век. Фреско-декорацијата е изведена директно врз нерамната површина на карпите и сцените се прилагодени на нивниот облик. Помеѓу најзначајните композиции се сцените од Големите Празници: Благовештение, Рождество, Сретение Христово, Крштевање, Влегување во Ерусалим, Распятие, како и претставите на светите војни и лекари и најпочитуваните светители во Охрид, Светите Климент и Наум Охридски.

И покрај големата влага во пештерата што предизвикува доста оштетувања на фреските, ова е најголемиот фреско ансамбл сочуван во некоја од пештерните цркви на бреговите на Охридското Езеро.

Црква Успение на Богородица – Велестово

Црквата „Успение на Богородица“ се наоѓа во центарот на с. Велестово. Станува збор за мала, еднокорабна градба со полуоблест свод и тристрана апсида на источната страна, а како материјал за градба е употребен кршен и делкан камен. Пред повеќе години оригиналните фрески во нејзината внатрешност биле премачкани со нов слој слики, но притоа е почитуван стариот распоред на претставите и иконографската концепција останала ненарушена. Конзервација на архитектурата и живописот на црквата е извршена во 1966 година при што се откриени и неколку натписи испишани со старословенско писмо. Живописот во црквата е изведен во две фази. Првата, започнала во месец мај 1444 година, а фреските настанале со залагање на попот Ѓорѓи, и повеќе други ктитори чии имиња се споменуваат во едниот од натписите. Според вториот натпис, што се наоѓа над западниот влез, декорацијата на храмот е довршена во втората фаза, изведена во 1450/51 година. Во натписот се споменуваат повеќе ктитори, а посебно важен е податокот дека, во времето на завршувањето на декорацијата во Велестовската црква, на чело на Охридската архиепископија се наоѓал архиепископот Никола.

Зографите од првата фаза на украсувањето на црквата, веројатно двајца, во целина оставиле подобро сликарство со помирен и посигурен цртеж. Тие се претставиле како доста зрели творци, што не може да се каже и за сликарот или сликарите од втората фаза. Првата фаза покажува континуитет на сликарството што се негувало во Охрид, додека втората фаза покажува дека воопшто не бил значаен квалитетот и уметничките знаења на зографот, туку едноставно било важно да се доврши живописувањето на црквата. Во горните зони на ѕидовите се насликани сцени од Големите Празници, а пред самиот иконостас е насликана Богородица со Христос во рацете. Веднаш до неа се Свети Никола,

Свети Климент Охридски и Света Марина, а на северниот ѕид се насликани светите војни Теодор Стратилат на коњ, Прокопиј, Меркуриј, Димитриј и Свети Георгиј.

Старата населба Голем Град – Преспанско Езеро

Овој необичен локалитет, покажува една долга хронологија на живеење или престој на човекот на тој простор, почнувајќи од почетокот на првиот милениум пред н.е. па сè до средниот век. Островот, со површина од 22 ха, претставува пространа карпа која се издига на 30 м од површината на водата. Се наоѓа на тромеѓието помеѓу Македонија, Албанија и Грција. Најстарите артефакти од керамички садови и камено оружје укажуваат на присуство на неолитскиот човек. Подоцна во доцнобронзеното и раножелезното време престојот на островот е поинтензивен, најверојатно поради рибарење. Но, во раноантичката епоха, почнувајќи од IV век пред н.е., очигледно тука постојано се живеело. Малата селска населба, која припаѓала на македонското племе Орести, посебно ќе заживее во периодот од IV до I век пред н.е. Од тоа време се констатирани погребувања со наоди од златен и сребрен накит, од оружје и монети.

Населбата од III и II век е сместена во централниот простор на островот помеѓу средновековните цркви „Свети Димитрија“ и „Свети Петар“. Куќите биле градени од дрво и кал односно ѕидните платна се изведувани од преплет на гранки од фоја која расте во просторот на Преспа, покривани со слама, кој манир на градење ќе се зачува до средината на минатиот век кај населбите на брегот на езерото. Куќите биле покривани и со тегули, откриени при ископувањата. Во римската епоха животот продолжува со градење на куќи со камен и малтер, кои се сега поставени во јужниот дел од островот, посебно од IV век натака. Близу до нив во тоа време е изградена цистерна, потпрена на карпите од југоисточниот раб на островот. Изградена во камен и хидрауличен малтер, таа се полнела со дождовница преку каналите кои биле вградени во северниот ѕид на градбата. Населението во римско време ги прифатило достигнувањата на новата цивилизација.

Во ранохристијанската епоха изградени се двете цркви. Од сакралните градби посебно се истакнува еднобродната базилика со нартекс и бочни анекси, која била декорирана и со мозаик, поставен пред главниот влез на олтарот.

Од средниот век населбата не се обновува. Во тоа време се одвива монашки живот и интензивно градење на цркви, шест на број до сега откриени и проучувани, вклучувајќи ги и двете ранохристијански. Најзачувани се ансамблиите од црквата „Свети Петар“.

2.4. Вредности на подрачјето

2.4.1. Клучни вредности на Паркот

За да се одржи и унапреди севкупната вредност на подрачјето на Паркот, зачувувањето на неговите клучни природни вредности треба да биде највисок приоритет на управувањето. Следствено, клучните вредности на Паркот претставуваа основа за изработката на овој план за управување. За определување на компонентите на биолошката разновидност кои се сметаат за „клучни вредности“ беа применети следните критериуми:

- Компоненти на биолошката разновидност:
 - глобално засегнати видови,
 - значајни популации на ретки видови или видови кои се заштитени во Македонија или во Европа,
 - видови кои имаат голем дел од нивното биогеографско распространување или глобалната популација во границите на Паркот (ендемски видови),

- ретки или засегнати типови живеалишта (во Европа или во Македонија),
 - особено добри примери (пространи и природни) од карактеристични живеалишта и
 - особини од голема еколошка важност или интерес.
- Компоненти на биолошката разновидност кои имаат големо социоекономско значење (други шумски производи, пасишта, живеалишта и видови со голема привлечност за туристите, екоекосистемски услуги како заштита од ерозија и поплави и слично).
 - Компоненти на биолошката разновидност кои имаат културно значење (ваковски шуми или простори, живеалишта и видови кои имаат голема вредност сами по себе).
 - Компоненти на биолошката разновидност кои имаат значење за еколошка едукација на локалната популација и посетителите.

Согласно гореспоменатите критериуми, следните компоненти од биолошката разновидност во Паркот се сметаат за клучни:

2.4.1.1. Биолошка разновидност на видови

Богатата биолошка разновидност. Паркот претставува „жариште“ на биолошката разновидност во Европа, но и пошироко, во глобални рамки. Паркот се издвојува од другите подрачја со слична големина по исклучителното богатство на живеалишта и видови на релативно мала територија. На површина од 24 150 ха, се среќаваат повеќе од 37 типови живеалишта, 63 растителни заедници, околу 1 600 таксони од васкуларните растенија, над 143 видови лихеноидни габи, повеќе од 480 видови габи и преку 3 230 таксони од фауната.

Глобално загрозените видови. Според критериумите на IUCN, во Паркот се среќаваат повеќе видови кои се сметаат за глобално загрозени (статус „EN“) од кои 4 вида се без`рбетни, додека 13 се `рбетни животни. Кон оваа група може да се додадат и 19 виши растенија од Паркот кои се сметаат за глобално ретки, како и 15 видови габи од глобално значење. Што се однесува до акватичните без`рбетници, според последните истражувања со исклучок за претставниците од групата на полжави, не е направена проценка за состојбата на видовите кај останатите групи од бенталната фауна нити за Охридско Езеро нити за неговите крајбрежни води. Единствената класификација е направена врз база на критериумите од Црвената листа на IUCN, при што е утврдено дека следните видови кои ги населуваат изворите Свети Наум: *Gyraulus fontinalis*, *Ohridoxauffenia sanctinaumi* и *Lyhnidia gjorgjevicice* загрозени (EN-endangered), видовите *Pyrgohydrobia sanctinaumi* и *Ohridohoratia polinskiice* ранливи (VU-vulnerable) додека видот *Ohridohoratia pygmaea* е речиси загрозен (NT-near threatened).

Значајни популации од видовите кои се ретки или засегнати во Македонија во Европа или глобално. Од алгите, во Паркот се среќаваат значајни популации од 7 таксони кои се ретки во Македонија или пошироко. Од вишите растенија, во Паркот се среќаваат 56 таксони кои се ретки во Македонија (до 10 наоѓалишта). Кон нив треба да се додадат и локалните ендемити. Од макромикетите, во Паркот се среќаваат 47 видови кои се ретки или загрозени во Македонија или Европа. Со своите популации во Паркот, 38 од нив имаат национално значење, 22 се со европско значење, а 10 имаат глобално значење. Од без`рбетниците кои се правно заштитени во Европа во Паркот се среќаваат 11 видови чии популации се значајни на национално ниво. Меѓу нив се вбројува и еден вид чија популација во Паркот има европско значење. Од ретките без`рбетници, во Паркот се среќаваат 15 видови чии популации се значајни на национално ниво. Меѓу нив се вбројува и еден вид чија популација во Паркот има и европско значење. Кон нив треба да се додадат и локалните ендемити. Од `рбетните животни кои се правно заштитени во Европа, во Паркот се среќаваат 77 таксони чии популации се значајни на национално ниво, а популациите во Паркот на 8 од нив имаат европско или глобално значење. Кон оваа група треба да се додадат и два

вида птици чии популации се сметаат за значајни поради нивниот реликтен карактер. Поради присуството на значајни популации од голем број видови кои се ретки или засегнати во Европа, Паркот се квалификува како Посебно подрачје за зачувување во рамките на европската еколошка мрежа НАТУРА 2000.

Ендемските растенија и животни. Во Паркот се среќава исклучително голем број на ендемски растителни и животински таксони, и тоа: 29 таксони од алги, 12 видови од васкуларни растенија, 68 таксони од без`рбетните и 4 таксони од `рбетните животни. Покрај тоа, во Паркот се среќава голем број на други таксони кои се ендемични за Македонија или за Балканскиот полуостров и тоа: 46 таксони од вишите растенија, 89 таксони од без`рбетниците и 14 таксони од `рбетните животни. Поради присуството на овие видови, Паркот има големо значење за зачувување на биолошката разновидност во Македонија, но и за науката, глобално.

Видовите од големо социоекономско значење. Во Паркот се среќаваат голем број растенија и габи чии делови се собираат поради нивите хранливи, лековити и ароматични својства, за лична употреба или за комерцијална намена. Меѓу нив, по своето значење се издвојуваат охридскиот чај (*Sideritis reaseri*) и смреклинките (*Juniperis communis*).

Видовите кои се силно препознатливи и атрактивни за локалното население и посетителите. Од вишите растенија тоа се: галичичкиот смил (*Helichrysum zivojini*), галичичката качунка (*Crocus cvijici*), охридскиот чај (*Sideritis raeseri*), галичичкиот козинец (*Astragalus mayeri*), дивата фоја (*Juniperus excelsa*), персиската морина (*Morina persica*), галичичкиот чуваркуќа (*Sempervivum galicum*), македонскиот даб (*Quercus trojana*), омеликата (*Genista radiata*) и *Lilium heldreichii*. Од габите, во оваа група на видови се вбројуваат јајчарката (*Amanita caesarea*), *Battarraea pxalloides*, *Hymenochaete cruenta*, *Myriostoma coliforme*, *Pisolithus arhizus* и *Pyrofomes demidoffii*. Од без`рбетниците тоа се: сагата (*Saga pedo*), алпската стрижибуба (*Rosalia alpina*), еленчето (*Lucanus cervus*), царското самовилско коњче (*Anax imperator*), *Paracaloptenus caloptenoides*, *Calosoma sycorhanta* и *Carabus gigas*. Од `рбетниците голем број од птиците се вбројуваат во оваа група, особено грабливите птици, пеликаните и многу други. Од цицачите тоа се кафеавата мечка (*Ursus arctos*), рисот (*Lynx lynx balcanicus*), волкот (*Canis lupus*), дивата коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*), обичниот елен (*Cervus elaphus*) и срната (*Capreolus capreolus*).

2.4.1.2. Биолошка разновидност на живеалишта

Богатата биолошка разновидност. Паркот претставува „жариште“ на биолошката разновидност во Европа, но и пошироко, во глобални рамки. Паркот се издвојува од другите подрачја со слична големина по исклучителното богатство на живеалишта и видови на релативно мала територија. На површина од 24 151,4 ха, се среќаваат повеќе од 37 типови живеалишта, 63 растителни заедници, околу 1 600 таксони од васкуларните растенија, над 143 видови лихеноидни габи, повеќе од 480 видови габи и преку 3231 таксони од фауната.

Шуми. Шумите во Паркот имаат големо еколошко значење и вклучуваат повеќе типови живеалишта кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа односно се значајни за зачувувањето на повеќе видови кои исто така се сметаат за клучни вредности. Согласно EUNIS класификацијата на типови на живеалишта од 2017, во Паркот се среќаваат девет типови живеалишта (со вкупно 13 растителни заедници) кои се заштитени со Директивата за живеалишта. Сооглед на нивното простирање, постоеше основа дел од подрачјето на Паркот да биде идентификувано како потенцијално НАТУРА 2000 подрачје, во рамките на Програмата за зачувување на природата во Македонија – II фаза. Меѓу нив, по своето значење, се издвојуваат **Шумите од фоја** (Пеониски шуми со фоја, EUNIS 2017: T3-D73) кои во Паркот опфаќаат две растителни заедници: *Pruno webii-Juniperetum excelsae* Em 1962 n. Nud и *Quercus trojanae-Juniperetum excelsae* Matevski et al. 2010. Шумите во Паркот исто така имаат големо социоекономско значење, пример

за производство на огревно дрво, други шумски производи, обезбедување на екосистемски услуги, развој на туризам и друго. Тие исто така имаат и културно значење, пример ваковските шуми во Глајшо и на други места во близината на планинските села во Паркот.

Грмушестата вегетација. Во Паркот се среќаваат три типови на живеалишта со грмушки кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа, или пак се сметаат за значајни за зачувувањето на некои клучни видови во Паркот. Тука спаѓаат живеалиштата со **грмушки од зеленика** (Живеалишта со грмушки од *Vixus sempervirens*, EUNIS 2017: S3-52), **претпланински листопадни шибјаци** (живеалишта со грмушки од *Daphno-Cytisanthetum radiate calcicolum*, EUNIS 2017: S2-5) и живеалиштата со **грмушки од модра смрека** (Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека, EUNIS 2017: S3-14). Последново има и економско значење со оглед на тоа што смреклинките се вбројуваат меѓу најзначајните други шумски производи во Паркот.

Пасиштата. Во Паркот, согласно EUNIS класификацијата од 2017 година, се среќаваат 4 типови живеалишта, со вкупно 8 растителни заедници, кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа. Меѓу нив, **брдските пасишта** (Елино-балкански степи со *Satureja montana*, EUNIS 2017: F1.21) се посебно значајни за голем број видови орхидеи во Паркот. Во минатото, пасиштата имале и големо социоекономско значење за населението во Паркот, но и пошироко.

Хазмофитската вегетација и вегетацијата на сипари. Согласно EUNIS класификацијата од 2017 година, во Паркот се среќаваат два типа хазмофитска вегетација (EUNIS 2017: H3.2A1 и EUNIS 2017: H3.2A11, со четири растителни заедници) и еден тип на вегетација на сипари (EUNIS 2017: H2.6, со една растителна заедница), кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа.

Водните живеалишта. Поради варовничкиот карактер на планината, водните екосистеми во Паркот имаат големо еколошко значење за голем број на клучни видови, но и воопшто. Меѓу нив се издвојуваат два типови на живеалишта кои се ретки или загрозени во Европа (Привремени површински текови (влажна фаза) – EUNIS 2017: C2.26 и Вегетација на олиготрофни брзи потоци богати со варовник – EUNIS 2017: C2.5). Покрај нив се среќаваат уште најмалку 5 типови водни живеалишта кои се од посебно значење за зачувувањето на голем број клучни видови без`рбетници и `рбетници. Од нив, од посебно значење имаат **изворите Свети Наум, Црвена Локва**, другите природни и вештачки локви, како и **планинските и крајбрежните извори**. Изворите Свети Наум со својата непосредна околина се издвојуваат по големото социоекономско и културно значење и се вбројуваат меѓу најзначајните туристички одредишта во Македонија и пошироко.

Пештерите. Варовничкиот карактер на планината е причина за богатството на подземни геоморфолошки форми, како на пример **пештерите и пропастите** кои претставуваат значајни живеалишта на повеќе клучни видови. Според EUNIS класификацијата од 2017 година, во Паркот се среќаваат три типови живеалишта кои се ретки или загрозени во Европа (EUNIS 2017: H1.1, H1.221 и H1.231). Во пештерите на Галичица живеат над 15 високо-специјализирани ендемични видови со посебни прилагодби (редуцирани очи, долги нозе и антени) како *Neobisium ohridanum*, *Roncus lychnidis*, *Ceutophyes karamani*, *Troglophilus cavicola* итн. Во некои од пештерите се среќаваат огромни колонии од лилјаци. Од пештерите како значајни живеалишта се издвојуваат **Мечкина Дупка, Воила, Лескоска Пештера** и други.

Ретки геоморфолошки феномени. Покрај биолошката разновидност, меѓу клучните природни вредности на Паркот се вбројуваат и ретките геоморфолошки феномени. Стара Галичица и островот Голем Град по нивните севкупни геоморфолошки карактеристики се ретки или единствени форми во Југоисточна Европа. Од поодделните форми на релјефот на Стара Галичица се издвојуваат тревните тераси кон преспанската страна на Стара Галичица кои со одредени свои карактеристики се единствени или исклучително ретки во евромедитеранскиот регион, но и глобално. Покрај нив значајни се и камените

потковици во внатрешноста на црковите на Стара Галичица кои се ретки или единствени форми во Југоисточна Европа, додека самите цркви се од национално значење.

Долгото човеково присуство на просторот на Паркот, кое датира уште од праисторијата, се огледа во бројните траги на градителството, од сите епохи и цивилизации, потоа многубројните артефакти и пишани документи и бројните примероци од движното културно наследство. Тоа било причина голем дел од подрачјето да биде вклучен во границите на светско наследство на Охридскиот Регион од листата на Светското наследство на УНЕСКО. На подрачјето на Паркот се регистрирани повеќе споменици на културата и тоа: манастирот „Свети Наум“, црквата „Успение на Света Богородица“, црквата „Свети Стефан-Панцир“, пештерната црква „Света Богородица-Захумска“ и црквата „Света Богородица-Захумска“. Благодарение на овие вредности, подрачјето на Паркот нуди извонредни услови за развој на форми на туризам кои нема да ги загрозат клучните вредности во Паркот.

Резимето на клучните природни и културни вредности на Паркот е изложено во текстуалната рамка подолу.

Сознанијата за клучните вредности на Паркот се основа за следниот чекор во процесот на планирање на управувањето – определување на притисоците и заканите врз клучните вредности односно анализа на можностите и ограничувањата за отстранување или контрола на истите.

Кутуја 1: Резиме на клучните вредности на Националниот парк Галичица

РЕЗИМЕ

КЛУЧНИ ВРЕДНОСТИ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПАРК ГАЛИЧИЦА

НПГ претставува „жариште“ на биолошката разновидност во Европа и пошироко. Исклучителното богатство на живеалишта и видови го издвојува Паркот од други подрачја со слична големина. На територија од 24 151,4 ха, се среќаваат повеќе од 37 типови живеалишта, 63 растителни заедници, околу 1740 таксони од васкуларните растенија, над 143 видови лихеноидни габи, повеќе од 480 видови габи и преку 3 231 таксони од фауната.

Богатата биолошка разновидност во Паркот има големо национално, европско и глобално значење. Од живеалишта кои се ретки или загрозени во Европа, во Паркот се среќаваат десет типови шумска, два типа грмушеста, четири типови тревеста и два типа хазмофитска вегетација. Од европско значење се и два типа на водни живеалишта и три типови на живеалишта поврзани со подземните геоморфолошки форми. Бројот на видови од глобално, европско и национално значење е навистина голем.

Во Паркот се среќаваат 4 таксони од без`рбетните и 13 од `рбетниците кои се сметаат за глобално загрозени. Неколку стотини ретки и заштитени видови во Паркот се претставени со значајни популации. Бројните ендемични видови на Паркот му даваат посебно обележје. Некои од нив се среќаваат само во границите на Паркот, и тоа: 29 таксони од алги, 13 видови васкуларни растенија, 61 таксони од без`рбетните и 4 таксони од `рбетните животни. Покрај тоа, Паркот го населуваат поголем број таксони кои се среќаваат само во Македонија или Балканот, и тоа: 46 таксони вишите растенија, 97 таксони без`рбетници и 14 таксони `рбетници. Голем е бројот на видови во Паркот кои се силно привлечни и лесно препознатливи за посетителите и локалното население и како такви се основа за развој на туризмот.

Меѓународното значење на биолошката разновидност во Паркот е потврдено со бројни номинации, како на пример: „Емералд подрачје“, „Значајно растително подрачје“, „Примарно подрачје за пеперутки“, „Светско наследство на УНЕСКО“, а потенцијално и „НАТУРА 2000 подрачје“.

Од другите природни вредности на Паркот, значајни се: Стара Галичица и островот Голем Град, кои по своите севкупни геоморфолошки карактеристики се ретки или единствени форми во Југоисточна Европа, како и тревните тераси на Стара Галичица кои со одредени свои карактеристики се единствени или исклучително ретки во евромедитеранскиот регион, но и глобално.

Во Паркот е регистрирано богато културно наследство, вклучително и повеќе споменици на културата, како манастирот „Свети Наум“, црквите „Успение на Света Богородица“, „Свети Стефан-Панцир“, „Света Богородица-Захумска“, односно пештерната црква „Света Богородица-Пештанска“ и културното наследство на островот Голем Град. Извориштето Свети Наум со својата непосредна околина се издвојува со својот неповторлив спој на природни и културни вредности, поради што се вбројува меѓу најзначајните туристички одредишта во Македонија и пошироко.

2.5. Закани, ограничувања, притисоци и можности за подрачјето

2.5.1. Притисоци врз клучните вредности

Од прогласувањето на Паркот во 1958 година до денес, бележиме постојано зголемување на површините под шума или шумско земјиште, а со тоа и пораст на вкупната дрвна биомаса. Истовремено, се бележи намалување на површините под обработливо земјиште, а особено површините под пасишта. Во најголем дел, ова се одвива преку природниот процес на сукцесија на биоценозите во Паркот.

Трендот на зголемување на дрвната биомаса во Паркот е добар индикатор за ефектите од активните мерки за унапредување на шумите како највисок приоритет во управувањето со Паркот во изминатите декади. Голем број податоци укажуваат на тоа дека ваквиот тренд бил во корелација или силно поддржан од промените во општествениот и економскиот систем на подрачјето на Паркот, но и пошироко. Впрочем, демографските промени, заедно со промените во економскиот систем, во изминатите неколку декади значително го изменија начинот на користење на земјиштето, односно природните ресурси во Паркот. Терминот „користење на земјиштето“ се однесува на целите и начините на кои луѓето ги употребуваат земјиштето и неговите природни богатства. Така на пример, луѓето го користат земјиштето за производство на храна, домување, индустриско производство, рекреација итн. Промените во користењето на земјиштето се тесно поврзани, но не и еквивалентни, со промените во „растителната покривка“, односно вегетацијата или типовите на живеалишта во пределот, како на пример, шуми, пасишта, земјоделско земјиште и друго. Со други зборови, промените во користењето на земјиштето не мора, по автоматизам, да се одразуваат врз растителната покривка. Имено, шумското земјиште може да биде користено за повеќе намени, како на пример: производство на огревно дрво, други шумски производи, рекреација или зачувување на биолошката разновидност.

Сукцесијата на растителната покривка на пределот се одвива низ процеси кои имаат континуиран или дискретен карактер. Со сигурност може да се каже дека, во еден подолг временски период, промените во човековото користење на земјиштето биле двигател на сукцесијата на биоценозите на подрачјето на Паркот. Пример за првите се напасувањето, сечењето на шумата, собирањето на одделни растенија, лов, а во последно време и климатските промени. Преку овие активности човекот континуирано влијаел врз процесите на конкуренција или интеракција на видовите. Покрај тоа, врз динамиката на сукцесијата влијаат и повеќе дискретни, отсечни, нарушувања од поголем обем, како на пример пожари, копаење и гола сеча на поголеми површини итн. Некои од ваквите нарушувања

(катастрофални настани) имаат природно потекло и за дел од нив постојат сведоштва или документи од поново време, како на пример за снегоизвалите. Податоците за појавата и динамиката на други природни катастрофални настани (на пример ветроизвали, појава на болести или штетници од големи размери, пожари од природно потекло и слично) се оскудни или отсутнуваат.

Според тоа, во основа на промената во копнената покривка на подрачјето на Паркот лежат промените односно трендовите во општествените и економските текови. Во последните неколку декади, на подрачјето на Паркот се забележуваат значајни демографски промени, особено промени во структурата на семејството и старосната и образовната структура на населението. Ваквите промени се предизвикани или поддржани од промените во економската сфера, како што се индустријализацијата, а во поново време и деиндустријализацијата пропратена со пораст на услужните дејности. Сето тоа влијаело врз клучните вредности во Паркот и се огледува во промените на обрасците на човековото користење на земјиштето. Со други зборови, за да се разберат ефектите од тековните, неопходно е да се имаат предвид и поранешните обрасци на човековото користење на земјиштето во Паркот. Така на пример, поранешните обрасци на користење на земјиштето имале големо влијание врз основните еколошки процеси, како формирање на почвата преку процесите на ерозија, промени во составот и структурата на синџирите на исхрана со истребување на клучните видови како крупните диви тревопасни животни, грабливците од врвот на синџирот на исхрана и слично. Оттука, насоката во која ќе се движат идните промени во растителната покривка ќе зависат, барем делумно и од ефектите од претходните обрасци на човековото користење на земјиштето. Ова треба да се има предвид особено во дискусиите за „природноста на подрачјето“, како еден од клучните концепти во управувањето со националните паркови, согласно македонските закони, односно категориите на управување со заштитени подрачја според IUCN.

Сознанијата за поранешните обрасци на користење на земјиштето во Паркот се скромни, како што беше посочено во претходните поглавја. Изворите за настаните од почетокот на дваесеттиот век упатуваат на големи промени во општествениот и економскиот живот во поширокиот регион, кои настапиле после распадот на Отоманската Империја. Очекувано, тие промени резултирале со поинакви обрасци на човековото користење на земјиштето. Така на пример, може да се претпостави дека, со воспоставување на новите државни граници на Балканот, се отежнал номадскиот начин на сточарење. За жал, квалитативните податоци за тоа се ретки и не дозволуваат подлабока анализа на промените во човековото користење на земјиштето.

Податоците за периодот после Втората светска војна, иако нецелосни, сепак даваат можност да се констатираат неколку генерални трендови во промената на образецот на човековото користење на земјиштето во Паркот. Имено, во споменатиот период се бележат поголеми промени во следните начини и цели на користење на земјиштето:

- сточарско производство,
- полјоделско и градинарско производство,
- користење на шумите,
- користење на енергија,
- користење на водните ресурси,
- лов и риболов,
- користење на материјали,
- домување,

- туризам и рекреација и
- зачувување на природата.

Во продолжение на ова поглавје се анализираат промените во гореспоменатите начини и цели на користење на земјиштето и последиците по биолошката разновидност и другите природни вредности на Паркот. Притоа, неопходно е да се има предвид дека, горе претставените начини и цели на користење на земјиштето, иако се концепциски издвоени, меѓусебно се поврзани, а нивното взаемно влијание било поголемо од збирот на поодделните влијанија. Збирното влијание секако се одразило врз растителната покривка, односно живеалиштата во Паркот, нивниот состав и структура, односно одвивањето на еколошките процеси. Во следните секции, ефектите од промените врз природните вредности ќе се анализираат преку следење на промените во (1) тревните екосистеми, (2) шумските екосистеми, (3) водните екосистеми, (4) земјоделското земјиште и (5) урбанизацијата и инфраструктурата.

Промену во пасиштата

Како што беше претходно кажано живеалиштата во Паркот кои припаѓаат кон тревестата вегетација вклучуваат автохтони заедници чие распространување е во согласност со климатските прилики во подрачјето, потоа реликтни заедници, кои се сочувани во одделни рефугални простори на планината, како и заедници од секундарно потекло, чие распространување во Паркот е поврзано со начинот на користење на земјиштето во минатото. Пример за последниве се тревестите заедници од зоната на брдските пасишта (елино-балкански степи со *Satureja montana*, EUNIS 2017: E1.21) кои се простираат во низинскиот појас до 1 000 (1 200) м.н.в. (над с. Велестово, Пештани – Градиште – Караман Дол, од охридската страна, односно во подножјето на Томорос, наспроти с. Лескоец, од преспанската страна). Живеалиштата од зоната на планинските пасишта (пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслериа, EUNIS 2017: E4.41723, и пелагониски затворени калциколни пасишта со власеника, EUNIS 2017: E4.41724), се простираат на многу големи површини, по плитки почви и варовнички камењари, над горната шумска граница (во субалпскиот појас). Тие исто така претставуваат секундарни фитоценози кои се одржуваат благодарение на човековото влијание. Имено, пасиштата во Галичица се среќаваат во појасот на дабовите (елино-балкански степи со *Satureja montana*), а во голем дел и буковите шуми (пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслериа и пелагониски затворени калциколни пасишта со власеника). Согласно последните климатски прилики, на овие простори во Паркот може да се очекуваат дабови, односно букови шуми. Се претпоставува дека во минатото човекот создал услови на местото од шумските да се воспостават тревестите заедници, најверојатно преку копаچهње, палење или долготрајно и прекумерно користење на шумите. Со долготрајно искористување на шумите од низинскиот појас, за огревно дрво или за други потреби, тие живеалишта постепено преминувале во брдски пасишта, додека со постепено искористување на шумите од горниот шумски појас, тие биле наменски претворани во планински пасишта, за потребите на сточарењето. Исто така, треба да се има предвид и тоа дека човекот активно придонесувал за нивно натамошно одржување, со спречување на сукцесијата на шумите преку редовно напасување на стоката, но и со контролирано редовно опожарување.

Според тоа, во последните неколку децении, со драстичното намалување на сточарските активности и континуирано и активно управување со истите, а во отсуство на значајни популации од дивни тревопасни животни, се овозможува продолжување на процесот на природна сукцесија преку непрекинатите процеси на конкуренција, интеракција итн. Како резултат на сукцесијата, во последните неколку декади, голем дел од површините под пасишта, како во зоната на брдски пасишта, така и во зоната на планински пасишта, повторно преоѓаат во шуми. Во зоната на планински пасишта, предмедитеранските живеалишта со грмушки од модра смрека, постепено ги истиснува живеалиштата пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслерија и пелагониски затворени калциколни пасишта

со власеника. Слично, живеалиштето елино-балкански стеги со *Satureja montana* постепено преоѓа во шуми со црн габер (EUNIS 2017: T1-9B11) или елино-пелагониски ориентални шуми со бел габер (EUNIS 2017: T1-9B221).

Напредокот на природната сукцесија на шумите на сметка на пасиштата повремено се забавува благодарение на пожарите во Паркот. Дел од пожарите во Паркот сè уште ги предизвикуваат некои од малкумината активни сточари кои се борат да го спречат или забават процесот на природна сукцесија на шумите. Дел од пожарите кои се предизвикани од човечка небрежност или други побуди ги имаат истите ефекти. И двата случаи се разликуваат од традиционалното редовно и контролирано опожарувањето заради одржување на пасиштата. Во минатото, поради редовното напасување и опожарување количината на (сува) органска материја била незначителна, а пожарите биле од помал интензитет и лесно се контролирале. Во отсуство на редовно напасување, натрупаната (сува) органска материја, но и лесно запаливите грмушки од смрека, придонесуваат за зголемен ризик од пожари од големи размери, како што беше пожарот од 2007 година кој зафати најголем дел од пасиштата и вегетацијата на грмушки, како и дел од шумите во планинската зона на Паркот.

Согласно прилог I од Директивата за живеалишта, гореспоменатите пасишта се вбројуваат меѓу типовите на природни живеалишта кои се од интерес на Заедницата поради што, согласно применетите критериуми, се сметаат за клучни вредности на Паркот. Тоа се типови на живеалишта на кои им се заканува опасност од исчезнување во нивниот природен ареал или кои имаат мал природен ареал (поради регресија или со изворно мал ареал), односно живеалишта кои се исклучително репрезентативен пример за карактеристиките на еден од деветте биогеографски региони во Европа. Согласно член 3 од Директивата за живеалишта, членките на заедницата се должни да превземаат мерки за одржување или доколку е неопходно, реставрација на истите во поволен статус на зачуваност.

Покрај нивното внатрешно значење (значење само по себе), овие живеалишта се значајни и за зачувувањето на видовите од другите прилози на Директивата за живеалишта или други клучни вредности. Така на пример, елино-балканските стеги со *Satureja montana* се значајно живеалиште на некои видови од фамилијата орхидеи (Orchidaceae). Исто така, во живеалиштето пелагониски затворени калцифилни пасишта со власеника, типично се среќаваат 11 ендемични видови од класата инсекти, редот пеперутки, од кои 6 припаѓаат кон групата на мали пеперутки (Microlepidoptera) и тоа: *Parachronistis lunaki*, *Caryocolum xuthellum*, *Pantacordis pantsa*, *Coleophora macedonica*, *Coleophora scabrada* и *Bucculatrix pseudosylvella*; додека 5 видови припаѓаат кон групата на предачки и самрачници: *Zygaena purpuralis bukuwkyii*, *Zygaena achilleae winneguthi*, *Zygaena laeta orientalis*, *Zygaena brizae ochrida* и *Cymbalophora rivularis dannehl*. Овие пасишта се живеалиште и за значајната популација на *Libelloides lacteus*, инсект од редот мрежокрилци (Neuroptera) кој исто така се вбројува меѓу клучните видови на Паркот (редок вид). Покрај тоа, во овие живеалишта се задржува и значајна популација на вечерната ветрушка (*Falco vespertinus*). Ова се само дел од бројните примери кои укажуваат на значењето на пасиштата за зачувување на биолошката разновидност во Паркот.

Од друга страна, треба да се спомене и примерот на црвеногрбото свраче (*Lanius collurio*) кое се среќава во предел кој е мозаик од тревеста и грмушеста вегетација. Во Паркот, овој вид гнезди во живеалиштето Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека, а се храни со крупни инсекти од живеалиштето Пелагониски затворени калцифилни пасишта. Впрочем голем број видови во Паркот зависат од повеќе типови живеалишта кои претставуваат различни фази од сукцесијата на вегетацијата.

Во меѓувреме, во овие живеалишта се појавиле човекови активности кои дотогаш не биле присутни или пак биле со значително помал интензитет. Така на пример, со зголемување на површините од Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека во планинската зона, во изминатите

декади се бележи значителен пораст на популацијата на модрата смрека (*Juniperus communis*). Со оглед на пазарната вредност и количините на смреклинки, интересот за искористувањето на ова природно богатство меѓу локалното население е значителен. Сепак, се чини, ваквиот начин на искористување на поранешните пасишта не влијае значително врз динамиката на сукцесијата на шумите. Од друга страна, со пробивањето на сè поголем број пасишта на подрачјето и можноста за користење на моторни возила, во минатото значително порасна интересот за собирање на охридскиот чај (*Sideritis raeseri*) – за комерцијални цели или за домашна употреба.

Од погорните примери може да се заклучи дека последиците за биолошката разновидност од сукцесијата на шумите на сметка на пасиштата се навистина сложени, повеќекратни и може да имаат противречни врски со целите на заштитата.

Промени во шумските екосистеми

Значењето на шумските екосистеми во Паркот за вкупната биолошка разновидност на подрачјето е јасно истакнато во Законот за прогласување на Паркот (1958 година). Во периодот после прогласувањето, во шумите настануваат значајни промени кои се огледаат во зголемување на површините под шума (квантитативни промени), но и во промена на составот, структурата и биолошката разновидност на шумите (квалитативни промени). Ова било постигнато не само преку мерките за активно управување, туку и благодарение на спонтаните процеси на сукцесија. Како што беше претходно дискутирано, двигател на ваквите промени биле новите обрасци на човековото користење на шумите и пасиштата.

Во минатото, низ еден подолг период, начинот на користење и целите на управување со шумите ги определувале следниве одлики:

- задоволување на најголем дел од енергетските потреби на домаќинствата (подеднакво за греење и за готвење), занаетите (производство на кумур, вар, итн.) или продажба на огревно дрво на локалните пазари;
- извор на градежно дрво, главно за потребите на локалното население (греди, огради, леси и др.);
- подобрување на диетата во домаќинствата (суво и свежо овошје);
- обезбедување на сточна храна (лисници, желади);
- суровина за производство на алатки, прибор и предмети кои се користеле во домаќинствата или земјоделското производство (кујнски прибор, земјоделски алатки, запрежни коли, кошеви за чување на земјоделски производи, мебел и многу други) и
- задоволување на културни потреби (ваковски шуми).

Како резултат на ваквите употреби низ еден подолг период, шумите во Паркот се здобиле со специфична структура и видов состав, односно еколошки процеси. Во појасот на дабовите шуми, во близина на селата, шумите биле изложени на силен притисок поради интензивното брстење од стоката, особено козите, собирањето на гранки како огревно дрво и честото опожарување. Низ еден подолг период, првичната шумска вегетација била деградирана, а потоа и преобразена во грмушеста или тревеста вегетација. Грмушестата вегетација се одржувала преку брстење, опожарување и сечење заради производство на огревно дрво или лисник (сточна храна). Во овие шуми исто така се наоѓале поединечни стари стебла, особено долж меѓите, кои се користеле за производство на огревно или градежно дрво.

Еден помал дел од листопадните шуми во Паркот биле управувани со цел производство на прачки од долги и прави изданоци, што се постигнувало со повторено сечење на стеблото близу до почвата. За да се олесни експлоатацијата, ваквите шуми биле испресечени од бројни патеки односно отворени

површини. Типични остатоци од овој тип на живеалиште се среќаваат по падините на Летнички Дол и долот Стара Рача (главно од леска), потоа на Осој, во близина на Трпејца, на патот кон Војтино и на други места. Покрај овие типови живеалишта, во Паркот сè уште се среќаваат остатоци од шуми кои се карактеризираат со раштркани, стари, поединечни стебла во кои отсуствува катот на грмушки, а приземната вегетација била напасувана од крупна и ситна стока. Остатоци од овој тип на живеалиште се среќава на локалитетот Војтино, над Љубаништа и во околината на сите села на охридската страна на Паркот.

Овие живеалишта се отворени, со разновидна структура, со многу рабови и најчесто се јавувале како фрагменти во површините со брдски пасишта. Тие поддржуваат големи гнездови популации на повеќе вообичаени видови птици. Исто така, овие живеалишта, во комбинација со брдските пасишта и бројните патеки, обезбедуваат микроклиматски и еколошки услови за повеќе видови без`рбетници. Тие се и прибежиште за голем број тревести видови, пример високи тревы со робустен хабитус кои не се среќаваат во пасиштата. Ваквата флора претставува дополнителен извор на мртва органска маса, нектар и семе кои се оскудни во интензивно напасувани пасишта.

Во отсуство на човековото влијание опишано погоре, процесот на сукцесија се одвива во насока на постепено спојување на фрагментите и поединечните грмушки, односно склопување на крошните. Со зголемување на склопеноста на шумите се намалува количеството на светлина која допира до приземниот кат и сега во него се среќаваат мал број сенкоподносливи растенија. Овие промени се пропратени со драстично опаѓање на богатството на видови птици и отсуство на без`рбетници кои претпочитаат отворени и топли живеалишта. Треба да се спомене и тоа дека оваа фаза на сукцесијата може да се одржува низ подолг временски период, особено во случај на отсуство на семенска база од сенкоподносливи дрвенести растенија.

Во периодот после прогласувањето на Паркот, во овој тип на живеалишта редовно се спроведувале одгледувачки мерки (гола сеча – ресурекција) со цел забрзување на сукцесијата, односно склопување на состоините. Впрочем, овие мерки се дел од новиот образец на човековото користење на земјиштето во Паркот. Овој образец се одликува со цели и начини на користење на земјиштето кои значително се разликуваат од тие на претходниот, традиционален образец.

По прогласувањето на Паркот, начинот на користење и целите на управување со шумите ги определувале следниве одлики:

- заштита од ерозија,
- подобрување на комерцијалниот квалитет на шумите (количина, квалитет и сортиментна структура), со цел трајно (одржливо) производство на огревно дрво за домаќинствата во поширокиот регион,
- лов,
- рекреација и
- развој на туризам.

Целите и начините на користење на шумите во Паркот се определени со десетгодишни планови. Мерките пропишани со плановите обично вклучуваат заштита на шумите од пожари, растителни болести, инсекти, водење на шумски ред во сечиштата, чување на шумите од неконтролирано напасување, забрана за напасување стока во сечиштата, забрана на палење оган во шумата, спречување бесправни сечи и друго. Крајната цел е подобрување на дрвната маса (по квалитет и квантитет) и прирастот што, во крајна мерка, ќе овозможат поинтензивно користување. Во таа насока, мерките што се преземаат ги фаворизираат видовите со поголем растежен потенцијал и подобар квалитет на дрвото, пример буката, елата и „благородните“ листопадни видови, во буковиот регион, односно неколку видови даб, во

регионот на белиот и црниот габер. Во минатото, исто така се вршени пошумувања со иглолисни видови со поголема пазарна вредност и голем растежен потенцијал, а со цел подобрување и преведување во повисока стопанска форма на деградираните и нископродуктивни шуми.

Ефектите врз биолошката разновидност во Паркот од новиот начин на управување со шумите сè уште не се целосно познати. Сепак, може да се констатира дека, во периодот после прогласувањето на Паркот, користувањето на шумите било одржливо, а превземените мерки придонеле за зачувување на дел од клучните компоненти на биолошката разновидност.

Во првите неколку децении после прогласувањето на Паркот се преземале опсежни ресуреkциони мерки – голи сечи. Како резултат на тоа, во одредени делови на Паркот создадени се континуирани, големи комплекси шума. Во нив владеат поволни еколошки услови за развој на видови кои ја населуваат внатрешноста на шумите. Од друга страна, со примената на чисти сечи се образуваат големи комплекси со едновозрасни шуми без катова структура, односно редуциран број на еколошки ниши или микроживеалишта, што во крајна мерка резултира со помала биолошка разновидност (локално).

Подоцна, во шумските комплекси со висок склоп, со примената на селективна сеча, се создаваат отвори што поттикнуваат регенерација на флората во приземниот кат, односно се отвора можност за развој на без`рбетници кои се хранат со нектар од цветовите и листовите на младите изданоци и лисјата на посечените крошни. Сепак, треба да се има предвид и тоа дека големината на вака создадените отвори можеби е недоволна за регенерација на некои од светлоподносливите дрвенести видови (отворот во склопот треба да опстои подолго време). Со оглед на тоа што ефектите од селективната прореда зависат од големината и распоредот на отворите и од потребите на видовите, во моментот е тешко да се издвојат конкретни позитивни примери на зголемување на популациите на некој од клучните видови како резултат на овие одгледувачки мерки.

По извршувањето на селективните прореди значителен дел од лежечката маса останува во шумата, најчесто поради високите трошоци за исполнување на законската обврска за одржување на „шумски ред“. На тој начин се создаваат услови за развој на голем број сапроксилни без`рбетници, вклучително и такви кои бараат потопли услови и видови чии возрасни форми се хранат со нектар (од редот на стрижибуби – *Cerambycidae*). Од друга страна, треба да се има предвид и тоа дека лежечката маса произведена во текот на сечата не може во целост да ја замени лежечката маса настаната по природен пат. Така на пример, некои од габите кои имаат клучна улога во распаѓањето на лежечката маса го населуваат дрвото пред неговото изумирање.

Од погорната дискусија може да се заклучи дека ефектите од промените во начинот и целите на управување на шумите во Паркот се повеќекратни и сè уште не се доволно познати. Примената на стандардните мерки на современото шумарство во минатото имале главно позитивно влијание врз биолошката разновидност во Паркот, но тие исто така носат ризици кои не се доволно познати. Исто така, треба да се има предвид и тоа дека крајните ефекти ќе зависат од процесите кои се одвиваат на ниво на предел, односно на целата територија од подрачјето или пошироко, во регионот и секако од процесите кои се одвиваат во долги временски рамки.

Промени во водните живеалишта

Поради карстниот карактер на планината Галичица, водните живеалишта во Паркот се ретки и исклучително чувствителни на влијанието од човековите активности. Во Паркот постојат само неколку постојани водотеци, поголем број постојани и повремени извори и 19 локви кои се од природно потекло или нив ги изградил човекот, најчесто заради напојување на стоката.

Зафатите што во минатото човекот ги презел врз површинските стоечки и течечки води имале различни и спротивни ефекти по биолошката разновидност во Паркот. Во 1936 година биле зафатени

водите од Летничките Извори за потребите на хидроцентралата во селото Рамне, а подоцна и за водоснабдителниот систем на Охрид. Може да се претпостави дека овие зафати придонеле за исчезнување на поточниот рак (*Austropotamobius torrentius*) и поточната пастрмка (*Salmo lumi*) кои имаат статус на глобално загрозувани видови. Во последните неколку декади зафатени се водите од повеќето поиздашни извори, за потребите на селата во Паркот. На дел од преостанатите извори изградени се чешми или корита, но во овој случај негативните последици по биолошката разновидност се помали.

Од друга страна, преку изградба на локви човекот директно придонел за зачувување на голем број акватични без`рбетници и водоземци. Со драстичното опаѓање на сточарството во Паркот, интересот за одржување на истите е значително намален. Денес водата се задржува трајно или повремено во само дел од нив: локвата кај Горни Исток, локвата Ѓафа, Црвена Локва, локвата во Шарбојца, Симонческа Локва (сидана со камен), две локви во полето Студино, Мечкина Локва, локвата над селото Коњско (Охридско), локвата кај Косто бачило (бетонско дно), локвата кај Чавкалица (Варницине) и локвата кај Попов Извор, над с. Љубаништа (сидана со камен). Другите локви во кои водата не се задржува подолго време или воопшто, се локвата во Горна Бука, локвата на Липона Ливада (бетонско дно), локвата кај Ервеника Нива (бетонско дно), локвата над Косто Бачило, локвата кај месноста Два Бунари (сидана, со бетонско дно, целосно затревена) и малата локва во Студино. Постојат податоци дека во текот на 70-тите и 80-тите се користеле и други локви, како на пример, кај месноста Воје и под Елен Врв, над селото Шипокно. Покрај тоа, во Паркот во минатото се изградиле и голем број бунари, но во моментот повеќето од нив се срушени или суви.

Како што беше претходно изложено, природните и вештачките локви во Паркот се важни живеалишта за повеќе групи животни во Паркот, особено некои видови без`рбетници, водоземци, птици и крупни цицачи. Поради намалувањето на сточарските активности, не постои интерес за одржување на истите и денес голем дел од нив се пресушени или со намален капацитет. Ова директно го засега дел од животинскиот свет во Паркот.

Притисоците и заканите би можеле да се поделат во две групи и тоа општи и специфични.

Општи, или закани кои се заеднички за Охридското и Преспанското Езеро и нивните крајбрежни води и живеалишта вклучуваат:

- Промени на квалитетот на водата, односно еутрофикација заради зголемен внес на нутриенти, со акцент на фосфорот како клучен елемент за еутрофикација на водните екосистеми. Природно, според Матзингер и соработници (Matzinger et al., 2006) утврдено е дека концентрацијата на фосфор во водата на изворите е 2,5 пати повисоко над концентрациите во Охридско Езеро, односно, 2,5 пати пониска од концентрациите измерени во Преспанско Езеро. Логично е, трендот на еутрофикација на Преспанско Езеро да влијае врз трофичниот статус на водата на Изворите, имајќи во предвид дека 43 % од водата во изворите е по потекло од Преспанското Езеро. Но, зголемувањето на фосфорот и азотот може да биде и од локален карактер, како резултат на фекалните води од резиденцијалните и комерцијални објекти во границите на изворите Свети Наум. Дополнителен притисок на изворите, Охридското Езеро, Преспанското Езеро и крајбрежните живеалишта се пестицидите и другите средства кои се користат во земјоделието, посебно во околните овоштарници.
- Промени/фрагментација на природните водни хабитати, најчесто заради поставување на неадекватна инфраструктура, узурпација на делови од изворите и живеалиштата покрај езерата за поставување на комерцијални објекти, одлагање на цврст отпад (градежен шут, комунален смет и сл.). Исто така, како значителен притисок врз водните екосистеми (Стенско Блато) треба да се истакне и неконтролираното палење кое се случувало во минатото.

- Климатските промени, се општа закана која може да има сериозни последици врз биодиверзитетот на изворите Свети Наум, Охридско Езеро, Преспанско Езеро и крајбрежните живеалишта.
- Инвазивните видови се глобален проблем кој се заканува да предизвика сериозни штети врз нативните заедници во изворите Свети Наум. Така, според истражувањата на Трајановски и соработници, (Trajanovski et al., 2018) во крајбрежните води на езерото се регистрирани инвазивни видови од редот на полжавите и макрофитската вегетација, при што инвазивната *Elodea canadensis* е регистрирана во езерото во непосредна близина на изворите Свети Наум.

Специфични, или закани кои се од локален карактер и се поврзани со туристичките активности кои се одвиваат во границите на изворите:

- Така, атрактивното „возење со сплавови“ односно прошетка со сплав по изворите би можело да се оквалификува како потенцијална опасност за населбата на фауна на дно од крајбрежниот дел на изворите. Имено, со употребата на стапови за туркање по дното се врши претумбација на површинскиот слој на седиментите кои се и најгусто населени со претставници на фауна на дно со што се ремети природното живеалиште на овие организми.
- Депонирање на цврст отпад од страна на туристите, посебно во екот на туристичката сезона, како и течен нетретиран отпад од комерцијалните и резиденцијалните објекти исто така влијаат врз населбата на фауна на дно, предизвикувајќи фрагментација на природните хабитати и природната дистрибуција на видовите.

Урбанизација и инфраструктура

Паралелно со напуштањето на маргинаалното земјоделско земјиште во Паркот, се одвива интензивна урбанизација на поплодните површини во крајбрежниот појас. Имено, кон крајот на 60-те години на минатиот век започнал интензивен процес на внатрешна миграција на населението – од планинските села во Паркот кон градовите или пак во пониските делови на Паркот, долж крајбрежјето на Охридското Езеро. Како резултат на тој процес биле подигнати сосема нови населби, како што се: Рача, Свети Стефан, Исток, Долно Коњско, Сирхан, Лагадин и Елешец. Дел од новонастанатите населби, како на пример Елешец и Лагадин, главно се населени со повремени жители. Истовремено, старите населби, како на пример Лескоец, Отешево, Рамне, Шипокно и Коњско, биле речиси целосно напуштени.

Во последните две декади урбанизацијата зема сè поголем замав, во крајбрежниот дел, но и во планинскиот дел. Старите, напуштени села постепено прераснуваат во викенд населби, при што покрај промената во сопственичката структура се одвива и процес на зголемување/притисок за зголемување на урбанизираниот дел скоро на сите села и населби. Најголем дел од новите жители се со постојано место на живеење надвор од границите на Паркот, а на подрачјето престојуваат главно во летната сезона или за викендите. Модернизацијата на населбите во планинскиот дел на Паркот е пропратена со зголемена инфраструктура, поголема потрошувачка на вода и зголемено загадување, како комунални отпадни води и цврст отпад (комунален смет и градежен шут). Поради големиот интерес за градежни парцели во овие населби, цената на поранешното земјоделско земјиште постојано расте што пак дополнително допринесува за намалување на интересот за земјоделството или другите традиционални стопански дејности кај локалното население.

Важно е да се спомне дека забрзаната урбанизација во континуитет е пропратена со бројни обиди за бесправна градба, узурпација на државното земјиште и несоодветна инфраструктура. Посебно загрижуваат постојаните обиди за бесправна градба на објекти долж брегот на Охридско Езеро, особено во и околу зоната за строга заштита на потегот од Пештани до Градиште, од Градиште до Трпејца, месноста Надол, јужно од селото Трпејца и Коњско (Преспа).

Особено загрижувачки се обидите за урбанизација на Паркот кои се иницираат од страна на високи државни и локални власти, како на пример случајот со наметнатата постапка за измена на План за управување 2011 – 2020 година, во делот на зонирање, за да се овозможи реализација на петте развојни проекти на Владата на Република Северна Македонија, започнат во 2013 година.

Растечката урбанизација во Паркот, иако концентрирана на релативно мало подрачје, предизвикува големи последици по биолошката разновидност. Негативните ефекти на урбанизацијата вклучуваат уништување и фрагментација на живеалиштата, преку проширување на постојната и изградба на нова инфраструктура (патишта, електрични, водоводни и телекомуникациски инсталации и сл.), зголемено загаѓање на природните богатства (особено вода) и загадување (цврст отпад, градежен шут, отпадни води, аерозагадување, бучава, еутрофикација и друго).

Според тоа, постојните трендови упатуваат на заклучокот дека, во иднина, експанзијата на урбанизацијата ќе биде една од најсериозните закани по интегритетот на биолошката разновидност, особено во некои делови од Паркот, вклучително и такви кои се исклучително важни за зачувувањето на некои од клучните вредности во Паркот. Така на пример, крајбрежните клифови долж Охридското Езеро се живеалиште за лушпеста гуштерица (*Algyroides nigropunctatus*) која се вбројува меѓу клучните вредности во Паркот (балкански ендемит). Овој вид има дисјунктен ареал, а малата популација во Паркот се наоѓа на источната граница на неговото распространување. Оттука и малите притисоци врз живеалиштето може да имаат голем ефект врз оваа чувствителна популација. Со изградбата на објекти и инфраструктура долж клифовите на потегот од Пештани до Градиште и во близината на с. Трпејца се отежнува комуникацијата на метапопулациите во Паркот, а со тоа се загрозува опстанокот на овој вид на подрачјето.

2.5.2. Ограничувања

Законска рамка

Фондот за природа Преспа – Охрид, основан според законите на Хесен, Германија и одобри грант на ЈУНПГ, како добротворна донација, со цел да покрие дел од финансиските трошоци за изработка на Оперативен водич за изготвување на план за управување со НПГ и Годишни програми за заштита на природата за НПГ за 2019 година. Во рамките на овој грант, беше подготвена анализа на законската рамка за управување со заштитените подрачја, чии делови се прикажани подолу како ограничувања со кои институцијата се соочува во своето работење.

ЗЗП преку своите одредби и поврзувањето со ЗЖС тежнее да создаде целосна правна рамка за регулирањето на заштита на животната средина и нејзините медиуми. ЗЖС како општ и рамковен закон кој ја регулира заштитата ги регулира основните прашања, додека ЗЗП ги регулира спецификите кои се однесуваат на заштитата на биолошката разновидност, пределската разновидност и заштита на природното наследство во заштитени подрачја или надвор од заштитените подрачја, како и заштита на природни реткости.

ЗЗП се обидува да оствари и интегрална заштита на природата и притоа да претставува основен закон за законите кои го регулираат користењето на природните богатства, кој ја регулира нивната заштита.

Целта на овој закон е да придонесе за обезбедување на биолошката разновидност, по пат на зачувување на природните живеалишта и на дивата фауна и флора на територијата на Република Северна Македонија.

Мерките преземени според овој закон се наменети за одржување на или за обновување - до поволна состојба на зачуваност - на природните живеалишта и на видовите дива фауна и флора што се од интерес за Република Северна Македонија.

Во мерките преземени според овој закон ќе се води сметка за економските, социјалните и за културните потреби, како и за локалните карактеристики.

Понатаму цел на овој закон е развој и зајакнување на соработката во врска со спречувањето на деградацијата на природата, во насока на поддршка на еколошката стабилност. Понатаму остварување соработка во врска со заштитата на природните богатства и зачувување на биолошката разновидност и размена на научно изведени докази и резултати од спроведени научни истражувања. Приближување на законодавството кон законодавството на Европската Унија и имплементација на меѓународните конвенции кои Република Северна Македонија ги ратификувала во согласност со уставот, а се однесуваат на заштитата на природата. Конечно, постигнување на повисоко ниво на свест кај граѓаните за потребата од заштита на природата, преку воспитно-образовни активности, учество на јавноста во одлучувањето и пристап на јавноста до информациите поврзани со заштитата на природата.

Во главата I – „Општи одредби“ се разработуваат предметот на уредување на законот, обемот на заштитата, целите кои треба да се постигнат со законот, остварувањето на заштитата, како и начелата на кои се заснова заштитата на природата. Во оваа глава, исто така, се дефинирани термините кои се употребуваат понатаму во содржината на законот.

При утврдувањето на предметот на уредувањето и обемот на заштитата, во законот е утврдено дека заштитата на природата се врши преку заштита на биолошката разновидност, пределската разновидност и заштита на природното наследство во заштитени подрачја или надвор од заштитените подрачја, како и заштита на природни реткости. Употребата на природните богатства за економски цели ќе се врши со посебните законски прописи, како Законот за шумите, Законот за ловство, Законот за рибарство и.т.н. кои ќе бидат во согласност со одредбите кои се однесуваат на заштитата од овој закон. Исто така, е предвидено дека дејностите од областа на заштитата на природата, се дејности од општ интерес.

Целите на Законот за заштита на природата, вклучуваат:

- утврдување и следење на состојбата на природата;
- зачувување и обновување на постојната биолошка и пределска разновидност во состојба на природна рамнотежа;
- установување на мрежа на заштитени подрачја поради трајна заштита на својствата врз основа на кои го стекнале статусот на природно наследство;
- обезбедување на одржливо користење на природно богатство во интерес на сегашниот и идниот развој, без значително оштетување на деловите на природата и со што помали нарушувања на природната рамнотежа;
- спречување на штетните активности на физички и правни лица и нарушувања во природата како последица на технолошкиот развој и извршување на дејности, односно обезбедување на што поповолни услови за заштита и развој на природата;
- обезбедување на правото на граѓаните на здрава животна средина.

Остварувањето на заштитата меѓу другото се однесува на:

- утврдување на компонентите на биолошката и пределската разновидност и нивната загрозеност;

- создавање на услови и преземање на мерки за заштита на природата со цел зачувување и рационално управување со одредени компоненти на биолошката и пределската разновидност, како и одржливо и рационално користење на природното богатство;
- планирање и уредување на просторот;
- вградување на условите и мерките за заштита на природното богатство во плановите за стопанисување со природното богатство во поодделни стопански дејности и тоа: општи и посебни планови за стопанисување со шумите, општата ловно-стопанска основа, програма за стопанисување со пасиштата, стратегијата и планот за управување со водни ресурси, стратегија за развој на енергетиката, програма за геолошки истражувања и во другите дејности;
- следење и подготвување на извештаи за состојбата на природата, известување на јавноста за состојбата на природата како и овозможување на учеството на јавноста во донесувањето на одлуките за заштита на природата;
- донесување и спроведување на стратегии, програми, акциони планови, планови за управување, услови и мерки за заштита на природата;
- поттикнување и поддршка на заштитата на природата преку подигање на јавната свест, а посебно во воспитно-образовниот процес;
- одржливо користење на природното богатство и доделување на статус на природно наследство; воспоставување на систем на заштита и управување со природата;
- поврзување и хармонизирање на националниот со меѓународниот систем за заштита на природата;
- поттикнување на научно-истражувачката работа во областа на заштитата на природата.

Согласно доктринарниот пристап, дефинирани се поимите кои се користат во содржината на законот, а од аспект на оваа анализа тоа се, план за управување со заштитено подрачје и заштитено подрачје и тоа:

- План за управување со заштитеното подрачје е плански документ во кој субјектот задолжен за работите на управување со заштитеното подрачје ги планира мерките и активностите за заштита на природното наследство;
- Заштитено подрачје е географско подрачје со точно дефинирани граници кое има статус признаен и утврден со закон или друг правен акт и е прогласено за заштитено подрачје заради остварување на долгорочна заштита и управување преку преземање на правни и други мерки, а со цел за постигнување на целите на зачувување на природата, продолжување на функциите на екосистемот и со него поврзаните културни вредности;
- Начелата на заштитата на природата, се однесуваат особено на: висок степен на заштита, интегрираност на заштитата, одржлив развој, претпазливост, превенција, принципот корисникот плаќа, учество на јавноста и соработка.

Глава II – „Заштита на природата“ опфаќа: општи мерки за заштитата на природата, потоа мерки за заштитата на биолошката разновидност, оддел кој се однесува на заштитените подрачја, мерки за заштита на пределот и одредби за заштита на ретките минерали и фосилите.

Општите мерки вклучуваат поголем број на ограничувања или забрани заради заштитата на природата, како што е ограничувањето на правото на сопственост врз недвижен имот; општата забрана за движење со моторни возила во природата; забрана за користење на одредено средство за заштита на растенијата; ограничување за искористување на одреден природен ресурс. Во овој дел се содржани и

одредбите кои се однесуваат на оценката на влијанието врз природата кое го имаат одредени стратегиски, плански и програмски документи, како и оценката на влијанието врз природата од одредени јавни и приватни проекти, потоа компензаторните мерки за оштетување и деградација на природата. Што се однесува до регулирањето на оценката на влијанието врз природата, Законот упатува на примена на одредбите на Законот за животната средина. Овој дел, исто така, содржи одредба со која се предвидуваат исклучоците на примената на одредбите од овој закон, со кои се предвидени три можности: отстранување на директна закана за животот и здравјето на луѓето; спасување на луѓето и имотот; или спроведување на итни мерки поврзани со одбраната на Република Северна Македонија.

Во овој дел, во член 16 став 1 е утврдено дека уредувањето и користењето на просторот во заштитените подрачја се спроведува во согласност со просторниот план на Република Северна Македонија, просторните и урбанистичките планови утврдени со закон, режимот на заштита утврден во актот за прогласување на заштитеното подрачје и националната еколошка мрежа и Планот за управување со заштитеното подрачје, а во ставот 4 од истиот член е утврдено дека документите за уредување и користење на просторот кои опфаќаат заштитени подрачја се донесуваат по претходно добиена согласност од МЖСПП. Исто така согласно член 17 став 1 постои обврска за плановите за управување со заштитени подрачја да се спроведува постапка за оцена на влијанието врз природата во согласност со Законот за животната средина.

Одделот во кој се однесува на заштита на биолошката разновидност, вклучува два пододдели: пододдел кој се однесува на заштитата на видовите и пододдел кој се однесува на заштитата на живеалиштата и екосистемите.

Првиот пододдел, кој се однесува на заштита на видовите вклучува општи мерки, како што се забранетите активности, понатаму обврската за одржливо користење, барањето за поседување на дозвола за собирање на одделни видови и правила за спроведување на научни истражувања во и во врска со природата. Во член 23 став 5 е утврдено дека отстрелот на диви животни се врши врз основа на претходно добиена дозвола од министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на ловството, а врз основа на претходно прибавено мислење од министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на заштитата на природата, а согласно став 7 од истиот член е утврдено дека собирањето на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи, животни и нивни делови на шумско земјиште или шума која е во државна сопственост се врши во согласност со овој закон и прописите кои се однесуваат на шумите. Овие одредби од ЗЗП директно упатуваат на секторските закони и преку нив се има за цел собирањето на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивни делови да биде строго контролирано.

Во однос на спроведувањето на научни истражувања во природата во член 24 став 2 е утврдено дека за спроведување на научно истражување во природата, на територијата на заштитено подрачје, МЖСПП ја издава дозволата во соработка со субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје, а во ставот 4 е утврдено дека спроведувањето на научно истражување во природата на територијата на заштитено подрачје се врши по претходна најава до субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје.

Понатаму во овој пододдел се содржани и група на одредби кои го регулираат прашањето на интродукција во природата на алохтони видови и реинтродукција во природата на исчезнати автохтони видови. Во оваа група припаѓа и одредбата за спречување на ненамерната интродукција. Генерално со одредбите од оваа група интродукцијата и реинтродукцијата на видови е забранета но, постои постапка преку која може да се издаде дозвола која се издава по спроведена оценка на влијанието врз природата

и во согласност на министерот за животна средина и просторно планирање, министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство и министерот за култура.

Законот ја регулира и заштитата на видови кои се заштитени врз основа на меѓународни договори, кои Република Северна Македонија ги ратификувала во согласност со уставот, да се врши преку заштитата на природните живеалишта и спроведување на мерките за заштита на одделните видови во согласност со одредбите на законот.

Во овој пододдел е регулиран и прометот со загрозени и заштитени диви видови растенија, габи и животни.

Законот во овој оддел утврдува дека чувањето и одгледувањето на диви видови во заробеништво е забрането, а исклучокот е поврзан со обезбедување на дозвола која ја издава министерот за животна средина и просторно планирање на субјектот кој ги исполнува условите за чување на диви видови во заробеништво пропишани со подзаконскиот акт. Законот ја регулираат и посебната заштита на дивите видови. Во оваа група припаѓа одредбата која создава обврска за Владата на Република Северна Македонија по предлог од МЖСПП да донесе подзаконски акт со кој ќе се прогласи црвената листа и црвена книга.

Понатаму, во законот се прави разлика меѓу строго заштитени диви видови и заштитени диви видови. Во оваа група на одредби се регулира целосно режимот на заштита на строго заштитените и заштитените диви видови, преку пропишување на забранетите и дозволените активности. Законот предвидува и можности за користење на заштитените диви видови, како и неселективни средства за заробување или отстрел на заштитени диви видови.

Согласно одредбите на овој закон, земањето на генетски и биолошки материјал од природата, поради чувствителноста на материјата се предлага да биде предмет на сериозно следење, преку услови кои ќе бидат пропишани со подзаконски акт кој го донесува Владата на Република Северна Македонија. Поради обемноста на ова прашање, законот само наведува кон донесувањето на закон со кој ќе се регулираат сите прашања кои се однесуваат на генетски изменетите организми.

Вториот пододдел од ова поглавје се однесува на заштитата на живеалиштата и екосистемите и вклучува одредби со кои треба да се обезбеди поволната состојба на зачуваност на живеалиштата, мониторинг на живеалиштата, зачувувањето на еколошки значајните подрачја и воспоставувањето на еколошката мрежа. Одредбите кои се однесуваат на еколошко значајните подрачја треба целосно да се применат од страна на субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје, бидејќи согласно член 51 став 8 е утврдено дека еколошко-значајните подрачја се утврдуваат во рамките на заштитените подрачја со актот за прогласување на заштитеното подрачје.

Исто така, во овој пододдел се содржани и одредби кои се однесуваат на генералната заштита на типовите живеалишта, како шуми, води, пасишта, меѓните живеалишта, високо-планинските живеалишта и екосистеми, живеалиштата и екосистемите во урбаните подрачја, како и спелеолошките објекти. Делот кој се однесува на шумските живеалишта и екосистеми целосно се однесува на шумските екосистеми во заштитените подрачја.

Одделот за заштитени подрачја ја регулира во голема мерка заштитата на природното наследство. Преку прогласувањето на заштитеното подрачје, согласно законот истото стекнува статус на природно наследство.

Одделот кој се однесува на заштитените подрачја претставува целосна имплементација на правилата и стандардите на Меѓународната унија за заштита на природата – IUCN и содржи одредби поединечно за секоја од категориите, како и начинот на нејзиното управување, а ги пропишува и

забранетите активности. Овој оддел ги вклучува следните категории на заштитени подрачја: строг природен резерват и подрачје на дивина; национален парк; споменик на природата; парк на природата; заштитен предел и повеќенаменско подрачје. Во овој оддел се содржани и одредбите за прогласување на природните реткости. Законот ја препознава можноста одредено заштитено подрачје во Република Македонија да поседува такви карактеристики, така што да може да има светско значење и поради тоа отвора можност за стекнување на меѓународен статус на заштита во рамките на програмите на УНЕСКО: светско природно наследство, светско културно и природно наследство и биосферен резерват, но и преку други меѓународни програми.

Овој оддел содржи и одредби кои се однесуваат на постапката за прогласување на заштитените подрачја, во кои се утврдува дека прогласувањето на првите четири категории се врши со закон, додека останатите две ги прогласува Владата на Република Северна Македонија, а природните реткости ги прогласува МЖСПП. Понатаму се утврдува и постапката во која се врши прогласувањето, како и ставањето под привремена заштита до конечното прогласување за заштитено подрачје.

Законот утврдува обврска за субјектите надлежни за вршење на работите на управување со заштитените подрачја да изготвуваат планови за управување со заштитените подрачја, како единствени плански документи кои се изготвуваат за заштитените подрачја. Во делот за режимот на заштита, законот утврдува дека при изготвувањето на плановите за управување со заштитените подрачја ќе се прави разлика со просторните планови за заштитените подрачја за кои според законот по потреба се изготвува просторен план, освен за националните паркови, за кои обврзно да се изготвува и просторен план.

Во овој дел се предвидува и можноста за прогласување на зони во рамките на заштитеното подрачје, како и заштитен појас на заштитено подрачје. Во рамките на заштитеното подрачје можат да бидат прогласени следните зони: зона за строга заштита, зона за активно управување и зона за одржливо користење, кои имаат соодветен режим на заштита и активности кои можат да се вршат во соодветните зони.

Законот исто така утврдува обврска за субјектите задолжени за управување со заштитените подрачја користењето на природните ресурси во заштитеното подрачје да го вршат на одржлив начин кој нема да го загрози опстанокот на истите, заради нивно уживање и користење од идните генерации.

Група одредби во овој оддел го регулира и прашањето за спроведување на мерките за заштита на заштитените подрачја што го врши чуварската служба. Припадниците на чуварската служба при вршењето на службената должност носат службена униформа и оружје, а својот идентитет го докажуваат со службена легитимација. При вршењето на службената должност припадниците на чуварската служба меѓу другото можат да наплатат и мандатна казна или поднесат прекршочна и кривична пријава, како и да вршат идентификација на лица, преглед на багаж и привремено да одземат противправно присвоен дел од живиот или неживиот свет од заштитеното подрачје, како и средствата со кои е извршено присвојувањето.

На крајот во овој оддел се регулираат и ограничувањата во правниот промет и ограничувањето на сопственоста во врска со заштитените подрачја, бидејќи законот не ги прогласува заштитените подрачја единствено на земјиште во државна сопственост и надвор од населени места.

Одделот за заштита на пределот во содржината на законот е вклучен како пристап кој треба да обезбеди систем за општа заштита, како дополнение на заштитените подрачја, притоа треба да се постигне преку заштита на карактеристиките на пределот, пределската разновидност и живеалиштата и екосистемите. Главните мерки од овој оддел вклучуваат: мониторинг на пределските типови, вреднување на пределските типови и заштита на спелеолошките објекти.

Во одделот за минерали и фосили законот прави разлика меѓу минерални сировини и ретки и минерали со посебни карактеристики и поради тоа содржи и оддел кој се однесува на заштитата на минералите. Во овој оддел се вклучени и одредби кои се однесуваат на заштитата на фосилите. Преку оваа група одредби се појаснува постапката за утврдување на ретките и минералите со посебни карактеристики и фосилите и нивното стекнување со статус на природно наследство, како и постапката за заштита на нивните наоѓалишта.

Во глава III – „Организација на заштита на природата“ е утврдено дека орган на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на заштитата на природата е МЖСПП и тој ги врши работите што се однесуваат на: водење и креирање на политиката на заштита на природата, заштита на биолошката и пределската разновидност и заштита на природното наследство; управување со биолошката и пределската разновидност и природното наследство и контрола и надзор врз спроведувањето на одредбите на овој закон.

Надлежен орган за вршење на стручни работи од областа на заштитата на природата е Управата за животна средина . Секторот за заштита на природата и е надлежен да ги врши работите што се однесуваат на: водење катастар на заштитени подрачја, регистар на природно наследство и евиденција за промет и други активности со заштитените видови, мониторинг на состојбите во природата и врши други работи во согласност со одредбите на овој закон.

Одделот за управување со заштитени подрачја ги регулира прашањата во две насоки како генерално управување со заштитени подрачја и управување со национални паркови. Со оглед на фактот што националните паркови имаат особено висока заштита и се поголеми по површина е утврдено дека управувањето ќе го вршат посебни установи. За останатите категории субјектот кој ќе го врши управувањето се утврдува со актот за прогласување на заштитеното подрачје. Исто така, законот утврдува дека управувањето и заштитата со повеќенаменското подрачје, го врши јавно претпријатие основано од Владата на Република Македонија, согласно со закон. Заради ефикасно управување со заштитеното подрачје субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје се должи да формираат: совет на засегнати страни и научен совет, како консултативни тела на субјектот.

Управувањето со националните паркови согласно одредбите на законот го вршат јавни установи – национален парк, основани од страна на Владата на Република Северна Македонија, притоа вработените имаат статус на административни службеници и помошно-технички персонал. Во рамките на јавните установи органи на управување се управниот одбор од 5 членови, одборот за контрола на материјалното и финансиското управување и директорот кои се именувани од основачот. Јавната установа има и стручен колегијален орган кој ги обединува сите вработени во стручните служби на установата.

Законот остава простор заради рационално вршење на дејноста на установите со согласност на Владата на РСМ да може да организираат организираат различни облици на заедничко вршење на одделни работи или остварување на институционална или друг вид работа и соработка, преку спогодбата за поврзување.

Законот, исто така, утврдува основање на Национален совет за заштита на природата, како координативно и советодавно тело на Владата на Република Северна Македонија и мултисекторски форум на кој ќе се расправа за најважните прашања кои произлегуваат од одредбите на овој закон.

Поради потребата од вршење на научни и стручни работи за заштита на природата и мониторинг на состојбата на природата законот содржи одредби кои се однесуваат на овие прашања, а притоа се заснова на користењето на туѓите капацитети. Тоа значи дека одредбите на овој оддел ги регулираат условите кои треба субјектите да ги исполнат за да може да им биде доделено вршењето на научни и стручни работи за заштита на природата и мониторинг на природата. Законот во овој оддел, како и при

други одредби кои се однесуваат на вршење на работи преку јавно овластување, упатува на одредбите на Законот за акредитација.

Во глава IV – „Евиденции од областа на заштитата на природата“ законот регулира три вида на евиденции од областа на заштитата на природата: катастар на заштитени подрачја, регистар на природно наследство и евиденција на промет и други активности со заштитените видови.

Во главата V – „Мониторинг“ покрај одредбите што се однесуваат на мониторингот содржани се и одредби кои се однесуваат на пристапот до информации и пристапот до правдата во врска со пристапот до информации кои се однесуваат на животната средина, учеството на јавноста во одлучувањето за прашања од областа на животната средина, воспитно-образовни активности за заштита на природата и активности за информирање на јавноста. Мониторинг врз состојбата на природата врши Управата за животна средина. Исто така, мониторинг можат да вршат акредитирани стручни установи и други акредитирани правни лица, во согласно со овој закон. Законот во врска со пристапот до информации и пристапот до правдата во врска со пристапот до информации кои се однесуваат на животната средина упатува на Законот за животна средина, кој како општи прашања ги регулира целосно.

Иако учеството на јавноста во донесувањето на одлуки за прашања од областа на животната средина е исто така, прашање кое е регулирано со Законот за животна средина, сепак одредбата во ова глава ја утврдува спецификата на прашањата за заштита на природата и посебниот интерес на оваа област. Законот утврдува обврска за Република Северна Македонија да обезбеди поволни услови за спроведување на воспитно-образовни активности за заштита на природата, на сите нивоа на образовниот систем и исто така, предвидува можност овие активности да се вршат и преку вршење на ex-situ заштита, како што се музејската дејност, дејностите на зоолошките градини, ботаничките градини, дендролошките градини, аквариумите и други институции.

Конечно заради информирање на јавноста за заштитата на природата, законот создава обврска сите релевантни чинители во областа да преземаат активности за информирање, кои ќе вклучуваат информирање преку медиумите, преку издавачка дејност, посета на природно наследство итн.

Во главата VI – „Национална стратегија за заштита на природата“ ја утврдува потребата на една генерална политичка насока за развој и спроведување на активностите во областа на заштитата на природата законот преку донесување на Национална стратегија за заштита на природата, како глобален стратегиски документ кој ги утврдува политичките насоки за заштита на природата на долг рок.

Во глава VII – „Финансирање“ е утврдено дека средствата за финансирање на заштитата на природата се обезбедуваат од повеќе извори, меѓу кои Буџетот на Република Северна Македонија, буџетите на единиците на локалната самоуправа и од други извори, како донации, легати и др. Законот со цел да се обезбеди одржливоста на заштитените подрачја средства за заштита на природата во заштитено подрачје се обезбедуваат преку: надоместок за влез и посета на заштитено подрачје; надоместок за паркирање во заштитеното подрачје; надоместок за посета на посебни објекти во заштитеното подрачје; надоместок за собирање на диви видови растенија габи и животни и нивни делови и одржливо користење на природните ресурси (управување со шумските живеалишта и екосистеми во заштитените подрачја и слично); надоместок за престој во заштитено подрачје; надоместок за вршење на дејност или активност во заштитено подрачје; надоместок за употреба на лого на заштитено подрачје на производи и услуги за комерцијална употреба; надоместок за пловидба во заштитено подрачје; надоместок од екосистемски услуги како и секој друг вид на користење на природното богатство и природното наследство.

Во главата VIII – „Надзор“ е утврдено дека надзор на над примената на овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон, врши МЖСПП, додека инспекцискиот надзор го вршат државни инспектори за заштита на природата.

Во главата IX „Прекршочни одредби“ се содржани одредбите потребни за примена од овој закон односно санкционирањето заради неисполнување на обврските од страна на правните и физичките лица кои имаат обврски согласно овој закон.

Во глава X „Преодни и заврши одредби“ се утврдени роковите за спроведување на законот, како и преодниот период на веќе доделените концесии за ловишта.

Анализа на законската рамка со која се уредува процесот на развој на плановите за управување за заштитени подрачја во Македонија, со посебен акцент на Планот за управување со НПГ е дадена во додаток 2 од Планот за управување 2021 – 2030 година.

Капацитет на институциите

За извршување на функциите пропишани со ЗЗП, ЈУНПГ неопходно е да поседува разнообразен, стручен, високо способен и мотивиран кадар. Тука се мисли пред сè на кадар со капацитет за ефикасно и ефективно зачувување на биолошката разновидност, спроведување на редовен мониторинг на биолошката разновидност, управување со информациони системи, еколошка едукација, поддршка на посетителите во Паркот, развој на туризмот, односи со јавноста, општи и административни работи и други. Покрај тоа ЈУНПГ има потреба од дообука на постојните вработени.

За ефикасно постигнување на основните цели на управување со Паркот кои произлегуваат од ЗЗП, односно од овој план за управување, ЈУНПГ има потреба од одржување на соодветни објекти и друга инфраструктура, опремата за мониторинг, надзор и интервенција, инфраструктурата за поддршка на посетителите и друго. Со овој План за управување, за постигнување на основните цели, потребно ќе биде од средства и материјали за еколошка едукација.

Овие предуслови ќе бидат задоволени преку веќе започнатата реориентација на одржливо финансирање на заштитата на природата, преку обезбедување на приходи од т.н. „меко“ користење на природните ресурси. Исто така, во текот на имплементацијата на овој план за управување, се очекува да продолжи директната финансиска поддршка од ПОНТ, која започна во 2018 година. Во остварувањето на својата дејност, ЈУНПГ исто така има потреба од блиска соработка и поддршка од МЖСПП, а особено УЖС, кои исто така се соочуваат со недостиг од стручен кадар и соодветни материјално технички средства. МЖСПП и УЖС играат клучна улога во комплетирањето и спроведувањето на законската регулатива спомената во претходното поглавје. Во делот на спроведување на ЗЗП и другите релевантни законски акти, свое место секако имаат и други органи на државата и единиците на локалната самоуправа, пред сè Државниот инспекторат за животна средина и овластените инспектори за животна средина на општините Охрид и Ресен, кои исто така се соочуваат со проблеми во кадровската екипираност и материјално техничка опременост.

Одржливо финансирање на ЈУНПГ

Според IUCN, „финансиската одржливост на заштитените подрачја може да се дефинира како способност да се обезбедат соодветни, постојани и долгорочни извори на финансирање и истите да се насочат благовремено и на соодветен начин, така што целосно ќе се покријат вкупните трошоци за заштитените подрачја и да се обезбеди ефективно и ефикасно управување на заштитените подрачја во поглед на зачувувањето и другите цели.“

Од прогласувањето, па се до денес, обезбедувањето на одржливо финансирање на зачувување на Паркот, во целост било одговорност на Управата на НПГ, ООЗТ Национален парк „Галичица“, односно

нивната наследничка – ЈУНПГ. Во минатото, во повеќе наврати правени се напори да се обезбеди финансирање од повеќе извори, но за жал, приходите од продажба на огревно дрво се покажале како најстабилни. Учеството на овој извор на приход во вкупниот буџет на установата се движел од 80 до 90% до 2017 година, а од 2018 година, благодарение на реориентацијата спомнатата погоре, овој процент е намален на 50-60%.

Една од основните цели на проектот KfW/НПГ и претхониот план за управување беше преместување на фокусот од одржливо користење на шумите кон сеопфатно и интегрирано зачувување на природата и исполнување на другите функции на Паркот. Како што беше наведено погоре, започнувајќи од 2018 година Паркот се реориентира во зголемување на приходите од дополнителни активности со што се докажа дека преместувањето на фокусот е остварливо, а преку инвестициите во средства и материјали за еколошка едукација, одржлив туризам и партнерството со ПОНТ овој начин на финансирање со очекува да биде одржлив на долг рок.

Согласно ЗЗП, вработените во стручните служби на ЈУНПГ кои вршат работи од јавен интерес имаат статус на јавни службеници, односно вработените не спаѓаат во категоријата државни службеници.. Истовремено, во членот 66, став 1 од ЗУ утврдено е дека јавните установи стекнуваат средства за работа од буџетот на државата, буџетите на општините, од фондовите, непосредно од корисниците на јавните услуги, донации и од други извори. Членот 67 од ЗУ пак два можност јавната установа да стекнува средства за работа и со воведување на надоместоци и кофинансирање. Според тоа, во основа, нема законска пречка ЈУНПГ да стекне средства за работа од буџетот на државата. Сепак, треба да се има предвид дека одредбите на овој закон имаат супсидијарна примена и се применуваат доколку со друг закон поинаку не е уредено. Во случајот со ЈУНПГ, начинот на финансирање е регулиран со ЗЗП и тој има примарно значење за работењето на установата (*lex specialis*).

Согласно член 141-а, од ЗЗП, ЈУНПГ се финансира од:

- надоместок за влез и посета на Паркот,
- надоместок за паркирање во Паркот,
- надоместок за посета на посебни објекти во Паркот,
- надоместок за контролиран отстрел на диви животни и собирање на диви видови растенија и габи и други шумски плодови во Паркот,
- надоместок за престој во Паркот,
- надоместок за вршење дејност или активност во национален парк,
- надоместок за пловидба во национален парк,
- надоместок за употреба на лого на национален парк на производи и услуги за комерцијална употреба,
- надоместок од екосистемски услуги,
- буџетот на Република Северна Македонија и единиците на локалната самоуправа на чие подрачје се наоѓа националниот парк и
- други извори (донации, грантови, кредити, подароци, легати и друго).

Недостиг на информации

Со оглед на комплексноста на природните системи, современите приоди во управувањето со заштитените подрачја ја истакнуваат важноста од донесувањето на информирани одлуки. Оттука и

потребата за ефективно учество на јавноста, особено на клучните засегнати и заинтересирани страни. Меѓу нив секако спаѓа и стручната јавност, а користењето на квалитетни и научно засновани информации во донесувањето на одлуки претставува императив.

Во подготовките на претходниот план за управување беа превземени дотогаш најобемни активности за собирање на достапните информации (објавени и необјавени) за клучните вредности на Паркот, како и теренски истражувања со кои тие беа надополнети или ажурирани. Благодарение на тоа, ЈУНПГ располага со обемна база на податоци како добра основа за информирано донесување на одлуки. Дополнително, во спроведувањето на планот за управување со НПГ 2011 – 2020, во рамките на Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност беа обезбедени податоци за дел од клучните вредности на паркот кои се користат во подготовката на Планот за управување 2021 – 2030.

Во моментот ЈУНПГ нема податоци за повеќе групи од нижите растенија, мововите, габите (пр. миксомицетите) и безрбетните животни (пр. мрежокрилци, стрижибуби и др.). Податоците за растителните заедници не се целосно ревидирани и усогласени со Интернационалниот кодекс за фитоценолошка номенклатура, а некои од утврдените типови живеалишта во Паркот не се фитоценолошки определени. Исто така, податоците за распространувањето на растителните заедници, типовите живеалишта и за голем број видови се нецелосни. Особено оскудни се квантитативните податоци за состојбата, структурата и процесите во екосистемите и живеалиштата, односно големината и структурата на популациите на видовите.

Ниска јавна свест за потребата од зачувување на клучните вредности на Паркот

Во изминатите три декади беа спроведени бројни активности, главно од невладините организации во регионот, насочени кон подигнување на свеста на јавноста во врска со одделни прашања и проблеми во животната средина. Ваквите активности беа поддржани од повеќе меѓународни донатори, особено од Светска Банка, во рамките на Проектот за заштита на Охридско Езеро, а во поново време и од UNDP, преку проектот ППП, како и од Европската унија (*во понатамошниот текст: ЕУ*), ПОНТ и други донатори во поново време. Овие проекти беа насочени главно кон проблемите на загадување со отпадни води и цврст смет, а во поретки случаи и кон зачувување на биолошката разновидност, како во случајот со заштита на охридската пастрмка.

Во отсуство на изградена стратегија и оперативни планови, активностите на ЈУНПГ на ова поле во минатото биле нередовни, а финансиските средства за нивна реализација скромни. Активностите за подигање на свеста за значењето и улогата на Паркот и другите 9 заштитени подрачја во регионот биле реализирани од други организации и институции и често пати биле наменети пред сè за стручната јавност.

Генерално, може да се каже дека кај локалното население преовладуваат убедувања за користа и потребата од директно искористување на природните ресурси, односно за естетските вредности на пределот, особено езерата и шумите. Така на пример, кај локалната јавност постои висок интерес за проширување на опфатот на урбанизацијата и сè уште висока поддршка за иницијативите за изградба на големи инфраструктурни објекти, како на пример патишта, центри за зимски спортови во високопланинскиот дел на Паркот и слично. Кај голем дел од локалното население, особено од населбите долж Охридското Езеро, но и во Преспа, преовладува претставата за Паркот како територија со многу ограничувања и пречка за економскиот развој. Исто така, сè уште постои голем интерес за огревно дрво произведено во Паркот, но и за други шумски производи. Истовремено, во локалната јавност постои голем интерес и поддршка за развојот на туризмот, вклучително и некои нови или во моментот неразвиени форми, како селски туризам, здравствен туризам и сл. Ваквите примери упатуваат на тоа дека свеста за состојбата на клучните живеалишта и видови, потребата од нивно зачувување, односно последиците од човековите активности врз нив е на ниско ниво.

Ниската свест кај дел од жителите и посетителите на подрачјето лежи во основата на повеќе тековни проблеми во Паркот, како што се неконтролирана урбанизација, бесправно одлагање на цврст отпад, шумски пожари, загадување на водата, несоодветно и прекумерно собирање на билки и габи, бесправен лов и други влијанија кои неповолно се одразуваат врз клучните вредности на подрачјето.

Ниска прекугранична соработка

Преспанскиот регион се протега во три држави, односно Албанија, Грција и Македонија. Најголемиот град е Ресен со 9 000 жители. Жителите кои живеат во областа се цврсто зависни од водните екосистеми, главно Преспанското Езеро и Мала Преспа, кои се извори на активности и ресурси од економски, социо-економски и други гледишта.

Недостатокот на соработка меѓу земјите во регионот во однос на заштитата на животната средина е очигледен, што резултираше со неефикасно управување во Преспанскиот регион. Вклучувањето и взаемната соработка преку вмрежување на релевантни институции и учество на јавноста од Македонија, Албанија и Грција би резултирал со создавање на мрежа која ќе се базира на принципите на слични мрежи кои постоеле во минатото во врска со управувањето и заштитата на животната средина и/или слични мрежи од регионот и ќе ја зајакнат соработката, комуникацијата и конечно управувањето со овој регион.

Со воспоставувањето на цаква мрежа ќе има меѓу-национално и меѓусекторско обединување и соработка во регионот. Со други зборови, идејата е дека јавните, образовните и истражувачките институции на секоја земја одговорни за управувањето со заштитено подрачје ќе бидат меѓусебно поврзани со релевантни здруженија на национално ниво, а потоа и меѓусебно поврзани на меѓународно ниво (трилатерално). Ова ќе обезбеди вертикална интеграција помеѓу вклучените институции. Воспоставувањето на оваа хоризонтална и вертикална интерконекција ќе обезбеди зголемена соработка и комуникација меѓу релевантните институции во регионот, со што ќе претставува регионален податочен портал за регионот на Преспа и неговата околина, како и стратегиите за управување и активностите на регионалните актери од областа на животната средина.

Предложениот начин на соработка има за цел да обезбеди добар еколошки статус на екосистемите во регионот преку навремени мерки за прилагодување и ублажување, развивање на заеднички стратегии, размена на знаења и добри практики и континуирана комуникација и соработка, што ќе резултира со ефикасно управување и генерирање на податоци. Без воспоставување на ваков вид на соработка, секоја од државите би се фокусирала на одредени проблеми и активности и нема да има можност за информираност на останатите страни за активностите кои се имплементираат во секоја од нив.

2.5.3. Можности

Финансирање за активно управување со клучни живеалишта и видови

Зачувувањето на одделни компоненти од биолошката разновидност е поврзано со соодветни обрасци на човекова употреба на земјиштето. Така на пример, за зачувување на брдските пасишта со придружната флора и фауна неопходно е соодветно напасување на стока, контролирано опожарување и слично. Како што претходно беше дискутирано, во услови на изменети општествени и економски прилики ваквите човекови активности постепено згаснуваат, отстапувајќи место на природниот процес на сукцесија на биоценозите. Доколку зачувувањето на ваквите живеалишта е од голем интерес, често пати се превземаат активни мерки на управување. Во некои случаи субјектите кои управуваат со ваквите живеалишта применуваат современи мерки или постапки кои ги симулираат традиционалните цели и начини на користење, како на пример машинско косење наместо напасување. Во други случаи се применуваат економски механизми за поддршка на компатибилните човекови активности, пример

агроеколошки субвенции со кои земјоделците се поттикнуваат да продолжат со примена на практики кои се од полза за заштита на животната средина и зачувување на биолошката разновидност.

Интензивирањето на земјоделството (повисока употреба на ѓубрива и пестициди, конверзија на полу-природни пасишта на обработливо земјиште и новите случувања со наводнувањето) претставуваат сериозна закана за биолошката разновидност на земјата. Овој процес е пројавен во локализираните области за производство со висок потенцијал. Загубата на биодиверзитетот поради напуштање на земјиштето, особено во тие области, води до влошување и на крајот до исчезнување на полу-природните живеалишта и традиционални предели. Традиционалното управување со пасиштата и нискиот инпут, високата разновидност на земјоделството со мешовити култури, кој се одржуваше во живеалиштата со високи природни вредности, престана да постои во многу маргинални, но еколошки вредни области. Исто така, државата се соочува со интензивна урбанизација и проширување на населбите на сметка на земјоделското земјиште. Во согласност со податоците на CORINE Land Cover 2000 година, вештачките области во државата завземаат 1,45% од вкупната површина.

Имајќи го во предвид сето горенаведено, треба да се истакне дека сепак во Република Македонија постојат програми за финансирање на земјоделски активности и активности кои помагаат за активно управување со клучните живеалишта и видови. Програмата за Директни плаќања на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Северна Македонија е една од алатките кои нудат финансиска помош за вакви активности, но тука се вбројуваат и Програмата за рурален развој и Програмата за рибарство и аквакултура на истото министерство. Покрај нив, отворени се и повиците на инструментот за претпристапна помош во областа на политиките за „Земјоделство и рурален развој“ (во понатамошниот текст: ИПАРД) имплементирани од Агенцијата за поддршка на земјоделството и руралниот развој на Македонија.

Развој на одржлив туризам во Паркот

Согласно член 72 од ЗЗП, категоријата на заштитено подрачје национален парк е наменета првенствено за зачувување на изворното природно богатство, но и за научно-истражувачки, културни, воспитно-образовни и туристичко-рекреативни намени.

Квалитетот на природната животна средина сè почесто претставува главна атракција за туристите и голем број заштитени подрачја ширум светот привлекуваат бројни посетители. Ова отвора големи можности за подигање на јавната свест и поддршка за зачувување на природата, но и поттик за одржлив развој на локалните заедници преку развој на нови форми на туризам. Од друга страна, несоодветното управување на активностите на посетителите и неконтролираниот развој на туризмот може да доведат до деградација или загрозување на природните вредности во заштитените подрачја. Ваквите ризици би се избегнале доколку се следат десетте принципи на Европската повелба за одржлив туризам во заштитени подрачја.

Охридско-преспанскиот Регион е една од најзначајните туристички одредишта во Македонија, но и пошироко. Според податоците на Агенцијата за поддршка на туризмот и Заводот за статистика на Македонија, во Република Северна Македонија имаме континуиран раст во туризмот од 2000 до 2018 имеме континуирано покачување на домашните и на странските туристи графички прикажано со следниот графикон.

Фигура 1: Број на туристи во Охридско-преспанскиот Регион 2000 – 2018 година

Како што може да се забележи, бројот на туристи во Македонија во последните 18 години е скоро за двојно зголемен.

Статистичките податоци во делот на ноќевања и туристи во планиските региони во Република Македонија кажуваат дека има раст и до делот на ноќевања како и во делот на посети од страна на домашни и странски туристи.

Фигура 2: Остварени ноќевања во Република Северна Македонија 2016 – 2017, домашни и странски туристи

Ноќевања	Домашни			Странски		
	2016	2017	%	2016	2017	%
Република Македонија	1407143	1480460	5%	1054017	1294692	23%
Вардарски	16557	17473	6%	25086	29716	18%
Источен	44645	38320	-14%	21870	24637	13%
Југозападен	778189	826774	6%	450428	538910	20%
Југоисточен	342646	351244	3%	94961	105918	12%
Пелагониски	90028	93314	4%	51125	68437	34%
Полошки	24887	27457	10%	27703	32792	18%
Североисточен	3465	3283	-5%	10286	13924	35%
Скопски	106726	122595	15%	372558	480358	29%

Вкупниот девизен прилив за 2017 година од ставката туризам изнесувал 327 милиони американски долари и е за 17 % повисок во споредба со 2016.

За голем дел од овие туристички посетители на Македонија како крајна или една од своите дестинации се туристичките капацитети во границите на Паркот. Всушност, поради централната позиција во регионот, Паркот поседува извонреден потенцијал за развој на туризмот. При тоа, треба да се искористат компаративните предности на подрачјето во однос на другите одредишта во регионот или

надвор од него. Тоа најдобро може да се постигне преку содржини кои ќе ја надополнат постојната туристичка понуда. На тој начин, ќе се збогати и продолжи престојот на големиот број туристи кои претежно престојуваат во крајбрежните делови од Паркот. Исто така, ќе се привлечат и нови туристи кои претпочитаат поинакви, алтернативни активности. Одржливиот туризам треба да се потпира на компаративните предности на подрачјето, како што се богатата и значајна биолошка разновидност, природната средина, мирот и тишината, карактеристичната местоположба меѓу двете езера, типичниот карстен предел и друго. Ваквите можности може да се приближат до посетителите на повеќе начини, на пример преку пешачење, планинарење, набљудување на птици, фотосафари, фитосафари, планински велосипедизам, параглајдинг, панорамско возење, скијачко трчање, манастирски туризам, спелеолошки туризам, селски туризам и друго. За успешен развој на одржливиот туризам, Паркот ќе треба да се интегрира во пошироката туристичката понуда на регионот и државата. Посебно внимание треба да се посвети на координирана понуда на трите национални паркови во Македонија или пак на заедничка понуда на заштитените подрачја во ППП. На тој начин може да се привлечат повеќе посетители, особено странски. Низ споредбена анализа со другите туристички одредништа, треба да се определат и поттикнат оние форми на туризам кои ќе придонесат за препознатлив идентитет на Паркот.

НПГ, со спроведувањето на претходниот План за управување, значително ја подобри својата туристичка понуда. Имено, НПГ на посетителите им нуди бројни рекреативни и туристички содржини. За оние кои сакаат да се рекреираат и уживаат во природа овозможен им е пристап до обележаните пешачки, велосипедски и планинарски патеки.

За убавината и разновидноста на пределот на планината Галичица придонесуваат и пространите високопланински пасишта кои настанале како резултат на човековото влијание.

Голем број на посетители се одлучуваат за еднедневен излет во месноста Корита, која се наоѓа долж регионалниот пат Охрид – Трпејца – Царина – Ресен, на западните падини на планината, над с. Трпејца. До овој локалитет може да се стигне и по обележана пешачка патека од с. Пештани. Најпосетена дестинација во Паркот, сепак, е рекреативно-туристичкиот комплекс кај манастирот на Св. Наум, близу до границата со Република Албанија. Секоја година голем број туристи доаѓаат да уживаат во ова место каде природното, духовното и културното наследство на Македонија се испреплетуваат во хармонична целина со исклучителна убавина.

Сепак, некои од најубавите делови од Паркот се потешко достапни, како на пример островот Голем Град во големото Преспанско Езеро - единствениот остров во Република Македонија.

Националниот парк Галичица е исто така популарна дестинација за параглајдеристите. Полетиштето најчесто е кај месноста Баба, на регионалниот пат Охрид – Трпејца – Царина – Ресен, а безбедно се слетува плажата кај автокампот „Љубаништа“, но и полетиштето „Поглед“ близу Велестово, од кое безбедно се слетува на спортскиот стадион во Охрид. Двете полетишта се соодветно уредени и регистрирани во Агенцијата за воздухопловство на Република Македонија.

Голем дел од туристичките и угостителски капацитети во Охрид и Преспа се наоѓаат во границите на НПГ. Покрај бројните хотели од средна и висока категорија, сместување може да се најде и во куќите во повеќето села и населби крај брегот, како и во неколкуте автокампови.

2.6. Ефективноста и ефикасноста на постојното управување и управувачките капацитети со подрачјето

ЈУНПГ започна со оценување на ефикасноста и ефективноста на управувањето, преку апликација на МЕТТ алатката за оценување на управувањето, во 2006 година. Оценувањето со помош на оваа алатка беше направено и во 2008, 2009, 2018 и 2019 година. Имајќи ги предвид информациите, податоците и препораките кои ги дава оваа алатка и корисноста на податоците добиени преку спроведување на ваков тип на оценување, ЈУНПГ планира во спроведување на овој План за управување редовно, секоја година, да го спроведува оценувањето со помош на МЕТТ алатката. Последниот извештај од оценувањето во 2019 година даден е во следната табела.

Спроведувањето на оценувањето за 2019 година беше организирано преку групна работилница и учество на засегнатите страни. Консултациите со јавност беа реализирани преку одржани состаноци на Советот за засегнати страни и Научниот совет.

Табела 6: МЕТТ оценка 2018 – 2019 за ЈУНПГ

Бр.	Прашање	Максимален број МЕТТ поени	Вашите МЕТТ поени	Вашите МЕТТ поени од претходна година	Управувачки елемент
1	Дали заштитеното подрачје има легален статус (или во случај на приватните резервати дали е покриено со некаков завет или слично)?	3	3	3	Контекст
2	Дали се воспоставени соодветни регулативи за контрола на употребата на земјиштето и активности (како што е ловот)?	3	2	2	Планирање
3	Може ли персоналот да ги спроведе правилата за заштитено подрачје доволно добро? (Персонал = оние кои се одговорни за управување со страницата)	3	2	2	Влезови
4	Дали се управува според договорените цели?	3	2	3	Планирање
5	Дали заштитеното подрачје е со вистинската големина и форма за да се заштитат видовите, живеалиштата, еколошките процеси и сливот на водата кои се клучни за зачувување?	3	2	3	Планирање
6	Дали границата е позната и обележана?	3	2	2	Процеси
7	Дали има План за управување и дали се спроведува?	3	2	2	Планирање
7а-с	Дополнителни точки: Процес на планирање	3	1	2	Планирање
8	Дали има редовен план за работа и дали се спроведува?	3	2	2	Планирање
9	Дали имате доволно информации за управување со областа?	3	2	3	Влезови

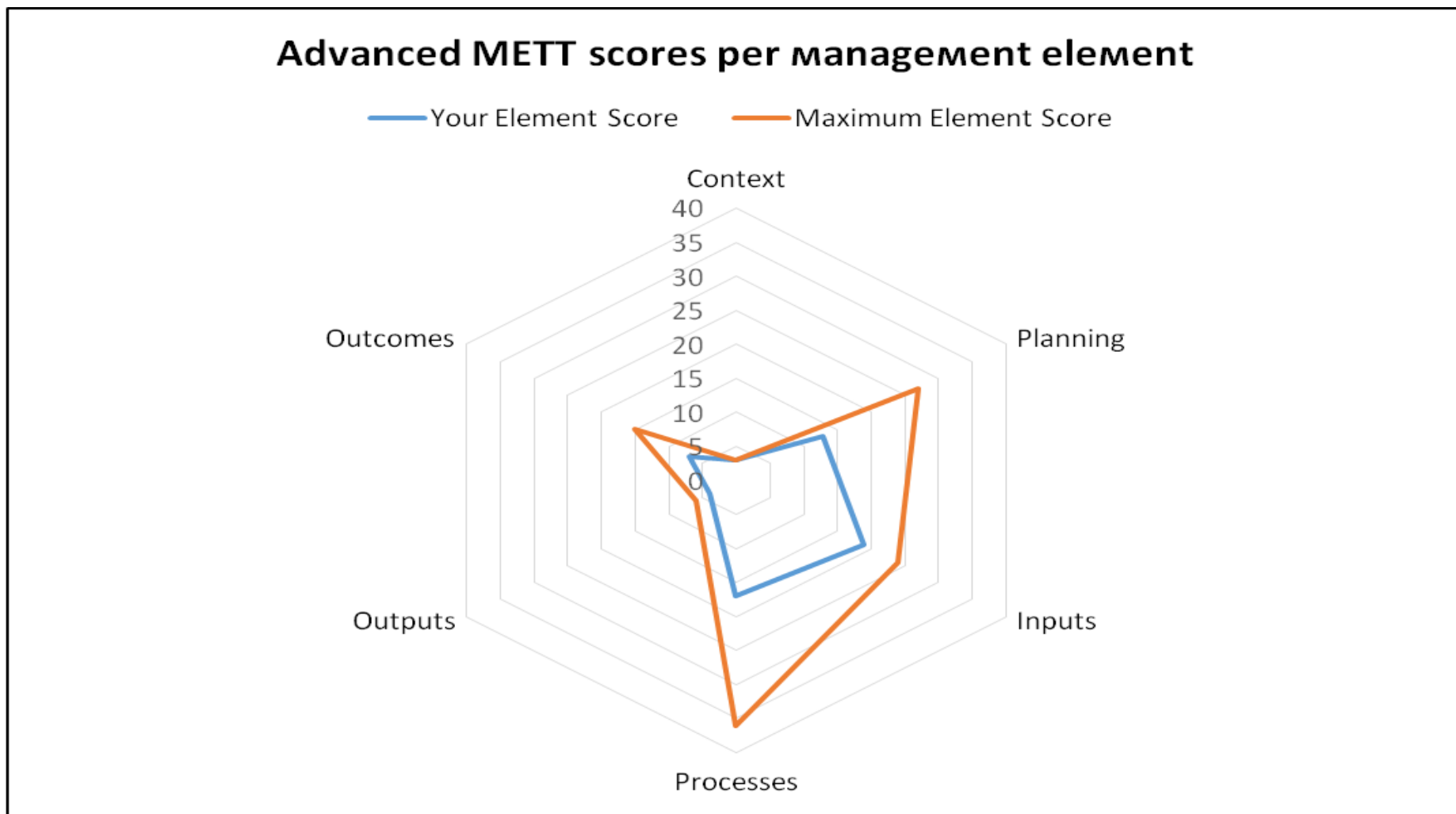
10	Дали употребата на /пристап до ресурси е доволно контролирана во согласност со одредените цели?	3	1	2	Процеси
11	Дали има програма за управување со научно истражувачка работа?	3	1	3	Процеси
12	Дали активно се управува со ресурсите?	3	3	2	Процеси
13	Дали има доволно вработени луѓе за управување со заштитеното подрачје?	3	2	1	Влезови
14	Дали вработените се соодветно обучени за исполнување на целите на управување?	3	2	2	Влезови
15	Дали е доволен тековниот буџет?	3	2	1	Влезови
16	Дали е буџетот безбеден?	3	3	1	Влезови
17	Дали буџетот успева да ги задоволи критичните потреби за управување?	3	2	2	Процеси
18	Дали опремата е доволна за потребите на управување?	3	3	2	Влезови
19	Дали е соодветно одржувана опремата?	3	2	2	Процеси
20	Дали има планирана програма за образование/еколошка едукација поврзана со целите и потребите?	3	1	2	Процеси
21	Дали планирањето на употреба на земјиштето и водата (што се случува надвор од заштитеното подрачје) го признава заштитеното подрачје и помага за постигнување на целите?	3	1	3	Планирање
21а-с	Дополнителни точки: Планирање на земјиште и вода	3	0	3	Планирање
22	Дали има соработка со соседните корисници на земјиште и вода?	3	1	2	Процеси
23	Дали домородните и традиционалните народи кои живеат или редовно ја користат заштитената област имаат придонес кон одлуките за управување?	0	0	0	Процеси
24	Дали локалните заедници и жители од близина на заштитеното подрачје имаат учество во одлуките за управување?	3	2	2	Процеси
24а-с	Дополнителни точки: Локални заедници / домородни луѓе	3	1	2	Процеси
25	Дали заштитеното подрачје им дава економски придобивки на локалните заедници, на пр. приход, вработување, плаќање за еколошки услуги?	3	3	2	Резултати
26	Дали се следат активностите за управување со ефикасноста?	3	1	1	Планирање

Add.	Дали заштитеното подрачје свесно успева да се прилагоди на климатските промени?	3	0	0	Процеси
27	Дали објектите за посетители се соодветни?	3	2	2	Излези
28	Дали тур-операторите придонесуваат за управување со заштитените подрачја?	3	1	2	Процеси
29	Ако се наплаќа (како што се влезници и сл.), дали тие помагаат во управувањето со заштитеното подрачје?	3	3	3	Влезови
Add.	Дали заканите за главните вредности на заштитеното подрачје се идентификуваат, класифицираат и адресираат?	3	2	0	Излези
30	Која е состојбата на важните вредности на заштитеното подрачје во однос на кога за прв пат беше прогласено?	3	2	2	Резултати
30а-с	Дополнителни поени: Проценка на состојбата	3	2	3	Резултати
Add.	Дали е променет статусот на клучните индикаторски видови во последните 5 години?	3	0	0	Резултати
Add.	Дали е променет статусот на живеалиштата во последните 5 години?	3	0	0	Резултати
	Вкупен резултат	111	63	71	

Табела 7: Сумарен преглед на МЕТТ оценка за НП „Галичица“ 2019 година

Елемент	Вашиот резултат	Максимален резултат	Вашиот резултат во %
Контекст	3	3	100.00%
Планирање	13	27	48.15%
Инпути	19	24	79.17%
Процеси	17	36	47.22%
Краткорочни резултати	4	6	66.67%
Долгорочни резултати	7	15	46.67%
Вкупно	63	111	56.76%

Фигура 3: МЕТТ Оценка по управувачки елемент 2019 година

3. СТРАТЕГИЈА

3.1. Визија за подрачјето

Купија 2: Визија за иднината на ЈУНПГ

ЗАЕДНИЧКА ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА НА НАЦИОНАЛЕН ПАРК ГАЛИЧИЦА

(за периодот 2020 – 2035 година)

Нашиот НПГ е нашироко познат по својата богата и ретка природа и неповторлива убавина. Во најголем дел од Паркот природните процеси се одвиваат непречено со што се овозможува долгорочна заштита на карактеристичните екосистеми и видовите кои зависат од нив.

Ние, посетителите се грижиме за Паркот и уживаме во неговото природно, културно и пределско богатство. Покрај во крајбрежните делови, во голем број не има и во внатрешноста, каде постојат бројни можности за инспирација, незаборавни доживувања и рекреација во природна и неурбанизирана средина. Непосредниот контакт со природата кај нас буди голем интерес за зачувување и запознавање со неа. Во нашите активности претпочитаеме да користиме скромна инфраструктура со цел да се избегнат значајни нарушувања на природната средина.

Ние, локалните заедници сме горди на нашиот Парк. Учествуваме во процесот на донесување одлуки за заштитата и управувањето. Разбираме дека преку зачувување на неговите природни и културни вредности се збогатува туристичката понуда. Ние се залагаме за ограничена и контролирана урбанизација за да се обезбеди долгорочен просперитет и висок квалитет на живеење за нас и за нашите идни генерации.

Ние, граѓанските здруженија ги препознаваме и почитуваме вредностите на Паркот. Активно соработуваме на нивна заштита и учествуваме во сите процеси на одлучување. Придонесуваме во промоцијата на Паркот преку организирање на настани и манифестации во соработка со јавната установа.

Ние, вработените во ЈУНПГ, сме силно мотивирани и посветени на зачувувањето на нашиот Парк во интерес на сегашните и идните генерации. Нашите способности и знаење ни овозможуваат ефективно и ефикасно работење. Финансиски средства за нашето работење се обезбедуваат од нашите редовни активности, а делумно од јавни приходи. Во нашето работење уживаме голема поддршка од централната и локалните власти и од целокупната јавност.

Нашиот Парк е значаен и функционален дел од европската еколошка мрежа „НАТУРА 2000“ и сите сме горди на нашиот придонес за зачувување на природата во Европа и во светот.

3.2. Цели на заштита на подрачјето

Основните цели на управувањето со Паркот произлегуваат од главните теми и изјави во Визијата. Тие се посебни изјави за ефектите кои треба да се постигнат преку спроведувањето на ПУ во наредните десет години. За секоја од основните цели предложени се посебни цели со кои поблиско се опишуваат резултатите што треба да се постигнат. Тие се срочени како мерливи стандарди, состојби, вредности, трендови или степени на промени и овозможуваат објективна оценка на напредокот кон остварување на општите цели, односно Визијата за Паркот. Основните цели се подредени во согласност со предвидените програми за управување, и тоа основни цели за:

- Зачувување и мониторинг на природното наследство;
- Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето;
- Управување со шумски живеалишта и екосистеми;

- Развој на одржлив туризам и рекреација;
- Локален развој;
- Информирање, подигање на јавната свест и образование/едукација и
- Раководење, управување, финансирање и администрација.

3.2.1. Зачувување на природните вредности

Согласно член 2 од ЗЗП, национален парк е „пространо претежно неизменето подрачје на копно или вода со особени повеќекратни природни вредности, кое опфаќа еден или повеќе сочувани или незначително изменети екосистеми, а првенствено е наменет за зачувување на изворното природно, културно и духовно богатство“. Ваквиот концепт за националните паркови во Македонија е близок со тој на IUCN, за категорија II на заштитено подрачје:

„Природни или речиси природни подрачја кои се издвоени за заштита на еколошките процеси од голем размер, заедно со придружните видови и екосистеми кои го карактеризираат подрачјето, со што воедно се обезбедуваат и услови за еколошки и културно сообразени духовни, научни, образовни и рекреативни можности за посетителите“ (IUCN, 2008).

И во двете дефиниции, концептите за состојбата на природата („претежно неизменето подрачје“ и „природност“) имаат централно место. Поновите истражувања покажуваат дека степенот на промени предизвикани од човекот во минатото бил многу поголем отколку што порано се мислело. Во поново време, нема место на планетата кое не е засегнато од ефектите од глобалното загадување и климатските промени. Оттука, за ни едно место на планетата не може да се зборува како вистински, исконски „природно“. Според тоа, водечките организации во светот на полето на зачувување на природата, во својата публикација од 1991, „Грижејќи се за Земјата“, терминот „природност“ го применуваат во смисла на:

„Екосистеми во кои, од времето на индустриската револуција (1750 год.), човековото влијание (а) не било поголемо од тоа на било кој друг див вид и (б) немало влијание на структурата на екосистемот. Човековото влијание не се однесува на глобалните промени, како климатските промени поради глобалното затоплување“ (IUCN, UNEP, WWF. 1991, стр. 211).

Ваквата дефиниција подоцна е преземена од IUCN при дефинирањето на категориите на заштитени подрачја (IUCN, 1994). Според IUCN, категоризацијата на заштитените подрачја се врши според примарната цел на управувањето. За Категоријата II (национален парк), примарната цел на управувањето треба да биде „заштита на природниот биодиверзитет заедно со придружната еколошка структура и процесите во животната средина кои го поддржуваат, како и за промоција на образованието и рекреацијата“ (IUCN, 2008). Друго правило е дека примарната цел на управувањето треба да се однесува на најмалку три четвртини од заштитеното подрачје – „правило на 75%“ (IUCN, 2008).

Примената на IUCN категоризацијата во Европа е посебно отежната поради ограничената употребливост на поимот „природност“. Имено, во Европа човекот ја менувал природата низ долг временски период, а како резултат на тоа се создал предел кој може да се опише како мозаик од заедници во климакс, секундарни живеалишта и култивирано земјиште. Така на пример, во Шпанија, во дискусиите за примената на критериумите на IUCN за категоријата II, ќе се констатира следново:

„Отсуството на целосно природни екосистеми во Европа предизвикува проблеми во строга примена на категоријата II на IUCN. Оваа категорија доаѓа предвид за подрачјата со малку изменети екосистеми при што ограничувањето на експлоатацијата на богатствата е решавачки фактор. Некои подрачја од категорија II во минатото претрпеле интензивно искористување на богатствата, но во моментот се управуваат со цел возобновување на

природноста и тоа преку реставрација на екосистемите или со воздржување од преземање на било какви мерки“ (EUROPARC-Eспања, 2006).

Слично, во следното издание на „Насоки за категориите на управување со заштитени подрачја“ (IUCN 2008), се констатира дека „концептите за природност брзо се развиваат и подрачја кои порано се сметале за природни сега сè повеќе се разбираат делумно како културни предели – пример, во пределот на саваната пожарите се користат за одржување на мозаикот на вегетацијата, а со тоа и популациите на ловниот дивеч.“ Исто така, се констатира дека „границата меѓу тоа што се смета како категорија II (национален парк) и категорија V (заштитен предел) може да се поместува со тек на времето.“

Поимот „природност“ исто така зазема централно место во Директивата за живеалишта, каде под поимот „природни живеалишта“ се подразбираат „копнени или водни подрачја кои се издвојуваат по своите географски, абиотски или биотски одлики, било да се целосно природни или полуприродни.“

Според Peterkin (1981), во пракса нема ни една локација која се наоѓа во природна состојба. Па според тоа, тој разликува неколку форми на природност и тоа:

- **оригинална природност:** состојба која постоела пред човековото влијание,
- **сегашна природност:** состојба која би постоела кога човековото влијание би отсутствувало,
- **претходна природност:** квалитет поврзан со локалитетите чии компоненти биле наследени директно од оригиналната состојба која постоела пред човековото влијание,
- **потенцијална природност:** состојба која, во теорија, би постоела доколку човековото влијание биде отстрането сега и подрачјето веднаш би преминало во сукцесиска состојба која тоа секако би ја постигнала во отсуство на човековото влијание и
- **идна природност:** состојба која евентуално би се развила доколку човековото влијание биде отстрането сега и понатака во иднина.

Имајќи ја предвид погорната дискусија, Паркот има потенцијал да ги задоволи критериумите за национален парк, како според ЗЗП, така и согласно критериумите на IUCN. Сепак, додека во ЗЗП се употребува фразата „претежно неизменето подрачје“, IUCN го користи „правилото 75%“. За да се постигне овој праг во Паркот, на тој дел од територијата треба да се напушти експлоатацијата на природните богатства, како на пример, сечење шума, собирање чај, други лековити билки, плодови, како смреклинки, габи, потоа лов и слично. Во тој дел од Паркот, која би ја нарекле „**природна зона**“, ќе се допуштат рекреативни и туристички активности кои не се во спротивност со главната цел (заштита на основните еколошки процеси и карактеристичните видови и екосистеми). Сепак, мора да се додаде дека, за разлика од повеќе други заштитени подрачја од категорија II, во границите на Паркот се сместени повеќе населби со постојани или повремени жители и во минатото биле изградени повеќе инфраструктурни објекти. Ова ќе преставува посебен предизвик во исполнувањето на прагот од 75% со оглед на тоа дека во преостанатите 25% треба да се даде можност за директно искористување на природното богатство, согласно принципите на одржливиот развој, како на пример домување, инфраструктура, земјоделство и друго. Од анализата на притисоците врз клучните природни вредности произлегува дека контролата на урбанизацијата е од клучна важност за исполнување на Визијата, односно стандардите на IUCN.

Со оглед на постојните активности и потреби на локалното население и други засегнати страни, исполнувањето на Визијата треба да се одвива во фази. Во првата фаза, со воспоставување на новото зонирање во Паркот, околу 60% од територијата на Паркот ќе биде опфатена со природната зона. Согласно член 104 и 105 од ЗЗП, во природната зона ќе припаднат Зоната за строга заштита и Зоната за активно управување. За правично и ефективно спроведување на ограничувањата во природната зона, неопходно ќе биде да се компензира загубениот приход кој локалните заедници во

моментов го остваруваат со експлоатација на природните ресурси. Тоа би можело да се постигне, на пример, преку поддршка за развој на нови форми на туризам кои се во склад со зачувувањето на клучните вредности на Паркот.

Гледано од еколошки аспект, дизајнот на заштитеното подрачје игра голема улога во постигнувањето на целите на управувањето. Користејќи ги аргументите на островската теорија и теоријата на мета популации, во пракса се користат повеќе принципи кои треба да се имаат предвид во дизајнот на заштитените подрачја, односно еколошките мрежи како систем од еколошки поврзани заштитени подрачја. Иако постои разногласност околу овие приоди, се смета дека, меѓу другото, големината на заштитените подрачја (што поголемо подобро), обликот (овален наместо издолжен) и поврзаноста со други заштитени подрачја се значајни за ефективна заштита на биолошката разновидност.

Според тоа, поради релативно малата површина и карактеристичниот издолжен облик, територијата на Паркот не може сама по себе да обезбеди соодветна заштита на сите компоненти на биолошката разновидност, пример видовите со голем радиус на движење. Оттука, неопходно ќе биде негово функционално (еколошко) поврзување со другите екосистеми во околината, особено со другите заштитени подрачја во регионот (пр. Националните паркови Пелистер и Маврово, Паркот на природата Езерани, Националниот парк Преспа од Албанија итн.).

Имајќи ги предвид Визијата и аргументите претходно изложени, зачувувањето на природните вредности во Паркот ќе се постигне преку исполнување на следните основни цели и со нив поврзаните посебни цели прикажани во Табела 8.

Табела 8: Основни и посебни цели на управувањето со НПГ 2021 – 2030 година

ОСНОВНА ЦЕЛ	ПОД-ПРОГРАМА	ПОСЕБНА ЦЕЛ
<p>Зачуваната разновидност на видовите и живеалиштата, како и стабилните еколошки процеси, обезбедуваат уникатна убавина на природниот пејзаж, а со тоа и зачувување на универзалната вредност на Паркот, за сегашните и идните генерации.</p>	Мониторинг на биолошката разновидност на видови	Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови.
	Мониторинг на биолошката разновидност на живеалишта	Разновидноста на живеалиштата е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните заедници.
	Спроведување активности за заштита и конзервација на видови и живеалишта	Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта.
	Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите	Развиена е и аплицирана соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта која е меѓународно прифатена.
	Мониторинг и заштита на геолошкиот диверзитет на НПГ	Развиена е и аплицирана методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет.
<p>Природните ресурси во НПГ се користат одржливо. Нивното користење обезбедува приходи за локалните заедници и стабилно финансирање на ЈУНПГ.</p>	Одржливо користење на шумите во НПГ согласно Посебните планови за одгледување и заштита на шумите	Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо.
	Оценка на состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели	ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели.
	Поддршка на плантажно одгледување на Охридски чај (<i>Sideritis raeseri</i>)	Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен.
<p>Управување со шумските живеалишта и екосистеми во согласност со директивата за живеалишта.</p>	Мапирање на шумите согласно Директивата за живеалишта	ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат.
	Користење на дел од шумите во зоната за одржливо користење за задоволување на потребите од огревно дрво за ранливите	ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите.

	категории од локалното население	
	Поттикнување на научно истражување	ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научното истражување во согласност со целите на управувањето.
Посетата не ги загрозува природните и културни вредности на Паркот, нудејќи им на посетителите непречено и сеопфатно искуство, со што истото се претставува на најдобар можен начин, истовремено обезбедувајќи ги приходите потребни за негово зачувување, градење јавна поддршка за зачувување на природата и отворање можности за одржлив развој на локалната заедница.	Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин.
	Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Различни програми за посета подобрани со понудата на локалното население овозможуваа безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на Паркот.
	Изградба и одржување на инфраструктура	Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана.
	Подобрена туристичка понуда и активности за алтернативен туризам	Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда.
Управувањето ја поттикнува соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот локален развој.	Придонес на НПГ во локалниот развој	ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам.
	Продолжен и збогатен престој на посетителите	ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите во локалните заедници во Паркот, во насока на одржлив развој на туризмот.
	Активно учество на локалните заедници во управувањето со НПГ	Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот.
Функционалната инфраструктура, развиената комуникациска стратегија за редовно информирање на целните групи, различните информативни содржини и знаењето за биодиверзитетот и другите значајни природни	Одржување и надградба на постојната инфраструктура за еколошка едукација	Постојната инфраструктура за информирање и еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана.
	Воспоставување систем за информирање на јавноста	Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата.

<p>карактеристики, обезбедува едукативна платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување за заштита на природата.</p>	<p>Подготовка и дистрибуција на информативен и едукативен материјал</p>	<p>Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран.</p>
	<p>Подигнување на јавната свест за заштита на природата</p>	<p>Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата.</p>
<p>ЈУНПГ ги има сите ресурси за управување, а ги користи за континуирано подобрување на сите сегменти на управување и организациската култура, истовремено градејќи соработка со засегнатите страни.</p>	<p>Обезбедување правна и планирачка рамка потребна за управувањето</p>	<p>Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските обврски.</p>
	<p>Развој на институционалните и човечките ресурси и компетенции</p>	<p>Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефективно управување со Паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура.</p>
	<p>Инфраструктура</p>	<p>Соодветна транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни.</p>
	<p>Финансирање</p>	<p>Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти.</p>

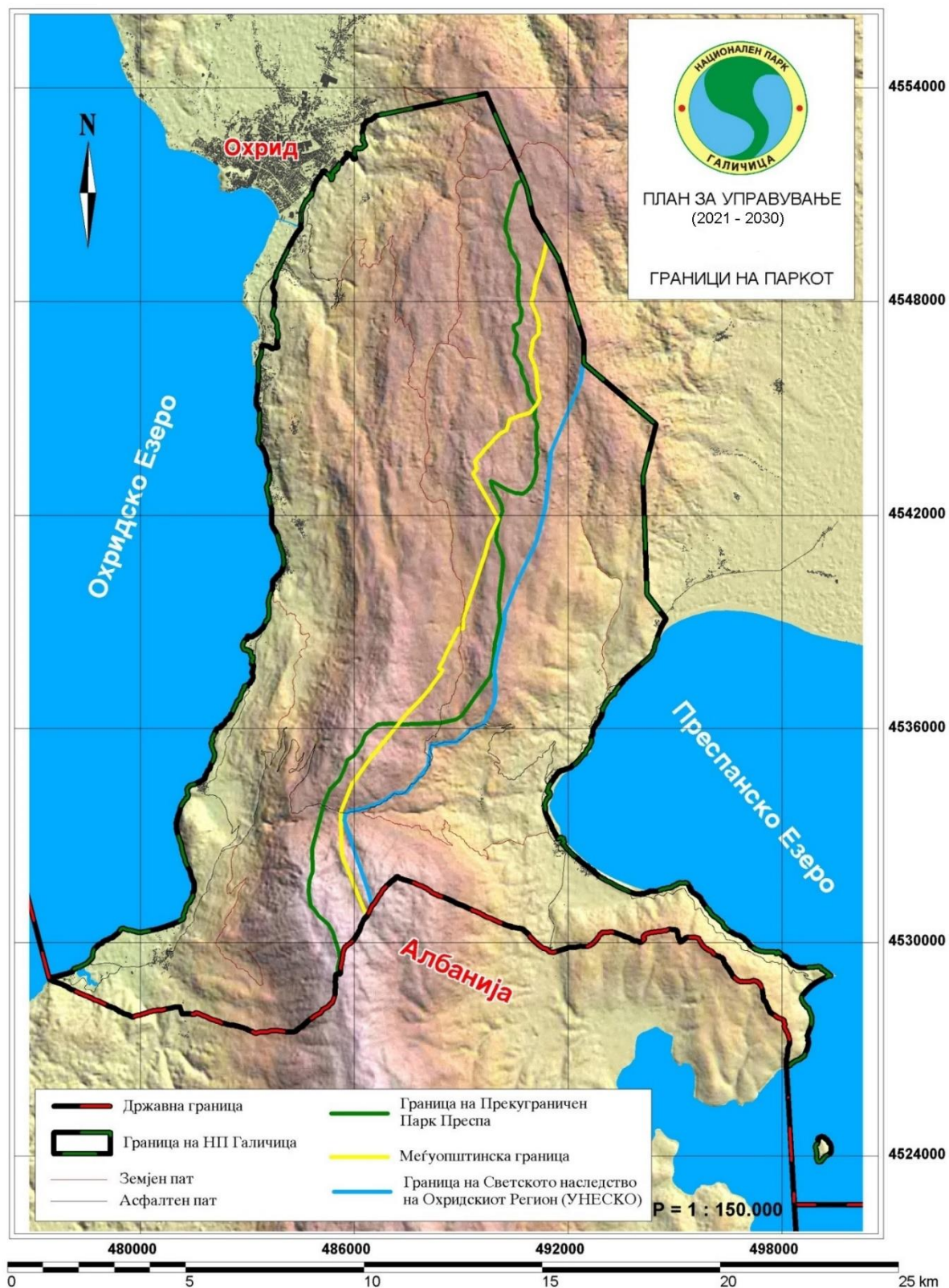
3.3. Граници и зони

Согласно член 4 од Законот за прогласување на дел од планината Галичица за Национален парк („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 171/10, во понатамошниот текст: Закон за прогласување), Паркот го опфаќа просторот во следните граници:

„Границата на Националниот парк Галичица започнува од граничниот премин кај манастирот Св. Наум, од каде што се протега кон север по должината на брегот на Охридското Езеро, сè до селото Долно Коњско. Оттука, во близина на археолошкиот локалитет „Античка Фурна“ границата се издига на асфалтниот пат Р1301 (Охрид – Свети Наум – граница со Албанија) по кој се движи сè до тунелот кај месноста Св. Стефан. Тука границата остро свртува на исток, води по долот од десната страна на патот и се искачува на карпестиот отсек над манастирот Св. Стефан. Одовде границата се движи кон североисток по земјениот пат низ населбата Свети Стефан, над шумата, избива на трасата на новиот пат Р1301 (сè уште во изградба) и истиот го следи сè до пред населбата Рача, каде повторно избива на стариот коловоз на патниот правец Р1301. Движејќи се кон север, покрај левата коловозна лента на овој патен правец, границата поминува над Билјанини Извори до местото каде се одвојува локалниот пат којшто води до селото Велестово. Оттука, границата продолжува да води кон север до изворот Бејбунар, а потоа и по споредната улица, која се спојува со улицата „Момчило Јорданоски“. Пред крстосницата, границата остро свртува кон исток и следејќи го работ на шумата со култура од иглолисници видови, избива на пешачката патека, по која кратко се движи кон југ, сè до котата од 765 метри. Понатаму, следејќи ја пешачката патека, границата за кратко се движи на југ, потоа кон исток до месноста Крсти, каде остро свртува на север и следејќи ја патеката, избива на асфалтниот пат кој води кон селото Рамне. Следејќи го асфалтниот пат Охрид-Рамне, границата се движи кон север, спуштајќи се во долината на реката Сушица. Тука, границата остро свртува кон исток и за кратко го следи земјениот пат кој води кон црквата Св. Атанасиј. Движејќи се по земјениот пат границата ја пресекува реката Сушица и веднаш потоа продолжува долж земјената патека кон северозапад, поминувајќи над котата од 826 м, до котата од 776 метри, каде земјениот пат ја пресекува реката Чардашница. Од ова место, границата се движи по земјениот пат кон север, до мостот на потокот северно од манастирот Св. Петка. Од мостот на потокот границата се движи кон североисток и избива на врвот Вишесла (1563 м). Оттука границата се протега кон југоисток до котата од 1571 м, од каде избива на котата 1554 м, а потоа на врвот Скала (1576 м). Потоа границата се движи по сртот на Самар, преку котата од 1608 м и избива на котата од 1 646 м. Оттука, границата се движи кон исток и избива на врвот Кукољ (1319 м), а потоа свртува кон југозапад и избива на врвот Пецилин (1424 м). Оттука границата продолжува на југ и избива на висинската точка од 1141 м на ридот Сирханско кале. Одовде, пресекувајќи го асфалтниот пат, границата се движи кон југоисток сè до брегот на Преспанското Езеро. Оттука границата се протега по западниот брег на Преспанското Езеро до македонско-албанската граница, кај месноста Занданана, вклучувајќи го и островот Голем Град. Од месноста Занданана границата се протега на запад по македонско-албанската граница сè до почетната точка кај граничниот премин Св. Наум.

Во овие граници површината на НПГ изнесува 24 151, 4 хектари.“

Фигура 4: Граници на НП „Галичица“

Согласно ЗЗП, режимот на заштита во заштитените подрачја се регулира со зонирањето и просторниот план. Со актот за прогласување на подрачјето (член 93) „може да се установаат особено следниве“ четири зони: (1) зона за строга заштита; (2) зона за активно управување; (3) зона за одржливо користење и (4) заштитен појас. Активностите и дејностите кои можат да се вршат во зоните

кои се установуваат со актот за прогласување се определуваат со тој акт или со планот за управување (член 93 од ЗЗП). Согласно член 105 од ЗЗП, активностите и дејностите кои можат да се вршат во зоните се како што следи:

1. **Зона за строга заштита.** Во зоната за строга заштита се дозволени научно истражувачки активности, доколку тие не се во спротивност со примарните цели на заштита на подрачјето.
2. **Зона за активно управување.** Во зоната за активно управување може да се вршат активности на управување кои се однесуваат на манипулирање со живеалишта и манипулирање со видови. Во зоната за активно управување се дозволени активности од економски карактер кои немаат негативно влијание на примарната цел на заштита, како екотуризам или традиционално екстензивно земјоделство.
3. **Зона за одржливо користење.** Зоната за одржливо користење претставува значителен дел од заштитеното подрачје кој не поседува високи вредности за заштитата, каде што се наоѓаат инфраструктурни објекти, објекти на културното наследство, типови на шумски насади коишто не се карактеристични за подрачјето, како и населени места со околното земјоделско земјиште. Долготрајното преземање на интервенции и мерки, може да доведе до стекнување карактеристики на зоната за активно управување.
4. **Заштитен појас.** При вршењето на стопански дејности во рамките на заштитниот појас задолжително се применуваат мерките за заштита утврдени со овој закон.

Согласно ЗЗП и целите на управување утврдени со овој план за управување, во Паркот се воспоставуваат следните зони:

1. Зона за строга заштита на површина од 2117 ха (9%);
2. Зона за активно управување на површина од 12 275 ха (51%);
3. Зона за одржливо користење на површина од 9612ха (40%);
4. Заштитен појас на површина од 147 ха (1%).

Зоната за строга заштита опфаќа неколку делови и тоа: Стара Галичица (126 ха заштитен појас) на околу 2.040 ха, Стењско Блато на околу 17,5.ха (21 ха заштитен појас), клифовите од с. Коњско до границата со Албанија, клифовите од с. Пештани до Градиште, клифовите од Градиште до Трпејца, дел од клифовите и крајбрежниот појас од с. Трпејца до пештерската црква Свети Никола, дел од клифовите од црквата Пресвета Богородица (Пречиста) кај с. Стење до Црквата Свети Илија, кај с. Коњско, целата територија на островот Голем Град и дел од извориштето Свети Наум.

Зоната за активно управување опфаќа неколку делови и тоа: високопланински пасишта на локалитетите Баба, Лако Сигној, Бајраче, Бугарска Чука, Косто Бачило, Суво Поле, Томорос, Дива Јасика, Гога, Здравец, Самар, Шараплица, Бигла и Петрино, шумите и брдските пасишта на локалитетите Пречна Планина, Пљуска, Сирханско Кале, Черемушана, Војтино, Голем Осој, Чоколско, Равен, Црно Брдо, Елен Врв, Поглед и Голабинец.

Зоната за одржливо користење ги опфаќа урбанизираните делови на населбите со околното земјоделско земјиште, туристичките населби и дел од високопланинските и брдските пасишта кои во минатото биле интензивно користени и во кои настанале значителни промени на природните екосистеми.

Подетален опис на зоните и активностите и дејностите кои можат да се вршат во нив е даден подолу.

Табела 9: Зона за строга заштита

Зона за строга заштита

Големина	2 117 ха (9% од Паркот)
Атрибути	Природна зона со незначително изменети живеалишта од примарно потекло и незначително човеково влијание после прогласувањето на Паркот. Присутни се голем број клучни живеалишта, видови и геоморфолошки појави. Отсуствуваат инфраструктурни објекти, со исклучок на (инертен) радио комуникациски панел.
Примарна цел на управувањето	Непречено одвивање на природните процеси со цел долгорочна заштита на карактеристичните екосистеми и придружните видови.
Секундарна цел на управувањето	Научно-истражувачки активности. Во одделни делови од оваа зона се дозволени и посети под строго регулирани услови и тоа: прошетка по патеката на островот Голем Град, прошетка со кајче по извориштето Свети Наум во организација на ЈУНПГ и искачување на врвот Магаро по обележаната планинарска патека.

Табела 10: Зона за активно управување

Зона за активно управување	
Големина	12 275 ха (51% од Паркот)
Атрибути	Природна зона во која најголем дел од живеалишта се од секундарно потекло. После прогласувањето на Паркот, човековото влијание постепено се намалува до незначително ниво. Присутни се голем број клучни живеалишта и видови. Од инфраструктурата присутни се телекомуникациски кули со придружни објекти, асфалтни и земјени патишта и помали објекти во сопственост на ЈУНПГ.
Примарна цел на управувањето	Непречено одвивање на природните процеси со цел долгорочна заштита на карактеристичните екосистеми и придружните видови.
Секундарна цел на управувањето	Еколошки сообразени духовни, научни, образовни и рекреативни активности.

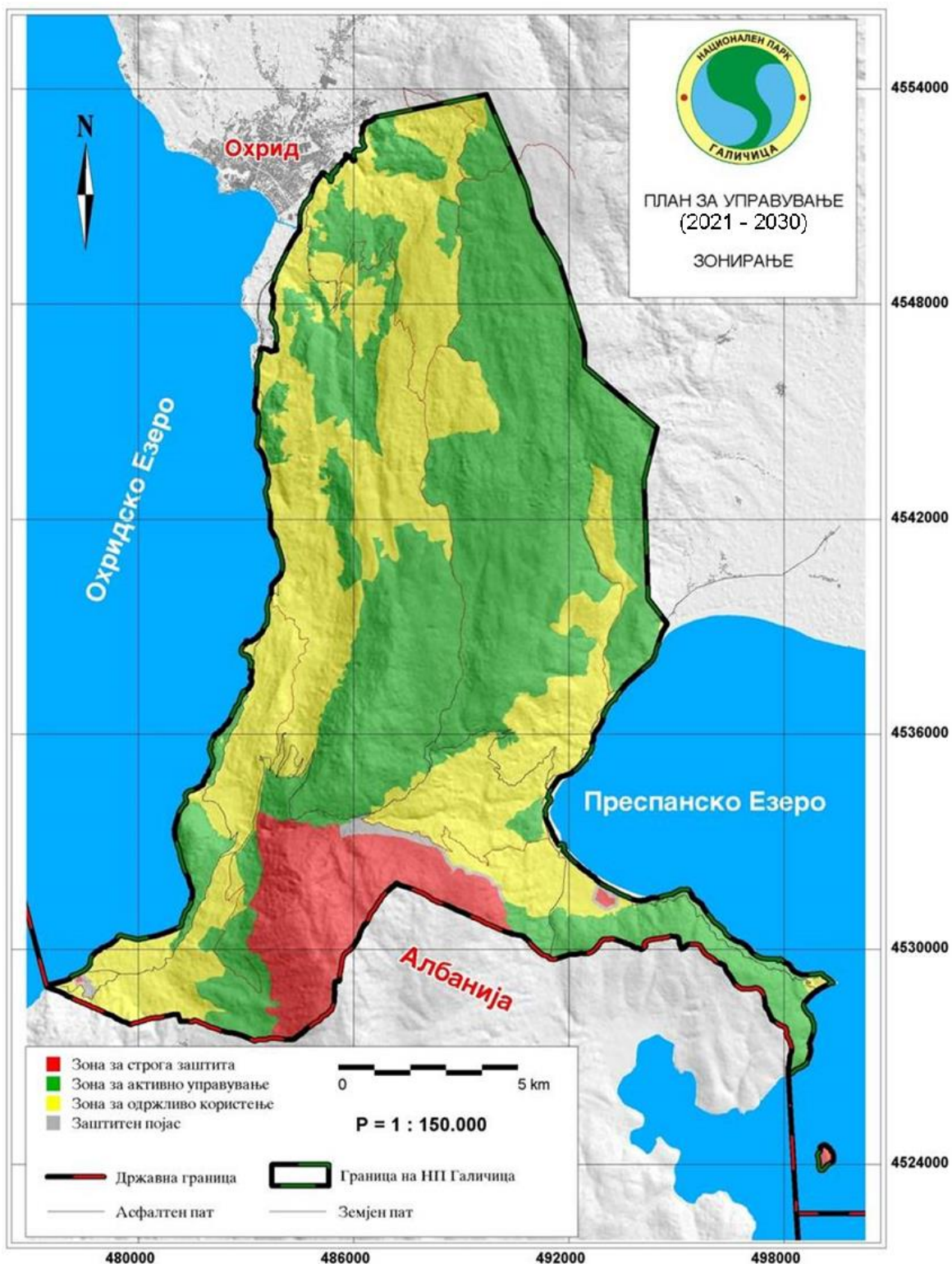
Табела 11: Зона за одржливо користење

Зона за одржливо користење	
Големина	9612 ха (40% од Паркот)
Атрибути	Зона наменета за домување и стопански активности. Присутни се повеќе клучни живеалишта и видови кои исто така, во најголем дел, се опфатени со природната зона. Присутни се повеќе населби, туристички комплекси и значителна инфраструктура.
Примарна цел на управувањето	Еколошко поврзување на живеалиштата и контрола на човековото влијание врз природната зона.
Секундарни цели на управувањето	<ul style="list-style-type: none"> - Домување - Туристички активности - Производство на (огревно) дрво - Собирање на лековити растенија и габи - Земјоделско производство

Табела 12: Заштитен појас

	Заштитен појас
Големина	147 ха (1%)
Атрибути	Природни или полуприродни живеалишта или урбанизирани површини со или без значителна инфраструктура и човеково влијание.
Примарна цел на управувањето	Контрола на човековото влијание од зоната за одржливо користење врз зоната за строга заштита.
Секундарни цели на управувањето	Еколошки сообразени духовни, научни, образовни и рекреативни активности.

Фигура 5: Зонирање на НП „Галичица“

Табела 13: Дозволен и забранети активности во зоните

АКТИВНОСТИ	ЗОНИ			
	Строга заштита	Активно управување	Одржливо користење	Заштитен појас
Научни истражувања (само со претходна дозвола од МЖСПП)	ДА	ДА	ДА	ДА
Археолошки истражувања (само по претходно известување и согласност од ЈУНПГ и дозвола од други надлежни институции)	ДА	ДА	ДА	ДА
Пешачење (по обележани патеки)	ДА	ДА	ДА	ДА
Пешачење (надвор од обележани патеки)	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Турно скијање	НЕ	ДА	ДА	ДА
Поставување инфо-табли	НЕ	ДА	ДА	ДА
Поставување патокази	ДА	ДА	ДА	ДА
Уредени места за одмор (маси, клупи, настрешници)	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Кампување и ноќевање на отворено и под шатор (само на уредени места за таа намена)	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Набљудувачници и видиковци	НЕ	ДА	ДА	ДА
Палење оган на отворено (освен на уредени места за таа намена)	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Собирање диви видови (габи, плодови, растенија и др.)	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Собирање животни (пр. пеперутки, желки, и др.)	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Напасување стока	НЕ	ДА ¹	ДА	НЕ
Одгледување земјоделски култури на традиционален начин	НЕ	НЕ	ДА ³	НЕ
Косење трева	НЕ	ДА ¹	ДА	НЕ
Пчеларство - времено поставување кошници	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Пчеларство - придружни објекти	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Комерцијално шумарство	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Современо земјоделско производство	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Собирање дрва и гранки	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Риболов	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Лов	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Алпинизам на уредени места	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Планински велосипедизам по уредени патеки	НЕ	ДА	ДА	ДА
Полетувалиште за параглајдеристи	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Моторни возила (автомобили, четириколки и мотоцикли) по постојни асфалтни и земјени патишта	НЕ	ДА	ДА	ДА
Моторни санки за снег	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Јавање	НЕ	ДА	ДА	ДА
Шетање домашни миленичиња	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Уредување на неуредени извори	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Уредување на постојни локви	НЕ	ДА	ДА	ДА
Уредување на бунари	НЕ	ДА	ДА	ДА
Нови објекти за зафаќање вода од извори и водотеци во Паркот	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ

Нови објекти за домување	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нови објекти за туристички намени (хотели, ресторани, кампови и сл.)	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура за скијање (скилифтови и жичари)	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Нови објекти за други намени (објекти за управување на ЈУНПГ)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Нови објекти за земјоделски активности (магацини, бачила, штали)	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура - цевководи за водоснабдување	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура - туристички намени	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - електроенергетска	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Ветерни центри	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Соларни центри	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Центри со биомаса	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Фотоволтајци на кровни површини	НЕ	ДА	ДА	ДА
Мали хидроцентрали	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Далекуводи	НЕ	НЕ	ДА	НЕ
Нова инфраструктура - асфалтни патишта	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - земјени патишта	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - канализација	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Нова инфраструктура - структури за контрола на ерозијата	НЕ	ДА ²	ДА ²	НЕ
Спроведување на геолошки истражувања и експлоатација на минерални сировини	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ

¹ Дозволено во зона за активно управување во периодот мај-август по претходно издадена дозвола од ЈУНПГ на традиционалните начини на вршење на оваа активност.

² Може да се извршуваат активности за контрола на ерозијата врз основа на претходно прифатливи решенија за заштита на природата.

³ Одгледувањето на генетски модифицирани организми е забрането на целата територија на Национален парк Галичица

3.4. Програми за управување со заштитеното подрачје

3.4.1. Зачувување и мониторинг на природното наследство

За да се одржи и унапреди севкупната вредност на подрачјето на Паркот, зачувувањето на биолошката разновидност и неговите клучни природни вредности треба да биде највисок приоритет на управувањето. Според правилникот за изработка на планови за управување со заштитени подрачја, од програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство се издвојуваат следниве компоненти:

- Биолошка разновидност со посебни мерки за зачувување на дивите видови;
- Зачувување, заштита и ревитализација на значајните живеалишта и екосистеми;
- Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите;
- Значајни елементи од физичката средина (геолошки, геоморфолошки, педолошки и хидролошки карактеристики);
- Значајни пределски или пејзажни вредности.

Следствено, беше изработена логичка рамка на основна цел на програмата и посебни цели на под-програмите кои беа развиени во подготовката на оперативниот план за оваа програма.

Табела 14: Логичка рамка на Програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Зачувување и мониторинг на природното наследство	Зачуваната разновидност на видовите и живеалиштата, како и стабилните еколошки процеси, обезбедуваат уникатна убавина на природниот пејзаж, а со тоа и зачувување на универзалната вредност на Паркот, за сегашните и идните генерации	Мониторинг на биолошката разновидност на видови	Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови
		Мониторинг на биолошката разновидност на живеалишта	Живеалиштата се во зачувана природна состојба со стабилни популации на придружните видови
		Спроведување активности за заштита и конзервација на видови и живеалишта	Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта
		Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите	Развиена е и применета соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта меѓународно прифатена
		Мониторинг и заштита на геолошкиот диверзитет и пределски вредности на НПП	Развиена е и применета методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет и пределските вредности

3.4.2. Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето

Согласно ЗЗП, природен ресурс е секој составен дел на природата кој човекот го користи за остварување на економски цели. Согласно член 75, став 2, од овој Закон, во национален парк може да се користат природните ресурси за туристичко-рекреативни дејности, како и нивно одржливо користење на начин кој не го загрозува опстанокот на видовите и нивната природна рамнотежа. Овој став од ЗЗП издвојува два начини на одржливо користење на природните ресурси: (1) директно, при што во НПГ тука спаѓа одржливото користење на шумите за задоволување на потребите од огревни дрва и собирањето на диворастечки лековити билки и други шумски производи и (2) индиректно користење на природните ресурси најчесто за туристичко-рекреативни дејности.

Дирекното користење на природните ресурси има значајно влијание врз основните цели на заштита на паркот. Планирањето за нивно одржливо користење во следниот десетгодишен период ги има предвид останатите основни цели на заштитата особено од аспект на трансформацијата која се случува во управувањето со НПГ во последниве неколку години. Децениското одржливо користење на шумите во Паркот за обезбедување средства со кои се финансираше заштитата на природата на Паркот како и навиките на локалното население за обезбедување на огревни дрва од околните шуми внимателно се анализирани за да се овозможи постигнување на поставените цели на управувањето.

Како и во претходниот План за управување за периодот 2011-2020 година, одржливото директно користење на природните ресурси ограничено е само на зоната за одржливо користење. Одржливото индиректно користење на природните ресурси за туристичко рекреативни активности како и некои активности на традиционално земјоделие односно одгледување на лековити растенија се спроведува покрај во оваа зона и во зоната за активно управување.

Табела 15: Логичка рамка на Програмата за одржливо користење на природните ресурси во подрачјето

Програма	Основна Цел	Под-програма	Посебна Цел
Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето	Природните ресурси во НПГ се користат одржливо. Нивното користење обезбедува приходи за локалните заедници и стабилно финансирање на ЈУНПГ	Одржливо користење на шумите во НПГ согласно посебните планови за одгледување и заштита на шумите	Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо
		Оценка на состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели	ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели
		Поддршка на плантажно одгледување на охридски чај (<i>Sideritis raeseri</i>).	Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен

3.4.3. Управување со шумски живеалишта и екосистеми

Организираното управување со шумите во Паркот започнува со изработката на првите десетгодишни програми/планови за управување со шумите во 1972 година, и тоа согласно Законот за шуми. Притоа користена е методологија и содржина на плановите наменети првенствено за стопанските шуми. Поради наметнатиот начин на финансирање преку одржливо користење/експлоатација на шумите,

тие биле во фокусот на интересот на администрацијата на Паркот. Сепак, свесни за потребата од поинаков пристап во управување со шумите во националните паркови, изработувачите на овие програми се обидувале да му дадат поголемо значење на терминот „заштита“.

Но и покрај тоа, судејќи по нивната содржина, природ и методологија, тие несомнено претставуваат „шумско-стопански основи“ односно планови за стопанисување со шумите. Со други зборови, во досегашните планови очигледен е јазот што постои помеѓу планирањето засновано на природ и методологија наменети за стопанисување со шумите и потребата од интегрално управување на шумите заради зачувување на биолошката разновидност. Овие недостатоци во планирањето имаат свои последици кои главно се однесуваат на промената во видовиот состав односно форсирањето на видови кои се погодни за производство на огревно дрво, отстранувањето на стари стебла со што се уништуваат живеалишта на голем број видови фауна, како и несоодветна заштита на биолошката разновидност и природноста на пределот.

Согледувајќи ги ваквите недостатоци, во последните неколку години за вработените во ЈУНПГ беше се поочигледна потребата од нов, поинаков природ во управувањето со шумите. Впрочем, со донесување на ЗЗП се создадоа формално-правни претпоставки за тоа.

Имајќи го ова предвид, но секако и трансформацијата во управувањето и финансирањето која се случува во НПГ, се отвора можност овој План за управување да определи поинаков сет на цели, мерки и активности за управување со шумските живеалишта и екосистеми. Секако, целите на управување со шумите во паркот усогласени се со ЗЗП и зонарањето.

Табела 16: Логичка рамка на Програмата за управување со шумски живеалишта и екосистеми

Програма	Основна Цел	Под-програма	Посебна Цел
Управување со шумски живеалишта и екосистеми	Управување со шумските живеалишта и екосистеми во согласност со директивата за живеалишта	Мапирање на шумите согласно Директивата за живеалишта	ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат
		Користење на дел од шумите во зоната за одржливо користење за задоволување на потребите од огревно дрво за ранливите категории од локалното население	ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите
		Поттикнување на научно истражување	ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научно истражување во согласност со целите на управувањето

3.4.4. Управување со културно наследство

По своите природни и културни вредности Охридско-преспанскиот Регион е еден од најрепрезентативните региони во Република Северна Македонија. Од тие причини, регионот е впишан во листата на УНЕСКО, под името: „Природно и културно наследство на Охридскиот регион“. Најпрво, во 1979 година, Охридското Езеро е впишано на листата на УНЕСКО како природно наследство, а во 1980 година, на листата е додадено и културно наследство. На предлог на надлежните институции, МЖСПП и

Министерството за култура, Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид, Управата за заштита на културното наследство и УЖС, предложен е нов назив на номинацијата - Природно и културно наследство на Охридскиот Регион. Предлогот е усвоен во 2006 година на 30-тото заседание на Комитетот за светско наследство.

Кога во 1980 година, Охридскиот Регион беше впишан во листата на светското наследство, во документите за номинација, границите не беа прецизно дефинирани. Во 2009 година, извршено е ново дефинирање на границите на заштитеното подрачје и истото е прифатено од Комитетот за светско наследство на своето заседание во Севилја-Шпанија.

Површината на природното и културно наследство на Охридскиот Регион изнесува 83 350 ха од кои 17 974 ха се во границите на Паркот .

Со осамостојувањето на Република Северна Македонија, обновена е државноста на Република Северна Македонија и со меѓународното признавање Македонија стекна услови за директно учество во сите меѓународни асоцијации и организации, кои се бават со заштита на културното и природното наследство. Тоа ни овозможи ефикасно имплементирање на меѓународните стандарди во сите области од заштитата како и кај сите субјекти, кои се задолжени за чување на регионот како светско природно и културно наследство.

Во XX век, со промена на економските, социјалните и општествените прилики се менува функцијата на одредени објекти така да дел од профаните објекти се ориентираат кон развој на култура (музеи и музејски згради), туризам и угостителство и други дејности, а дел од сакралните објекти функционираат по потреба, односно на соодветните верски празници.

За деградација на просторот допринесува и развиениот моторен сообраќај и како движење и како потреба од паркирање на секое слободно место покрај објектите.

Со донесувањето на нови урбанистички планови се врши атак на сите слободни површини преку нови локации и доградби на постојните објекти со што се загрозуваат визуриите и аерацијата на целото јадро. Уште подрастичен пример е изградбата на објекти покрај самиот езерски брег со нерешена инфраструктура и несоодветна архитектура што ги нарушува пределските вредности.

Во 1999 година, со донесувањето на новиот Закон за просторно и урбанистичко планирање беа извршени промени на тогашниот Закон за заштита на спомениците на културата при што беа избришани членовите: 20, 43, 44 и 45. Со бришењето на овие членови од Закон за заштита на спомениците на културата, Заводите и Музеите ги изгубија своите ингеренции за издавање на согласност при изградба на индивидуални станбени објекти, и сè се сведе на издавање на мислење за фасадната вклопеност на објектите во амбиентите без можност за произнесување за габарити и висини, кое што пак мислење дури и не беше задолжително да се почитува.

Уште поголем проблем претставуваат и приватните сопственици на заштитените објекти кои немаат чувство за вредноста на сопствените објекти, а во одредени случаи не се ни економски силни да вршат конзервација и реставрација на изворно сочуваните објекти. Новиот начин на живот, како и потребата од финансиски средства се основната причина за непочитување на правилата за заштита на објектите.

Од друга страна и Македонската православна црква и Исламската верска заедница кои се сопственици на објектите и комплексите од сакрална архитектура (христијанска и муслиманска), во одредени случаи не ги почитуваат службите за заштита и вршеа интервенции во ентериерите и екстериерите на објектите врз основа на свои интереси и желби.

Со донесувањето на новиот Закон за заштита на културното наследство, ингеренциите повторно се враќаат на заштитата со тоа што мислењата за заштитно конзерваторски услови се издаваат во Управата

за заштита на културното наследство - Скопје.

Следствено, иако културното наследство е разнообразно и богато на територијата на Националниот парк, сепак ингеренциите за управување со ова културно наследство не се на ЈУНПГ, туку се на Управата за заштита на културното наследство – Скопје, заводите и музеите. ЈУНПГ го има детално разработено и опишано културното наследство со кое располага во својот План за управување.

3.4.5. Развој на одржлив туризам и рекреација

Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација во НПГ е поврзана со четвртата основна цел на управување која се однесува на поддршка, развој и промоција на туристички активности и проекти во насока за зголемен и одржлив локален економски развој.

Имено, развојот и подобрувањето на туристичките активности и нивната одржливост се темели на постоењето на заштитеното подрачје НПГ. Локалните заедници, општините на чија територија се протега националниот парк, како и националната економија имаат директни и/или индиректни придобивки од постоењето и правилното управување со НПГ.

Директните придобивки се должат на развојот на туристичкиот сектор во регионот кој се потпира на природните и културните вредности кои го карактеризираат подрачјето, како и мноштвото национални и меѓународни дезигнации со кои се одликува НПГ. Овие придобивки се евидентни низ годините наназад, но се очекува и да продолжат и да се зголемат во иднина. Заради тоа, Јавната установа Национален парк Галичица, локалното население, општините, но и државата треба и силно се залагаат за развој на одржливиот туризам на ова подрачје.

Целта на управувањето со НПГ, меѓу другото, е и да се одржи како просперитетно место каде квалитетот на престојот е на високо ниво, контролата на урбанизацијата и одржувањето на автентичниот изглед на просторот се во функција на развојот на алтернативните форми на туризам, а негувањето на локалните традиции ќе придонесат за привлекување соодветен број на туристи.

Генерално, активностите на локалното население и економските оператори не се во спротивност на целите на заштита и зачувување на природните вредности на подрачјето. Овие активности се во насока на туристичко-рекреативниот развој соодветно на зонирањето на Националниот парк.

Табела 17: Логичка рамка на Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација

Програма	Основна Цел	Под-програма	Посебна Цел
Развој на одржлив туризам и рекреација	Посетата не ги загрозува природните и културни вредности на Паркот, нудејќи им на посетителите непречено и сеопфатно искуство, со што истото се претставува на најдобар можен начин, истовремено обезбедувајќи ги приходите потребни за негово зачувување, градење јавна поддршка за зачувување на природата и отворање	Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин
		Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Различни програми за посета подобрени со понудата на локалното население овозможувава

<p>можности за одржлив развој на локалната заедница.</p>		<p>безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на паркот</p>
	<p>Изградба и одржување на инфраструктура</p>	<p>Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана</p>
	<p>Подобрена туристичка понуда и активности за алтернативен туризам</p>	<p>Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда</p>

3.4.6. Локален развој

Програмата за Локален развој има за цел да ја поттикне соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот развој на туризмот и ќе потпомогне во остварување на визијата на Паркот.

На територијата на Паркот, во општините Охрид и Ресен, се лоцирани повеќе населени места, со постојани или привремени жители. Туризмот и услужните дејности, но и земјоделството и шумарството се главните економски активности на локалното население. Една од целите на Паркот е да ги потпомогне овие активности, во насока на правилно користење на природните ресурси и подобрување на можностите за одржлив развој на туристичките активности. Но, исполнувањето на целите на управувањето со Паркот е невозможно без поддршка од локалните заедници, како и од централните и локалните власти. Меѓу нив, сепак, локалните заедници најдиректно ги чувствуваат ефектите од активностите и мерките за управување со заштитеното подрачје. Поддршката за Паркот од локалните заедници треба да произлезе од директните и индиректните придобивки од постоењето на Паркот.

Во Паркот тоа би се постигнало со постепено напуштање на активностите кои се поврзани со експлоатација на природните ресурси (сечење дрва, собирање лековити растенија и други плодови за продажба, лов и сл.). Искористувањето на природните ресурси треба да се заснова на принципите на одржлив развој и да се ограничи на мал дел од Паркот (до 25 % од територијата). Така на пример, во делови од Паркот треба да се поттикне плантажно органско производство на локалниот планински чај и други лековити растенија од комерцијален интерес. На тој начин би се намалил притисокот врз природните популации во Паркот. Директното користење на природните ресурси ограничено е само на зоната за одржливо користење и тоа за задоволување на потребите од огревно дрво само за жителите од ранливите категории. Дел од традиционалните пасишта треба да се достапни за сточарството, но и да се зачуваат компонентите на биолошката разновидност поврзани со овие живеалишта.

ЈУНПГ, државата и донаторите треба да го поддржат и потпомогнат локалното население во изнаоѓање и развој на други извори на приходи, особено од активности за постигнување одржлив развој на туризмот, кој се потпира на природните вредности на подрачјето. На тој начин треба да се надомести загубениот приход од експлоатација на природните ресурси. Со тек на време, треба постојано да се зголемува бројот на семејни бизниси кои имаат добивка од постоењето на Паркот. Просперитетот на заедниците во Паркот треба да придонесе за развојот и на поширокиот Охридско-Преспански Регион. Во иднина треба да постои можност локалните заедници во околината на Паркот исто така да ги

почувствуваат придобивките од постоењето на Паркот.

Локалните заедници треба силно да се залагаат и за ограничување и контрола на понатамошната урбанизација. Тоа треба да придонесе за општествено прифатлив, еколошки и одржлив економски развој. Населбите во Паркот треба да се одржат како витални и просперитетни места, каде квалитетот на животот е висок во секој поглед (економски, општествено и еколошки). Контролата на урбанизацијата и грижата за постигнување и одржување на автентичен изглед на населбите треба да се во функција на развој на туризмот во Паркот. Идентитетот на населбите треба да се заснова на негување на локалните традиции (храна, обичаи), како и на традиционалната архитектура во населбите кои не претрпеле големи промени. Контролата на урбанизацијата и проширувањето на инфраструктурата (патишта, електрични, водоводни и телекомуникациски инсталации и сл.) треба да придонесат за зачувување на убавиот предел и природната состојба.

Табела 18: Логичка рамка на Програмата за локален развој

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Локален развој	Управувањето ја поттикнува соработката на ЈУНПГ со локалните заедници, да изгради меѓусебен однос полн со доверба, кој ќе придонесе за јакнење и унапредување на одржливиот локален развој.	Придонес на НПГ во локалниот развој	ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам
		Продолжен и збогатен престој на посетителите	ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите, во насока на одржлив развој на туризам
		Активно учество на локалните заедници во управувањето со НПГ	Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот

3.4.7. Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација

Програмата за Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација има за цел да овозможи транспарентно споделување информации, да обезбеди едукациска платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување и подигнување на јавната свест за заштита на природата. Редовното информирање на целната група, особено на локалната заедница, училиштата, соседните заштитени подрачја, посетителите итн., ќе придонесе за подигнување на јавната свест и непречена еколошка едукација, што ќе потпомогне во остварување на визијата на Паркот.

Благодарение на природните и културните вредности, НПГ привлекува голем број посетители. Со привлекување на посетителите во Паркот се отвора можност тие да научат повеќе за него низ директен контакт со природата, особено за взаемната врска меѓу човекот, односно општествените системи и природните системи. Преку подигнување на свеста за природата и животната средина воопшто, се очекува човековото однесување да се сообрази со процесите во природните системи и ограничувањата кои произлегуваат од тоа. На тој начин ќе се подигне поддршката и учеството на локалните жители и

општата јавност во решавање на проблемите во Паркот поврзани со урбанизацијата, цврстиот отпад, шумските пожари, загадувањето на водата, неконтролираното собирање на билки и други влијанија кои неповолно се одразуваат врз неговите природни вредности. Заштитените подрачја имаат улога не само во едукацијата на луѓето за природните вредности на самите подрачја туку и пошироко за животната средина воопшто.

За поддршка на посетителите, ЈУНПГ во соработка со локалните заедници и други заинтересирани страни, има изградено сеопфатна мрежа од соодветно уредени и означени патеки со придружна инфраструктура. За збогатување на содржините за посетителите, се уредени излетнички места, видиковци, планински куќарки и паркиралишта. ЈУНПГ поседува и центри за посетители и информативни пунктови, кои се во функција на презентација и интерпретација на клучните вредности на Паркот, односно еколошка едукација на посетителите. Инфраструктурата треба да биде квалитетна и функционална, но пред сè едноставна, за да се зачува природниот изглед на средината. Таа треба да придонесе за подобро управување и контрола на активностите на посетителите во Паркот (пр. палење оган на соодветно обележани, уредени и опремени места, движење по обележани патеки и сл.). Со тоа треба да се заштити природата, односно да не се наруши еколошкиот капацитет на одделни локалитети во Паркот.

Табела 19: Логичка рамка на Програмата за информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Програма за информирање, подигнување на јавната свест и образование / едукација	Функционалната инфраструктура, развиената комуникациска стратегија за редовно информирање на целните групи, различните информативни содржини и знаењето за биодиверзитетот и другите значајни природни карактеристики, обезбедува едукациска платформа за остварување позитивни искуства со природата, како и емотивна и научна основа потребна за одговорно однесување за заштита на природата.	Одржување и надградба на постојната инфраструктура за еколошка едукација	Постојната инфраструктура за информирање и еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана
		Воспоставување на систем за информирање на јавноста	Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата
		Подготовка и дистрибуција на информативен и едукативен материјал	Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран
		Подигнување на јавната свест за заштита на природата	Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата

3.4.8. Раководење, управување, финансирање и администрација

Програмата за раководење, управување финансирање и администрација е поврзана со петтата основна цел на управувањето која се однесува на персоналните, материјални, институционални

капацитети на ЈУНПГ потребни за управување со националниот парк, како и членствата и статусот на ЈУНПГ на национално и меѓународно ниво.

ЈУНПГ е основана од Владата на Република Северна Македонија со цел заштита и управување со заштитеното подрачје НПГ. Меѓутоа, очигледно е дека во управувањето е потребно да се етаблира и одржува соработка со други институции, како на пример Министерството за животна средина и просторно планирање, Инспекторатот за животна средина итн. Исто така, потребно е вмрежување и членување, како и активности на полето на градење на персоналните капацитети на вработените со цел ЈУНПГ полесно, поуспешно и поефикасно да го извршува управувањето со НПГ.

Понатаму, субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје, согласно Законот за заштита на природата треба да формира Совет на засегнати страни и Научен совет како консултативни тела, активност која е исполнета од страна на ЈУНПГ. Исто така, согласно овој Закон, заради остварување на интегрално и ефикасно управување, субјектите задолжени за управување со заштитеното подрачје склучуваат спогодби за регулирање на меѓусебните права и обврски со субјектите кои вршат дејност или активност во заштитеното подрачје, на кои согласност дава Владата на Република Северна Македонија.

На крај, со цел обезбедување на ефикасно управување со заштитениот подрачје субјектот задолжен за управување со заштитеното подрачје потребно е да располага со оптимални човечки, технички и финансиски ресурси.

Многу важен елемент за ефикасно управување со заштитениот подрачје е обезбедување на одржливо финансирање. Приходи за заштитеното подрачје се остваруваат од надоместоци за влез и посета, одржливо користење на природни ресурси, посета на посебни објекти и престој во заштитеното подрачје, надоместок за вршење на дејност или активност во заштитено подрачје и други извори (донации, грантови, и др.).

Целта на управувањето со ЈУНПГ, меѓу другото, е и да се одржи како просперитетно место управувано од ефикасна и ефективна установа задолжена за таа намена, со високо развиен персонален капацитет на своите вработени.

Табела 20: Логичка рамка на Програмата за раководење, управување и администрација

Програма	Основна цел	Под-програма	Посебна цел
Раководење, управување, финансирање и администрација	ЈУНПГ има ресурси за управување, а ги користи за континуирано подобрување на сите сегменти на управувањето и развивање организациска култура, истовремено градејќи соработка со засегнатите страни.	Обезбедување правна и планирачка рамка потребна за управувањето	Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските обврски
		Развој на институционалните и човечките ресурси и компетенции	Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефективно управување со паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура

		Инфраструктура	Соодветна општа, транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни
		Финансирање	Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти

4 Оперативен план

4.1. Програми за управување со заштитеното подрачје

Согласно Законот за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16, 63/16 и 113/18), како и врз основа на Правилникот за содржината на плановите за управување со заштитени подрачја и содржината на годишните програми за заштита на природата („Службен Весник на Р.М.“ бр. 26 од 2012 година), Планот за управување со НПГ 2021-2030 вклучува и Оперативен план за негова имплементација. Активностите предвидени за реализација на Планот за управување се поделени согласно наведените програми во Правилникот и природата на работа на ЈУНПГ, како и потребите кои беа идентификувани при подготовката на Планот за управување.

Подолу следува објаснување на секоја од програмите, со дефинирани основни цели на програмите, како и посебни цели на секоја од под-програмите, кои се дадени во првата табела од соодветниот дел за програмата.

Со втората табела за секоја од програмите е преставен оперативниот план за односната програма со: назив на подпрограмата, потребни акции за постигнување на целта на програмата односно подпрограмата, приоритетот (1 – висок, 2 – среден и 3 – низок), показател/индикатор за реализација на секоја акција, петгодишна временска рамка за имплементација на секоја акција (1 = 2021, 2 = 2022, 3 = 2023, 4 = 2024 и 5 = 2025) и одговорно тело/субјект за спроведување на акцијата и идентификација на засегнатите страни кои ќе бидат вклучени во имплементацијата на секоја акција.

4.1.1. Водечки принципи

Имајќи ја предвид заедничката визија за НПГ прикажана погоре, сите инволвирани страни во управувањето со заштитеното подрачје, како и сите оние кои го користат заради различни потреби, треба да следат одредени заеднички и генерални принципи, или т.н. „водечки принципи“.

4.1.1.1. Задолжителни одговорности и обврски поврзани со управувањето на НПГ

Сите инволвирани страни треба да дејствуваат во согласност со Законот за заштита на природата и

Законот за прогласување (препрогласување) на Галичица за национален парк и останатата законска регулатива која се однесува на активностите во заштитени подрачја. ЈУНПГ треба да ги користи и секојдневно применува специфичните упатства зададени во гореспоменатите закони. ЈУНПГ при спроведување на активности за управување со националниот парк треба да биде активна во вмрежување, комуникација и координација со останати управувачки тела, пред се од околината, но и со меѓународни со цел размена на искуства и знаења, координација и соработка.

4.1.1.2. Примена на принципот на претпазливост и специфичности по УНЕСКО

Дел од НПГ се наоѓа на територијата на Светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион, впишан во листата на УНЕСКО, како и на дел од територијата на прекуграничниот биосферен резерват Охрид-Преспа, а се граничи и со делот од Охридското Езеро кој припаѓа на Албанија и беше впишан на листата на светско наследство на УНЕСКО во јули 2019 година. Имајќи го предвид ова, управувањето со сите заштитени подрачја од регионот треба да биде во согласност со одредбите од Конвенцијата за светско наследство и Оперативниот водич за спроведување на Конвенцијата. ЈУНПГ треба да ги користи и да се раководи според специфичните упатства дадени од УНЕСКО за управување со светското наследство, особено прирачниците за ресурси кои се однесуваат на управување со природното наследство и управување со ризици од катастрофи.

Покрај тоа, НПГ вклучува и акватични екосистеми кои се многу кривки и клучни за статусот на светското наследство во областа. Како резултат на тоа, принципот на претпазливост треба да се примени за неговото управување. Принципот на претпазливост гласи: „Принципот на претпазливост за управување со ризици наведува дека доколку некоја акција или политика има сомнителен ризик да нанесе штета на јавноста, или на околината, во отсуство на научен консензус (дека дејството или политиката не е штетно), товарот на докажување дека не е штетен паѓа врз оние што преземаат дејство што може или не може да биде ризично.”

4.1.1.3. Интегрално управување

Управувањето со подрачјето треба да препознае дека неговите вредности се меѓусебно зависни и потребен е интегрален пристап во неговото спроведување. Иако, дел од активностите кои се спроведуваат на територијата на паркот или неговото окружување ќе биде одговорност на различни субјекти, одговорните треба да ги земат предвид пошироките влијанија на нивните одлуки и активности, да се консултираат и да ги интегрираат своите планови со ЈУНПГ и другите управувачки субјекти. Носителите на одлуки треба рутински да ги земат предвид пошироките еколошки, културни, социјални и економски импликации и влијанија на нивните планови и одлуки.

4.1.1.4. Национална и прекугранична соработка

Интегралното управување бара тесна соработка помеѓу одговорните. Структурата на управување опишана подолу во овој План за управување го покрива само делот на надлежностите и одговорностите на јавната установа во поглед на управување со НПГ. Но, покрај тоа, потребно е да се воспостави долгорочна и функционална соработка помеѓу јавната установа и други институции, како на пример Министерство за внатрешни работи, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за земјоделие, шумарство и водостопанство, Управа за животна средина, Инспекторат за животна средина, други управувачки тела на заштитени подрачја, научни институции итн. Покрај соработка во поглед на ингеренциите и спроведените активности, ЈУНПГ треба да има редовна соработка на дневна основа, и формално и неформално, што вклучува рутинско споделување на информации, формални и неформални консултации, покани за релевантни состаноци и настани и заедничко учество во

проекти со овие институции.

Јавната установа, исто така, треба да обезбеди тесна соработка, интеграција на управувањето и редовна комуникација со организации одговорни за управување со заштитени подрачја во соседните држави, т.е. Албанија и Грција.

4.1.1.5. Учество на заинтересирани страни

Успешно управување со областа зависи од соработката на оние кои живеат во неа (локалното население), ја посетуваат и ја користат (посетители и вршители на дејност) со јавната установа. Покрај формалната рамка за учество на засегнатите страни вклучена во структурата на управување преку Советот на засегнати страни, носителите на одлуки треба да прифатат отворен и партиципативен пристап за работа со локалните чинители, промовирајќи динамична улога за локалните заедници во што повеќе области на системот за управување.

4.1.2. Индикатори за евалуација на спроведување на програмите и (под)програмите

Следната табела ги претставува посебните цели развиени во рамките на седумте основни цели за заштита на НПГ и предложените индикатори и показатели за евалуација на нивното остварување низ годините од планскиот период.

Табела 21: Посебни цели на управување и индикатори/показатели за нивна евалуација

Посебна цел	Индикатор/Показател
<p>Разновидноста на видовите е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните видови</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Популациите на значајните видови се во стабилна состојба • Постојат информации за видовите за мониторинг според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност и дополнително додадените видови во оваа Програма • Број на значајни видови според ЕУ директивите во стабилна состојба
<p>Разновидноста на живеалиштата е во зачувана природна состојба со стабилни популации од значајните заедници</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Значајните живеалишта се во стабилна состојба • Постојат информации за мониторираните живеалишта според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност и дополнително додадените видови во оваа Програма • Аквaticните живеалишта се со добар или многу добар еколошки статус • Податоците за шумските заедници застапени во НПГ се достапни за сите засегнати и заинтересирани • Значајните видови се во стабилна состојба
<p>Спроведени се соодветни активности за заштита на значајни видови и живеалишта</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Број на активности за in-situ и ex-situ конзервација • Број на видови за кои се спроведени активности за конзервација • Постојат нови и континуирани информации за инвазивните и ненативни видови на територија на НПГ во соодветен формат • Број на препораки за справување со инвазивните и ненативни видови како закана по биодиверзитетот на Паркот • Поволно влијание на реинтродуцирани видови во паркот е мерливо
<p>Развиена е и аплицирана соодветна методологија за мониторинг на видови и живеалишта која е меѓународно прифатена</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Постои развиена, меѓународно прифатена и аплицирана методологија за мониторинг на сите видови и живеалишта согласно Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност на паркот • Број на вработени лица кои се обучени за спроведување на активности за мониторинг на биолошката разновидност • Работно време користено за спроведување на активности за мониторинг на биолошка разновидност
<p>Развиена е и аплицирана методологија за мониторинг на геолошкиот диверзитет</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Развиена и спроведена методологија за проценка на состојбата на пејсажните и пределските вредности на паркот • Развиена и спроведена методологија за проценка на состојбата на геоморфолошките форми во Паркот • Растечки удел на зачувани утврдени и снимени геоморфолошки форми во Паркот • Зголемен број на започнати иницијативи, воспоставени програми и реализирани проекти за промовирање на зачувување и ревитализација на традиционалните пејзажни елементи • Зголемен бројот на населени места во областа на Паркот каде локалната заедница активно работи на зачувување на пределот во соработка со ЈУНПГ • Зголемен бројот на домаќинства и реновирани објекти во приватна сопственост на начин што ги зачувува нивните традиционални карактеристики

<p>Користењето на шумите во Паркот е контролирано и одржливо</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Постои изработен и имплементиран Посебен план за одгледување и заштита на шумите во НПГ • Количината на пресечена и продадена дрвна маса се намалува • Во шумите и шумските екосистеми во Природната зона се штитат природните процеси или активно се управуваат • Шумите и шумските екосистеми во зоната за одржливо користење се управуваат на начин со кој се штити биолошката разновидност
<p>ЈУНПГ поседува информации за состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Постојат информации за диви видови кои се собираат за комерцијални цели • Постојат информации за собирачи кои се активни во собирањето на диви видови за комерцијални цели • Односите со собирачите се уредени • Одредени се квоти за собирање на диви видови за комерцијални цели • Собирањето на диви видови е евидентирано и во согласност со одредените квоти
<p>Притисокот врз дивите видови кои се собираат за комерцијални цели е намален, а локалниот развој поддржан и подобрен</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Собирањето на диви видови е евидентирано и во согласност со одредените квоти • Зголемен приход на собирачи на диви видови за комерцијални цели • Бројот на собирачи е стабилен или во намалување • Бројот на евидентирани прекршоци од страна на собирачите е стабилен или во намалување
<p>ЈУНПГ располага со информации за живеалиштата согласно ЕУ Директивите во соодветен формат</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ЈУНПГ располага со информации за шумските заедници во паркот • Сите шумски заедници во паркот се евидентирани во базата на податоци на ЈУНПГ • Постојат изработени мапи во соодветна програма и формат за прикажување на дистрибуцијата на шумските заедници
<p>ЈУНПГ е социјално одговорна установа која ги помага ранливите групи преку строго утврден начин на управување со шумите</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Количина на пресечена дрвна маса на годишно ниво се намалува • Бројот на домаќинства кои набавуваат огревно дрво од ЈУНПГ се намалува • Приходот од продажба на огревно дрво се намалува • Се подобрува стандардот на живот на социјално загрозените домаќинства
<p>ЈУНПГ активно учествува во креирањето и спроведувањето на научно истражување во согласност со целите на управувањето</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Подготвена листа на приоритети за научно истражување согласно целите на управување • Број на побарани мислења за научно истражувачка активност во Паркот • Број на побарани мислења за научно истражувачка активност во Паркот во согласност со листата на приоритети на ЈУНПГ • Број на спроведени научни истражувања кои ги споделиле добиените резултати со ЈУНПГ • Број на активности за научно истражувачка дејност во кои се вклучуваат вработени на ЈУНПГ
<p>Паркот е одржлива дестинација модел за други заштитени подрачја и туристички дестинации во регионот, каде зачуваната природа, културното наследство и локалното население се испреплетени на одржлив начин</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Посетата е во согласност на одредениот капацитет на носивост на НПГ • Има правилна дистрибуција на посетеноста на сите планинарски патеки и притисокот кон одредени точки и места е намален • Приходите од посетата на НПГ се зголемени • Одредени се преференциите на туристите кои ја посетуваат НПГ и се преземаат активности за задоволување на нивните потреби

	<ul style="list-style-type: none"> • Задоволството од посетата на НПП од страна на домашни и странски посетители е стабилно или во зголемување
<p>Различни програми за посета подобрани со понудата на локалното население која овозможува безбедна посета и презентација на зачуваните вредности на паркот</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Користењето на природата од посетителите не ги загрозува вредностите на паркот ниту квалитетот на целното искуство за посетителите; т.е. влијанијата врз употребата на посетителите се одржуваат во границите на прифатливост утврдени со стандардите, како резултат на активното управување • Бројот и разновидноста на програмите низ целата област на Паркот се прилагодени на потребите за презентирање на вредности, интереси и можности на посетителите и управување со динамиката на посетите • Инфраструктурата е безбедна за посетителите, прилагодена на потребите за зачувување на извонредната универзална вредност и другите вредности на паркот, притоа овозможувајќи го посакуваното искуство на посетителите • Расте бројот на локални даватели на услуги за угостителство и туризам вклучени во понудата на Паркот (традиционални етно ресторани, занаети, услуги и сл.) • Расте бројот на посетители кои престојуваат во паркот подолго од еден ден, како и просечната должина на престојот на посетителите • Приходот од посета е стабилен или расте
<p>Соодветната и современата туристичка инфраструктура е континуирано одржувана и надградувана</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Одржливоста на паркот е сертифицирана преку добивање и одржување релевантни сертификати за глобално препознатливо ниво на деловно работење на установата, индивидуални објекти на ХОРЕКА, дестинацијата и партнерите во рамките на дестинацијата • Понудата на паркот е усогласена со преференциите на целните пазари • Расте уделот на директна продажба и продажба преку партнери во вкупната продажба на Паркот • Внатрешните и надворешните информативни и комуникациски канали се воспоставуваат и користат редовно • Учеството на домашните посетители во посетата на Парк расте • Учеството на посетителите од меѓународните примарни целни пазари расте • Вклучувањето на локалното население и вработените во паркот во маркетинг активности на јавната установа расте • Расте бројот на посетители кои престојуваат на дестинацијата подолго од еден ден, како и просечната должина на престојот на посетителите • Расте должината на работната сезона и просечната должина на престојот во дестинацијата
<p>Престојот на посетителите е поддржан со соодветни, интересни и современи активности и понуда</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Број на понудени активности од страна на ЈУНПП • Број на понудени туристички активности во НПП • Приходи од понудените стоки и производи од инфо центрите на ЈУНПП расте • Расте бројот на посетители кои престојуваат на дестинацијата подолго од еден ден, како и просечната должина на престојот на посетителите

	<ul style="list-style-type: none"> • Расте должината на работната сезона и просечната должина на престојот во дестинацијата
<p>ЈУНПГ обезбедува информации и податоци за придонесот на Паркот во развојот на одржливиот туризам</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Квалитетот на сместување по објект се профилира во согласност со очекувањата на целните пазари • ХОРЕКА капацитетите се еко-пријателски и нивниот еколошки отпечаток се намалува • Обемот на содржина во објектите ХОРЕКА што се користи за презентирање на вредностите на паркот расте (понуда на храна, изложби, настани, украси и опрема и сл.) • Растечки број и вредност на набавените локални производи обезбедени на посетителите преку ХОРЕКА понудата
<p>ЈУНПГ придонесува за продолжен и збогатен престој на посетителите во локалните заедници во Паркот, во насока на одржлив развој на туризмот</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бројот на вработените и продуктивноста по вработен се стабилни или расте • Расте должината на работната сезона и просечната должина на престојот во хотелите и местата за кампување • Приходот на ХОРЕКА капацитетите е стабилен или расте • Изградени, ставени во функција и одржувани продавници за сувенири и наплата на влезници кои се реновираани во согласност со највисоките архитектонски и еколошки критериуми • Расте број на производи кои ги претставуваат вредностите на паркот во продавниците за сувенири и пунктовете за наплата • Приходот се профилира според објект • Вредноста и учеството на локалните производи во продажбата на продавници и сувенири расте • Потрошувачката во продавниците за сувенири по посетител расте • Приходот по објект од продавници и продавници за сувенири е стабилен или расте
<p>Локалните заедници земаат активно учество во планирањето на развојот и управувањето со туризмот во Паркот</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бројот на иницијативи и предлози од претставниците на Советот на засегнати страни и Форумот за животна средина се зголемува и тие се инкорпорирани во годишните програми за заштита на природата • Процентуалната покриеност на вкупното население кое живее на територијата на паркот преставена преку бројот на нивните претставници во телата кои соработуваат со паркот е стабилна или во зголемување
<p>Постојната инфраструктура за информирање и еколошка едукација на посетителите е континуирано одржувана и надградувана</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Едукативната патека е постојано одржувана и надградувана • Број на ново инкорпорирани елементи во едукативната патека • Времето користено од вработените на ЈУНПГ за одржување на овој тип инфраструктура како удел во целокупното работно време е стабилно или се намалува • Бројот на учесници на настани и бројот на настани организирани во Зелената училница е стабилен или во зголемување • Етаблирани се нови тематски патеки и подготвени се соодветни програми за еколошка едукација и толкување за посетителите кои се заинтересирани за посета на овие патеки • Бројот на посетители на тематските патеки е во зголемување

<p>Пошироката јавност е редовно информирана за активностите на ЈУНПГ во полето на заштита на природата</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бројот на соопштенија до јавност се зголемува • Бројот на медиуми со кои ЈУНПГ соработува е стабилен или во пораст • Бројот на информации, информационали написи или емисии посветени на НПГ е стабилен или во зголемување • Бројот на информирани граѓани се зголемува • ИТ решенијата кои се изработени за информирање на јавноста се редовно одржувани и во континуирана примена • Бројот на поединечни посети на веб страницата на ЈУНПГ е стабилен или во зголемување • Бројот на симунвања на апликацијата за паметен телефон е стабилен или во зголемување • Бројот на пријавувања во НПГ е стабилен или во зголемување
<p>Промотивен материјал со едукативен и информативен карактер е редовно подготвен и дистрибуиран</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Произведен и дистрибуиран соодветен промотивен материјал во количини кои се стабилни • Пакетите за еколошка едукација се во постојана примена и се зголемува бројот на корисници при организираните работилници и настани • Бројот на ХОРЕКА капацитети кои поседуваат доволна количина на промотивен материјал е стабилен или во зголемување
<p>Активностите на ЈУНПГ придонесуваат за подигнување на јавната свест за потребата од зачувување на природата</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Расте бројот и разновидноста на можностите за едукативни, информативни и образовните програми • Услугите за еколошка едукација во Паркот се усогласени со потребите на воспоставени програми за посети • Расте вкупниот број учесници во образовните програми • Расте поддршката на посетителите за зачувување на вредностите на Паркот
<p>Внатрешните регулативи на јавната установа се усогласени со законските обврски</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Сите задолжителни интерни регулативи и планови на јавната установа се во согласност со законските обврски и потребите на управувањето со паркот • Сите главни деловни процеси и процедури на јавната установа се регулираат со соодветни интерни регулативи (протоколи, упатства, програми, итн.) • Не се забележани, или ретко се забележуваат, разлики помеѓу одредбите за надворешни регулативи и планови од една страна и потребите на управувањето со паркот од друга страна
<p>Институционални и индивидуални капацитети потребни за ефикасно и ефикасно управување со паркот и за афирмирање на јавната установа се обезбедени преку континуирано подобрување, управување со знаењата и развој на организациска култура</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Капацитетите на човечките ресурси се усогласени со потребите на управување и структурата на ЈУНПГ • Компетенциите на персоналот континуирано се развиваат во согласност со утврдените потреби и приоритети • Сите постојни знаења и информации релевантни за управување со паркот се чуваат во информациски системи на јавната установа, земајќи ги предвид темите и проблемите на организиран начин и се достапни за персоналот • Информациските системи на јавната установа постојано се надополнуваат со информации и знаења кои произлегуваат како резултат на активности во поглед на управувањето • Постигнатите решенија за управување, планови и практики се засноваат врз најдобро достапно знаење • Организациската култура на јавната установа (која вклучува споделување на заедничко видување,

	<p>воспоставени прифатени норми на однесување, ефективна комуникација, лидерство и соработка, организациско учење и сл.) придонесува за мотивација и ефективност на персоналот во извршувањето на своите должности</p> <ul style="list-style-type: none"> Во научните кругови, Јавната установа е призната како пример за добро управување со заштитените подрачја, а нејзините вработени активно учествуваат во национална и меѓународна размена на искуства и проекти како релевантни експерти за нивните области
Соодветна транспортна и комунална инфраструктура без негативно влијание врз вредностите на Паркот е обезбедена преку соработка со засегнатите страни	<ul style="list-style-type: none"> Патниот правец кој води преку Галичица е реновиран и одржуван со активно учество на претставници од Паркот во планирањето и изведувањето на активностите Намалено негативно влијание на населбите во Паркот врз зачувувањето на вредностите на паркот Уредено и проширено одморалиште и паркинг кај Баба за поголема безбедност на посетителите и транзит патниците Времетраење на задржување на одморалиштето на Баба се зголемува Број на чекирања и споделувања од посетители на одморалиштето на Баба се зголемува
Основната дејност на ЈУНПГ се финансира од јавни приходи, додека развојот на Паркот се финансира од јавни приходи или од приходи што ги остварува установата, донации и проекти	<ul style="list-style-type: none"> Приходите на ЈУНПГ се стабилни или растат Приходите од директно искористување на природните ресурси се намалуваат или се целосно елиминирани Приходите од донации се стабилни или растат Буџетирањето и финансиското планирање се подобрени Намалени разлики меѓу буџетираните и фактички потрошените средства на годишно ниво.

4.1.3. Зачувување и мониторинг на природното наследство

Табела 22: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Програма за зачувување и мониторинг на природното наследство во НПГ									
Мониторинг на биолошката разновидност на видови	Мониторинг на видовите според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност во НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> Број на мониторирани видови Број на теренски денови за мониторинг % од теренски денови во споредба со вкупен број работни денови 						ЈУНПГ
	Дополнување и ажурирање на Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност во НПГ со нови видови (<i>Ramonda serbica</i> , <i>Angelica palustris</i> , <i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> , <i>Bombina</i>)	2	<ul style="list-style-type: none"> Број на мониторирани видови Број на теренски денови за мониторинг % од теренски денови во споредба со вкупен број работни денови 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП

	<i>variegata, Cervus elaphus</i> и <i>Ursus arctos</i>)								
	Процесирање на податоци и развој на мапи со дистрибуција на видови	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на видови со мапи на дистрибуција • % на видовите со мапи во споредба со вкупниот број мониторирани видови • Број на мапи на дистрибуција • % од територијата покриена со мапи на дистрибуција во споредба со вкупната територија на НПГ • Број на мапи за приоритетни видови за заедницата 						ЈУНПГ
	Изработка и спроведување на план за одредување на присуство и дистрибуција на инвазивните и ненативни видови во НП Галичица и управување со истите	2	<ul style="list-style-type: none"> • Изработена и спроведена студија • Број на инвазивни и ненативни видови забележани во НПГ • Број на инвазивни и ненативни видови наведени на листите за најинвазивни видови во светот (DAISE и сл.) • Број на теренски денови при мониторингот за присуство и дистрибуција на инвазивни и ненативни видови во НПГ • Број на развиени мапи за дистрибуција на инвазивни и ненативни видови • Број на имплементирани препораки за управување со инвазивните и ненативни видови во НПГ 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП
Мониторинг на биолошката разновидност на живеалишта	Мониторинг на биолошката разновидност на живеалиштата според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност во НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на мониторирани живеалишта • Број на теренски денови за мониторинг • % од теренски денови во споредба со вкупен број работни денови 						ЈУНПГ

	Дополнување и ажурирање на програмата за долгорочен мониторинг со нови живеалишта (Пелагонски шуми со див костен во клисури)	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број на теренски денови за мониторинг • % од теренски денови во споредба со вкупен број работни денови 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП
	Изработка на план за еколошка реставрација на локвите на Стара Галичица и локвата Косто Бачило	3	<ul style="list-style-type: none"> • Изработен и спроведен план за реставрација • Број на мапи со мапирани локви во НПГ • Број на денови за ревитализација • Квалитет на вода во локвите пред и по ревитализацијата со одредување на основни физичко хемиски параметри (рН, температура, TDS и сл.) • Број на забележани крупни цицачи кои ги користат локвите за напојување 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, Изведувачи на мали градежно-занатски работи
	Изработка на план за популациски истражувања и заштита на извориштето Св.Наум	1	<ul style="list-style-type: none"> • Изработен и спроведен план за популациски истражувања за макрофити, бентална фауна, риби и бентални диатомеи • Изработен и спроведен план за одредување на квалитет на водата според основни физичко-хемиски параметри • Број на теренски денови за мониторинг • Број на имплементирани препораки за управување со локалитетот 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП
	Одржување на репродуктивниот центар за европски елен	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на единки во матичното стадо (женки и мажјаци) • Број на новородени единки • Број на единки пуштени во дивина • Мониторинг и анализа на 						ЈУНПГ

			<p>одредените пробни површини за мониторинг на состојбата со високопланинските пасишта</p> <ul style="list-style-type: none"> • Количина на набавена и потрошена храна • Број на работни денови поврзани со одржувањето на репродуктивниот центар • Број на новонабавени единки на европски елен 						
	Процесирање на податоци и развој на мапи на живеалишта	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број на живеалишта со мапи на дистрибуција • % на живеалиштата со мапи во споредба со вкупниот број мониторирани живеалишта • Број на мапи на дистрибуција • % од територијата покриена со мапи на дистрибуција во споредба со вкупната територија на НПГ • Број на мапи за приоритетни живеалишта за заедницата 						ЈУНПГ
Спроведување активности за заштита и конзервација на видови и живеалишта	In-situ и ex-situ заштита на загрозени видови	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број на одредени видови за in-situ и ex-situ заштита • Собран семенски материјал за ex-situ размножување • Број на размножени единки во вештачки услови • Површина засеана со семенски материјал • Број на видови на кои е спроведен DNA процес на баркодирање 						ЈУНПГ
	Изработка на план за реинтродукција на столболка (<i>Spermophilus citellus</i>)	3	<ul style="list-style-type: none"> • Изработен План за реинтродукција (со делови за планирање, остварливост, дизајн, оценка на ризици итн.) • Набавена опрема за 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП

			<ul style="list-style-type: none"> • колекционирање • Спроведени активности за колекционирање • Број на уловени единки • Број на реинтродуцирани единки и нивна полова структура 						
Методологија за мониторинг на состојбата на живеалиштата и видовите.	Предложена и прифатена методологија за мониторинг на видови и живеалишта според Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност во НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на СОП и обрасци за мониторинг на видови и живеалишта 						ЈУНПГ
	Изработка, развој и интегрирање на методологија за новите видови и живеалишта кои се предмет на мониторинг во овој плански период во Програмата за долгорочен мониторинг на биолошката разновидност во НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на новоразвиени и ревидирани СОП и обрасци за мониторинг на видови и живеалишта 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП
Мониторинг и заштита на геолошкиот диверзитет и пределските вредности во НПГ	Мапирање на подземните карстни форми (пештери и пропасти)	3	<ul style="list-style-type: none"> • Број на мапирани подземни форми 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници
	Изработка на студија за евалуација на пределски или пејсажни вредности	3	<ul style="list-style-type: none"> • Изработена студија за евалуација на пределските и пејсажни вредности • Одредени критериуми за нивно мониторирање и оценување на нивната состојба • Предвидени и предложени активности за заштита на пределските или пејсажните вредности • Број на спроведени препораки за нивна заштита 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП

4.1.4. Одржливо користење на природните ресурси во подрачјето

Табела 23: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за одржливо користење на природните ресурси

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Одржливо користење на природните ресурси во НПГ									
Одржливо користење на шумите во НПГ согласно Посебните планови за одгледување и заштита на шумите	Спроведување на Посебните планови за одгледување и заштита на шумите заклучно со 2022	1	<ul style="list-style-type: none"> Спроведени Посебни планови за одгледување и заштита на шумите заклучно со 2022 						ЈУНПГ
	Подготовка на нови Посебни планови за одгледување и заштита на шумите за периодот 2023-2032	1	<ul style="list-style-type: none"> Изготвени Посебни планови за одгледување и заштита на шумите за периодот 2023-2032 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП, МЗШВ
Оценка на состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели	Подготовка на листа на диви видови кои се собираат за комерцијални цели	1	<ul style="list-style-type: none"> Листа на диви видови кои се собираат за комерцијални цели 						ЈУНПГ, локално население
	Подготовка на список на собирачи на диви видови кои собираат за комерцијални цели	1	<ul style="list-style-type: none"> Список на собирачи на диви видови кои собираат за комерцијални цели 						ЈУНПГ, локално население
	Проценка на приносот на Охридски чај во зоната за одржливо користење	2	<ul style="list-style-type: none"> Процент приносот на Охридски чај во зоната за одржливо користење 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП, МЗШВ
	Определување на количина на Охридски чај која може да се собере во зоната за одржливо користење	3	<ul style="list-style-type: none"> Определена количина на Охридски чај која може да се собере во зоната за одржливо користење 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП, МЗШВ
плантаж но одгледување на Охридски чај	Подготовка на бизнис план за органско одгледување на Охридски чај	2	<ul style="list-style-type: none"> Подготвен бизнис план за органско одгледување на Охридски чај 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници,

									локални собирачи
	Организирање на обука со заинтересирани локални жители за органско одгледување на Охридски чај	3	<ul style="list-style-type: none"> Организирана обука за органско одгледување на Охридски чај 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, локално население

4.1.5. Управување со шумски живеалишта и екосистеми

Табела 24: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за управување со шумски живеалишта и екосистеми

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Управување со шумски живеалишта и екосистеми									
Мапирање на шумите согласно Директивата за живеалишта	Одредување на шумски приоритетни живеалишта согласно Директивата за живеалишта	1	<ul style="list-style-type: none"> Број на одредени шумски приоритетни живеалишта Процентуален удел на овие шумски живеалишта во целата територија на НПГ (според литература) 						ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСВ, МЖСПП
	Процесирање на податоци и развој на мапи на шумски заедници и екосистеми	2	<ul style="list-style-type: none"> Број на шумски заедници со развиени мапи на дистрибуција % на видовите со развиени мапи во споредба со вкупниот број мониторирани шумски заедници Број на развиени мапи на дистрибуција % од територијата покриена со мапи на дистрибуција во споредба со вкупната територија на НПГ 						ЈУНПГ

			<ul style="list-style-type: none"> • Број на развиени мапи за приоритетни шумски заедници на заедницата 						
Користење на дел од шумите во зоната за одржливо користење за задоволување на потребите од огревно дрво за ранливите категории од локалното население	Подготовка на Правилник и критериуми за одредување на потрошувачи кои ќе имаат право на набавка на огревно дрво од ЈУНПГ.	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на загрозени и социјални случаи од локалното население • Број на домаќинства кои ги задоволуваат овие критериуми • Извештај за нивниот начин на обезбедување на топлинска енергија во последните 5 години • Извештај за потребната количина на огревно дрво по едно вакво домаќинство • Извештај за трошоците потребни за производство на таа количина на огревно дрво • Одредување на начин на регулирање на односите со овие клиенти 						ЈУНПГ, локално население, локални месни заедници, досегашни потрошувачи
	Спроведување на активности за производство на огревно дрво само за домаќинствата кои се дефинирани со Правилникот, Посебните планови и критериумите.	2	<ul style="list-style-type: none"> • Количина на пресечена дрва маса • Количина на продадена дрвна маса • Број на домаќинства чии потреби се задоволени согласно Правилникот и критериумите • % на произведено огревно дрво во споредба со 2019 и 2018 • % на генерирани приходи од продажба на огревно дрво во споредба со вкупно остварени приходи 						ЈУНПГ

<p>Поттикнување на научно истражување</p>	<p>Подготовка на листа на приоритети за научноистражувачка дејност</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Подготвена и достапна листа за приоритети за научно истражувачка дејност во НПГ • Број на барања за научноистражувачка дејност во НПГ на годишно ниво • Број на барања во согласност со подготвената листа на приоритети за научно истражувачка дејност 						<p>ЈУНПГ, МЖСПП, заинтересирани страни</p>
---	--	----------	---	--	--	--	--	--	--

4.1.6. Развој на одржлив туризам и рекреација

Табела 25: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за развој на одржлив туризам и рекреација

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Развој на одржлив туризам и рекреација									
Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	Истражување на пазарот за трендот на туристичката побарувачка, видови туристички активности и можности за зголемени приходи од туризам	1	<ul style="list-style-type: none"> Изготвена студија за истражување на пазарот Тренд на зголемена туристичка посета на НПГ 						ЈУНПГ, Надворешни консултанти
	Одредување на капацитет на носивост/издржливост на локалитеот Св. Наум	1	<ul style="list-style-type: none"> Изготвена студија Бројот на посетители соодветствува со капацитетот на носивост или е помал 						ЈУНПГ, Надворешни консултанти
	Маркетинг и промотивни активности и креирање ценовна политика согласно усвоениот Ценовник од Владата на РСМ	1	<ul style="list-style-type: none"> Изготвена и спроведена Маркетинг Стратегија на НПГ Подготвени и спроведени годишни маркетинг планови во согласност со Стратегијата Креирана ценовна политика (попусти и промоции) Транспарентни и спроведени критериуми за уредување на односи меѓу ЈУНПГ и вршители на дејност Број на склучени меморандуми и/или договори согласно критериумите Годишен извештај за промотивни активности на В2В и В2С и саеми со анализа на резултати и препораки за наредниот период Годишни извештаи за електронска комуникација, 						ЈУНПГ, Надворешни консултанти

			<p>маркетинг и промоција со резултати и препораки за наредниот период</p> <ul style="list-style-type: none"> Подготвено промотивно видео со снимки од сите годишни времиња на НПГ 						
	Мониторинг и преземање корективни активности	2	<ul style="list-style-type: none"> Протокол за следење на социо-економските индикатори Годишен извештај за исполнување на индикаторите Креирани годишни програми за посета Годишни извештаи по програмите за посети за мониторинг со тренд анализи и препораки за подобрување Број на ревидирани програми за посети врз основа на препораки Ажурирана база на податоци со барања за одржување и преземени активности за одржување и обновување на инфраструктурата за посетители 						ЈУНПГ, волонтерски организации, планинарски клубови, локално население
Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Информирање на посетителите на паркот за можностите, понудата, правилата на однесување, рзиците и сл.	1	<ul style="list-style-type: none"> Ажурирани информации за посетите на веб-страницата на Паркот, мобилни апликации и социјални мрежи Програми за посети опишани во билтени за целни групи Развиена и достапна Е-брошура со описи на програмите за посети Број на брошури дистрибуирани до посетителите Број на врски и / или кликувања во е-брошура 						ЈУНПГ, волонтерски организации, планинарски клубови, локално население

			<ul style="list-style-type: none"> • Број на коментари примени од посетители • Подготвени стандардни информации за типични тешки услови во текстуална форма • Ажурирани информации за состојбите во паркот на видно место (скокачки прозорец) на веб-страницата на Паркот • Печатена брошура што ќе им се дистрибуира на посетителите во услови кога ќе се постигне максимален капацитет за носивост/издржливост (содржи предлози за алтернативни турнеи програми) • Дефиниран сет на стандардни одговори на прашања • Задоволство на посетителите од можноста за добивање информации од персоналот на Паркот 						
	Контрола на однесувањето на посетителите на Паркот	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број на чувари на паркот присутни на одделни локации • Број на регистрирани случаи на недозволно однесување • Број на траги од недозволно однесување • Задоволство на посетителите од достапноста на службениот персонал во Паркот • Огради и знаци за предупредување за забрана за влез без билет инсталиран на 3 главни познати рути на нелегален влез, со јасно 						ЈУНПГ

			<p>наведена предвидена глоба во случај на повреда</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обезбедено присуство на чувар на паркот или друг службеник на 3 главни познати рути на нелегален влез • Намалување на годишниот број на извештаи доставени од ренџерите за случаи на влез во Паркот без билет • Писмено известување (напишано на билетот) дека истиот се чува за цело времетраење на посетата на паркот 						
	Управување со дистрибуцијата на посетите на Паркот	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број на посети на одредени локации • Број на посети на алтернативни локации • Развој на Програма за посета • Дефинирани програми по сезона и вид на временски услови, со процедури и одговорности • Задоволство на посетителите од посетата на Паркот • Број на посетители кои ги користат програмите • Подготвена студија за ко-финансирање на активности • Износот на ко-финансирање префрлен на жиро-сметки на партнери 						ЈУНПГ
	Безбедност на посетителите	1	<ul style="list-style-type: none"> • Годишни извештаи за преземени мерки за безбедност во рамките на НПГ • Сите локации каде постои можност за пад со фатален исход 						ЈУНПГ, планинарски клубови, извршители на работа

			<p>се соодветно оградени и обележани според безбедносните стандарди</p> <ul style="list-style-type: none"> • Број на интервенции за спасување • Извршени работи и известување за преземени мерки за отстранување на дрвјата што претставуваат ризик 						
Ичка понуда и активностите за алтернативна инфраструктура	Редовно одржување и подобрување на инфраструктурата во НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Должина на одржувани патеки (на годишно ниво) • Количина на разни видови на материјал што се користи за одржување • Број на инсталирани и заменети информативни табли • Задоволство на посетителите од туристичката инфраструктура • Број на автобуски постојки кои се реновирали и соодветно опремени • Број на поставени мобилни тоалети и корпи за отпадоци • Количина на отпад собран во корпите и мобилните тоалети • Извештај за редовна контрола, одржување и празнење на мобилните тоалети, во рамките на НПГ • Подготвени проекти и добиени дозволи • Објекти изградени и пуштени во употреба 						ЈУНПГ, волонтерски организации, планинарски клубови, локално население, изведувачи на работи
Ичка понуда и активностите за алтернативна инфраструктура	Континуирано одржување и подобрување на туристичката понуда во НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Набавен електричен автобус • Број на продадени билети • Изминати километри 						ЈУНПГ

			<ul style="list-style-type: none"> • Висина на остварени приходи • Број на коњи • Број на посетители и корисници на јавачки услуги • Приходи од клубот на годишно ниво • Број на продадени билети за посета на репродуктивен центар • Висина на приход од репродуктивен центар • Број на продадени билети за услуги со пловидба • Висина на приход од пловидбени услуги • Задоволство на посетители од понудени услуги 						
--	--	--	---	--	--	--	--	--	--

4.1.7. Локален развој

Табела 26: Петгодишен оперативен план за спроведување на Програмата за локален развој

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Локален развој									
Придонес на НПП во локалниот развој	Изработка на Годишен Извештај за тековната година во врска со туристичките активности во Паркот, достапен за локалното население, но и за пошироката јавност	1	<ul style="list-style-type: none"> • Достапен Извештај за тековната година • Податоци за генерирани приходи од туристички активности • Податоци за учество на генерираните приходи во вкупно генерирани приходи на општините • Заклучоци и препораки за следниот период 						ЈУНППГ

	Воспоставување и поддршка на локални работни групи (преку Форумот за животна средина) за дискусија, координација и соработка во управувањето со природните ресурси	1	<ul style="list-style-type: none"> • Реафирмирање на Форумот за животна средина • Број на одржани состаноци • Број на иницирани активности и спроведени активности од Форумот 						ЈУНПГ, локални заедници
	Водечки работилници и вебинари за едукација на корисниците на нови научни содржини и инструменти за управување со природните ресурси	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број на одржани работилници и број на учесници • Број на одржани вебинери и број на учесници • Ниво на познавање на инструментите за управување со природни ресурси 						ЈУНПГ
Продолжен и збогатен престој на посетителите	Промоција на сместувачките капацитети и рестораните на територијата на Паркот, преку веб страната на ЈУНПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на промовирани сместувачки капацитети преку веб страната и мобилната апликација на НПГ • Износ на генерирани приходи кои произлегуваат од промовирањето на сместувачките капацитети на овие алатки • Број на остварени ноќевања заради ваков тип на промоција • Структура на посетителите 						ЈУНПГ
	Спроведување програма за мали грантови за локалните заедници во Паркот преку Форумот за животна средина	2	<ul style="list-style-type: none"> • Критериуми и упатства за аплицирање во согласност со целите на управување достапни до јавноста • Број на пристигнати прашања во врска со програмата за мали грантови • Број на добиени апликации за програмата за мали грантови • Број на одобрени и реализирани проектни активности 						ЈУНПГ

			<ul style="list-style-type: none"> Износ на финансирање на програмата Број на активно вклучени млади и волонтери во проектите 						
	Обезбедување поддршка за организирање Годишен саем за локалните производители	1	<ul style="list-style-type: none"> Број на заинтересирани локални производители Обезбедена инфраструктура за организирање на саеми Развиен информативен систем за информирање на јавноста Број на учесници Број на посетители Износ на генерирани приходи од саемите 						ЈУНПГ, локални производители, локална самоуправа
	Поддршка при одржување различни настани (Охрид Траил, Тур де Галичица и др.)	1	<ul style="list-style-type: none"> Број на организирани настани Број на учесници на настаните Времетраење и тема на настаните Износ на генерирани приходи од настаните 						ЈУНПГ, планинарски и спортски организации, невладини организации
Активно учество на локалните заедници во управувањето со НПГ	Ревизија и редовно ажурирање на Стратегијата за развој на одржлив туризам во Национален парк Галичица преку учество на локалните заедници и другите клучни заинтересирани страни. (Преку Форумот за животна средина, Советот на засегнати страни)	1	<ul style="list-style-type: none"> Број на организирани состаноци на СЗС и ФЖС Број на иницијативи од овие состаноци Број на имплементирани иницијативи во годишните програми 						ЈУНПГ, СЗС, Форум за животна средина, локално население

4.1.8. Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација

Табела 27: Пет годишен оперативен план за спроведување на Програмата за информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација									

Одржување и надградба на постојната инфраструктура за еколошка едукација	Одржување и надградба на Едукативната патека – „Галичица на дланка“	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на активности за поправки и одржување на патеката • Број и опис на нови теми додадени во постојната патека • Вкупно работно време искористено за мониторинг и одржување на едукативната патека 						ЈУНПГ, Изведувачи на работи
	Одржување и функционалност на зелената училница, која е во склоп на едукативната патека	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на активности за поправки и одржување на училницата • Вкупно работно време искористено за мониторинг и одржување на училницата • Број на организирани настани во училницата • Број на посетители на училницата во рамки на организирани настани 						ЈУНПГ, Изведувачи на работи, училишта
	Воспоставување и одржување на тематски патеки во НПГ	2	<ul style="list-style-type: none"> • Број и тема на воспоставени тематски патеки во НПГ • Вкупна должина на воспоставени тематски патеки • Број на посетители на воспоставените тематски патеки • Број на посетители на тематските патеки како % од вкупниот број на посетители • Број на активности за поправки и одржување на тематските патеки • Вкупно работно време искористено за мониторинг и одржување на тематските патеки 						ЈУНПГ, Изведувачи на работи
Воспоставување на систем за информирање на јавноста	Овозможување транспарентност во споделување информации на локални и национални медиуми	1	<ul style="list-style-type: none"> • Подготвена и користена контакт листа на сите активни локални и национални медиуми • Извештај за испратени соопштенија до јавност до сите 						ЈУНПГ, медиуми

			<p>медиуми</p> <ul style="list-style-type: none"> • Назначено лице за односи со јавност • Број на реализирани гостувања и развиени репортажи за НПГ 						
Подготовка и дистрибуција на информативен и едукативен материјал	Подготовка, дизајн и печатење на промотивен материјал со тематска содржина или пак наменски промотивен материјал	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број и тема на подготвени и испечатени промотивни материјали • Тираж на испечатени промотивни материјали • Вкупни трошоци за подготовка, дизајн и печатење на промотивни материјали 						ЈУНПГ, Надворешни стручни компании, Невладини организации
	Дистрибуирање на промотивниот материјал до целната група	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број и тема на дистрибуиран промотивен материјал • Тираж на дистрибуиран промотивен материјал • Број и структура на целни групи на кои им се дистрибуирани материјалите • Вкупен износ на трошоци за дистрибуција 						ЈУНПГ
	Развивање едукативни пакети, со адаптирани едукативни содржини за различни возрастни групи	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број и тема на развиени едукативни пакети • Број на изготвени примероци на подготвени едукативни пакети • Број на посетители кои ги користат едукативните пакети • Број на настани на кои се користат едукативните пакети • Вкупни трошоци за подготовка, дизајн и печатење на едукативни пакети • Вкупни трошоци на годишно ниво за обновување на едукативните пакети 						ЈУНПГ

			<ul style="list-style-type: none"> • Задоволство на посетителите корисниците на едукативните пакети 						
Подигнување на јавната свест за заштита на природата	Организирање работилници на различни теми, согласно целната група	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број и тема на организирани работилници • Број на учесници на тематските работилници • Број на млади и женски учесници на тематските работилници • Задоволство на посетителите и учесниците на работилниците • Вкупни трошоци на годишно ниво за организација на работилници 						ЈУНПГ
	Продолжување со одбележувањето на традиционални денови значајни за НПГ	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на одбележани традиционални денови значајни за НПГ • Број на учесници на настаните организирани за одбележување на значајните денови • Вкупни трошоци на годишно ниво за одбележување значајни денови за НПГ 						ЈУНПГ, Невладини организации, други институции
	Одбележување Светски значајни денови за заштита на природата	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број на одбележани Светски значајни денови за заштитата на природата • Број на учесници на настаните организирани за одбележување на Светски значајни денови за заштитата на природата • Вкупни трошоци на годишно ниво за одбележување Светски значајни денови за заштитата на природата 						ЈУНПГ, Невладини организации, други институции
	Едукативни прошетки по едукативна патека, пред сè наменети за младата популација	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број и возрастна/полова структура на учесниците за организирани прошетки по едукативната патека 						ЈУНПГ, училишта, невладини организации

	Подготовка на типизирани предавања и стандардизирани презентации	1	<ul style="list-style-type: none"> • Број и тема на подготвени типизирани предавања и стандардизирани презентации • Времетраење на типизирани предавања и стандардизирани презентации • Број на вработени обучени за спроведување на овие типизирани предавања и презентации • Број на посети за кои се користат типизирани презентации и предавања 							ЈУНПГ
--	--	---	---	--	--	--	--	--	--	-------

4.1.9. Раководење, управување, финансирање и администрација

Табела 28: Петгодишен оперативен план за раководење, управување и администрација

Под-програма	Активност	Приоритет	Индикатор	1	2	3	4	5	Носител/ Соработници
Раководење, управување, финансирање и администрација									
Обезбедување правна и планирачка рамка потребна за управувањет Обезбедување правна и планирачка рамка потребна за управувањето	Подготовка, редовно ажурирање и спроведување на внатрешни и надворешни документи, правила и прописи	1	<ul style="list-style-type: none"> • Сите документи, уредби и сл. се меѓусебно усогласени, во согласност со регулативите и одговараат на потребите на управување • Подготвени, усвоени и спроведени уредби и документи кои недостигаат или им треба подобрување • Број на активности кои произлегуваат од овие уредби вклучени во годишни програми • Годишната програма, Планот за јавни набавки и Финансискиот план ги вклучува потребите за одржување, сервисирање и набавка на опрема и услуги 						ЈУНПГ, МЖСПП, Катарстар на РСМ, МВР, Општини, клубови и невладини организации, вршители на дејност

			<ul style="list-style-type: none"> • Транспарентност на ЈУНПГ • Број на случаи кога се споделени побарани јавни информации • Сите документи и уредби кои се од јавен интерес, се достапни на веб страната на ЈУНПГ • Број на поднесени пријави, поплаки, информации во писмена форма за прекршување на условите на потпишаните договори со вршители на дејност • Број на договори раскинати заради кршење на договорните обврски • Финансирани мали проектни активности за спроведување на акции од различни области • Подготвени, усвоени, одобрени и спроведени годишни програми, извештаи по годишни програми, МЕТТ оценка и План за управување и соодветна пропратна документација 						
--	--	--	---	--	--	--	--	--	--

Развој на институционалните и човечките ресурси и компетенции	Организација на работата, управување со човечки ресурси и градење организациска култура	1	<ul style="list-style-type: none"> • Удел на воспоставените организациски единици предвидени со новите правила • Број на вработени по организациска единица (во однос на бројот на предвидени работни места) • Годишен буџет за спроведување на активности по годишни програми, по организациска единица • Воспоставен и спроведен систем за наградувања во ЈУНПГ • Воспоставување на систем за внатрешен избор на одговорно лице по програма и критериуми за избор • Број на организирани настани за тим билдинг • Воспоставен функционален сметководствен систем • Годишни ревизорски извештаи • ИТ решенијата ги даваат потребните информации за секоја од организациските единици 						ЈУНПГ
	Развој на компетенции, институционализација на соработки и членувања	1	<ul style="list-style-type: none"> • Годишни проценки на потребите и планови за стручно оспособување на персоналот, по организациска единица • Годишен број на вработени кои поминале низ стручна обука, по организациска единица • Список на спроведени внатрешни и надворешни образовни програми со број на учесници од јавната установа 						ЈУНПГ, Надворешни соработници

			<ul style="list-style-type: none"> • Број на научно активни вработени во претходната година • Број на презентации на стручни и научни настани • Список на активности за соработка во различни асоцијации • Број и теми на организирани настани • Број на учесници по настан • Формирана функционална библиотека • Број на нови наслови во библиотеката годишно • Развој на база на податоци достапна за јавност • Развој на информативен систем достапен за сите вработени • Дигитализирана архива на ЈУНПГ 					
Инфраструктураи	Одржување и надградба на општа, транспортна и комунална инфраструктура	2	<ul style="list-style-type: none"> • Назначени лица за мониторинг на состојбата на туристичката и општата инфраструктура • Одредени и развиени протоколи за мониторинг на состојбата на инфраструктурата • Број на иницијативи на ЈУНПГ за одржување на патен правец Р2332 • Број на состаноци со ЈПДП • Иницирани проекти за одржување и реновирање на патниот правец • Реновиран и одржан патен правец • Број на иницирани проекти за санација на извори на загадување • Број на санирани точки загадувачи • Број на исчистени илегални депонии 					ЈУНПГ, Општина Охрид и Ресен, Катастар на РСМ, МЖСПП, Министерство за транспорт и врски, Надворешни соработници, Изведувачи на работи

			<ul style="list-style-type: none"> • Локациите на постојните и планираните антени и базни станици ги исполнуваат потребните критериуми • Анализирани тековен статус на ИТ инфраструктурата во НПГ • Изготвен проект • Обезбедена функционалност на ИТ инфраструктурата • Изготвен проект за проширување и уредување на одморалиште на Баба и Долна Плош (М-кривина) • Добиени дозволи и согласности • Реновирани постојните паркинзи и одморалишта • Новиот паркинг и одморалиште пуштени во употреба • Реновирана стара управна зграда 						
финансирање	Спроведување на активности за ефикасно финансирање на принцип на само-финансирање	1	<ul style="list-style-type: none"> • Подготвена и имплементирана Стратегија за финансиско работење и планирање • Број на официјални барања и иницијативи за финансирање од буџет • Број на одржани состаноци со други НП • Број на успешно реализирани проекти • Број на успешно реализирани процеси • Износ на меѓународна помош за управување со НПГ 						ЈУНПГ

5. УПРАВУВАЊЕ И РАКОВОДЕЊЕ

5.1. План за управување и раководење

5.1.1. Управна структура

Врз основа на член 136 став 1 од ЗЗП и член 14 став 1 од Законот за установите, на 19.1.2006 година, Владата на Република Македонија, донесе Одлука (бр. 19-4971/1-05) за основање на јавна установа за управување и заштита на Национален парк Галичица. Полниот назив установа е: Јавна установа „Национален парк Галичица“, Охрид, Република Северна Македонија. Скратениот назив на установата е: ЈУНПГ, Охрид, Република Северна Македонија. Седиштето на ЈУНПГ, е на улица „Велестовски пат“ бб, во Охрид, Република Северна Македонија. Со одлуката, ЈУНПГ ги презеде средствата и опремата од претходната основна организација на здружен труд: Управа на „Национален парк Галичица“.

5.1.1.1. Органи на управување

Согласно член 137, став 2 од ЗЗП, органи на ЈУНПГ се: управен одбор, раководен орган, стручен колегијален орган и одбор за контрола на материјално-финансиско работење. Дополнително, заради ефикасно управување со заштитеното подрачје, ЈУНПГ согласно член 135-а, став 4, има формирано Научен Совет и Совет на засегнати страни, како консултативни тела на установата. Надлежностите на органите на ЈУНПГ, определени со ЗЗП и Одлуката за основање на ЈУНПГ, во целост се преземени и конкретно прецизирани во сите внатрешни акти на установата.

Управен одбор

Управувањето во ЈУНПГ се остварува преку работењето на Управниот одбор. Управниот одбор на ЈУНП е составен од 5 (пет) члена именувани од Владата на Република Северна Македонија. Двајца се на предлог на МЖСПП, двајца на предлог на Стручниот колегијален орган и еден на предлог на општините на чија територија се наоѓа НПГ.

Управниот одбор донесува Статутот на установата, План за управување, Годишни програми за заштита на природата, финансиски план и други општи акти утврдени со закон и Статутот на установата. Управниот одбор ја утврдува завршната сметка.

Одбор за контрола на материјално-финансиското работење

Одборот за контрола на материјално-финансиско работење задолжително ги разгледувапописот, финансискиот план и завршните годишни сметки на установата, изготвува мислење и во писмена форма го доставува до Управниот одбор.

Директор

Директорот на ЈУНПГ го организира и раководи процесот на трудот и го води работењето на установа, донесува одлуки, ја претставува и застапува установата спрема трети лица и е одговорен за законитоста на работата на националниот парк. Ги спроведува одлуките на Управниот одбор, ги избира и разрешува раководителите на одделенијата.

На основа на јавен оглас, директорот на установата го иманува и разрешува Владата на Република Северна Македонија.

Стручен колегијален орган

Заради ефикасно раководење и координирање во вршењето на работите во установата, директорот свикува Стручен колегиум во кој покрај директорот членуваат раководителите на одделенијата

и два други членови кои имаат најмалку средно образование и поседуваат искуство во стручното работење.

5.1.2. Механизми и процедури за консултации и учество на засегнатите страни во управувањето

Врз основа на член 135-а став 4, од ЗЗП, ЈУНПГ во 2019 година, ги формира Советот на засегнати страни и Научниот совет како консултативни тела. На своите конститутивни седници советите донесоа деловници за работа претходно одобрени од Управниот одбор на ЈУНПГ. Покрај конститутивните седници советите се состанати уште два пати и на седниците ја дискутираа работната верзија на овој План за управување и ја оценуваа ефикасноста на управувањето со НПГ со помош на МЕТТ алатката. Треба да се има предвид тешкото закажување на седниците на Советот на засегнати страни поради изостанок на мотивираност кај членовите (овој проблем со Советот на засегнати страни го имаат и другите национални паркови).

Од искуството кое ЈУНПГ го има од минатото, учеството на локалното население во управувањето со ЈУНПГ многу поефикасно може да се обезбеди со реактивирањето на Форумот за животна средина кој беше формиран во 2008 година, но поради силната партизираност на општеството во тој период неговото постоење се стави во мирување. Инаку, Форумот за животна средина се формира од претседателите на Месните заедници во границите на паркот, кој веќе имаат легитимитет на претставници на локалното население. Форумот донесе Статут и веќе има искуство во работењето. ЈУНПГ ги вршеше административните работи на форумот. Поради позитивните искуства кои ЈУНПГ ги има со Форумот за животна средина предложено е негово повторно активирање.

5.1.3. Администрирање на Планот за управување

• Оценување и известување за спроведување на Планот за управување

Оценувањето и известувањето за спроведувањето на Планот за управување за периодот 2021-2030 година, е во согласност со ЗЗП. Оценувањето и известувањето ќе се направи, како и до сега, со помош на следниве алатки и документи:

- Годишни програми за заштита на природата;
- Извештаи по годишните програми за заштита на природата;
- МЕТТ-оценка;

Циклусот на оперативно планирање во ЈУНПГ, започнува на почетокот од месец ноември со подготовка на Извештајот по Годишната програма за заштита на природата. Во согласност со информациите во овој извештај, како и во согласност со Планот за управување за тековниот период, ЈУНПГ подготвува Годишна програма за заштита на природата кон крајот на месец ноември. ЈУНПГ во 2019 и 2020 година, беше поддржана од ПОНТ со парични средства со кои се покриваа дел од оперативните трошци, а според најавите од МЖСПП и ПОНТ, очекуваме финансиска поддршка да добиваме до 2030 година. Паричните средства за покривање на дел од оперативните трошоци ги добиваме на основа на апликација која во најголем дел се поклопува со содржината на Годишните програми за заштита на природата ставени во формат подготвен од ПОНТ. Овој формат на ПОНТ како дополна на Годишните програми има индикатори и значително разработен буџет кој ни овозможува да направиме објективно и прецизно финансиско планирање. Вака дизајнираниот циклус на планирање и помага на јавната установа да подготвува реални Годишни програми за заштита на природата како и Извештаи кои соодветствуваат на спроведените активности.

ЈУНПГ и во текот на спроведувањето на овој План за управување ќе продолжи навремено да ги доставува до МЖСПП Годишните програми за заштита на природата и Извештаите за нивното

спроведување во стандарден формат во согласност со Правилникот за содржината на Плановите за управување и Годишните програми за заштита на природата.

Понатаму, во месец октомври секоја година се спроведува партиципативен метод на оценка на ефикасноста на управувањето со заштитеното подрачје преку користење на МЕТТ-алатката за оценка на ефикасноста на управувањето. Почнувајќи од 2019 година, ЈУНПГ ја користи напредната МЕТТ-алатка за оценка на ефективността на управувањето со која се допринесува за подобар процес на оценка на сработеното, но и поквалитетно планирање на следни активности со кои ќе се подобри состојбата на полињата каде има недостатоци, а ќе се задржи ефективното управување во полињата каде установата бележи успеси. Имено со примената на оваа напредна алатка, вработените во установата се во можност да извршат оцена на ефективността на работата врз основа на пишани документи и процедури кои можат да ги повторуваат од година во година. Со тоа се добиваат значителни информации кои се споредливи и со кои може полесно да се оцени ефективността на управувањето низ годините. Исто така, во напредната МЕТТ-алатка се внесуваат и наративни објаснувања за оценката за секое од поединечните прашања, со што вработените и заинтересираните страни се во можност полесно да ги определат слабите, но и јаките страни на управувањето. Врз основа на тоа, а во делот кој бара да се предвидат следни активности за подобрување на управувањето, вработените се во можност да дадат конкретни предлози со кои тоа ќе се направи и да работат во согласност со своите предлози и сугестии.

- **Дополнување и ревизија/ажурирање на планот и подготовка на нов план**

Согласно Законот за заштита на природата ЗЗП, ЈУНПГ ќе пристапи кон ажурирање и дополнување на Планот за управување по истекот на петтата година од неговото спроведување. За успешноста на овој процес клучна улога имаат погоре споменатите документи и алатки, но секако и стекнатите нови знаења и искуства во текот на спроведувањето на овој План за управување

Планот за управување се носи за период од 10 години. Со оглед на тоа што визијата содржана во Планот покрива подолг временски период за управувањето со НПГ, така што и целите на Планот се релевантни за подолг временски период. Новите сознанија, измената на социо-економските околности можат да влијаат на промената на управувачките приоритети и да наложат преземање дополнителни мерки, особено со оглед на фактот дека принципот на управувањето е еволутивен и динамичен процес којшто не престанува со донесувањето на Планот за управувањето.

Во таа насока, ревизијата на Планот е потребно да се врши на пет (5) години. Во случај кога ќе настанат промени кои директно или индиректно влијаат врз приоритетите на Планот за управување, задолжително ќе се ревидира Планот и мерките за заштита, согласно настанатите промени и ефектите од таквите промени врз националниот парк. Ревизијата на Планот може да е условена и од измените во позитивната законска регулатива. Ревизијата на Планот за управување ја вршат: планирачки тим составен од дел од вработените во установата кои се назначени за таа функција од директорот на установата и тим на надворешни соработници кои исто така допринесуваат во ревизијата на планот. Тимот на надворешни соработници е составен од еминентни експерти во областа на заштитата на природата и тие се дел од Научниот Совет на ЈУНПГ. Ревизијата се врши врз основа на ажурираните податоци за спроведување на целите и примената на Акцискиот план на Планот за управување.

Циклусот на успешност за спроведување на Планот за управување е мерлив преку фазата планирање, спроведување, мониторинг (придружен со проценка на ефектот од спроведените мерки) и негова ревизија/оцена, при што повторно се пристапува кон процесот на планирање (или изработка нов План доколку се укаже потреба за тоа).

5.2. План за човечки и други ресурси (постојни и потребни)

5.2.1. Човечки ресурси

- **Организациска и кадровска структура (Систематизација на работни места) и потреба од вработени лица**

Врз основа на член 17, став 7, од Законот за вработените во јавниот сектор („Службен весник на Република Северна Македонија бр. 27/14, 199/14 и 27/16 година) и член 11 од Статутот на Јавната установа „Национален парк Галичица“, Охрид, Република Северна Македонија, директорот на установата на 28.5.2018 година, донесе Правилник за внатрешна организација на ЈУНПГ и Правилник за систематизација на работните места во ЈУНПГ.

Според Правилникот за внатрешна организација на ЈУНПГ, установата има четири организациони единици – Одделенија и тоа:

1. Одделение за правни, економски и општи работи
2. Одделение за заштита на природата
3. Одделение за одржливо користење на природните ресурси
4. Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација

Секое од одделенијата има раководител и вработени. Бројот на извршители, посебните услови потребни за извршување на работите и задачите на одделени работни места, како и описот на работните места по работни задачи и организациони делови определен е со Правилникот за систематизација на работните места во ЈУНПГ.

Според овој правилник во ЈУНПГ систематизирани се 19 работни места плус директор, од кој 17 работни места се за извршители со постојан работен однос и 2 работни места за сезонски работници. За целосно пополнување на сите работни места со предвидениот број на извршители потребни се 21 извршител со постојан работен однос и 15 извршители со сезонски работен однос. Во моментот пополнети се 16 работни места со извршители додека 5 работни места се сеуште не се пополнети. Во табелата подолу даден е преглед на работните места, бројот на извршители и пополнетоста на работните места.

Табела 299: Табеларен преглед на работни места и број на извршители

Р. бр	Шифра НАП	Назив на работно место	Број на систем. работни места		Број на пополнети работни места	
			Адм. служ.	Пом. Тех. персонал	Адм. служ.	Пом. Тех. персонал
1.	0102Б04001	Рак. на одделение за правни, економски и општи работи	1		1	
2.	0102Г01001	Самостоен референт - благајник	1		1	
3.	0102Г01	Самостоен референт - магационер	1		1	
4.	0102Г02	Технички секретар - архивар	1		0	

5.	0405A01	Хигиеничар		1		1
6.	0401A01	Раководител на одделение за заштита на природата		1		1
7.	0401A03	Соработник за живеалишта и растителни видови		1		0
8.	0401A03	Соработник за животински видови и чуварска служба		1		0
9.	0401A04	Соработник, одговорен на чувари во заштитено подрачје		1		1
10.	0402A01001	Чувар во заштитено подрачје		2		2
11.	0401A01	Раководител на одделение за одржливо користење на природни ресурси		1		1
12.	0401A03	Соработник за одржливо користење на природните ресурси		1		1
13.	0401A06001	Шумарски техничар – одговорен на реон		3		2
14.	0401A07001	Шумарски работник		10		сезонски
15.	0401A01	Раководител на одделение за алтернативни активности и еколошка едукација		1		1
16.	0401A03	Соработник за еколошка едукација		1		0
17.	0401A03	Соработник за алтернативни активности		1		1
18.	0402A07	Одржувач на инфраструктура		1		1
19.	0405A01	Наплатувач на влезници		5		сезонски

Треба да се има предвид дека овие два правилници се донесени согласно Планот за управување за периодот 2011-2020 година и програмите за управување определени со тој план кој се изготви пред донесувањето на Правилникот за содржината на плановите за управување со заштитените подрачја и годишните програми за заштита на природата (Сл. Весник на РСМ бр. 26/12). Овој План за управување е изготвен согласно Правилникот од 2012 година и за негово поефикасно спроведување потребно е да се направи анализа на Правилникот за внатрешна организација и Правилникот за систематизација и по потреба тие да се изменат и дополнат. Според позитивните законски прописи, ЈУНПГ треба да се спроведе и функционална анализа во која ќе се предложат конкретни мерки за подобрување на исполнувањето на целите и задачите на установата. Покрај тоа, Планот за управување за периодот 2021-2030 предвидува

континуирани обуки за вработените за подобрување на нивните вештини и знаења за исполнување на работните задачи.

Причина плус за анализа и евентуална измена и дополна на правилниците е и значајната промена во управувањето со паркот односно финансирањето на заштитата главно поради одлуката за престанување на праксата на директно користење на природните ресурси (сеча и продажба на огревно дрво) и реориентација кон индиректно користење на природните ресурси (наплата на надоместоци и склучување спогодби со вршители на дејност).

Во продолжение дадена е анализа на моменталната организациона поставеност на ЈУНПГ и пополнетоста на работните места со извршители.

Одделение за правни, економски и општи работи

Во ова одделение систематизирани се 5 работни места и потребни се 5 извршители. Без извршител е работното место технички секретар/архивар. Поради тоа во моментот раководителот на одделението ја води и архивата на ЈУНПГ.

Одделение за заштита на природата

Во ова одделение систематизирани се 5 работни места и потребни се 6 извршители. Не се пополнети со извршители работните места Соработник за живеалишта и раститени видови и Соработник за животински видови и чуварска служба. Имајќи ја предвид реориентацијата на установата од директно користење на природните ресурси кон нивно индиректно користење и зголемување на обемот на активности директно поврзани со заштита на природата, преку активности на пополнување на базата на податоци и мониторинг на биолошката разновидност, зајакнувањето на ова одделение е неминовно. Прв чекор треба да биде пополнувањето со извршители на двете места - соработници. Со анализата која ќе се прави во текот на спроведувањето на овој План за управување ќе треба да се провери и потребата од зајакнување на чуварската служба со префрлување на вработени од одделението за одржливо користење на природните ресурси во ова одделение.

Одделение за одржливо користење на природните ресурси

Во ова одделение систематизирани се 4 работни места и потребни се 5 извршители во постојан работен однос и уште 10 извршители - сезонски шумски работници. Поради веќе споменатата реориентација во работењето на ЈУНПГ и активностите предвидени со овој План за управување ова одделение ќе претрпи најголеми промени. Имено, шумарските техничари - одговорни на реон, најголем дел од своето работно време ќе поминуваат на непосредна заштита односно ќе работат како чувари на паркот. Од друга страна раководителот на одделението и соработникот за одржливо користење на природните ресурси ќе се фокусираат на активности поврзани со собирањето на диви видови за комерцијални цели.

Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација

Во ова одделение систематизирани се 5 работни места и потребни се 4 извршители во постојан работен однос и уште 5 сезонски извршители – наплатувачи на влезници. Во моментот во ова одделение не е пополнето работното место Соработник за еколошка едукација. Како и во случајот на одделението за заштита на природата така и во ова одделение поради реориентацијата зголемен е обемот на работа во последниве неколку години. Поради тоа, секако и поради планираните активности со овој План за управување пополнувањето на местото Соработник за еколошка едукација и зголемувањето на бројот на извршители – наплатувачи на влезници е приоритет.

- **Оценка на потребите поврзани со специфични знаења и вештини за управување со НПП**

Според одговорите добиени во спроведената анкетата за потребите на изработка на оваа Функционална анализа, евидентно е дека повеќе од половина од вработените сметаат дека имаат доволно развиени компетенции за изведба на задачите/работите или имаат одлични компетенции за квалитетна изведба на работите, 5 и 4, соодветно. Тоа значи дека 9 од вработените позитивно одговориле на ова прашање. Шест од вкупниот број на вработени сметаат дека им се потребни дополнителни компетенции за односното работно место на кое се распределени.

Следната табела ги објаснува одговорите кои ги дале вработените во поглед на компетенциите кои тие сметаат дека се најважни за односното работно место, компетенциите кои тие ги поседуваат и оние компетенции за кои сметаат дека им треба дополнителни обука и или едукација за да ги зголемат.

Табела 30: Компетенции на вработените во ЈУНПГ

А	Б	В	Г
Комуникација	7	8	6
Учење и развој	10	6	9
Испорачување резултати	5	9	1
Работење со други/ Тимска работа	6	5	8
Ориентираност кон клиенти	4	3	4
Стратешка свест	3	3	7
Раководење	4	4	2
Финансиско управување	0	1	4
Решавање проблеми и одлучување за работи од својот делокруг	6	6	4

Легенда: А – Компетенции; Б - Означете ги трите компетенции кои се најважни за да ја извршувате добро вашата работа; В – Означете ги главните три компетенции кои ги поседувате; Г - Означете ги главните три компетенции кои ви е потребно да ги стекнете или да ги подобрите.

Како што веќе беше наведено погоре, организационата поставеност е согласно Правилникот за внатрешна организација на ЈУНПГ и Правилникот за систематизација на работните места на ЈУНПГ. Овие правилници беа подготвени пред почетокот на реориентацијата на јавната установа од финансисрање преку директно користење на природни ресурси кон меко искористување на услугите кои ги нуди паркот, т.е. развој и подобрување на туристичките услуги. Следствено, евидентно е дека дел од организациските единици и работните места кои биле предвидени во овие правилници, сега се непотребни (како на пример испразнетото работно место за шумарски техничар поради пензионирање), додека пак останатиот дел благодарение на флексибилната организација на установата и обуките низ кои вработените поминале многу лесно ќе се снајде во исполнување на обврски кои се зададени со новите услови на функционирање, т.е. дел од вработените кои биле ангажирани на користење на природни ресурси, преку планираната обука во 2020, ќе бидат во можност да ги остваруваат работните обврски за контрола и поддршка на посетителите.

5.2.2. Опрема и инфраструктура

5.2.2.1. Физичка инфраструктура

Во извршување на редовните активности ЈУНПГ се потпира на развиената патна инфраструктура на територијата на Паркот. Покрај регионалните и локалните патишта, согласно Законот за јавните патишта, во Паркот постојат повеќе неklasифицирани (земјени) патишта од кои поважни се:

- Велестово – Два Јавори (преку Крстец, Дофа, Шарбојца и Суво Поле; 16,5 км);
- Поник – Летница (3,0 км);
- Два Јавори – Ѓерека (преку Косто Бачило; 3,6 км);
- Суво Поле – Томорос (2,7 км);
- Суво Поле – Ѓерека (1,64 км);
- Суво Поле – Мечкина Локва (1,0 км);
- Шарбојца (планинска куќа) – Шаргуле (1,8 км);
- Шарбојца (планинска куќа) – Џамивчено (преку Симонческа Локва; 2,6 км);
- Џафа – Рамни Дол (преку Кучо Поле; 3,8 км);
- Игралште Пештани – Глајшо (преку Добра; 3,8 км);
- Глајшо – спојување со Р2332 (1,7 км);
- Коњско (црква Свети Мартинија) – Света Петка (преку Труглајш; 2,1 км);
- Вели Даб – Глајшо (4,4 км);
- Дервен – Војтино – граница со Албанија (9 км);
- Белков Извор – Попов Извор (1,5 км);
- Извор Калино – Пропас (1,3 км);
- Црква Свети Атанасиј – Коштуна (1,7 км);
- Црква Свети Илија – Петринско Поле (преку Горни Исток; 8,8 км);
- Горни Исток – Црвен Камен (преку Источка Бигла; 3,1 км);
- Скала – Дофа (преку Летнички Бунари и Ѓафа; 7,2 км);
- Џафа – Коњски Меризи (преку Вардуљ; 2,4 км);
- Коњски Меризи – Дупкана (преку Рамненска Ливада и Гумење; 2,5 км);
- Отешево – Ломје (6 км);
- Отешево – Ливада (3 км);
- Рамни Пат – Сирхан (1,46 км);
- Чавкалица – Голем рид (4 км);
- Турска ливада – Зајакој Нивје – Котарон (3 км);
- Стење (фабрика) – Котарон (5 км);

- Премин Стење – Воден Камен (3 км);
- Отешево (тунел) – Кале – Отешево (6 км);
- Липона Ливада – Стење (преку Волко Легало, Вршинана, Турска Ливада; 10 км);
- Баба – Лако Сигној (2,8 км);
- ЈУНПГ исто така поседува повеќе објекти:
- Деловна зграда со во Охрид помошни простории (80 м² + 50 м²);
- Деловна зграда и Центар за посетители Охрид (480 м²);
- Деловна куќа во Царина (65 м²);
- Деловен објект на големиот остров во езерцето во туристичкиот комплекс Свети Наум: ресторан со придружни згради (вкупно 243 м²) и тераса (1862 м²);
- Планинска куќа Шарбојца (150 м²);
- Шумска куќа за сместување на работници во Крека (Војтино);
- Шумска куќа за сместување на работници кај Миов Клајнец.

5.2.3. Буџет на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 година

При подготовката на буџетот за спроведување на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 година беа земени предвид неколку претпоставки кои значително влијаат врз финансиските перформанси на установата во иднина. Тие претпоставки се:

- Установата ќе врши производство и продажба на огревно дрво само за ранлива категорија граѓани кои припаѓаат на локалното население. Приходот од оваа продажба ќе биде стабилен во текот на наредните 10 години и нема ниту да се зголемува ниту да се намалува.
- Установата ќе работи кон зголемување на приходите од влезници, пловни објекти и слично во текот на наредните години. Со исклучок на 2020 година кога е предвидено намалување од 70% на овој тип приходи (заради економската и социјална криза како резултат на ширењето на Ковид 19), во текот на наредните години се очекува овој вид на приходи да се зголемува за 5% годишно.
- Установата ќе продолжи со продажба на сувенири и мапи. Овие приходи се очекуваат значително да пораснат во текот на наредните години бидејќи заклучно со 2019 година приходите од овој тип активности се доста ниски и незначителни, а реално има можност и побарувачка кои гарантираат дека ваквите приходи може да пораснат во иднина. Се очекува истите да пораснат за 50% во текот на 2021 година, а потоа да следат раст од 5% годишно.
- Установата ќе пристапи кон генерирање нови приходи. Под нови приходи се класифицирани приходите кои установата планира да ги добие од реализирана соработка со Букинг, при што процент од реализираните ноќевања кои се наплатени (било каде во светот), а се направени преку страницата на националниот парк, ќе бидат додадени на вкупните приходи на установата. Ваквите приходи се очекува да изнесуваат 100 000 денари во текот на 2021, а потоа да се зголемуваат.
- Донациите играат значајна улога во приходната страна на буџетот на ЈУНПГ. Имено со намалувањето на приходите од продажба на огревно дрво потребно е надолнување на приходната страна со дополнителни приходи кои ќе го анулираат негативниот ефект од оваа одлука врз финансискиот перформанс на установата. Затоа, согласно информациите и соработката

со ПОНТ, предвидени се донации во висина од 50% од приходите на установата (без приходите за огревно дрво) во текот на планскиот период.

- Залихата на установата ќе биде 37,34% од вкупните приходи по основ на продажба на крајот од секоја година во времетраење на планскиот период.
- Расходите на установата (сите освен расходи по основ на личен доход) ќе се зголемуваат пропорционално со зголемувањето на приходите објаснети погоре. Треба да се истакне дека се очекува намалување на расходите за транспорт и производство на огревно дрво со намалувањето на производството.
- Расходите по основ личен доход ќе останат исти во текот на планскиот период, т.е. не е планирано зголемување на личниот доход или зголемување на овие трошоци.
- Времето потребно за наплата на побарувањата е 15 денови, додека пак времето потребно за плаќање на обврските е 12 денови за обврски по основ на работење, а 30 денови за обврски по основ на личен доход.

Покрај горенаведените претпоставки, исто така, при подготовката на буџетот за спроведување на Планот за управување со НПГ 2021 – 2030 беа земени предвид потребните инвестиции (еднократни и повеќекратни) во текот на планскиот период. Покрај тоа, како основна година за финансиското планирање беше земена последната година, т.е. 2019 година, а при анализата на финансиските показатели беше направена историска анализа за последните три години, т.е. 2017, 2018 и 2019 година.

Следната табела ја претставува основната историска анализа на финансиското работење на установата за последните три години.

Табела 31: Финансиска анализа на работењето 2017 – 2019 година

<i>Актива</i>	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>
Пари и парични еквиваленти	15,573,894 ден	13,861,278 ден	9,000,777 ден	173%	154%	100%
Побарувања	7,478,605 ден	7,815,564 ден	8,497,202 ден	88%	92%	100%
Залиха	2,821,287 ден	7,279,892 ден	8,887,369 ден	32%	82%	100%
Вкупно Актива	25,873,786 ден	28,956,734 ден	26,385,348 ден	98%	110%	100%
Пасива	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>			
Обврски	1,300,811 ден	969,711 ден	112,511 ден	1156%	862%	100%
Вкупно тековни обврски	1,300,811 ден	969,711 ден	112,511 ден	1156%	862%	100%
Основачки капитал	108,345,832 ден	108,345,832 ден	108,345,832 ден	100%	100%	100%
Вкупно пасива	109,646,643 ден	109,315,543 ден	108,458,343 ден	101%	101%	100%
	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>			
Приходи	19,833,182 ден	21,657,135 ден	17,116,747 ден	116%	127%	100%

Цена на чинење	5,255,109 ден	4,932,217 ден	5,034,879 ден	104%	98%	100%
Бруто маргина	14,578,073 ден	16,724,918 ден	12,081,868 ден	121%	138%	100%
Трошоци	19,231,718 ден	13,665,931 ден	12,101,709 ден	159%	113%	100%
Нето добивка/загуба	- 4,653,645 ден	3,058,987 ден	- 19,841 ден	23455%	-15418%	100%

Како што може да се забележи од историската финансиска анализа, цената на чинење на производството изнесува 26,5% во 2019, 22,8% во 2018 и 29,4% во 2017 година. Следствено и бруто маргината следи неурамнотезен тек и се менува низ трите анализирани години. Ова е пред се заради големата зависност на приходите од активности кои се поврзани со производство на огревно дрво. Цената на чинење на производството на огревно дрво варираше и ќе варира во иднина, но сепак треба да се има предвид дека бруто маргината после одлуката за престанување на генерирање на ваков вид приходи ќе се стабилизира, бидејќи цена на чинење на останатите приходи или нема или е стабилна (во случајот на сувенирите). Друга карактеристика на финансиското работење на установата е неурамнотезен тек на останатите трошоци. Како што може да се забележи тие изнесувале 97% од вкупните приходи во 2019, 63,1% во 2018 и 70,7% во 2017 година. Висината на трошоците во последната година се заради активностите поврзани со имплементација на проектот финансиран од ЕУ и UNDP.

Табела 32: Вертикална анализа на Билансот на успех 2017-2019 година

Приходи	100%		100%		100%
Цена на чинење	26.5%		22.8%		29.4%
Бруто маргина	73.5%		77.2%		70.6%
Останати трошоци	97.0%		63.1%		70.7%
Нето-приходи	-23.5%		14.1%		-0.1%

Како што може да се забележи од анализата на финансиските коефициенти прикажана со табелата подолу, ликвидноста на установата се намалува низ анализираниот период. Делумно намалувањето на ликвидноста е заради намалувањето на залихата што се гледа во разликата меѓу коефициентите за општа ликвидност и забрзана ликвидност.

Времето на наплата на побарувањата се намалува низ анализираниот период. Но, согласно претпоставките погоре овој индикатор е потребно да се намалува уште повеќе во иднина. Обртот на залихата исто така се зголемува заради намалувањето на залихите на установата. Овој индикатор ќе биде поголем во иднина. Обврските се зголемуваат ако се споредени со приходите. Повторно овој индикатор е зголемен заради активностите поврзани со ЕУ финансираниот проект.

Табела 33: Финансиски коефициенти за 2017 – 2019 година

Коефициенти

Ликвидност					
Општа ликвидност	19.89		29.86		234.51
Забрзана ликвидност	17.72		22.35		155.52
Обврски спрема капитал	0.01		0.01		0.00
Ефикасност					
Времето на наплата на побарувања	138		132		181
Обрт на залиха	1.9		0.7		0.6
Обврски спрема приходи	7%		4%		1%
Профитабилност					
Поврат на продажба	-23.5%		14.1%		-0.1%
Поврат на капитал	-4%		3%		0%
Поврат на средства	-18%		11%		0%

Коефициентите на профитабилност се негативни во последната година бидејќи значително се намали продажбата и залихата на огревно дрво, а се зголемија обврските поради проектот и другите активности на установата. Се очекува овие показатели драстично да опаднат во текот на 2020 година заради новонастанатата ситуација, но потоа повторно да следат растечки тренд.

Во текот на имплементирањето на Планот за управување 2021 – 2030 година, покрај редовните трошоци поврзани со работењето ќе бидат потребни и одредени инвестиции кои се потребни за зголемување на капацитетите на установата. Имено, според оперативниот план на Планот за управување вкупниот износ на вакви инвестиции е 47 355 500 денари кои се рамномерно распределени низ 10 години од планскиот период.

Како што беше наведено погоре, останатите тековни трошоци при имплементацијата на платонт за управување се пресметани врз основа на информациите од последната година (2019 година) и очекувањата и плановите за идни активности. Со зголемувањето на приходите е планирано и соодветно пропорционално зголемување на поврзаните трошоци за нивно остварување.

Следната табела го претставува буџетот на ЈУНПГ за планскиот период 2021 – 2030 година, имајќи ги предвид приходите, трошоците, обртните средства, капиталните инвестиции и паричните текови за секоја од годините.

Табела 34: Буџет на Јавна установа „Национален парк Галичица“ за имплементирање на Планот за управување 2021 – 2030 година

Буџет: Јавна установа Национален парк Галичица												
Приход	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Продажба на огревно дрво	10,870,470 ден	3,261,141 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден	2,717,618 ден
Влезници, Пловни Објекти	8,933,550 ден	2,680,065 ден	10,720,260 ден	12,864,312 ден	15,437,174 ден	16,209,033 ден	17,019,485 ден	17,870,459 ден	18,763,982 ден	19,702,181 ден	20,687,290 ден	21,721,655 ден
Сувенири	29,162 ден	29,162 ден	45,566 ден	68,348 ден	102,523 ден	103,343 ден	108,510 ден	113,935 ден	119,632 ден	125,614 ден	131,895 ден	138,489 ден
Нови приходи	0 ден	375,000 ден	425,000 ден	475,000 ден	525,000 ден	575,000 ден	625,000 ден	675,000 ден	725,000 ден	775,000 ден	825,000 ден	875,000 ден
Донации	9,383,536 ден	10,955,487 ден	5,595,413 ден	6,703,830 ден	8,032,349 ден	8,443,688 ден	8,876,497 ден	9,329,697 ден	9,804,307 ден	10,301,397 ден	10,822,092 ден	11,367,572 ден
Вкупно приходи	29,216,718 ден	17,300,855 ден	19,503,856 ден	22,829,108 ден	26,814,663 ден	28,048,681 ден	29,347,110 ден	30,706,709 ден	32,130,539 ден	33,621,810 ден	35,183,895 ден	36,820,333 ден
Годишен раст		-41%	13%	17%	17%		5%	5%	5%	5%		5%
Вкупно трошоци за плата												
Вкупно трошоци за плата	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден
Вкупно трошоци за плата	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден	14,833,152 ден
Останати трошоци	9,665,981 ден	2,899,794 ден	3,189,774 ден	3,827,728 ден	3,827,728 ден	3,971,319 ден	4,122,089 ден	4,280,398 ден	4,446,622 ден	4,621,157 ден	4,804,419 ден	4,996,844 ден
Оперативна добивка	-4,665,951 ден	-11,387,578 ден	-4,114,483 ден	-2,535,603 ден	121,434 ден	800,522 ден	1,515,371 ден	2,263,462 ден	3,046,458 ден	3,866,103 ден	4,724,231 ден	5,622,765 ден
Заработка пред оданочување и камата	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден
Нето добивка	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден
Обртни средства:	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Побарувања	9,916,591 ден	3,172,684 ден	6,954,222 ден	8,062,639 ден	9,391,157 ден	9,802,497 ден	10,235,306 ден	10,688,506 ден	11,163,116 ден	11,660,206 ден	12,180,901 ден	12,726,381 ден
Залиха	4,059,033 ден	4,059,033 ден	4,059,033 ден	4,059,033 ден	4,059,033 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден	1,014,758 ден
Обврски	18,699,544 ден	15,993,070 ден	16,109,061 ден	16,364,243 ден	16,364,243 ден	16,421,680 ден	16,481,988 ден	16,545,311 ден	16,611,801 ден	16,681,615 ден	16,754,920 ден	16,831,890 ден
Обртни средства	-4,723,920 ден	-11,613,764 ден	-8,339,555 ден	-7,486,319 ден	-6,157,801 ден	-5,604,425 ден	-5,241,163 ден	-5,041,520 ден	-4,633,400 ден	-4,206,123 ден	-3,559,260 ден	-3,099,991 ден
Паричен тек:	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030

Слободен паричен тек													
Нето добивка/загуба	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден	
+ Амотизација	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	0 ден	
+ Зголемување на обврски	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден	
- Капитални инвестиции	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	
Слободен паричен тек	1,558,295 ден	1,332,756 ден	1,342,422 ден	1,363,687 ден	1,363,687 ден	1,368,473 ден	1,373,499 ден	1,378,776 ден	1,384,317 ден	1,390,135 ден	1,396,243 ден	1,402,657 ден	
Оперативен паричен тек													
Нето добивка/загуба	-4,713,306 ден	-11,391,525 ден	-4,118,429 ден	-2,582,958 ден	74,079 ден	753,167 ден	1,511,425 ден	2,259,516 ден	2,999,103 ден	3,818,748 ден	4,676,876 ден	5,618,819 ден	
+ Амортизација	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	3,946 ден	47,355 ден	47,355 ден	47,355 ден	3,946 ден	
- Промени во обртни средства	-393,660 ден	-956,355 ден	-682,669 ден	-611,149 ден	-499,812 ден	-455,577 ден	-425,305 ден	-408,668 ден	-374,658 ден	-339,052 ден	-285,147 ден	-246,874 ден	
Паричен тек од оперативни активности	-4,272,291 ден	-10,431,223 ден	-3,431,813 ден	-1,924,454 ден	621,246 ден	1,256,099 ден	1,940,676 ден	2,672,131 ден	3,421,116 ден	4,205,155 ден	5,009,378 ден	5,869,639 ден	
Инвестиционен паричен тек													
Капитални инвестиции	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	4,735,500 ден	
Паричен тек од инвестициони активности	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	-4,735,500 ден	
Почетен паричен износ	15,573,894 ден	6,566,103 ден	-8,600,620 ден	-16,813,767 ден	-23,473,721 ден	0 ден	-3,479,401 ден	-6,274,224 ден	-8,337,594 ден	-9,651,978 ден	10,645,331 ден	10,919,208 ден	
Промени во парични средства	-9,007,791 ден	-15,166,723 ден	-8,167,313 ден	-6,659,954 ден	-4,114,254 ден	-3,479,401 ден	-2,794,824 ден	-2,063,369 ден	-1,314,384 ден	-530,345 ден	273,878 ден	1,134,139 ден	
Краен паричен износ	6,566,103 ден	-8,600,620 ден	-16,767,933 ден	-23,473,721 ден	-27,587,975 ден	-3,479,401 ден	-6,274,224 ден	-8,337,594 ден	-9,651,978 ден	-10,182,322 ден	10,919,208 ден	12,053,348 ден	

Како што може да се забележи од табелата погоре, состојбата со Ковид 19 вирусот ќе предизвика значителна негативна турбуленција на буџетот на ЈУНПГ почнувајќи од 2020 година, а истата ќе трае се до крајот на 2022 година, под овие претпоставки. Ова укажува на значителната изложеност на установата на пазарен ризик, како што впрочем е изложена и целокупната македонска економија. Токму заради оваа изложеност, неопходно е ЈУНПГ да изврши диверсификација на своите приходи со што ќе го намали ризикот со кој се соочува. Исто така, неминовна е потребата од поддршка на институцијата од страна на меѓународните донатори бидејќи очигледно е дека дури и доколку се земени предвид приходите од ПОНТ, повторно ЈУНПГ ќе се соочува со негативни парични текови дури до осмата година од имплементацијата на планот, т.е. до 2028 година. Заради тоа, неопходно е значително зголемување на активностите за подготовка на проекти и други планови кои ќе се финансираат од страна на други донатори со што ќе се подобри финансиската кондиција на установата. Изворите на финансирање ќе бидат елаборирани подолу.

Покрај горенаведените претпоставки кои се однесуваат на буџетот за планскиот период, исто така треба да се земат предвид и сметководствените политики кои се применети од страна на Јавната установа при сметководственото евидентирање и информирање.

Белешки кон финансиски извештаи

Дејност

Согласно член 136 став 1 од Законот за заштита на природата, заради вршење на работите на управување и заштита на НПГ, Владата на Република Северна Македонија основа Јавна установа „Национален парк Галичица“. Согласно Одлуката на Владата на Република Северна Македонија за основање на ЈУНПГ, основната дејност на установата е управување и заштита на природата, биолошката и пределската разновидност и природното наследство преку:

- Заштита на природните живеалишта од национално и меѓународно значење за културни, научни, воспитно-образовни и туристичко-рекреативни цели;
- Воспоставување стабилност на еколошките процеси и биолошката и пределската разновидност преку трајно зачувување на репрезентативните физичко-географски региони, биоценози, генетски ресурси и видови во автентична состојба;
- Создавање услови за развој на туризмот во согласност со принципот на одржлив развој;
- остварување на културни, научни, образовни и рекреативни цели, кои во исто време ја одржуваат природната состојба на националниот парк;
- Одржливо користење на природно богатство во интерес на сегашниот и идниот развој, без значително оштетување на деловите на природата и со што помали нарушувања на природната рамнотежа;
- Создавање услови и преземање мерки за заштита на националниот парк со цел зачувување и рационално управување со одредени компоненти на биолошката и пределската разновидност како и одржливо и рационално користење на природното богатство;
- Проучување, истражување и со научни методи обработување на прашањата од интерес за заштитата на националниот парк.
- Водење евиденција и документација за природните и другите вредности и убавини во националниот парк (положба, степен на загрозеност, мерки за заштита);
- Донесување и спроведување стратегии, програми, планови за управување, услови и мерки за заштита на националниот парк;

- Преземање мерки за заштита на утврдените зони во националниот парк;
- Обезбедување поттик и поддршка на заштитата на националниот парк преку подигање на јавната свест, а посебно во воспитно образовниот процес;
- Утврдување на компонентите на биолошката и пределската разновидност и нивната загрозеност;
- Воспоставување режим на заштита на националниот парк;
- Спречување на штетните активности на физички и правни лица и нарушувања во националниот парк како последица на технолошкиот развој и извршување на дејности, односно обезбедување максимално поволни услови за заштита и развој на природата;
- Поттикнување на научно истражувачката работа во областа на заштитата на националниот парк;
- Издавање научни и стручни публикации, водичи, дијапозитиви, разгледници и друг информативен и пропаганден материјал за националниот парк;
- Поттикнување и развивање на интерес и однос кон чувањето на националниот парк преку организирање изложби, прикажување на филмови, предавања и други форми;
- Производство, откуп и продажба на лековити и ароматични растенија, плодови и семиња;
- Изградба на инфраструктура и уредување на извори, чешми, излетнички локалитети и простори за рекреација и друго;
- Вршење заштита, одгледување и отстрел на диви видови животни, како и заштита и собирање на диви видови растенија и габи и други шумски плодови;
- Заштита, одгледување и традиционален риболов на рибниот фонд;
- Вршење и други работи кои придонесуваат за заштита и унапредување на националниот парк.

Организациона поставеност

Организационата структура на Јавната установа „Национален парк Галичица“, Охрид се поставува сообразно со природата на дејноста заради која е основана и која ја врши, а со цел да се оствари ефикасно раководење и организирање на работењето и остварување на јавниот интерес на управувањето.

Основни организациски единици во кои е организирана установата се одделенијата:

1. Одделение за правни, економски и општи работи;
2. Одделение за заштита на природата;
3. Одделение за одржливо користење на природните ресурси;
4. Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација.

Органи на управување

Согласно член 137, став 2 од ЗЗП, органи на ЈУНПГ се: управен одбор, раководен орган - директор, стручен колегијален орган и одбор за контрола на материјално-финансиско работење.

Согласно член 138 од ЗЗП, управниот одбор на ЈУНПГ го сочинуваат пет члена, двајца претставници на МЖСПП, претставник на Општините Охрид и Ресен и двајца претставници на стручниот орган. Членовите на управниот одбор ги именува и разрешува Владата на Република Северна Македонија. Функцијата член

на управниот одбор на ЈУНПГ или рабоводен орган е неспоива со вршење на друга јавна функција. Согласно член 139 од ЗЗП, Управниот одбор на ЈУНПГ ги врши следниве работи:

- 6.1 Донесува статут на ЈУНПГ;
- 6.2 Донесува план за управување со Паркот, други акти на установата и го следи нивното извршување;
- 6.3 Од редот на своите членови избира претседател;
- 6.4 Предлага на Владата на Република Македонија разрешување на директорот;
- 6.5 Го утврдува финансискиот план и донесува завршна сметка;
- 6.6 Врши и други работи утврдени со закон, актот за основање и со статутот на ЈУНПГ.

Согласно член 140 од ЗЗП, со ЈУНПГ раководи рабоводен орган – директор. Директорот го организира и раководи процесот на трудот и го води работењето на установата, донесува одлуки, ја претставува и застапува јавната установата пред трети лица и е одговорен за законитоста на работата на установата. Директорот го именува Владата на Република Северна Македонија по пат на јавен конкурс.

Согласно член 142 од ЗЗП, заради вршење на контролата на материјално-финансиското работење на установата, се формира Одбор за контрола на материјално финансиското работење составен од претседател и три члена. Претседателот и членовите на одборот ги именува и разрешува Владата на Република Северна Македонија.

Согласно член 143 од ЗЗП, ЈУНПГ има стручен колегијален орган во чија надлежност се следниве работи:

1. Одговорен е за стручната работа на ЈУНПГ;
2. Одлучува за стручните прашања во рамките на овластувањата утврдени со закон, статутот и другите акти на ЈУНПГ;
3. Утврдува стручни основи за програмата за работа и нејзиниот развој;
4. Му дава мислење и предлози на рабоводниот орган во поглед на организацијата на работата и условите за работа и развој на дејноста;
5. Предлага претставници во органот на управување на ЈУНПГ според принципите на стручност и компетентност;
6. Организира и обезбедува спроведување на програми за обука на чуварската служба за справување со пожари и други природни катастрофи;
7. Врши други работи утврдени со закон и статутот на ЈУНПГ.

Основа за подготовка и презентирање на годишна сметка

Финансиските извештаи се подготвени во согласност со Меѓународните стандарди за финансиско известување кои се применуваат во Република Северна Македонија согласно Законот за трговски друштва („Службен весник на РСМ“ бр. 28/2004 и 84/2005) и Законот за заштита на природата („Службен весник на РСМ“ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16, 63/16).

Годишната сметка е поединечна.

Валута на презентација: македонски денар (МКД).

Значајни сметководствени политики

Во продолжение е изнесено резиме на значајните сметководствени политики кои беа применети при подготовката на годишната сметка на Друштвото на 31 декември 2019 година. Овие сметководствени политики се применувани конзистентно од страна на Друштвото, освен ако не е поинаку наведено.

Недвижности, постројки и опрема

Вреднување

Недвижностите, постројките и опремата се евидентирани според набавната вредност. Набавната вредност претставува фактурна вредност на набавените средства зголемена за сите трошоци настанати до нивното стапување во употреба. По почетното вреднување, недвижностите, постројките и опремата се вреднуваат по набавна вредност намалена за акумулираната амортизација и акумулираната загуба поради обезбедување.

Отстапените или на друг начин отуѓени материјални средства, се елиминираат од билансот на состојба заедно со исправката на вредност. Добивката или загубата што произлегува од таквото отуѓување се прикажува во билансот на успех.

Нематеријално средство е немонетарно средство без физичка содржина, а кое може да се идентификува. Друштвото го евидентира едно средство како нематеријално само во случај кога:

1. Веројатно е дека идна економска корист која му се припишува на средството ќе претставува прилив;
2. Трошокот или вредноста на средството може да се измери веродостојно;
3. Не резултира од интерно генерирани трошоци направени за развој на нематеријалното средство.

Друштвото го прикажува нематеријалното средство на почетокот според набавната вредност, а го мери нематеријалното средство според набавната вредност намалена за акумулираната амортизација и било кои други акумулирани загуби поради обезвреднување.

Амортизацијата започнува кога нематеријалното средство се става во употреба, т.е. кога се наоѓа на локацијата и во услови неопходни за истото да биде оперативно способно на начин предвиден од раководството.

Амортизацијата престанува да се пресметува кога средството се отпишува. Износ кој подлежи на амортизација (основица за амортизација) претставува набавната вредност на нематеријалното средство, или друг износ кој е замена за набавната вредност (во финансиските извештаи), намалена за остатокот на неговата вредност.

Последователни издатоци

Издатоците направени за замена на дел од недвижностите, постројките и опремата се евидентираат одделно и се капитализираат само доколку се веројатни идните економски користи што ќе претставуваат приливи во Друштвото. Сите други издатоци се признаваат како расходи во Билансот на успех (извештај за добивка или загуба), во моментот на настанување.

Амортизација

Амортизацијата на основните средства се пресметува според пропорционален метод (метод на еднакви годишни износи во проценетиот век на употреба согласно годишни амортизациони стапки) по стапки не пониски од законски пропишаните, кои се одредени така што набавната вредност на основните средства да се амортизира во еднакви годишни износи во текот на предвидениот век на употреба на основните средства. Амортизацијата не се пресметува на земјиштето, шумите и инвестициите во тек.

Проценетиот корисен век на недвижности е и опремата и стапките на амортизација се следни:

Опис	Корисен век	Стапка
Градежните објекти	40 години	2,50%
Опрема	Од 5 до 20 години	Од 20% до 5%
Компјутери	4 години	25,00%
Мебел	5 години	20,00%
Моторни возила	4 години	25,00%
Биолошки средства – Основно стадо		20,00%
Останати неспомнати долгорочни средства		10,00%
Компјутерски софтвер		20,00%
Долгорочни нематеријални средства		20,00%

Трошоците за редовното одржување и поправки се евидентираат на товар на трошоците за одржување и заштита во моментот на нивно настанување.

Издатоците за реконструкција, адаптација или друго вложување со кои се зголемува корисниот век на употреба или капацитетот се капитализираат со нивното настанување.

Залихи

Залихите се вреднуваат според пониската од набавната и нето реализационата вредност. Набавната вредност на залихите се состои од набавната цена, увозната царина, неповратни даноци, трошоци за превоз и други трошоци кои настанале во врска со набавката.

Нето реализационата вредност претставува проценета продажна вредност во редовниот тек на работењето намалена за трошоците за продажба.

Залихите на трговски стоки се водат по продажни цени на мало.

Побарувања од купувачи и други побарувања

Побарувањата од купувачите и други побарувања се искажуваат според нивната фактурна/номинална вредност, намалена за исправката на вредност.

Исправката на вредност на побарувањата од купувачите, се прави кога постојат показатели дека побарувањата не можат да се наплатат.

За побарувањата до три години не е вршена исправка на вредноста.

Пари и парични еквиваленти

Пари и паричните еквиваленти вклучуваат пари на сметки во банки, благајна и благајна за вредносни ваучери за гориво. Вреднувањето на вредносните ваучери за гориво се врши според нивната номинална вредност.

Обврски кон добавувачите

Обврските кон добавувачите првично се признаваат врз основа на износот искажан во фактурата.

Обврските кон добавувачите се однесуваат за добавувачите во земјата, обврски за даноци и придонеси на плата и надоместоци на плата, обврски кон вработени, тековни даночни обврски и останати краткорочни обврски.

Главнина и резерви

Главнината и резервите е остаток од вредноста на средствата по одземање на обврските. Запишаниот капитал се искажува на посебна сметка во износ кој е запишан во Трговскиот регистар при основањето, односно промена на уписот на вредноста на основната главнина.

Резервите се искажуваат по номинална вредност и тоа посебно: законските резерви, статутарните резерви и други резерви.

Задржаната добивка ги вклучува сите тековни и претходни задржани добивки.

Користи за вработените

Друштвото во нормалниот тек на работењето, во име на вработените, врши уплати за придонеси за пензиско, здравствено осигурување, вработување и персонален данок на доход, кои се пресметуваат на бруто платата и во согласност со законската регулатива. Друштвото овие средства ги уплаќа во државните фондови - здравствен и пензиски, според законските стапки кои се во сила во текот на годината. Трошокот за овие плаќања се признава во Билансот на успех во истиот период кога и трошокот за соодветната плата. Не постојат други пензиски шеми или постпензиски планови за бенефиции па соодветно на тоа не постојат и дополнителни обврски кои се однесуваат на пензии.

Друштвото има обврска за исплаќање отпремнина при пензионирање на вработените, во висина на двократен износ од просечно исплатената плата во Република Северна Македонија.

Друштвото врши дополнителни исплати на вработени во согласност со Колективниот договор, и тоа: регрес за годишен одмор (60 % од просечниот личен доход на национално ниво, според информациите од Државниот Завод за статистика), новогодишен надомест за вработените (60 % од просечниот личен доход на национално ниво, според информациите од Државниот завод за статистика), теренски додаток за теренска работа која надминува 6 часа во текот на денот, но не повеќе од 3000 денари кумулативно, работна успешност која се однесува на домаќинско работење, обемот и квалитетот на извршување на предвидените работи и работни задачи (најмногу 30% од основната плата) и јубилејни награди за вработени.

Дневници за службени патувања во странство се исплатуваат согласно Решението за највисоки износи на дневниците за службени патувања и селидби во странство што на органите на државната управа им се признаваат во тековни трошоци („Службен весник на РСМ“ 19/14) и Уредбата за издатоците за службени патувања и селидби во странство што на органите на државната управа им се признаваат во тековни трошоци („Службен весник на РСМ“ 50/00; 64/01; 110/08; 82/10; 12/12; 5/13; 1/14; 90/14).

1. 50% од утврдената дневница, ако се поднесе сметка за сместување, како и во случаи кога сместувањето не паѓа на товар на органот на Управата.
2. 20% од утврдената дневница, ако издатоците за сместувањето и исхраната не паѓаат на товар на органот на управата.

Според одлука на Управниот одбор на установата, Друштвото исплаќа финансиски средства за професионално усовршување на своите вработени (плаќање на трошоци за магистерски и докторски студии).

Според одлука на Управниот одбор на установата, Друштвото исплаќа патни трошоци и месечни надоместоци за членовите на Управниот одбор и Одборот за финансиско-материјално работење.

Приходи

Приходи од продажба на производи

Приходот од продажба на производи се признава кога значителни ризици и користи од сопственоста се пренесени на купувачот и не постојат значајни неизвесности за наплатата и можно враќање на производите. Приходите од продажба на производи и стоки ја опфаќаат нивната фактурна вредност.

Приходи од продажба на услуги

Приходите од извршените услуги се признаваат во билансот на успех (извештај за добивка или загуба), до степен на завршеност на услугите на крајот на периодот на известување. Степенот на завршеност се определува според евиденцијата за извршената работа. Приходите од продажба на услуги ја опфаќаат нивната вредност според Одлуката на Владата на Република Северна Македонија за наплата во заштитени подрачја, како и во согласност со склучените спогодби за вршење дејност во рамките на националниот парк.

Приходи од донации

Донациите се евидентираат како приход систематски во текот на употребниот век на средствата. Добиените донации се третираат како разграничен приход во придружните финансиски извештаи. Приходите од донациите се признаваат во тековните добивки и загуби како останати оперативни приходи.

Приходи и расходи од финансирање

Приходите и расходите од финансирање ги вклучуваат приходите и расходите од камати, курсни разлики и дивиденди.

Приходите од камати се признаваат во билансот на успех кога достасуваат за наплата. Каматите, курсните разлики и другите трошоци се признаваат како расходи во период во кој настануваат.

Одложено признавање на приходите

Во случај на набавка на основно средство преку донација истото се евидентира преку принципот на одложено признавање на приходите. Имено, во вакви случаи, Друштвото sukcesивно го евидентира приходот и расходот од односното основно средство според принципот на „спротиставување“ којшто вклучува истовремено признавање на приходите и расходите кои произлегуваат од една иста трансакција.

Користени проценки

Друштвото прави проценки и разумни претпоставки утврдени врз основа на минати искуства како и други фактори, доколку не постојат релевантни други информации.

Обезвреднување на недвижностите, постројките и опремата

Друштвото ги проценува обезвреднувањето на недвижностите, постројките и опремата, кога постои причина за обезвреднување, односно кога сегашната вредност значително ја надминува надоместливата вредност. Надмостливата вредност се утврдува по пат на пресметка на употребната вредност, при што се користи широк спектар на претпоставки и информации кои влијаат на истите. Покрај другото се земаат предвид и идните приходи и расходи, технолошката застареност, дисконтинуитетот на производството и услугите и други фактори кои можат да доведат до обезвреднување на недвижностите, постројките и опремата.

Исправка на вредноста на побарувањата

Исправката на вредноста на побарувањата се врши врз основа на проценката на можноста за наплата според минати искуства, кредитна способност на купувачите и очекуваните промени во условите на плаќање.

Вредносно усогласување на залихите

Вредносните усогласувања (исправките) кои се евидентираат на товар на останати расходи се прават во случаи кога ќе се оцени дека е потребно сметководствената вредност на залихите да се сведе на нивната нето-вредност.

Промена на сметководствени политики и корекции на грешки

Сметководствените политики се менуваат доколку се донесат нови или се променат сметководствените стандарди во Република Северна Македонија. Исто така, промена на сметководствените политики може да се направи доколку подобро се презентираат позициите во билансите. За промените на сметководствените политики одлучува друштвото. Во тековната година не се направени промени на сметководствените политики.

Управување со ризик

Друштвото влегува во различни трансакции кои произлегуваат од неговото секојдневно работење, а кои се однесуваат на купувачите, добавувачите и кредиторите. Главните ризици на кои Друштвото е изложено и политики за управување со нив се следните:

Ризик од курсни разлики

Друштвото не влегува во трансакции во странска валута, кои произлегуваат од продажби и набавки на странски пазари при што истото не е изложено на секојдневни промени на курсевите на странските валути. Друштвото нема посебна политика за управување со овој вид на ризик со оглед на фактот дека во Република Северна Македонија не постојат посебни финансиски инструменти за избегнување на овој вид на ризик. Но, во случај на евидентирање на приходи од донации можно е појавување на ризик од курсни разлики, посебно доколку донацијата е направена во некоја понестабилна странска валута.

Кредитен ризик

Друштвото е изложено на кредитен ризик во случај кога неговите купувачи нема да бидат во состојба да ги исполнат своите доспеани обврски за плаќање. Друштвото нема значајна концентрација на кредитен ризик со оглед на фактот дека има значителен број на купувачи. Друштвото нема изградено посебна политика со која би можело да управува со кредитниот ризик или со која би можело да го намали кредитниот ризик.

Ликвиден ризик

Друштвото води грижа за тоа да има доволно средства за покривање на своите деловни трошоци (на пример за период од 60 дена, вклучувајќи го сервисирањето на финансиските обврски). Друштвото не е изложено да ликвиден ризик.

Пазарен ризик

Друштвото прави сензитивни анализи кои ги покажуваат ефектите од хипотетичките промени на деловните променливи на пазарниот ризик врз добивката или загубата и капиталот. Целта е друштвото да го сведе на минимум нивото на пазарниот ризик во поглед на денарот (со вклучување на т.н. валутна

клаузула), но не се користат други финансиски инструменти. Пазарниот ризик Друштвото го контролира со добри политики на менаџментот.

Планот за управување може да се финансира со средствата за рамномерен регионален развој од Буџетот на РСМ, буџетите на линиските министерства, буџетите на општините, средства од буџетот на Република Северна Македонија, средства од бизнис заедницата и дополнителна финансиска помош и поддршка обезбедени преку финансирање проектни активности од страна на други национални и/или меѓународни институции и организации.

Покрај финансиските средства наведени во анализата на буџетот погоре, како и добиените средства во рамките на повиците за доставување проекти од министерствата, дополнителни финансиски средства за финансирање на активностите и проектите кои ќе произлезат од овој план за управување ќе се бараат од следниве извори:

Финансиска програма	Институција
Различни програми и проекти	Влада на Република Северна Македонија
Финансирање проекти од областа на туризмот	Министерства при Владата на Република Северна Македонија, донатори и финансиски институции (национални и меѓународни)
Финансирање на проекти за подобрување на општата инфраструктура	Министерство за транспорт и врски, Министерство за животна средина, Министерство за економија и донатори и финансиски институции во РСМ.
Фондови на ЕУ	Европска комисија и Централното одделение за финансирање и договори (CFCD - Central Finance and Contracting Department)
Кредитни линии за општините	на пр. Во рамки на субгрантирање во рамки на различни проекти спроведени од општините
Јавно приватно партнерство	Бизнис заедницата

6. Анекси

6.1. Листа на видови

Табела 35: Новозабележани видови во НП Галичица на Arthropoda (членконогу) – Подтип Chelicerata (хелицерату)

Ред Araneae (пајаци)	
Фам. Segestriidae	
1.	<i>Segestria bavarica</i>
Фам. Theridiidae	
2.	<i>Steatoda meridionalis</i>
Фам. Linyphiidae	
3.	<i>Crosbyarachne silvestris</i>
4.	<i>Diplocephalus cristatus</i>
5.	<i>Improphantes decolor</i>
6.	<i>Notioscopus sarcinatus</i>
7.	<i>Tallusia experta</i>
8.	<i>Tenuiphantes floriana</i>
9.	<i>Walckenaeria nudipalpis</i>
Фам. Allagelena	
10.	<i>Allagelena gracilens</i>
11.	<i>Inermocoelotes falciger</i>
12.	<i>Tegenaria regispyrghi</i>
Фам. Liocranidae	
13.	<i>Agroeca cuprea</i>
Фам. Clubionidae	
14.	<i>Clubiona brevipes</i>
15.	<i>Clubiona genevensis</i>

Фам. Gnaphosidae	
16.	<i>Drassyllus villicus</i>
17.	<i>Haplodrassus silvestris</i>
18.	<i>Zelotes apricorum</i>
19.	<i>Zelotes subterraneus</i>
20.	<i>Zelotes talpinus</i>
Фам. Philodromidae	
21.	<i>Philodromus praedatus</i>
Фам. Thomisidae	
22.	<i>Xysticus lanio</i>
23.	<i>Xysticus robustus</i>
Фам. Salticidae	
24.	<i>Euophrys rufibarbis</i>
25.	<i>Myrmarachne formicaria</i>

Табела 36: Новозабележани видови во НП Галичица – Тип Arthropoda – Ред Lepidoptera

Ред Lepidoptera	
Фам. Adelidae	
1.	<i>Adela mazzolella</i>
Фам. Incurvariidae	
2.	<i>Incurvaria triglavensis</i>
Фам. Gracillariidae	
3.	<i>Dialectica scalariella</i>
4.	<i>Parornix scoticella</i>
Фам. Yponomeutidae	
5.	<i>Argyresthia arceuthina</i>

6.	<i>Argyresthia abdominalis</i>
Фам. Elachistidae	
7.	<i>Ethmia pusiella</i>
8.	<i>Anchinia grisescens</i>
Фам. Scythrididae	
9.	<i>Scythris fallacella</i>
Фам. Oecophoridae	
10.	<i>Holoscolia huebneri</i>
Фам. Lypusidae	
11.	<i>Pseudatemelia synchronozella</i>
Фам. Cosmopterigidae	
12.	<i>Vulcaniella pomposella</i>
Фам. Gelechiidae	
13.	<i>Megacraspedus separatellus</i>
14.	<i>Aristotelia brizella</i>
15.	<i>Metzneria ehikeella</i>
16.	<i>Monochroa servella</i>
17.	<i>Eulamprotes unicolorella</i>
18.	<i>Eulamprotes plumbella</i>
19.	<i>Pseudotelphusa scalella</i>
20.	<i>Scrobipalpa pauperella</i>
21.	<i>Ephysteris insulella</i>
22.	<i>Syncopacma sangiella</i>
Фам. Tortricidae	
23.	<i>Aethes cnicana</i>
24.	<i>Cnephasia pasiuana</i>
25.	<i>Cnephasia tienshanica</i>
26.	<i>Syndemis musculana</i>
27.	<i>Endothenia lapideana</i>

28.	<i>Lobesia andereggiana</i>
29.	<i>Epinotia cinereana</i>
30.	<i>Pelochrista modicana</i>
31.	<i>Eucosma cumulana</i>
32.	<i>Epiblema cirsiana</i>
33.	<i>Grapholita fissana</i>
34.	<i>Grapholita tenebrosana</i>
35.	<i>Cydia oxytropidis</i>
36.	<i>Cydia trogodana</i>
37.	<i>Pammene herrichiana</i>
38.	<i>Dichrorampha eximia</i>
39.	<i>Dichrorampha sequana</i>
40.	<i>Dichrorampha inconspicua</i>
Фам. Choreutidae	
41.	<i>Anthophila fabriciana</i>
Фам. Pterophoridae	
42.	<i>Gillmeria pallidactyla</i>
43.	<i>Stenoptilia pterodactyla</i>
Фам. Pyralidae	
44.	<i>Pempeliella dilutella</i>
45.	<i>Hypochalcia subrubiginella</i>
Фам. Crambidae	
46.	<i>Scoparia ganevi</i>
47.	<i>Chrysocrambus craterella</i>
48.	<i>Pyrausta nigrata</i>

Табела 37: Новозабележани видови во НП Галичица – Тип Chordata (Хордати) – класа Amphibians (водоземци)

Ред Caudata	
Фам. Salamandridae	
1.	<i>Triturus karelinii</i>
Ред Anura	
Фам. Pelobatidae	
2.	<i>Pelobates syriacus</i>

Табела 38: Новозабележани видови во НП Галичица – Тип Chordata (Хордати) – класа Reptilia (влечуги)

Ред Squamata	
Фам. Colubridae	
1.	<i>Platyceps najadum</i>

Табела 39: Оценка на вишите растенија во Паркот

Ред. број	ТАКСОНОМСКА ГРУПА / ВИД	LC	LE	SE	Ретко МК	Законска заштита			Конзервациски статус			Меѓународна заштита		
						МК Листа	IUCN	IUCN EU	IUCN МК	IPA	BC	CITES	HD	CORINE
1.	<i>Acantholimon ulicinum</i>				1-2									
2.	<i>Angelica palustris</i>				1			DD	CR		I		II/IV	
3.	<i>Acer heldreichii</i>						LC	LC		A (iv)				AL
4.	<i>Aesculus hippocastanum</i>				1-5	ЗШ	VU	VU						
5.	<i>Ajuga piskoii</i>					СЗШ				A (iv)				AL
6.	<i>Alkanna noneiformis</i>					ЗШ	R			A (iii)				
7.	<i>Allium ochraceum</i>	x												
8.	<i>Alyssum petraeum. subsp. prespaensis</i>	x												
9.	<i>Alyssum strybrnyi subsp. galicicae</i>	x												

10.	<i>Alyssum subvirescens</i>				1									
11.	<i>Arabis bryoides</i>				1-10									
12.	<i>Arabis jakucsii</i>	x												
13.	<i>Arabis surculosa</i>				1-10									
14.	<i>Asperula doerfleri</i>				1-10									
15.	<i>Asphodeline taurica</i>				1-2									
16.	<i>Asplenium fissum</i>				1-10		NT	NT						
17.	<i>Asplenium lepidum</i>				1-2		NT	NT						
18.	<i>Astragalus baldaccii</i>					3Ш	R			A (iv)				AL
19.	<i>Astragalus gremlii</i>				1									
20.	<i>Astragalus mayeri</i>	x		x										
21.	<i>Athamanta haynaldii</i>				1-10									
22.	<i>Berberis croatica</i>				1-10									
23.	<i>Biarum tenuifolium</i>				1-5									
24.	<i>Botrychium lunaria</i>							LC						AL
25.	<i>Bupleurum mayeri</i>	x	x			C3Ш								
26.	<i>Celtis glabrata Steven</i>				1		DD	DD						
27.	<i>Centaurea galicicae</i>	x	x			3Ш								
28.	<i>Centaurea soskae</i>	x		x		C3Ш	R			A (iv)				
29.	<i>Centaurea tomorosii</i>	x	x			C3Ш								
30.	<i>Cephalaria setulifera</i>				1									
31.	<i>Coeloglossum viride</i>							LC						E
32.	<i>Convolvulus elegantissimum</i>				1-5									
33.	<i>Coronilla vaginalis</i>				1									
34.	<i>Corylus colurna</i>				1-10		LC	LC						

35.	<i>Cotoneaster mariannae</i>	x					LC	LC						
36.	<i>Crepis vesicaria</i>				1									
37.	<i>Crocus cvijici</i>	x		x		C3Ш	LC							MK
38.	<i>Cymbalaria muralis</i>				1-10									
39.	<i>Cynoglottis barrelieri ssp. serpentinicola</i>						R			A (iv)				
40.	<i>Cytisus procumbens</i>				1		LC	LC						
41.	<i>Damasonium bourgaei</i>				1		LC	NT						
42.	<i>Dianthus galicicae</i>	x	x			3Ш								
43.	<i>Dianthus myrtinerviussubsp. zupancicii</i>	x				3Ш								
44.	<i>Dianthus ochridanus</i>	x	x			3Ш								
45.	<i>Echinops banaticus var. acutilobus f. tenuifolius</i>	x												
46.	<i>Echinops banaticus var. prespaensis</i>	x												
47.	<i>Edraianthus horvatii</i>	x	x			3Ш								
48.	<i>Elymus repens subsp. calcareus</i>	x												
49.	<i>Erodium guicciardii</i>					3Ш	R			A (iv)				
50.	<i>Eryngium serbicum</i>					3Ш	R			A (iv)				
51.	<i>Euphorbia characias subsp. wulfenii (Hoppe ex W. D. J. Koch) Radcl.-Sm.</i>				1-2							ii		
52.	<i>Festuca galicicae</i>	x	x			3Ш	VU							
53.	<i>Fritillaria gussichiae</i>					3Ш	DD	DD		A (iv)				
54.	<i>Fritillaria ionica var. ochridana.</i>	x												
55.	<i>Genista januensis. var. macedonica</i>	x												
56.	<i>Genista radiata</i>				1-2		LC	LC						
57.	<i>Genista subcapitata</i>				1-10									
58.	<i>Geranium cinereum subsp. subcaulescens var.rupestris</i>	x												

59.	<i>Gnaphalium galicicae</i>	x												
60.	<i>Gnaphalium hoppeanum</i>				1									
61.	<i>Haplophyllum patavinum</i>				1									
62.	<i>Helichrysum zivojini</i>	x	x			C3Ш								
63.	<i>Hesperis rechingeri</i>				1									
64.	<i>Hieracium pseudoscardicum</i>	x												
65.	<i>Hyssopus officinalis ssp. pilifer</i>				1-5			DD						
66.	<i>Iris marianae</i>	x												
67.	<i>Juniperus excelsa</i>				1-10		LC	LC						
68.	<i>Juniperus foetidissima</i>				1-10		LC	LC						
69.	<i>Jurinea micevskii</i>				1	C3Ш	R			A (iv)				E
70.	<i>Laserpitium ochridanum</i>	x	x			3Ш								
71.	<i>Lathyrus digittatus</i>				1-5									
72.	<i>Lilium chalconicum</i>				1		LC							
73.	<i>Lilium heldreichii</i>				1-2									
74.	<i>Limosella aquatica</i>				1-2		LC	LC						
75.	<i>Malus florentina</i>					3Ш	DD	DD						
76.	<i>Marubium anisodon</i>				1									
77.	<i>Melampyrum heracleoticum</i>					3Ш	R			A (iv)				
78.	<i>Micromeria kosanini</i>	x	x			3Ш								
79.	<i>Morina persica</i>				1-10									
80.	<i>Nepeta ernesti-mayeri</i>	x	x			C3Ш								
81.	<i>Oxytropis dinarica</i>				1-5									
82.	<i>Oxytropis purpurea</i>					3Ш	R			A (iv)				
83.	<i>Paeonia mascula</i>				1-10			LC						

84.	<i>Pinus heldreichii</i> var. <i>leucodermis</i>					3Ш		LC					
85.	<i>Pinus peuce</i>					3Ш	NT	NT		A (iv)			
86.	<i>Potentilla balcanica</i> var. <i>oligodonta</i>	x											
87.	<i>Potentilla speciosa</i>				1-5								
88.	<i>Prunus prostrata</i>				1		LC	DD					
89.	<i>Quercus trojana</i>				1-10		LC	LC		A (ii)			E
90.	<i>Ramonda serbica</i>					3Ш	LC	LC	VU		App. I		An. IVb
91.	<i>Ribes multiflorum</i>				1-10								
92.	<i>Rindera graeca</i>					C3Ш	R			A (iv)			
93.	<i>Rumex nivalis</i>				1-10								
94.	<i>Sedum laconicum</i>				1								
95.	<i>Sempervivum galicicum</i>	x	x			3Ш							
96.	<i>Sibbaldia parviflora</i>				1								
97.	<i>Sideritis raeseri</i>					3Ш	NT	NT		A (iv)			AL
98.	<i>Silene chromodonta</i> var. <i>vandasii</i>				1								
99.	<i>Solenanthus scardicus</i>					3Ш	R			A (iv)			
100.	<i>Stellaria neglecta</i> var. <i>prespaensis</i>	x											
101.	<i>Sternbergia colchiciflora</i>				1-5			LC			ii		
102.	<i>Thymus perinicus</i>				1								
103.	<i>Thymus rohlenae</i>				1-5								
104.	<i>Trifolium sebastiani</i>				1								
105.	<i>Veronica vindobonensis</i>				1-10								
106.	<i>Viola eximia</i>					3Ш	R			A (iv)			
107.	<i>Viola pyrenaica</i>				1-10								
108.	<i>Viola velutina</i>				1-10								

109.	<i>Cyclamen spp.</i>											ii		
110.	<i>Orchidaceae</i>											II		

LC	locus classicus	CITES	CITES конвенција
LE	Локален ендемит (НПГ/Галичица – Сува Гора)	HD	Директива за живеалишта
SE	субендемит	CORINE	CORINE проект на Европската Комисија
IUCN	IUCN Global Red List, Walter & Gillett 1997	Ретко-МК	Мал број наоѓалишта во Македонија
BC	Бернска Конвенција	IPA	Important Plant Areas

МК Листа – Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови.

Табела 40: Оценка на безрбетниците во Национален парк Галичица

ТАКСОНОМСКА ГРУПА / ВИД*	Меѓународна заштита		Конзервациски статус		Законска заштита		Ендемит	Редок	Друго
	HD	BERN	CORINE	IUCN (G)	EU Red List	МК Листа			
ТИП MOLLUSCA (МЕКОТЕЛИ; ПОЛЖАВИ И ШКОЛКИ)									
Класа Gastropoda (Полжави)									
Ред Architaenioglossa									
Фам. Cochlostomatidae									
1.	<i>Cochlostoma scalarinum</i>				LC	LC		З-БАЛ	
Ред Neotaenioglossa									
Фам. Pyrgulidae									
2.	<i>Ohridopyrgula macedonica macedonica</i>						ЗШ	НПГ	
3.	<i>Pyrgohydrobia sanctinaumi</i>				VU	VU	ЗШ	НПГ	

Фам. Hydrobiidae										
4.	<i>Ohridohauffenia minuta</i>				CR	CR	ЗШ	НПГ		
5.	<i>Ohridohauffenia sanctinaumi</i>				EN	EN	ЗШ	НПГ		
6.	<i>Ohridohoratia pygmaea</i>				NT	NT	ЗШ	НПГ		
7.	<i>Ohrigocea stankovici</i>				EN	EN	ЗШ	НПГ		
8.	<i>Orientalina curta kicavica</i>						ЗШ	НПГ		
9.	<i>Polinskiola polinskii</i>				VU	VU	ЗШ	НПГ		
Ред Pulmonata										
Фам. Agriolimacidae										
10.	<i>Deroceras turcicum</i>					LC		БАЛ		
Фам. Clausiliidae										
11.	<i>Balea biplicata distincta</i>							J-3-БАЛ		
12.	<i>Montenegrina dofleini dofleini</i>						ЗШ	НПГ		
13.	<i>Montenegrina dofleini pinteri</i>						ЗШ	НПГ		
14.	<i>Montenegrina janinensis fagorum</i>						ЗШ	J-3-БАЛ		
15.	<i>Montenegrina perstriata diminuta</i>						ЗШ	НПГ		
16.	<i>Montenegrina perstriata ochridensis</i>						ЗШ	НПГ		
17.	<i>Montenegrina stankovici</i>				VU	VU	ЗШ	НПГ		
18.	<i>Strigilodelima conspersa</i>				LC	LC		J-3-БАЛ		
19.	<i>Triloba sandrii</i>				LC	LC		J-3-БАЛ		

Фам. Pristilomatidae										
20.	<i>Gyalina mirabilis</i>				LC	LC	ЗШ	НПГ		
21.	<i>Gyalina rempei</i>				LC	LC	ЗШ	НПГ		
22.	<i>Vitrea diaphana erjavecii</i>				LC	LC		БАЛ		
23.	<i>Vitrea illyrica</i>				LC	LC		БАЛ		
Фам. Milacidae										
24.	<i>Tandonia albanica</i>				LC	LC		Ј-3-БАЛ		
25.	<i>Tandonia macedonica</i>				NT	NT	ЗШ	НПГ		
26.	<i>Tandonia sapkarevi</i>				DD	DD	ЗШ	НПГ		
Фам. Limacidae										
27.	<i>Lehmannia szigethyae</i>				LC	LC	ЗШ	НПГ		
28.	<i>Limax cephalonicus</i>				LC	LC		Ј-БАЛ		
29.	<i>Limax conemenosi</i>				LC	LC		Ј-БАЛ		
30.	<i>Limax graecus</i>				LC	LC		Ј-БАЛ		
31.	<i>Malacolimax mrazeki</i>				LC	LC		Ј-БАЛ		
Фам. Helicidae										
32.	<i>Helix pomatia</i>	V	III	+	LC	LC	ЗШ			
33.	<i>Helix secernenda</i>				LC	LC		3-БАЛ		
Фам. Planorbidae										
34.	<i>Gyraulus crenophilus</i>				EN	EN	ЗШ	НПГ		
35.	<i>Gyraulus fontinalis</i>				EN	EN	ЗШ	НПГ		
36.	<i>Segmentina nitida</i>			+		LC				

Класа Bivalvia (Школки)										
Ред Unionoida										
Фам. Unionidae										
37.	<i>Unio crassus</i> ¹	II/IV	I		EN	VU		-	-	-
ТИП ANNELIDA (ПРСТЕНЕСТИ ЦРВИ)										
Класа Oligochaeta (Малкучетинести црви)										
Ред Opisthopora										
Фам. Lumbricidae										
38.	<i>Dendrobaena veneta ochridana</i>							J-3-МАК		
39.	<i>Eiseniella ochridana ochridana</i>						ЗШ	НПГ		
40.	<i>Eophila demirkapiae</i>							МАК		
ТИП ARTHROPODA (ЧЛЕНКОНОГИ)										
Класа Arachnida (Пајаквидни хелицерати)										
Ред Aranea (Пајаци)										
Фам. Dysderidae										
41.	<i>Dysdera pectinata</i>							БАЛ		
42.	<i>Dysderocrates storkani</i>							БАЛ		
Фам. Nesticidae										
43.	<i>Nesticus cellulanus</i>								+	
Фам. Linyphiidae										
44.	<i>Centromerus acutidentatus</i>							БАЛ		
45.	<i>Lepthyphantes centromeroides</i>							БАЛ		

46.	<i>Palliduphantes byzantinus</i>							БАЛ		
47.	<i>Palliduphantes speleorum</i>							БАЛ		
48.	<i>Palliduphantes trnovensis</i>							БАЛ		
Фам. Tetragnathidae										
49.	<i>Meta menardi</i>								+	
50.	<i>Pachygnatha clerckoides</i>							БАЛ		
Фам. Agelenidae										
51.	<i>Tegenarea paragamiani</i>							БАЛ		
Фам. Miturgidae										
52.	<i>Chieracanthium macedonicum</i>							БАЛ		
Фам. Zodariidae										
53.	<i>Zodarion ohridense</i>							БАЛ		
Фам. Zoridae										
54.	<i>Zora prespaensis</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Thomisidae										
55.	<i>Xysticus macedonicus</i>							БАЛ		
56.	<i>Xysticus tenebrosus ohridensis</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Salticidae										
57.	<i>Pellenes moreanus</i>							БАЛ		
Ред Pseudoscorpiones (Лажни скорпии)										
Фам. Chthoniidae										
58.	<i>Chthonius ochridanus</i>						ЗШ	НПГ		
59.	<i>Chthonius kupalo</i>						ЗШ	НПГ		
60.	<i>Chthonius lychnidis</i>						ЗШ	НПГ		

Фам. Neobisiidae										
61.	<i>Neobisium ohridanum</i>						ЗШ	НПГ		
62.	<i>Roncus kikimora</i>						ЗШ	НПГ		
63.	<i>Roncus lychnidus</i>						ЗШ	НПГ		
Ред Opiliones										
Фам. Sironidae										
64.	<i>Siro ohridanus</i>							НПГ		
Класа Branchiopoda (Жаброножни ракообразни)										
Ред Anostraca (Самовилски ракчиња)										
Фам. Chirocephalidae										
65.	<i>Chirocephalus diaphanus carinatus</i>							БАЛ		
Ред Notostraca										
Фам. Triopsidae										
66.	<i>Lepidurus apus</i>								+	
67.	<i>Triops cancriformis</i>								+	
Ред Diplostraca										
Фам. Euryceridae										
68.	<i>Alona smirnovi</i>				VU		ЗШ	НПГ		
Класа Maxillopoda										
Ред Calanoida										
Фам. Diaptomidae										
69.	<i>Arctodiaptomus kerkyrensis</i>							БАЛ		
70.	<i>Arctodiaptomus niethammeri</i>								+ (Кавказ)	

71.	<i>Arctodiaptomus osmanus</i>									+ (Кавказ)	
Ред Cyclopoida											
Фам. Cyclopidae											
72.	<i>Eucyclops naphaeus</i>						3Ш	МАК			
Класа Ostracoda											
Ред Podocopida											
Фам. Cyprididae											
73.	<i>Heterocypris erikae</i>						3Ш	НПГ			
Фам. Candonidae											
74.	<i>Candona dedelica</i>						3Ш	НПГ			
75.	<i>Candona hartmanni</i>						3Ш	НПГ			
76.	<i>Candona jordeae</i>						3Ш	НПГ			
77.	<i>Candona paloskii</i>						3Ш	НПГ			
78.	<i>Candona sketi</i>							НПГ			
79.	<i>Candona triangulata</i>						3Ш	НПГ			
80.	<i>Pseudocandona prespica</i>							НПГ			
Фам. Limnocytheridae											
81.	<i>Paralimnocythere ochridense</i>						3Ш	НПГ			
82.	<i>Paralimnocythere slavei</i>						3Ш	НПГ			
Класа Malacostraca											
Ред Amphipoda											
Фам. Gammaridae											
83.	<i>Gammarus ochridensis ochridensis</i>						3Ш	НПГ			
84.	<i>Gammarus rambouseki</i>							НПГ/НПП			

85.	<i>Gammarus triacanthus prespensis</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Niphargidae										
86.	<i>Niphargus maximus petkovskii</i>						СЗШ	НПГ		
87.	<i>Niphargus ohridanus fontophilus</i>						СЗШ	НПГ		
88.	<i>Niphargus pancici pancici</i>						ЗШ	МАК		
89.	<i>Niphargus sanctinaumi</i>						СЗШ	НПГ		
90.	<i>Niphargus stankoi</i>						СЗШ	НПГ		
Ред Isopoda										
Фам. Asellidae										
91.	<i>Proasellus gjorgjevici litoralis</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Microparasellidae										
92.	<i>Microcharon latus prespensis</i>							НПГ		
Ред Decapoda										
Фам. Astacidae										
93.	<i>Austropotamobius torrentium macedonicus²</i>	II	III		DD (ver. 3.1)		ЗШ	J-3-БАЛ		
Класа Diplopoda										
Ред Callipodida										
Фам. Schizopetalidae										
94.	<i>Acanthopetalum albanicum</i>							МАК		
95.	<i>Acanthopetalum</i>							НПГ		

	<i>thessalorum lychnitis</i>									
Ред Julida										
Фам. Julidae										
96.	<i>Megaphyllum hercules</i>								Ј-И-БАЛ	
97.	<i>Pachyiulus cattarensis</i>								БАЛ	
Ред Polydesmida										
Фам. Xystodesmidae										
98.	<i>Ochridaphe albanica</i>						ЗШ	МАК		
Фам. Polydesmidae										
99.	<i>Brachydesmus peristerensis</i>						ЗШ	МАК		
Класа Insecta (Инсекти)										
Ред Odonata (Вилински коњчиња)										
Фам. Lestidae										
100.	<i>Lestes dryas</i>			+	LC	LC				
101.	<i>Sympsectra fusca</i>			+	LC (ver. 3.1)	LC				
Фам. Coenagrionidae										
102.	<i>Coenagrion ornatum</i>	II	I		LC	NT	ЗШ		+	
103.	<i>Coenagrion scitulum</i>			+	LC	LC			+	
Фам. Cordulegastridae										
104.	<i>Cordulegaster heros</i> ¹	II/IV	I	+	NT (ver. 3.1)	NT	ЗШ			
Фам. Aeshnidae										
105.	<i>Aeshna isosceles</i>			+						
106.	<i>Anax imperator</i>				LC					Flagship

Фам. Gomphidae										
107.	<i>Gomphus vulgatissimus</i>			+	LC	LC				
108.	<i>Lindenia tetraphylla</i> ¹	II/IV	II	+	LC	VU	ЗШ			
109.	<i>Onychogomphus forcipatus</i>			+	LC (ver. 3.1)					
110.	<i>Cordulegaster bidentata</i>			+	NT (ver. 3.1)	NT			+	
Фам. Libellulidae										
111.	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	II/IV	I	+	LC	LC			+	
112.	<i>Sympetrum depressiusculum</i>			+		VU				
Ред Plecoptera (Пролетници)										
Фам. Nemouridae										
113.	<i>Nemoura pelisteri</i>						ЗШ	МАК		
Ред Orthoptera (Правокрилци)										
Фам. Phaneropteridae										
114.	<i>Poecilimon chopardi</i>				LC	LC	ЗШ	НПГ		
Фам. Acrididae										
115.	<i>Ramburiella turcomana</i>					LC		МАК		
Фам. Tettigoniidae										
116.	<i>Saga pedo</i>	IV	II	+	VU (B1+2bd, ver. 2.3)	LC	ЗШ			Flagship
Ред Neuroptera (Мрежокрилци)										
Фам. Ascalaphidae										
117.	<i>Libelloides lacteus</i>								+	

Ред Psocoptera (Сенојадци)										
Фам. Liposcelidae										
118.	<i>Liposcelis priesneri</i>							J-3-БАЛ		
Ред Hemiptera										
Фам. Tibicinidae										
119.	<i>Cicadetta macedonica</i>							J-3-МАК		
Ред Coleoptera										
Фам. Curculionidae										
120.	<i>Otiorhynchus plagiator</i>						ЗШ	МАК		
121.	<i>Otiorhynchus rhambouseki</i>							J-3-БАЛ		
122.	<i>Otiorhynchus pierinus</i>						ЗШ	МАК		
123.	<i>Otiorhynchus sorbivorus</i>						ЗШ	МАК		
124.	<i>Phyllobius lateralis</i>							БАЛ		
Фам. Carabidae										
125.	<i>Calosoma sycophanta</i>			+						
126.	<i>Calosoma sycophanta</i>									Flagship
127.	<i>Carabus croaticus droveniki</i>						ЗШ	НПГ/НПП		
128.	<i>Carabus gigas</i>									Flagship
129.	<i>Carabus hortensis neumeyeri</i>							БАЛ		
130.	<i>Carabus intricatus macedonicus</i>			+	NT		ЗШ	МАК		
131.	<i>Duvalius vignai</i>						ЗШ	НПГ		
132.	<i>Nebria aetolica galicica</i>							НПГ		

133.	<i>Nebria aetolica macedonica</i>						3Ш	МАК		
Фам. Cerambycidae										
134.	<i>Morimus funereus</i>	II	I	+	VU (A1c, ver. 2.3)		3Ш			
135.	<i>Rosalia alpina</i>	II/IV	II	+	VU (A1c)	LC	3Ш			Flagship
Фам. Buprestidae										
136.	<i>Buprestis splendens</i> ¹	II/IV	II	+	EN (B2ab(ii, iv), ver. 3.1)	EN B2ab(iii,iv)	С3Ш			
Фам. Lucanidae										
137.	<i>Lucanus cervus</i>	II	III			NT				
Фам. Cetoniidae										
138.	<i>Osmoderma eremite</i> ¹		II	+			3Ш			
Фам. Geotrupidae										
139.	<i>Bolbelasmus unicornis</i> ¹	II/IV								
Ред Diptera (Двокрилци)										
Фам. Geotrupidae										
140.	<i>Merodon albonigrum</i>						3Ш	БАЛ		
141.	<i>Merodon kaloceros</i>							НПГ		
142.	<i>Myolepta obscura</i>								+	
143.	<i>Platycheirus meridimontanus</i>							НПГ		
144.	<i>Psarus abdominalis</i>						3Ш		+	

Ред Lepidoptera (Пеперутки)										
Фам. Noctuidae										
145.	<i>Agrochola lactiflora wautieri</i>								суб-МАК	
146.	<i>Agrochola thurneri</i>						ЗШ		суб-МАК	
147.	<i>Agrochola wolfschlagerei wolfschlagerei</i>						ЗШ		суб-МАК	
148.	<i>Antitype suda schimae</i>								БАЛ	
149.	<i>Caradrina suscianja</i>								суб-БАЛ	
150.	<i>Charanyca apfelbecki</i>								суб-БАЛ	
151.	<i>Chersotis fimbriola forsteri</i>								суб-МАК	
152.	<i>Chersotis laeta leonhardi</i>								МАК	
153.	<i>Conistra ragusae macedonica</i>								БАЛ	
154.	<i>Cryphia burgeffi</i>						ЗШ		суб-МАК	
155.	<i>Dasypolia templi vecchimontium</i>								БАЛ	
156.	<i>Epipsilia cervantes vargai</i>								МАК	
157.	<i>Eublemma ochreola</i>								суб-БАЛ	
158.	<i>Euchalchia chlorocharis</i>								суб-МАК	
159.	<i>Euxoa decora macedonica</i>								МАК	
160.	<i>Euxoa glabella balcanica</i>								БАЛ	
161.	<i>Euxoa vitta hercegovinensis</i>								БАЛ	
162.	<i>Hadena caesia xanthophoba</i>								суб-МАК	
163.	<i>Hadena clara macedonica</i>						ЗШ		суб-МАК	

164.	<i>Hadena drenowskii drenowskii</i>							cyб-MAK		
165.	<i>Hadena perpetua</i>							cyб-БАЛ		
166.	<i>Hadena vulcanica urumovi</i>							cyб-БАЛ		
167.	<i>Hadena wehrlii frequens</i>							cyб-БАЛ		
168.	<i>Mythimna anderreggii pseudocomma</i>							БАЛ		
169.	<i>Standfussiana lucernea illyrica</i>							БАЛ		
170.	<i>Teinoptera lunaki lunaki</i>							MAK		
171.	<i>Yigoga flavina pretiosa</i>							БАЛ		
Фам. Elachistidae										
172.	<i>Agonopterix thurneri</i>						ЗШ	MAK		
Фам. Autostichidae										
173.	<i>Amselina kasyi</i>							MAK		
Фам. Bucculatricidae										
174.	<i>Bucculatrix pseudosylvella</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Gelechiidae										
175.	<i>Caryocolum xuthellum</i>						ЗШ	НПГ		
176.	<i>Pantacordis pantsa</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Coleophoridae										
177.	<i>Coleophora macedonica</i>						ЗШ	НПГ		
178.	<i>Coleophora scabrida</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Glyphipterigidae										
179.	<i>Digitivalva lupuliphila macedonica</i>							MAK		

180.	<i>Inuliphila wolfschlaegeri</i>							МАК		
Фам. Douglasiidae										
181.	<i>Douglasia species</i>							МАК		
Фам. Tineidae										
182.	<i>Infurcitinea ochridella</i>						ЗШ	МАК		
Фам. Autostichidae										
183.	<i>Parachronistis lunaki</i>						ЗШ	НПГ		
Фам. Zygaenidae										
184.	<i>Zygaena achilleae winneguthi</i>						ЗШ	НПГ (суб- енд)		
185.	<i>Zygaena brizae ochrida</i>						ЗШ	НПГ (суб- енд)		
186.	<i>Zygaena laeta orientalis</i>						ЗШ	НПГ (суб- енд)		
187.	<i>Zygaena purpuralis bukuwkyii</i>							НПГ (суб- енд)		
188.	<i>Adscita capitalis</i>							-	+	
Фам. Erebidae										
189.	<i>Callimorpha quadripunctaria</i>	II						-		
190.	<i>Cymbalophora rivularis dannehli</i>							НПГ (суб- енд)		
Фам. Psychidae										
191.	<i>Pseudobankesia macedoniella</i>						ЗШ	суб-МАК		
Фам. Geometridae										
192.	<i>Calostigia wolfschlaegerae</i>						ЗШ	БАЛ		

193.	<i>Chesias rufata pinkeri</i>						3Ш	БАЛ		
194.	<i>Cnestrognophos pentheri</i>						3Ш	cy6-MAK		
195.	<i>Eupithecia ochridata</i>							-	+	
196.	<i>Lignyopectera thaumastaria</i>							cy6-MAK		
Фам. Hesperidae										
197.	<i>Carcharodus lavatherae</i>					NT (A2c)				
198.	<i>Thymelicus acteon</i>					NT (A2b)				
Фам. Papilionidae										
199.	<i>Papilio alexanor</i> ¹	IV	II	+		LC				
200.	<i>Parnassius apollo</i>	IV	II	+	VU (A1cde, ver. 2.3)	NT (A2c)	C3Ш		+	CITES
201.	<i>Parnassius mnemosyne</i>	IV	II	+		NT (A2c)			+	
202.	<i>Zerynthia polyxena</i>	IV	II	+		LC			+	
Фам. Pieridae										
203.	<i>Pieris ergane</i>			+		LC				
Фам. Lycaenidae										
204.	<i>Aricia anteros</i>					NT (A2c)				
205.	<i>Iolana iolas</i>					NT (A2c)				
206.	<i>Lycaena dispar</i>	II/IV	II	+	NT	LC	C3Ш		+	
207.	<i>Maculinea alcon</i>			+		LC			+	
208.	<i>Maculinea arion</i>	IV	II	+	NT	EN	C3Ш		+	
209.	<i>Polyommatus dorylas</i>					NT (A2c)				
210.	<i>Polyommatus eroides</i>	II/IV								
211.	<i>Scolitantides orion</i>			+		LC				

Фам. Nymphalidae										
212.	<i>Apatura ilia</i>			+		LC				
213.	<i>Brenthis hecate</i>			+		LC				
214.	<i>Euphydryas aurinia</i>	II	II			LC	СЗШ		+	
215.	<i>Melitaea trivia</i>			+		LC				
216.	<i>Hipparchia fagi</i>				NT (ver. 3.1)	NT				
217.	<i>Hipparchia statilinus</i>				LC	NT (A2c)				

- * Систематиката на видовите е според de Jong, Y.S.D.M., ed. 2020. Fauna Europaea version 2.3. Достапно преку веб сервисот <http://www.faunaeur.org>;
- HD** Директива за живеалишта (Директива на Европскиот Совет за конзервација на природните живеалишта, флората и фауната, 92/43/ЕЕЦ); анекси II и IV;
- BERN** Бернска Конвенција, прилози II и III;
- CITES** Видови вклучени на Анекс II од Вашингтонската конвенцијата;
- IUCN (G)** Според податоците од IUCN (IUCN Red List of Threatened Species. Version 2010.4.). Податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година од www.iucnredlist.org. **Објаснување на категориите на засегнатост на видовите:** EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern); DD - недоволно податоци (Data Deficient); комбинацијата од бројки и букви кои се дадени во заграда после категоријата на загрозеност (пр. VU (A1cde, ver. 2.3)) ги означуваат критериумите (и верзијата на истите) според кои таа е определена;
- EU Red List** За редот Coleoptera податоците се според Nieto, A. and Alexander, K.N.A. 2010. *European Red List of Saproxylic Beetles*. Luxembourg: Publications Office of the European Union; за редот Odonata податоците се според V.J. Kalkman, J.-P. Boudot, R. Bernard, K.-J. Conze, G. De Knijf, E. Dyatlova, S. Ferreira, M. Jović, J. Ott, E. Riservato and G. Sahlen. 2010. *European Red List of Dragonflies*. Luxembourg: Publications Office of the European Union; за редот Lepidoptera податоците се според Van Swaay, C., Cuttelod, A., Collins, S., Maes, D., Lypez Munguira, M., Šašić, M., Settele, J., Verovnik, R., Verstrael, T., Warren, M., Wiemers, M. and Wynhof, I. 2010. *European Red List of Butterflies*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. **Објаснување на категориите на засегнатост на видовите:** EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern); комбинацијата од бројки и букви кои се дадени во заграда после категоријата на загрозеност (пр. VU (A1cde)) ги означуваат критериумите според кои таа е определена;
- CORINE** Според базата на податоци за CORINE биотопи (верзија 2000) <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/corine-biotopes>; податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година;
- Ендемит** Видови со ограничено распространување: **НПГ**- ограничен на територијата на Национален парк Галичица; **НПГ (суб-енд)** – ограничен на територијата на Национален парк Галичица и неговата непосредна околина; **НПГ/НПП** - познат само за териториите на Национален парк Галичица и Национален парк Пелистер; **Ј-З-МАК** - југозападно македонски; **суб-МАК** – суб-македонски; **МАК** – македонски; **З-БАЛ** – западно балкански; **Ј-З-БАЛ** - југозападно балкански; **Ј-БАЛ** - јужно балкански; **Ј-И-БАЛ** - југоисточно балкански; **суб-БАЛ** – суб-балкански; **БАЛ** - балкански;
- Flagship** Маркантни и атрактивни видови, често пати естетски привлечни, препознатливи и за лица кои не се експерти (Flagship Species);
- 1** Видови кои се уште не се регистрирани, но има голема веројатност за нивно присуство на територијата на Паркот;

2 Поточниот рак (*Austropotamobius torrentium macedonicus*) не е забележан на територијата на Паркот, но неговото присуство е утврдено во Источка Река, во непосредна близина на Паркот. Се претпоставува дека овој вид во минатото бил присутен и во реките и потоците во Паркот, особено Летничка Река.

МК Листа Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови.

Табела 41: Оценка на рибите во Паркот и неговата непосредна околина

Таксономска група / вид*		Меѓународна заштита			Конзервациски статус		Законска заштита	Ендемит
		HD	BERN	CORINE	IUCN (G)	IUCN (E)	МК Листа	
Фамилија Anguillidae (јагули)								
1.	<i>Anguilla anguilla</i> (јагула) ²				CR	CR	СЗШ	
Фамилија Cyprinidae (краповидни риби)								
2.	<i>Gobio ohridanus</i> (охридска кркушка; мренец) ¹				VU	VU	ЗШ	Охридско Езеро
3.	<i>Barbus prespensis</i> (преспанска мрена) ²	V			LC	LC	ЗШ	Преспанско Езеро
4.	<i>Alburnoides ohridanus</i> (охридска гомнушка; шлунец) ²				VU	VU	ЗШ	Охридско Езеро
5.	<i>Alburnoides prespensis</i> (преспанска гомнушка) ²				VU	VU	ЗШ	Преспанско Езеро
6.	<i>Alburnus belvica</i> (преспанска плашица; нивичка) ²				VU	VU	ЗШ	Преспанско Езеро
7.	<i>Alburnus scoranza</i> (охридска плашица) ¹				LC	LC		-
8.	<i>Chondrostoma prespense</i> (преспански скобуст) ²				VU	VU	ЗШ	Преспанско Езеро
9.	<i>Chondrostoma ohridana</i> (охридски скобуст) ¹						ЗШ	Охридско Езеро
10.	<i>Pelagus prespensis</i> (преспанско грунче) ²				EN	EN	СЗШ	Преспанско Езеро
11.	<i>Rutilus prespensis</i> (преспански грунец) ²				VU	VU	ЗШ	Преспанско Езеро
12.	<i>Scardinius knezevici</i> (охридска писа; писа) ²				LC	LC	ЗШ	Охридско, Скадарско Езеро
13.	<i>Squalius prespensis</i> (преспански клен) ²				LC	LC		Преспанско Езеро
14.	<i>Squalius cephalus</i> (клен) ¹				LC	LC		-
15.	<i>Pachychilon pictum</i> (моранец) ¹		III		LC	LC		-
Фамилија Cobitidae (штипалки)								
16.	<i>Cobitis meridionalis</i> (преспанска штипалка) ²				VU	VU	ЗШ	Преспанско Езеро
17.	<i>Cobitis ohridana</i> (охридска штипалка) ²				LC	LC		Охридско Езеро
Фамилија Nemacheilidae (вретенушки)								

18.	<i>Barbatula sturanyi</i> (охридска вретенушка) ¹					LC	LC		Охридско Езеро
Фамилија Salmonidae (пастрмки и лососи)									
19.	<i>Salmo aphelios</i> (летна пастрмка; летница) ²					DD	DD	СЗШ	Охридско Езеро
20.	<i>Salmo letnica</i> (пештанска пастрмка) ¹					DD	DD		Охридско Езеро
21.	<i>Salmo ohridanus</i> (белвица, мекоусна пастрмка) ²					VU	VU	СЗШ	Охридско Езеро

- * Систематиката на видовите е според Kottelat M. and Freyhof J. 2007. *Handbook of European Freshwater Fishes*. Publications Kottelat, Cornol, Switzerland;
- HD** Директива за живеалишта;
- BERN** Бернска Конвенција;
- IUCN (G)** Според податоците од IUCN (IUCN Red List of Threatened Species. Податоците се превземени на 3-ри април 2020 година од www.iucnredlist.org. **Објаснување на категориите на засегнатост на видовите:** EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); LC – најмалку засегнат (Least Concern); DD - недоволно податоци (Data Defficient).
- CORINE** Според базата на податоци за CORINE биотопи (верзија 2000) <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/corine-biotopes>; Податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година;
- 1** Видови присутни во границите на Паркот (езерцето на вртукот кај Свети Наум);
- 2** Видови во околината на Паркот во Охридското и Преспанското Езеро.
- МК Листа** Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови.

Табела 42: Оценка на водоземците и влечугите во Паркот

Реден број	ТАКСОНОМСКА ГРУПА / ВИД*	Меѓународна заштита				Конзервациски статус			Законска заштита	
		HD	BERN	CITES	CORINE	IUCN (G)	IUCN (EU)	IUCN (МК)	МК Листа	Ендем
КЛСА АМРНИВІА (ВОДОЗЕМЦИ)										
Ред Caudata (опашести водоземци: дождовници и мрморци)										
Фам. Salamandridae (вистински дождовници и мрморци)										
1.	<i>Salamandra salamandra</i> (шарен дождовник)		III			LC (D)	LC	LC		

2.	<i>Triturus macedonicus</i> (македонски мрmoreц)	II/IV	II		+			VU	3Ш	J-3 Балкан
3.	<i>Triturus karelinii</i> (балкански мрmoreц)	II/IV	II			LC	LC	EN	3Ш	Балкан
4.	<i>Lissotriton vulgaris</i> (обичен мрmoreц)		III			LC (S) ³	LC ³	VU		Балкан
Ред Anura (безопашести водоземци: жаби)										
Фам. Bombinatoridae (огнени жаби)										
5.	<i>Bombina variegata</i> (жолт мукач)	II/IV	II		+	LC (D)	LC	LC	3Ш	Балкан
Фам. Bufonidae (крастави жаби)										
6.	<i>Bufo bufo</i> (голема крастава жаба)		III			LC (S)	LC	LC		
7.	<i>Bufo viridis</i> (зелена крастава жаба)	IV	II		+	LC (D)	LC	LC	3Ш	
Фам. Hylidae (лисни жаби, дрвјарки)										
8.	<i>Hyla arborea</i> (гаталинка)	IV	II		+	LC (D)	LC	NT	3Ш	
Фам. Ranidae (водни жаби)										
9.	<i>Rana graeca</i> (поточна жаба)	IV	III			LC (S)	LC	NT	3Ш	Балкан
10.	<i>Pelophylax ridibundus</i> (обична езерска жаба)		III			LC (I)	LC	LC	3Ш	
11.	<i>Rana dalmatina</i> (горска жаба)	IV	II		+	LC (D)	LC	NT	3Ш	
Фам. Pelobatidae										

12.	<i>Pelobates syriacus</i> (балканска лукова жаба)	IV	II			LC	LC	VU	ЗШ	
КЛСА REPTILIA (ВЛЕЧУГИ)										
Ред Testudines (желки)										
Фам. Testudinidae (сувоземни желки)										
13.	<i>Testudo hermanni boettgeri</i> (ридска желка)	II/IV	II	II	+	NT (D) ⁴	NT ⁴	VU	ЗШ	Балкан
Фам. Emydidae (блатни желки)										
14.	<i>Emys orbicularis</i> (блатна желка)	II/IV	II		+	NT	NT	VU	ЗШ	
Ред Squamata (лушпести влечуги)										
Подред Sauria (гуштери)										
Фам. Scincidae (скинкови)										
15.	<i>Ablepharus kitaibelii</i> (кратконог гуштерче)	IV	II		+	LC (S)	LC	NT	ЗШ	
Фам. Anguidae (слепоци и змијогуштери)										
16.	<i>Anguis fragilis</i> (слепок)		III				LC	LC		
Фам. Lacertidae (вистински гуштери)										
17.	<i>Algyroides nigropunctatus</i> (лушпеста гуштерица)	IV	II			LC (U)	LC	EN		Балкан
18.	<i>Lacerta viridis</i> (зелен гуштер)	IV	II		+	LC (D)	LC	LC	ЗШ	-
19.	<i>Lacerta trilineata</i> (голем зелен гуштер)	IV	II			LC (S)	LC		ЗШ	Балкан

20.	<i>Lacerta agilis</i> (планинска гуштерица) ¹	IV	II		+	LC (D)	LC		ЗШ	-
21.	<i>Podarcis muralis</i> (скалеста гуштерица)	IV	II		+	LC (S)	LC	LC	ЗШ	-
22.	<i>Podarcis taurica</i> (полска гуштерица)	IV	II			LC (S)	LC	NT		Балкан
23.	<i>Podarcis erhardii</i> (македонска гуштерица)	IV	II			LC (S)	LC	LC		Балкан
Подред Serpentes (змии)										
Фам. Colubridae (смокови)										
22.	<i>Dolichophis caspius</i> (жолт смок)	IV	II			LC	LC	LC	ЗШ	
23.	<i>Hierophis gemonensis</i> (балкански смок)	IV	II			LC (S)	LC	EN		Балкан
24.	<i>Zamenis longissimus</i> (ескулапов смок)	IV	II		+	LC (U)	LC	LC	ЗШ	
25.	<i>Elaphe quatuorlineata</i> (ждрепка)	II	II		+	NT (D)	NT	NT	ЗШ	
26.	<i>Natrix natrix</i> (белоушка)		III			LC (U)	LC	LC		
27.	<i>Natrix tessellata</i> (рибарка)	IV	II		+	LC (D)	LC	NT	ЗШ	
28.	<i>Coronella austriaca</i> (планински смок)	IV	II		+	LC (D)	LC	LC	ЗШ	
29.	<i>Platyseps najadum</i> (голем стрелец)	IV	II			LC	LC	NT	ЗШ	

Фам. Viperidae (змии отровници)										
30.	<i>Vipera ammodytes</i> (поскок)	IV	II		+	LC (D)	LC	LC	ЗШ	
31.	<i>Vipera berus bosniensis</i> (шарка) ¹		III		+		LC ⁵	EN		Балкан
32.	<i>Vipera ursinii macrops</i> (остроглава шарка) ¹	II/IV	II	I	+	VU (B2ab(iii) (D)) ⁶	VU (B2ab(iii)) ⁶	EN	СЗШ	Балкан

* Таксономија на таксоните од повисок ред (род и повисоко) е според Zug, G.R.; Vitt, L.J. & Caldwell, J.P. 2001. *Herpetology*, 2nd ed. Academic Press San Diego, London, [...]XIV + 630 pp. Таксономијата на видовите и пониските категории за водоземците е според Frost, D.R. 2008. *Amphibian Species of the World: an Online Reference*. American Museum of Natural History, New York, USA, верзија 5.2 (од 15-ти јули 2008 год); електронска база на податоци достапна на <http://research.amnh.org/herpetology/amphibia/index.php>; податоците од базата се превземени на 12-ти февруари 2011 г. Таксономијата на видовите и пониските категории за влечугите е според etz, P. et al., *The Reptile Database*, електронска база на податоци достапна на <http://www.reptile-database.org>; податоците од базата се превземени на 12-ти февруари 2011 г. Македонските „народни“ имиња на таксоните се според Petkovski, S. 2010. *Final Report: National Catalogue (Check List) of Species*. Skopje: UNDP, извештај изработен во рамките на проектот „Зажакнување на еколошката, институционалната и финансиската одржливост на системот на заштитени подрачја во Македонија“;

HD Директива за живеалишта, анекси II и IV;

BERN Бернска Конвенција, прилози II и III.

CITES Вашингтонска конвенција, анекси I и II;

IUCN (G)(EU) Според податоците од IUCN (IUCN Red List of Threatened Species. 2020. Податоците се превземени на 5-ти април 2020 година од www.iucnredlist.org. Објаснување на категориите на засегнатост на видовите: EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern); DD - недоволно податоци (Data Deficient); комбинацијата од бројки и букви кои се дадени во заграда после категоријата на загрозеност (пр. VU (A1cde, ver. 2.3)) ги означуваат критериумите (и верзијата на истите) според кои таа е определена; буквите во заградата после категоријата на засегнатост го означува трендот на популациите: D - опаѓање (declining); S - стабилен (stable); U - непознат (unknown);

CORINE Според базата на податоци за CORINE биотопи (верзија 2000) <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/corine-biotopes>; Податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година;

1 Видови кои се уште не се регистрирани во Национален парк Галичица, но има голема веројатност за нивно присуство на територијата на Паркот;

2 Категоријата на засегнатост се однесува на *Triturus carnifex*. Според Frost (2008) *Triturus macedonicus* е синоним на *Triturus carnifex macedonicus*;

3 Категоријата на засегнатост се однесува на *Lissotriton vulgaris*. Според Frost (2008) *Lissotriton vulgaris graecus* е синоним на *Lissotriton graecus*;

4 Категоријата на засегнатост се однесува на *Testudo hermanni*;

5 Категоријата на засегнатост се однесува на *Vipera berus*;

6 Категоријата на засегнатост се однесува на *Vipera ursinii*.

МК Листа Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови.

Табела 43: Оценка на птиците во Паркот и неговата околина

Реден бр.	ТАКСОНОМСКА ГРУПА / ВИД*	Меѓународна заштита					Конзервациски статус			Законска заштита	
		BERN	BD	CITES	CMS	CORINE	IUCN (G)	IUCN (E)	SPEC	МК Листа	ЗЛ
Ред Galliformes											
Фам. Phasianidae (еребици, потполошки, фазани)											
1.	<i>Bonasa bonasia</i> (лештарка) ¹	III	I, II/			+	LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3
2.	<i>Alectoris graeca</i> (еребица камењарка) ^{1,6}	III	I, II/				NT	NT	SPEC 2	3Ш	B3
3.	<i>Perdix perdix</i> (полска еребица) ¹	III	II/, III				LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
4.	<i>Coturnix coturnix</i> (потполошка) ¹	III	II/		II		LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
5.	<i>Phasianus colchicus</i> (фазан) ³	III	II/, III/				LC	LC	Non-SPEC		B3
Ред Anseriformes											
Фам. Anatidae											
6.	<i>Anser fabalis</i> (посевна гуска) ⁴	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC ^E W	3Ш	B3
7.	<i>Anser albifrons</i> (белочелна гуска) ⁴	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3
8.	<i>Anser anser</i> (дива гуска) ⁴	III	II, III		II		LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3
9.	<i>Cygnus olor</i> (црвеноклун лебед) ¹	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC ^E	C3Ш	TP3
10.	<i>Cygnus cygnus</i> (жолтоклун лебед) ³	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E W	C3Ш	TP3
11.	<i>Tadorna tadorna</i> (гусковидна шатка) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
12.	<i>Anas strepera</i> (сива шатка) ¹	III	II		II		LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
13.	<i>Anas penelope</i> (шатка свиркач) ¹	III	II, III		II		LC	LC	Non-SPEC ^E W	C3Ш	TP3
14.	<i>Anas platyrhynchos</i> (дива шатка) ¹	III	III		II		LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3
15.	<i>Anas clypeata</i> (шатка лажичарка) ¹	III	II, III		II		LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
16.	<i>Anas acuta</i> (шатка ластовичарка) ¹	III	II, III		II		LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
17.	<i>Anas querquedula</i> (пупчарка) ¹	III	II		II		LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
18.	<i>Anas crecca</i> (шатка кркач) ¹	III	II, III		II		LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3

19.	<i>Marmaronetta angustirostris</i> (мраморна шатка) ²	II	I		I, II	+	VU	VU	SPEC 1	3Ш	-
20.	<i>Netta rufina</i> (црвеноклуна потопница) ¹	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3
21.	<i>Aythya ferina</i> (кафеавоглава потопница) ¹	III	II, III		II		VU	VU	SPEC 2	3Ш	B3
22.	<i>Aythya nyroca</i> (њорка) ¹	III	I		I, II	+	NT	LC	SPEC 1	3Ш	B3
23.	<i>Aythya fuligula</i> (цуцулеста потопница) ¹	III	II, III		II		LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
24.	<i>Aythya marila</i> (северна потопница) ¹	III	II, III		II		LC	VU	SPEC 3 W		
25.	<i>Melanitta fusca</i> (кадифена морска потопница) ¹	III	II		II		VU	VU	SPEC 3		
26.	<i>Clangula hyemalis</i> (долгоопашеста морска потопница) ³	III	II		II		VU	VU	Non-SPEC		
27.	<i>Vicperhala clangula</i> (звонарка) ¹	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC		
28.	<i>Mergellus albellus</i> (мал северен потопник) ¹						LC	LC	SPEC 3		
29.	<i>Mergus serrator</i> (црвеногуст северен потопник) ¹	III	II		II		LC	NT	Non-SPEC		
30.	<i>Mergus merganser</i> (голем северен потопник) ^{1, 5}	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC		
31.	<i>Oxyura leucoserphala</i> (шилестоопашеста потопница) ¹	II	I	II	I, II	+	EN	EN	SPEC 1	СЗШ	
Ред Gaviiformes											
Фам. Gaviidae (морски нуркачи)											
32.	<i>Gavia stellata</i> (црвеногуст морски нуркач) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
33.	<i>Gavia arctica</i> (црногуст морски нуркач) ¹	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
Ред Podicipediformes											
Фам. Podicipedidae (нуркачи)											
34.	<i>Tachybaptus ruficollis</i> (мал нуркач) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3
35.	<i>Podiceps grisegena</i> (црвенорат нуркач) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3

36.	<i>Podiceps cristatus</i> (голем нуркач) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3
37.	<i>Podiceps auritus</i> (ушест нуркач) ¹	II	I		II	+	VU	NT	SPEC 3		
38.	<i>Podiceps nigricollis</i> (црноврат нуркач) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Ред Phoenicopteriformes											
Фам. Phoenicopteridae (фламинга)											
39.	<i>Phoenicopus roseus</i> (фламинго) ¹			II			LC	LC	SPEC 3		
Ред Ciconiiformes											
Фам. Ciconiidae (штркови)											
40.	<i>Ciconia nigra</i> (црн штрк) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 2	СЗШ	TP3
41.	<i>Ciconia ciconia</i> (бел штрк) ¹	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 2	СЗШ	TP3
Ред Pelecaniformes											
Фам. Threskiornithidae (ибиси, чапји лажичарки)											
42.	<i>Plegadis falcinellus</i> (блескав ибис) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3	СЗШ	TP3
43.	<i>Platalea leucorodia</i> (чапја лажичарка) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 2	СЗШ	
Фам. Ardeidae (чапји)											
44.	<i>Botaurus stellaris</i> (воден бик) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3	СЗШ	TP3
45.	<i>Ixobrychus minutus</i> (мал воден бик) ¹	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3	СЗШ	TP3
46.	<i>Nycticorax nycticorax</i> (ноќна чапја) ³	II	I			+	LC	LC	SPEC 3	СЗШ	TP3
47.	<i>Ardeola ralloides</i> (гривеста чапја) ³	II	I			+	LC	LC	SPEC 3	СЗШ	TP3
48.	<i>Bubulcus ibis</i> (биволска чапја) ⁴	II					LC	LC	Non-SPEC		-
49.	<i>Ardea cinerea</i> (сива чапја) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		TP3
50.	<i>Ardea purpurea</i> (пурпурна чапја) ⁴	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		TP3
51.	<i>Casmerodius albus</i> (голема бела чапја) ¹	III	I			+	LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3
52.	<i>Egretta garzetta</i> (мала бела чапја) ¹	II	I			+	LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3
Фам. Pelecanidae (пеликани)											
53.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (бел пеликан) ¹	II	I		I, II	+	LC	LC	SPEC 3	СЗШ	TP3
54.	<i>Pelecanus crispus</i> (кадроглав пеликан) ¹	II	I	I	I, II	+	NT	LC	SPEC 1	СЗШ	TP3

Ред Suliformes											
Фам. Phalacrocoracidae (корморани)											
55.	<i>Phalacrocorax pygmaeus</i> (мал корморан) ¹	II	I		II	+	LC		SPEC 1	C3Ш	TP3
56.	<i>Phalacrocorax carbo</i> (голем корморан) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		Б3
Ред Accipitriformes											
Фам. Accipitridae (орли, еји, луњи, јастерби)											
57.	<i>Pandion haliaetus</i> (орел рибар) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 3	3Ш	TP3
58.	<i>Pernis apivorus</i> (јастреб осојад) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	Non-SPECE	C3Ш	TP3
59.	<i>Milvus migrans</i> (црна луња) ⁴	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
60.	<i>Haliaeetus albicilla</i> (белоопашест морски орел) ³	II	I	I	I, II	+	LC	LC	SPEC 1	C3Ш	TP3
61.	<i>Neophron percnopterus</i> (мал орел мршојадец) ¹	II	I	II	II	+	EN	EN	SPEC 3	C3Ш	TP3
62.	<i>Gyps fulvus</i> (белоглав орел мршојадец) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
63.	<i>Aegypius monachus</i> (црн орел мршојадец) ²	II	I	II	II	+	NT	LC	SPEC 1	C3Ш	TP3
64.	<i>Circus gallicus</i> (орел змијар) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
65.	<i>Circus aeruginosus</i> (блатна еја) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
66.	<i>Circus cyaneus</i> (полска еја) ¹	II	I	II	II	+	LC	NT	SPEC 3	C3Ш	TP3
67.	<i>Circus macrourus</i> (степска еја) ²	II	I	II	II	+	NT	NT	SPEC 1		-
68.	<i>Circus pygargus</i> (ливадска еја) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E	C3Ш	TP3
69.	<i>Accipiter brevipes</i> (краткопрст јастреб) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 2	C3Ш	TP3
70.	<i>Accipiter nisus</i> (јастреб врапчар) ¹	II		II	II		LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
71.	<i>Accipiter gentilis</i> (јастреб кокошкар) ¹	II		II	II		LC	LC	Non-SPEC		Б3
72.	<i>Buteo buteo</i> (обичен јастреб глувчар) ¹	II		II	II		LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
73.	<i>Buteo rufinus</i> (лисест јастреб глувчар) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
74.	<i>Aquila rotarina</i> (мал креслив орел) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 2		

75.	<i>Aquila clanga</i> (голем креслив орел) ³	II	I	II	I, II	+	VU	EN	SPEC 1	C3Ш	TP3
76.	<i>Aquila heliaca</i> (царски (крстат) орел) ³	II	I	I	I, II	+	VU	LC	SPEC 1	C3Ш	TP3
77.	<i>Aquila chrysaetos</i> (скалест (златен) орел) ¹	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
78.	<i>Hieraetus pennatus</i> (мал орел) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
Ред Falconiformes											
Фам. Falconidae (соколи)											
79.	<i>Falco naumanni</i> (степска ветрушка) ¹	II	I	II	I, II	+	LC	LC	SPEC 1	C3Ш	TP3
80.	<i>Falco tinnunculus</i> (обична ветрушка) ¹	II		II	II		LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
81.	<i>Falco vespertinus</i> (вечерна ветрушка) ¹	II	I	II	II		NT	NT	SPEC 3	C3Ш	TP3
82.	<i>Falco columbarius</i> (мал сокол) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
83.	<i>Falco subbuteo</i> (сокол ластовичар) ¹	II		II	II		LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
84.	<i>Falco biarmicus</i> (јужен сокол) ³	II	I	II	II	+	LC	EN	SPEC 3	C3Ш	TP3
85.	<i>Falco peregrinus</i> (сив сокол) ¹	II	I	I	II	+	LC	EN	Non-SPEC	C3Ш	TP3
Ред Otidiformes											
Фам. Otididae (дропли)											
86.	<i>Otis tarda</i> (голема дропла) ³	II	I	II	I, II	+	VU	LC	SPEC 1	C3Ш	TP3
87.	<i>Tetrax tetrax</i> (мала дропла) ³	II	I	II		+	NT	VU	SPEC 1	C3Ш	TP3
Ред Gruiformes											
Фам. Rallidae (блатни кокошки)											
88.	<i>Rallus aquaticus</i> (креслива блатна кокошка) ³	III	II				LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
89.	<i>Srex srex</i> (ливадски крекач) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 1	C3Ш	TP3
90.	<i>Porzana parva</i> (обична шарена блатна кокошка) ³	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
91.	<i>Porzana pusilla</i> (мала шарена блатна кокошка) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
92.	<i>Porzana porzana</i> (голема шарена блатна кокошка) ³	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
93.	<i>Gallinula chloropus</i> (зеленонога блатна кокошка) ¹	III	II			-	LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3

94.	<i>Fulica atra</i> (лиска) ¹	III	II, III		II		LC	NT	Non-SPEC	3Ш	B3
Фам. Gruidae (жерави)											
95.	<i>Grus grus</i> (сив жерав) ³	II	I	II	II	+	LC	LC	SPEC 2	C3Ш	TP3
Ред Charadriiformes											
Фам. Burhinidae (чурулинци)											
96.	<i>Burhinus oedipnemus</i> (чурулин) ⁴	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
Фам. Haematopodidae (школкојади мочварки)											
97.	<i>Haematopus ostralegus</i> (школкојади мочварки) ³	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E		
Фам. Recurvirostridae (сабјарки)											
98.	<i>Himantopus himantopus</i> (долгонога сабјарка) ³	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC		
99.	<i>Recurvirostra avosetta</i> (кривоклуна сабјарка) ⁴	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Charadriidae (дождосвирици)											
100.	<i>Vanellus vanellus</i> (калуѓерка) ¹	III	II		II	-	NT	VU	SPEC 2	C3Ш	TP3
101.	<i>Pluvialis apricaria</i> (златоперест дождосвирец) ³	III	I, II, III		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
102.	<i>Pluvialis squatarola</i> (сивоперест дождосвирец) ⁴	III	II		II		LC	LC	Non-SPEC		
103.	<i>Charadrius dubius</i> (речен дождосвирец) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Scolopacidae (вистински мочварки)											
104.	<i>Scolopax rusticola</i> (шумска шљука) ¹	III	II, III		II		LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
105.	<i>Lymnocryptes minimus</i> (мала бекарина) ⁴	III	II, III		II		LC	LC	SPEC 3	3Ш	B3
106.	<i>Gallinago gallinago</i> (блатна бекарина) ³	III	II, III		II		LC	LC	SPEC 3		B3
107.	<i>Limosa limosa</i> (црноопашеста шљука) ³	III	II		II		NT	VU	SPEC 2		-
108.	<i>Numenius arquata</i> (блатна шљука) ⁴	III	II		II		NT	VU	SPEC 2		-
109.	<i>Tringa erythropus</i> (голема црвенонога тринга) ³	III	II		II		LC	LC	SPEC 3		

110.	<i>Tringa totanus</i> (мала црвенонога тринга) ³	III	II		II		LC	LC	SPEC 2		
111.	<i>Tringa stagnatilis</i> (мала зеленонога тринга) ³	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
112.	<i>Tringa nebularia</i> (голема зеленонога тринга) ³	III			II		LC	LC	Non-SPEC		
113.	<i>Tringa ochropus</i> (шарена тринга) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
114.	<i>Tringa glareola</i> (мала тринга) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
115.	<i>Actitis hypoleucos</i> (блатна тринга) ¹	III			II		LC	LC	SPEC 3		
116.	<i>Arenaria interpres</i> (каменопревртувачка) ³	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
117.	<i>Calidris alba</i> (тропрста пескарка) ³	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
118.	<i>Calidris minuta</i> (мала пескарка) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
119.	<i>Calidris temminckii</i> (сива пескарка) ³	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
120.	<i>Calidris alpina</i> (северна пескарка) ³	II			II		LC	LC	SPEC 3		
121.	<i>Calidris ferruginea</i> (кривоклуна пескарка) ³	II			II		NT	VU	NA		
122.	<i>Limicola falcinellus</i> (плоскоклуна пескарка) ⁴	II			II		LC	LC	SPEC 3		
123.	<i>Philomachus pugnax</i> (бојник) ³	III	I		II	+	LC	LC	SPEC 2		
Фам. Laridae (галеби)											
124.	<i>Rissa tridactyla</i> (тропрст галеб) ³	III					VU	VU	Non-SPEC		
125.	<i>Larus canus</i> (северен галеб) ¹	III	II				LC	-	SPEC 2		
126.	<i>Larus argentatus</i> (сребренест галеб) ³		II				LC	NT	Non-SPEC ^E		
127.	<i>Larus cachinnans</i> (жолтоног галеб) ¹		II				LC	LC	Non-SPEC ^E		
128.	<i>Larus fuscus</i> (мал црногрб галеб) ²	-	II				LC	LC	Non-SPEC ^E		
129.	<i>Larus ridibundus</i> (езерски галеб) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E	СЗШМИ	TP3
130.	<i>Larus genei</i> (тенкоклуна галеб) ¹	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
131.	<i>Larus melanoccephalus</i> (црноглав галеб) ¹	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
132.	<i>Larus minutus</i> (мал галеб) ¹	II	I				LC	NT	SPEC 3	СЗШ	TP3
133.	<i>Rhodostethia rosea</i> (розов галеб) ⁴	III					LC	EN	Non-SPEC		

134.	<i>Sterna nilotica</i> (дебелоклуна вртимушка) ³	II	I			+	LC	LC	SPEC 3		
135.	<i>Sterna caspia</i> (касписка вртимушка) ³	III	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
136.	<i>Sterna sandvicensis</i> (гривеста вртимушка) ¹	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 2		
137.	<i>Sterna hirundo</i> (обична вртимушка) ¹	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC		
138.	<i>Sterna albifrons</i> (мала вртимушка) ⁴	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
139.	<i>Chlidonias hybrida</i> (белобрада вртимушка) ³	III	I			+	LC	LC	SPEC 3		
140.	<i>Chlidonias leucopterus</i> (белокрила вртимушка) ³	II			II	+	LC	LC	Non-SPEC		
141.	<i>Chlidonias niger</i> (црна вртимушка) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 3		
Фам. Stercorariidae (морелетници)											
142.	<i>Stercorarius pomarinus</i> (голем морелетник) ³	III					LC	LC	Non-SPEC		
Ред Columbiformes											
Фам. Columbidae (гулаби, грлици, гугутки)											
143.	<i>Columba livia</i> (див гулаб) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3
144.	<i>Columba oenas</i> (горски гулаб) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E	3Ш	B3
145.	<i>Columba palumbus</i> (гулаб гривнеш) ¹	-	II, III				LC	LC	Non-SPEC ^E	3Ш	B3
146.	<i>Streptopelia turtur</i> (грлица) ¹	III	II		II		VU	VU	SPEC 3	3Ш	B3
147.	<i>Streptopelia decaocto</i> (гугутка) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC	3Ш	B3
Ред Cuculiformes											
Фам. Cuculidae (кукавици)											
148.	<i>Cuculus canorus</i> (обична кукавица) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		
Ред Strigiformes											
Фам. Tytonidae (забулени утки)											
149.	<i>Tyto alba</i> (кукавија) ³	II		II			LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
Фам. Strigidae (утки вистински)											
150.	<i>Otus scops</i> (кук) ¹	II		II			LC	LC	SPEC 2	C3Ш	TP3
151.	<i>Bubo bubo</i> (був) ¹	II	I	II		+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3

152.	<i>Strix aluco</i> (шумска безушеста утка) ¹	II		II			LC	LC	Non-SPEC ^E	C3Ш	TP3
153.	<i>Strix uralensis</i> (уралска безушеста утка) ³	II	I	II			LC	LC	Non-SPEC		-
154.	<i>Athene noctua</i> (домашна кукумјавка) ¹	II		II			LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
155.	<i>Asio otus</i> (шумска ушеста утка) ¹	II		II			LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
156.	<i>Asio flammeus</i> (блатна краткоушеста утка) ³	II	I	II		+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
Ред Caprimulgiformes											
Фам. Caprimulgidae (ноќни ластовици)											
157.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (ноќна ластовица) ¹	II	I			+	LC	LC	SPEC 2		
Ред Apodiformes											
Фам. Apodidae (пиштарки)											
158.	<i>Tachymarptis melba</i> (голема пиштарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
159.	<i>Apus apus</i> (обична пиштарка) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		
160.	<i>Apus pallidus</i> (бледа пиштарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Ред Coraciiformes											
Фам. Coraciidae (смрдиврани)											
161.	<i>Coracias garrulus</i> (смрдиврана) ¹	II	I	II		+	LC	LC	SPEC 2	C3Ш	TP3
Фам. Alcedinidae (рибарчиња)											
162.	<i>Alcedo atthis</i> (рибарче) ¹	II	I			+	LC	VU	SPEC 3		
Фам. Meropidae (пчеларки)											
163.	<i>Merops apiaster</i> (пчеларка) ¹	II		II			LC	LC	SPEC 3		
Ред Bucerotiformes											
Фам. Upupidae (пупунци)											
164.	<i>Upupa epops</i> (пупунец) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
Ред Piciformes											
Фам. Picidae (вртивратки, клукајдрвци)											
165.	<i>Jynx torquilla</i> (вртивратка) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		

166.	<i>Dendrocopos minor</i> (мал шарен клукајдрвец) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
167.	<i>Dendrocopos medius</i> (обичен шарен клукајдрвец) ¹	II	I			+	LC	LC	Non-SPECE		
168.	<i>Dendrocopos leucotos</i> (белогрб шарен клукајдрвец) ¹	II	I			+	LC	LC	Non-SPEC		
169.	<i>Dendrocopos major</i> (голем шарен клукајдрвец) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
170.	<i>Dendrocopos syriacus</i> (сиријски шарен клукајдрвец) ¹	II	I			+	LC	LC	Non-SPECE		
171.	<i>Dryocopus martius</i> (црн клукајдрвец) ¹	II	I			+	LC	LC	Non-SPEC		
172.	<i>Picus viridis</i> (зелен клукајдрвец) ¹	II					LC	LC	SPEC 2		
173.	<i>Picus canus</i> (сивоглав клукајдрвец) ¹	II	I			+	LC	LC	SPEC 3		
Ред Passeriformes											
Фам. Laniidae (сврачиња)											
174.	<i>Lanius collurio</i> (црвеногрбо свраче) ¹	II	I			+	LC	LC	SPEC 3		
175.	<i>Lanius minor</i> (мало сиво свраче) ¹	II	I			+	LC	LC	SPEC 2		
176.	<i>Lanius excubitor</i> (големо сиво свраче) ³	II					LC	LC	SPEC 3		
177.	<i>Lanius senator</i> (црвеноглаво свраче) ³	II					LC	LC	SPEC 2		
Фам. Oriolidae (жолни)											
178.	<i>Oriolus oriolus</i> (жолна (вуга)) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
Фам. Corvidae (чавки, врани, страчки, гаврани, галки)											
179.	<i>Garrulus glandarius</i> (сојка) ¹		II				LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
180.	<i>Pica pica</i> (страчка) ¹		II				LC	LC	Non-SPEC		Б3
181.	<i>Pyrrhoroax pyrrhoroax</i> (црвеноклуна галка) ³	II	I			+	LC	LC	SPEC 3	C3Ш	TP3
182.	<i>Pyrrhoroax graculus</i> (жолтоклуна галка) ¹	II	-				LC	LC	Non-SPEC	C3Ш	TP3
183.	<i>Corvus monedula</i> (чавка) ¹		II				LC	LC	Non-SPEC ^E		Б3
184.	<i>Corvus frugilegus</i> (полска врана) ³		II				LC	LC	Non-SPEC		Б3
185.	<i>Corvus corone</i> (сива врана) ¹		II				LC	LC	Non-SPEC		

186.	<i>Corvus corax</i> (гавран) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC	СЗШ	TP3
Фам. Bombycillidae (свиларки)											
187.	<i>Bombycilla garrulus</i> (свиларка) ⁴	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Paridae (сипки вистински)											
188.	<i>Parus major</i> (голема сипка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
189.	<i>Parus palustris</i> (мочуришна сипка) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
190.	<i>Parus lugubris</i> (жаловна сипка) ¹	II					LC		Non-SPEC ^E		
191.	<i>Parus ater</i> (елова сипка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
192.	<i>Parus cristatus</i> (цуцулеста сипка) ⁴	II					LC	LC	SPEC 2		
193.	<i>Parus caeruleus</i> (сина сипка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
Фам. Remizidae (сипки торбарки)											
194.	<i>Remiz pendulinus</i> (сипка торбарка) ¹	III					LC		Non-SPEC		
Фам. Timaliidae (мустаќести сипки)											
195.	<i>Panurus biarmicus</i> (мустаќеста сипка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Alaudidae (чучулиги)											
196.	<i>Melanocorypha calandra</i> (степска чучулига) ²	II	I			+	LC	LC	SPEC 3		
197.	<i>Calandrella brachydactyla</i> (мала чучулига) ³	II	I			+	LC	LC	SPEC 3		
198.	<i>Galerida cristata</i> (ќубеста чучулига) ¹	III					LC	LC	SPEC 3		
199.	<i>Lullula arborea</i> (шумска чучулига) ¹	III	I			+	LC	LC	SPEC 2		
200.	<i>Alauda arvensis</i> (полска чучулига) ¹	III	II				LC	LC	SPEC 3		
201.	<i>Eremophila alpestris</i> (планинска чучулига) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Hirundinidae (ластовици)											
202.	<i>Riparia riparia</i> (песочна ластовица) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
203.	<i>Hirundo rupestris</i> (скалеста ластовица) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
204.	<i>Hirundo rustica</i> (селска ластовица) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
205.	<i>Hirundo daurica</i> (црвенокрста ластовица) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		

206.	<i>Delichon urbicum</i> (градска ластовица) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
Фам. Aegithalidae (долгопашести сипки)											
207.	<i>Aegithalos caudatus</i> (долгопашеста сипка) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Sylviidae (грмушарки)											
208.	<i>Cettia cetti</i> (свилено трскарче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
209.	<i>Locustella luscinioides</i> (црцорец трскар) ³	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
210.	<i>Acrocephalus melanopogon</i> (мустаќесто трскарче) ¹	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC		
211.	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i> (рогозарче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
212.	<i>Acrocephalus scirpaceus</i> (обично трскарче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
213.	<i>Acrocephalus palustris</i> (блатно трскарче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
214.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i> (големо трскарче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
215.	<i>Hippolais pallida</i> (мал присмевник) ¹	II			II		LC	LC	SPEC 3		
216.	<i>Hippolais olivetorum</i> (голем присмевник) ³	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
217.	<i>Hippolais icterina</i> (зелен присмевник) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
218.	<i>Phylloscopus trochilus</i> (брезов певец) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
219.	<i>Phylloscopus collybita</i> (елов певец) ¹	II			II		LC		Non-SPEC		
220.	<i>Phylloscopus orientalis</i> (балкански певец) ¹				II		LC		SPEC 2		
221.	<i>Phylloscopus sibilatrix</i> (буков певец) ¹	II			II		LC	LC	SPEC 2		
222.	<i>Sylvia atricapilla</i> (црноглаво коприварче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
223.	<i>Sylvia borin</i> (градинарско коприварче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		

224.	<i>Sylvia communis</i> (белогушесто коприварче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
225.	<i>Sylvia curruca</i> (воденичарче) ¹	II			II		LC		Non-SPEC		
226.	<i>Sylvia nisoria</i> (пегаво коприварче) ³	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
227.	<i>Sylvia hortensis</i> (орфеово коприварче) ²	II			II		LC		SPEC 3		
228.	<i>Sylvia melanocephala</i> (мало црноглаво коприварче) ²	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
229.	<i>Sylvia cantillans</i> (црногушесто коприварче) ¹	II			II		LC		Non-SPEC ^E		
230.	<i>Sylvia conspicillata</i> (окато коприварче) ²	II			II		LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Reguliidae (кралчиња)											
231.	<i>Regulus regulus</i> (жолтоглаво кралче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
232.	<i>Regulus ignicapillus</i> (црвеноглаво кралче) ¹	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
Фам. Troglodytidae (палчиња)											
233.	<i>Troglodytes troglodytes</i> (палче) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Sittidae (лазачки)											
234.	<i>Sitta europaea</i> (шумска лазачка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
235.	<i>Sitta neumayer</i> (лазачка камењарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
236.	<i>Tichodroma muraria</i> (карполазачка) ⁴	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Certhiidae (дрволазачки)											
237.	<i>Certhia familiaris</i> (горска дрволазачка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
238.	<i>Certhia brachyactyla</i> (кусопрста дрволазачка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
Фам. Sturnidae (сколовранци)											
239.	<i>Sturnus vulgaris</i> (обичен сколовранец) ¹		II				LC	LC	SPEC 3		Б3
Фам. Turdidae (дроздови)											

240.	<i>Turdus torquatus</i> (белогушест дрозд) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
241.	<i>Turdus merula</i> (ќос) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E		
242.	<i>Turdus pilaris</i> (смреков дрозд) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E W		
243.	<i>Turdus iliacus</i> (црвен дрозд) ¹	III	II				NT	NT	Non-SPEC ^E W		
244.	<i>Turdus philomelos</i> (дрозд пејач) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E		
245.	<i>Turdus viscivorus</i> (имелов дрозд) ¹	III	II				LC	LC	Non-SPEC ^E		
Фам. Muscicapidae (муварчиња)											
246.	<i>Erithacus rubecula</i> (црвеногушка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
247.	<i>Luscinia megarhynchos</i> (славеј) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
248.	<i>Erythropygia galactotes</i> (трнарче) ²	II				+	LC	LC	SPEC 3		
249.	<i>Phoenicurus ochruros</i> (планинска црвеноопашка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
250.	<i>Phoenicurus phoenicurus</i> (шумска црвеноопашка) ¹	II					LC	LC	SPEC 2		
251.	<i>Saxicola rubetra</i> (црвеногушесто ливадарче) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
252.	<i>Saxicola torquatus</i> (црногушесто ливадарче) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
253.	<i>Oenanthe oenanthe</i> (сиво камењарче) ³	II					LC	LC	SPEC 3		
254.	<i>Oenanthe hispanica</i> (црногушесто камењарче) ¹	II					LC	LC	SPEC 2		
255.	<i>Monticola saxatilis</i> (скалест дрозд) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
256.	<i>Monticola solitarius</i> (син скалест дрозд) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
257.	<i>Muscicapa striata</i> (негаво муварче) ¹	II			II		LC	LC	SPEC 3		
258.	<i>Ficedula hypoleuca</i> (жаловно муварче) ³	II			II		LC	LC	Non-SPEC ^E		
259.	<i>Ficedula albicollis</i> (белошијесто муварче) ¹	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC ^E		
260.	<i>Ficedula semitorquata</i> (балканско муварче) ³	II	I		II	+	LC	LC	SPEC 2		

261.	<i>Ficedula parva</i> (црвеногушесто муварче) ¹	II	I		II	+	LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Cinclidae (водни косови)											
262.	<i>Cinclus cinclus</i> (воден кос) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Passeridae (врапци, врапци камењари, снежни врапчиња)											
263.	<i>Passer domesticus</i> (домашно врапче) ¹	-					LC	LC	SPEC 3		
264.	<i>Passer hispaniolensis</i> (шпанско врапче) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		
265.	<i>Passer montanus</i> (полско врапче) ¹	III					LC	LC	SPEC 3		
Фам. Prunellidae (завирачки)											
266.	<i>Prunella collaris</i> (шареногушеста завирачка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
267.	<i>Prunella modularis</i> (сивогушеста завирачка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
Фам. Motacillidae (тресиопашки, трепетливки)											
268.	<i>Motacilla alba</i> (мала тресиопашка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
269.	<i>Motacilla flava</i> (жолта тресиопашка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
270.	<i>Motacilla cinerea</i> (планинска тресиопашка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
271.	<i>Anthus campestris</i> (полска трепетливка) ¹	II	I			+	LC	LC	SPEC 3		
272.	<i>Anthus trivialis</i> (шумска трепетливка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
273.	<i>Anthus pratensis</i> (високопланинска трепетливка) ¹	II					NT	NT	Non-SPEC ^E		
274.	<i>Anthus cervinus</i> (црвеногуша трепетливка) ³	II					LC		Non-SPEC		
275.	<i>Anthus spinoletta</i> (водна трепетливка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Fringillidae (чинки)											
276.	<i>Fringilla coelebs</i> (букова чинка) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC ^E		

277.	<i>Fringilla montifringilla</i> (северна чинка) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		
278.	<i>Serinus serinus</i> (жолтарче) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
279.	<i>Carduelis chloris</i> (зеленушка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
280.	<i>Carduelis spinus</i> (елова чинка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
281.	<i>Carduelis carduelis</i> (билбилче) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
282.	<i>Carduelis flavirostris</i> (жолтоклюно конопљарче) ²	II					LC	LC	Non-SPEC		
283.	<i>Carduelis cannabina</i> (конопљарче) ¹	II					LC	LC	SPEC 2		
284.	<i>Loxia curvirostra</i> (крстоклун) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
285.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i> (црвенушка) ¹	III					LC	LC	Non-SPEC		
286.	<i>Coccothraustes coccothraustes</i> (црешнарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		
Фам. Emberizidae (овесарки)											
287.	<i>Miliaria calandra</i> (сива овесарка) ¹	III					LC	LC	SPEC 2		
288.	<i>Emberiza citrinella</i> (жолта овесарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
289.	<i>Emberiza cirlus</i> (зеленогушеста овесарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC ^E		
290.	<i>Emberiza cia</i> (планинска овесарка) ¹	II					LC	LC	SPEC 3		
291.	<i>Emberiza hortulana</i> (градинарска овесарка) ¹	III	I			+	LC	LC	SPEC 2		
292.	<i>Emberiza melanocephala</i> (црноглава овесарка) ¹	II					LC	LC	SPEC 2		
293.	<i>Emberiza schoeniclus</i> (мочуришна овесарка) ¹	II					LC	LC	Non-SPEC		

* Научните имиња на видовите и систематиката на ниво на фамилија е според BirdLife International (2010). The BirdLife checklist of the birds of the world, with conservation status and taxonomic sources. Version 3. Превземено на 2212.2010 година од http://www.birdlife.org/datazone/species/downloads/BirdLife_Checklist_Version_3.zip. Систематиката на ниво на редови е според Gill, F and D Donker (Eds). 2010. IOC World Bird Names (version 2.7). Превземено на 2212.2010 година од <http://www.worldbirdnames.org/>;

BD Директива за птици, анекси I, II/1, II/2, III/1, III/2;
BERN Бернска Конвенција, прилози II и III.
CMS Бонска Конвенција, анекси I и II;

- CITES** Вашингтонска конвенција, анекси I и II;
- IUCN (G)** Според податоците од IUCN (IUCN Red List of Threatened Species. 2020. Податоците се превземени на 4-ри април 2020 година од www.iucnredlist.org.
Објаснување на категориите на засегнатост на видовите: EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern);
- IUCN (E)** Според <https://www.iucnredlist.org/> превземено на ден 05.04.2020 г. **Објаснување на категориите на засегнатост на видовите:** EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителна (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern);
- CORINE** Според базата на податоци за CORINE биотопи (верзија 2000) <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/corine-biotopes>; Податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година;
- SPEC** Видови значајни за заштитата во Европа (Species of European Conservation Concern) според BirdLife International (2004). *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International; **Објаснување на SPEC категориите:** SPEC 1 – видови од глобално значење за заштитата, т.е. класифицирани како глобално загрозени, близу засегнати или за кои има недоволно податоци (Data Deficient); SPEC 2 – сконцентрирани во Европа и со Неповолен статус на зачуваност; SPEC 3 – не се сконцентрирани во Европа но имаат Неповолен статус на зачуваност; Non-SPEC^E – сконцентрирани во Европа но со Поволен статус на зачуваност; Non-SPEC – не се сконцентрирани во Европа и имаат Поволен статус на зачуваност; W (wintering) посочува дека категоријата се однесува на популацијата што презимува;
- МК** Закон за ловството („Службен весник на Република Македонија“ бр. 26/09); ТРЗ=дивеч под заштита за кој постои трајна забрана за ловење (Член 13); БЗ=дивеч без заштита (според став 3, Член 9); ВЗ=дивеч под заштита за кој се утврдува ловостој или вемена заштита (согласно Член 11).
- 1 Видови за кои постојат валидни белешки за присуство во границите на Национален парк Галичица;
 - 2 Видови кои веројатно се забележани во границите на Национален парк Галичица но потребна е верификација на наодите;
 - 3 Видови забележани во пошироката зона, но за кои недостасуваат прецизни локации (се очекува да се поврди нивното присуство во границите на Национален парк Галичица);
 - 4 Видови забележани во непосредна близина на границите на Национален парк Галичица и кои се очекуваат и во неговите граници;
 - 5 Реликтна популација;
 - 6 Оро-медитерански реликт.

МК Листа Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови.

Табела 44: Оценка на цицачите во Паркот

ТАКСОНОМСКА ГРУПА / ВИД*	Меѓународна заштита					Конзервациски статус		Законска заштита		Ендем
	HD	BERN	CMS	CITES	CORINE	IUCN (G)	IUCN (EU)	МК Листа	ЗЛ	
Ред <i>Erinaceomorpha</i> (ежеви)										
Фам. <i>Erinaceidae</i> (ежеви)										
1.	<i>Erinaceus roumanicus</i> (еж)						LC	LC		
Ред <i>Soricomorpha</i> (ровчички и кртици)										

Фам. Soricidae (ровчички)											
2.	<i>Crocidura leucodon</i> ¹ (полска ровчица)		III				LC	LC			
3.	<i>Crocidura suaveolens</i> (градинарска ровчица)		III				LC	LC			
4.	<i>Neomys anomalus</i> ¹ (блатна ровчица)		III				LC	LC			
5.	<i>Neomys fodiens</i> ¹ (водна ровчица)		III				LC	LC			
6.	<i>Sorex minutus</i> (мала ровчичка)		III				LC	LC			
Фам. Talpidae (кртици)											
7.	<i>Talpa caeca</i> ¹ (слепа кртица)						LC	LC		-	
8.	<i>Talpa stankovici</i> (реликтна кртица)						LC	LC			Балкан
Ред Chiroptera (лилјаци)											
Фам. Rhinolophidae (потковичестоносни лилјаци)											
9.	<i>Rhinolophus blasii</i> (бласиев потковичар)	II/IV	II	II		+	LC	VU (A4c)	3Ш		
10.	<i>Rhinolophus euryale</i> (јужен потковичар)	II/IV	II	II		+	NT	VU (A2c)	3Ш		
11.	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i> (голем потковичар)	II/IV	II	II		+	LC	NT			
12.	<i>Rhinolophus hipposideros</i> (мал потковичар)	II/IV	II	II		+	LC	NT			
Фам. Vespertilionidae (глатконосни лилјаци)											
13.	<i>Plecotus auritus</i> (ушест лилјак)	IV	II	II		+	LC	LC			
14.	<i>Eptesicus serotinus</i> (ширококрилен северник)	IV	II	II		+	LC	LC			
15.	<i>Nyctalus leisleri</i> (шумски вечерник)	IV	II	II		+	LC	LC			
16.	<i>Pipistrellus kuhlii</i> (белорабен лилјак)	IV	II	II			LC	LC			
17.	<i>Pipistrellus pipistrellus</i> (цуџест лилјак)	IV	III	II			LC	LC			
18.	<i>Pipistrellus pygmaeus</i> (обоен цуџест лилјак)	IV	II	II			LC	LC			
19.	<i>Hypsugo savii</i> (савиев лилјак)	IV	II	II			LC	LC			
20.	<i>Myotis blythii</i> (остроушест ноќник)	II/IV	II	II			LC	NT			

21.	<i>Myotis caraccinii</i> (долгопрст ноќник)	II/IV	II	II		+	VU (A4bce)	VU (A4bce)	3Ш		
22.	<i>Myotis emarginatus</i> (тробоен ноќник)	II/IV	II	II		+	LC	LC			
23.	<i>Myotis mystacinus</i> (мустаќест ноќник)	IV	II	II		+	LC	LC			
24.	<i>Myotis myotis</i> (голем ноќник)	II/IV	II	II		+	LC	LC			
25.	<i>Myotis daubentonii</i> (воден ноќник)	IV	II	II		+	LC	LC			
26.	<i>Miniopterus schreibersii</i> (долгокрилест лилјак)	II/IV	II	II		+	NT	NT	3Ш		
Фам. Mollossidae (опашести лилјаци)											
27.	<i>Tadarida teniotis</i> (опашест лилјак)	IV	II	II		+	LC	LC			
Ред Carnivora (сверови)											
Фам. Canidae (кучиња)											
28.	<i>Canis lupus</i> (волк)	II/IV	II		II	+	LC	LC		БЗ	
29.	<i>Canis aureus</i> ¹ (чакал)	V					LC	LC		ТРЗ	
30.	<i>Vulpes vulpes</i> (лисица)						LC	LC		БЗ	
Фам. Felidae мачки											
31.	<i>Felis silvestris</i> (дива мачка)	IV	II		II	+	LC	LC	СЗШ	ТРЗ	
32.	<i>Lynx lynx balcanicus</i> (балкански рис)	II/IV	III		II	+	CE	CE	СЗШ	ТРЗ	Балкан
Фам. Mustelidae (видри, куни, невестулки, творови, јазовци)											
33.	<i>Lutra lutra</i> (видра)	II/IV	II		I	+	NT	NT	СЗШ	ТРЗ	
34.	<i>Martes foina</i> (куна белка)		III		APIII		LC	LC		БЗ	
35.	<i>Mustela nivalis</i> (невестулка)		III				LC	LC		БЗ	
36.	<i>Mustela putorius</i> (обичен твор)	V					LC	LC		БЗ	
37.	<i>Meles meles</i> (јазовец)		III				LC	LC	3Ш	ТРЗ	
Фам. Ursidae (мечки)											
38.	<i>Ursus arctos</i> (кафеава мечка)	II/IV	II		II	+	LC	LC	СЗШ	ТРЗ	

Ред Artiodactyla (парнокопитни)											
Фам. Suidae (свињи)											
39.	<i>Sus scrofa</i> (дива свиња)						LC	LC		B3	
Фам. Cervidae (елени)											
40.	<i>Cervus elaphus</i> (елен)		III				LC	LC		B3	
41.	<i>Capreolus capreolus</i> (срна)		III				LC	LC		B3	
Фам. Bovidae (празнороги)											
42.	<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> (балканска дивокоза)	II/IV	III				LC	LC		B3	Балкан
Ред Rodentia (глодари)											
Фам. Sciuridae (верверици)											
43.	<i>Sciurus vulgaris</i> (верверица)		III				LC	LC	ЗШ	TP3	
Фам. Cricetidae (пољанки)											
44.	<i>Dinaromys bogdanovi</i> (балканска снежна полјанка)	II/IV					VU B2ab(i,ii,iv)	VU	СЗШ		Балкан
45.	<i>Ondatra zibethicus</i> ^{1,2} (бизамска полјанка)						LC	NA		B3	
46.	<i>Arvicola amphibius</i> ¹ (водна полјанка)						LC	LC			
47.	<i>Chionomys nivalis</i> (снежна полјанка)		III				LC	LC			
48.	<i>Microtus levis</i> (обична полјанка)						LC	LC			
49.	<i>Microtus subterraneus</i> (четинарска полјанка)						LC	LC			
50.	<i>Microtus felteni</i> (балканска четинарска полјанка)						LC	LC	ЗШ		Балкан
Фам. Muridae (глувци и стаорци)											
51.	<i>Apodemus sylvaticus</i> (шумски глушец)						LC	LC			
52.	<i>Apodemus flavicollis</i> (жолтогрлест глушец)						LC	LC			
53.	<i>Apodemus epimelas</i> (глушец камењар)						LC	LC			
54.	<i>Micromys minutus</i> ¹ (цуџест глушец)						LC	LC			

55.	<i>Mus musculus</i> ^{1,2} (домашен глушец)						LC	LC			
56.	<i>Mus macedonicus</i> (македонски глушец)						LC	LC			Балкан
57.	<i>Rattus norvegicus</i> ^{1,2} (стаорец скитник)						LC	NA			
58.	<i>Rattus rattus</i> ^{1,2} (домашен стаорец)						LC	LC			
Фам. Gliridae (полвови)											
59.	<i>Glis glis</i> (обичен полв)		III				LC	LC		TP3	
60.	<i>Dryomys nitedula</i> ¹ (шумски полв)	IV	III				LC	LC			
61.	<i>Muscardinus avellanarius</i> (полв лешникар)	IV	III				LC	LC			
Фам. Spalacidae (слепи кучиња)											
62.	<i>Spalax leucodon</i> (слепо куче)						DD	LC			
Фам. Myocastoridae (нутрии)											
63.	<i>Myocastor coypus</i> ^{1,2} (нутрија)						LC	NA			
Ред Lagomorpha (зајкообразни цицачи)											
Фам. Leporidae (зајаци)											
64.	<i>Lepus europaeus</i> (див зајак)		III				LC	LC		B3	
65.	<i>Oryctolagus cuniculus</i> (домашен зајак, куник)						EN	NT			

* Научните имиња на видовите и систематиката се според Wilson, D. E., and D. M. Reeder (eds). 2005. *Mammal Species of the World: A Taxonomic and Geographic Reference* (3rd ed). Johns Hopkins University Press;

HD Директива за живеалишта, анекси II и IV;

BERN Бернска Конвенција, прилози II и III;

CMS Бонска Конвенција, анекси I и II;

CITES Вашингтонска конвенција, анекси I и II;

IUCN (G) Според податоците од IUCN (IUCN Red List of Threatened Species. Version 2010.4.). Податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година од www.iucnredlist.org. **Објаснување на категориите на засегнатост на видовите:** EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern);

IUCN (EU) Според <https://www.iucnredlist.org/> превземени на ден 05.04.2020 . **Објаснување на категориите на засегнатост на видовите:** EN – загрозен вид (Endangered); VU – чувствителен (Vulnerable); NT – близу засегнат (Near Threatened); LC – најмалку засегнат (Least Concern); NA – не е оценуван (not assessed);

- CORINE** Според базата на податоци за CORINE биотопи (верзија 2000) <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/corine-biotopes>; Податоците се превземени на 22-ри декември 2010 година;
- ЗЛ** Закон за ловството („Службен весник на Република Македонија“ бр. 26/09.); ТРЗ=дивеч под заштита за кој постои трајна забрана за ловење (Член 13); ВЗ =дивеч под заштита за кој се утврдува ловостој или временна заштита (согласно Член 11); БЗ=дивеч без заштита (според став 3, Член 9);
- 1** Видови кои се уште не се регистрирани, но има голема веројатност за нивно присуство на територијата на Паркот;
- 2** Алохтони видови.
- МК Листа** Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови.

Табела 45: Видови од Паркот кои се на различни додатоци или конвенции

Реден бр.	ВИДОВИ	Законска заштита	ЕЦЛ	ЦЛРМ	БК	ЕССФ	ГЗВ	Значење на популацијата на ниво на		
		МК Листа						Македонија	Европа	Глобално
1.	<i>Aleurodiscus disciformis</i>		B				√	2	1	1
2.	<i>Amanita caesarea</i>	ЗШ	D	EKSP		√	√	1	1	
3.	<i>Antrodia juniperina</i>	ЗШ		RS				3	3	2
4.	<i>Astraeus hygrometricus</i>		C				√	1	1	1
5.	<i>Battarraea phalloides</i>	СЗШ	D	RS		√	√	3	2	2
6.	<i>Bjerkandera adusta</i>						√	1	1	1
7.	<i>Boletus aereus</i>	ЗШ	C	EKSP			√	1	1	1
8.	<i>Boletus appendiculatus**</i>		C					3	2	
9.	<i>Boletus impolitus</i>		B				√	2	2	2

10.	<i>Boletus queletii</i>		B				1	2	
11.	<i>Boletus rhodoxanthus</i> **		A	RV			2	2	
12.	<i>Boletus satanas</i>		A	EKSP			2	2	2
13.	<i>Cortinarius bulliardii</i>		B				2	1	1
14.	<i>Cortinarius dibaphus</i>			RV			3*	2	
15.	<i>Cortinarius subpurpurascens</i>			RV			3*	2	
16.	<i>Cortinarius privignus</i>			RV			3*	2	
17.	<i>Craterellus cornucopioides</i>	3Ш		EKSP			1	1	1
18.	<i>Dichomytus albidofuscus</i>	3Ш		RV			3	3	3
19.	<i>Dichostereum durum</i>			RV			3	2	2
20.	<i>Geastrum berkeleyi</i> **		B				3	2	
21.	<i>Geastrum coronatum</i>		C				2	1	
22.	<i>Geastrum fornicatum</i> **		A			v	2	1	
23.	<i>Geastrum minimum</i>	3Ш	C	RV			3*	1	1
24.	<i>Geastrum pectinatum</i>		C				2	1	1
25.	<i>Hericium coralloides</i>			RV		v	2	1	1
26.	<i>Hexagonia nitida</i>			RS		v	3	2	2
27.	<i>Hygrophorus lindtneri</i> **					v	3*	2	
28.	<i>Hygrophorus russula</i>		B				3*	2	
29.	<i>Hymenochaete cruenta</i>					v v	3*	1	1
30.	<i>Calvatia gigantea</i>			RV			2	1	1
31.	<i>Lactarius bertillonii</i> **			RV			3*	2	
32.	<i>Leucocortinarius bulbiger</i>		C				2	1	1
33.	<i>Lycoperdon mammiforme</i> **			RV			2	2	
34.	<i>Mycoaciella bispora</i>	3Ш		RV			3*	1	1

35.	<i>Myriostoma coliforme</i>	СЗШ	B	RV	√	√	√	3	2	2
36.	<i>Omphalotus olearius</i>		C					1	1	1
37.	<i>Peniophora junipericola</i>	ЗШ		RS				2	1	1
38.	<i>Phaeomarasmium rimulincola</i>			RV				3*	2	2
39.	<i>Pisolithus arhizos</i>		C				√	2	1	1
40.	<i>Pyrofomes demidoffii</i>	ЗШ		RS			√	3	3	2
41.	<i>Simocybe centunculus</i>			RV				2	1	1
42.	<i>Trametes ljubarskyi</i>	ЗШ		RV				3*	2	1
43.	<i>Tremella foliacea</i>	ЗШ		RV				2	1	1
44.	<i>Tricholoma acerbum</i>		B					1	1	1
45.	<i>Tricholoma squarrulosum</i>		C					2	1	1
46.	<i>Volvariella bombycina</i>	ЗШ	C	RV				1	1	1
47.	<i>Xylobolus frustulatus</i>		C				√	2	1	1

Критериуми за вреднување

- ЕЦЛ – Видови од Паркот кои се наоѓаат на Европската црвена листа за габи (Ing 1993). Категории:
 - Широко раширени загуби, брзо намалување на популацијата, многу исчезнувања на ниво на држава, голема загаженост;
 - Широко раширени загуби, докази за континуирано намалување, неколку исчезнувања на ниво на држава, средно ниво на загаженост;
 - Широко раширени, но раштркани популации, помалку исчезнувања, ниско ниво на загаженост и
 - Локални загуби, неколку исчезнувања, но главно на маргините на географската распространетост.
- ЦЛМ - Видови од Паркот кои се наоѓаат на Црвената листа на Македонија (Караделев 2000). Категории:
 - EKSP особено ретки или ретки видови во Македонија, засегнати поради прекумерно искористување;
 - RV видови кои се среќаваат во засегнати или ретки живеалишта и
 - RS особено ретки или ретки видови во Македонија.
- БК - Загрозени видови на габи од Паркот – кандидати за листа во Прилог I од Бернската конвенција (ECCF 2003);
- ECCF - Загрозени видови на габи вклучени во ECCF Атлас на 50 загрозени Европски видови (ECCF 2002) и
- ГЗВ - Видови од Паркот од глобално значење.

Дополнително, значењето на популациите на клучните видови макромицети е проценето врз основа на процените за уделот (во %) на популацијата во Паркот во однос на големината на популацијата на видот на државно, европско и глобално ниво, според следниве критериуми:

1 – мало: учеството на популацијата на видот во Паркот е до 2% од таа на државно, европско или глобално ниво;

- 2 – средно: учеството на популацијата на видот во Паркот е од 2,1 до 15% од таа на државно, европско или глобално ниво и
 3 – големо: учеството на популацијата на видот во Паркот е над 15,1% од таа на државно, европско или глобално ниво.

МК Листа Листи за утврдување национални строгозаштитени (СЗШ) и заштитени (ЗШ) диви видови

Табела 46: Преглед на насловите на типовите на живеалишта на англиски јазик согласно EUNIS класификација од 2017 година

Реден бр.	Тип на живеалиште	Растителни заедници	EUNIS 2017
1.	Benthic communities of oligotrophic waterbodies	Бентосни заедници во олиготрофни водни тела	C1.11
2.	Temporary lakes, ponds and pools	Привремени езера, езерца и локви	C1.6
3.	Hard water springs	Извори на тврда вода	C2.12
4.	[Phragmites australis] beds	Групации од трска [Phragmites australis]	C3.21
5.	Helleno-Balkanic [Satureja montana] steppes	Елино-балкански степа со <i>Satureja montana</i>	E1.21
6.	Oro-Moesian acidophilous grassland	Оро-мезиски ацидофилни пасишта	E4.39
7.	Oro-Moesian [Festuca paniculata] grasslands	Оро-мезиски пасишта со <i>Festuca paniculata</i>	E4.391
8.	Pelagonide closed calcicolous sesleria grasslands	Пелагониски затворени калциколни пасишта со сеслериа	E4.41723
9.	Pelagonide closed calcicolous fescue grasslands	Пелагониски затворени калциколни пасишта со власеника	E4.41724
10.	Helleno-Balkanic stripped grasslands	Елино-балкански оголени пасишта	E4.437
11.	Pelagonide calciphile stripped grasslands	Пелагониски оголени калцифилни пасишта	E4.43821
12.	Thermophile woodland fringes	Термофилни рабови на шуми	E5.2
13.	Subalpine deciduous scrub	Претпланински листопадни шибјаци	S2-5
14.	[Buxus sempervirens] thickets	Живеалишта со грмушки од <i>Buxus sempervirens</i>	S3-52

15.	Sub-Mediterranean common juniper thickets	Предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека	S3-14
16.	Temperate and boreal riverine Salix forest	Умерени и бореални крајречни шуми со Salix	T1-11
17.	Moesian beech forests	Мезиски букови шуми	T1-77
18.	Southwestern Moesian subalpine Fagus forests	Југозападно мезиски претпланински букови шуми	T1-7712
19.	Southeastern Moesian Fagus forests	Југоисточно мезиски букови шуми	T1-772
20.	Pindus Hellenic Fagus forests	Пиндско елениски шуми со Fagus	T1-781
21.	Illyrian Acer obtusatum Fagus forests	Илирски букови шуми со <i>Acer obtusatum</i>	T1-7A223
22.	Helleno-Moesian [<i>Quercus frainetto</i>] forests	Елино-мезиски шуми со <i>Quercus frainetto</i>	T1-962
23.	Helleno-Moesian <i>Quercus petraea</i> forests	Елино-мезиски шуми со <i>Quercus petraea</i>	T1-9641
24.	Helleno-Balkanic Trojan oak forests	Елино-балкански шуми со македонски даб	T1-981
25.	Mesomediterranean Gallo-Italic hop-hornbeam forests	Шуми со црниот габер	T1-9B11
26.	Eastern Adriatic supra-Mediterranean hop-hornbeam forests	Мезомедитерански гало-италиски шуми со бел габер	T1-9B123
27.	Helleno-Pelagonide oriental hornbeam forests	Елино-пелагониски ориентални шуми со бел габер	T1-9B221
28.	Pelagonid horse-chestnut ravine forests	Пелагониски шуми со див костен во клисури	T1-F6232
29.	Paenonian Grecian juniper forests	Пеониски шуми со фоја	T3-D73
30.	Cave entrances	Влезови на пештери	H1.1
31.	Continental subtroglophile vertebrate caves	Континентални пештери со субтроглофилни 'рбетници	H1.221
32.	Troglobiont ivertebrate temperate caves	Умерени пештери со троглофилни без'рбетници	H1.231
33.	Calcareous and ultra-basic screes of warm exposures	Варовнички и ултрабазни сипари на топла експозиција	H2.6

34.	Pelagonide calcicolous chasmophyte communities	Пелагониски калциколни хазмофитски заедници	H3.2A11
35.	Balkan range ramonda cliffs	Балкански клифови со рамонда	H3.2A131

6.2. Десетгодишен оперативен план за имплементација на Планот за управување со НПГ за периодот 2021 – 2030

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
<u>Програма за зачувување и мониторинг на природното наследство во НПГ</u>															
Мониторинг на биолошката разновидност на видовите според „Програмата за Долгорочен Мониторинг на Биолошката Разновидност во Националниот Парк Галичица“ (согласно Упатството за опсервација, инвентаризација и мониторинг на МЖСПП)	1.Мониторинг на <i>Centaurea tomorsii</i> -Томоросов различник		1	ЈУНПГ											500
	2.Мониторинг на <i>Nepeta ernesti – mayeri</i> - Маерова непета		1	ЈУНПГ											500
	3. Мониторинг на <i>Sideritis raeseri</i> - Охридски чај		1	ЈУНПГ											1,000
	4. Мониторинг на <i>Helix secernenda-schlaeflii</i> - Западно-балкански карстен полжав		1	ЈУНПГ											250
	5. Мониторинг на <i>Parnassius Apollo</i> - Аполонова пеперутка		1	ЈУНПГ											500
	6.Мониторинг на <i>Triturus macedonicus</i> - Македонски мрорец		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	7. Мониторинг на <i>Algyroides nigropunctatus</i> - Лушпест гуштер		1	ЈУНПГ											500
	8. Мониторинг на Голем корморан - <i>Phalacrocorax carbo</i>		1	ЈУНПГ											500
	9. Мониторинг на <i>Mergus merganser</i> - Голем северен		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	потопник														
	10. Мониторинг на <i>Pyrrhocorax graculus</i> - Жолтоклуна галка		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	11. Мониторинг на <i>Caprimulgus europaeus</i> - Ноќна ластовица		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	13. Мониторинг на лилјаци - Chiroptera		1	ЈУНПГ											500
Дополнување и ажурирање на програмата за долгорочен мониторинг со нови видови (согласно Упатството за опсервација, инвентаризација и мониторинг на МЖСПП)	Изработка, развој и интегрирање на методологија за новите видови и живеалишта кои се предмет на мониторинг во овој плански период во „Програмата за Долгорочен Мониторинг на Биолошката Разновидност во Националниот Парк Галичица“		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											
	1.Мониторинг на <i>Ramonda serbica</i>		1	ЈУНПГ											500
	2. Мониторинг на <i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> - Дивокоза		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	3. Мониторинг на <i>Bombina variegata</i> – жолт мукач		1	ЈУНПГ											500
	4. Мониторинг на <i>Ursus arctos</i> - Кафеава мечка		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											500

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	5. Мониторинг на <i>Aquila chrysaetos</i> - Златен орел		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	6. Мониторинг на <i>Angelica palustris</i> – барска ангелика														
Процесирање на податоци и развој на мапи со дистрибуција на видови	Континуирано внесување на податоци во ГИС за секој забележан вид и развивање мапи на дистрибуција		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											500
Изработка и спроведување на план за одредување на присуство и дистрибуција на инвазивните и ненативни видови во НП Галичица и управување со истите	Изработка на листа на инвазивни видови на територијата на НПГ и нивна интерпретација во ГИС		2	ЈУНПГ, надворешен експерт											1000
лош ката разн ови	1.Мониторинг на Пеониски шуми со Фоја – <i>Quercus trojanae</i> -		1	ЈУНПГ											500

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	<i>Juniperetum excelsae</i>														
	2. Мониторинг на Модра смрека – <i>Juniperus communis</i>		1	ЈУНПГ											500
Дополнување и ажурирање на програмата за долгорочен мониторинг со нови живеалишта (согласно Упатството за опсервација, инвентаризација и мониторинг на МЖСПП)	1. Мониторинг на Пелагонски шуми со див костен во клисури.		2	ЈУНПГ											250
	2. Изработка на план за Еколошка реставрација на локвите на Стара Галичица и локвата Косто Бачило		2	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	3. Изработка на план за популациски истражувања и заштита на извориштето на Црн Дрим, локалитет Св. Наум		1	ЈУНПГ, надворешен експерт											1,000
	4. Одржување на репродуктивниот центар за европски елен		1	ЈУНПГ											
	5. Процесирање на податоци и развој на мапи на живеалишта		2	ЈУНПГ, надворешен експерт											
ТИ за заштита и конзервација на	1. In-situ и ex-situ заштита на загрозени видови		2	ЈУНПГ											

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници											Буџет (ЕУР)			
					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
	2. Изработка на план за реинтродукција на столболка (<i>Spermothilus citellus</i>)		3	ЈУНПГ, надворешен експерт														
	Спроведување на проектна активност во соработка со МАНУ: „Зачувување на некои ендемични растенија со ограничено распространување од Националниот парк Галичица, Република С. Македонија“	Оценка на статусот на популацијата на 6 ендемични видови, согласно IUCN методологија.	1	ЈУНПГ, МАНУ														0
	Активности и соработка со МЖСПП во процесите поврзани со Натура 2000, спроведени од МЖСПП	Ажурирана СДФ. Мапирање на живеалишта и видови.	1	ЈУНПГ, МЖСПП														0
Мониторинг и заштита на геолошкиот диверзитет на НПГ	Мапирање на подземните карстни форми (пештери и пропасти).		3	ЈУНПГ														0
	Изработка на студија за валоризација на пределски или		2	ЈУНПГ, надворешен експерт														0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	пејсажни вредности.														
Вкупен буџет															20,250

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
Одржливо користење на шумите во НПГ согласно Посебните планови за одгледување и заштита на шумите	Спроведување на Посебните планови за одгледување и заштита на шумите заклучно со 2022	Спроведени Посебни планови за одгледување и заштита на шумите заклучно со 2022	1	ЈУНПГ											0
	Подготовка на нови Посебни планови за одгледување и заштита на шумите за периодот 2023-2032	Изготвени Посебни планови за одгледување и заштита на шумите за периодот 2023-2032 и нивно спроведување	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП, МЗШВ											
Оценка на состојбата на популациите на дивите видови кои се собираат за комерцијални цели	Анализа на можности за монетаризација на идентификувани и вреднувани екосистемски услуги.	Листа на екосистемски услуги кои би можеле да се монетаризираат. Листа на активности кои се преземени за	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		развивање можност за монетаризација на екосистемски услуги.													
	Едукација за управување со екосистемските услуги на вработени на ЈУНПГ	Број на одржани работилници за едукација. Број на развиени иницијативи за монетаризација на екосистемски услуги	1	ЈУНПГ, МЖСПП											0
	Мониторинг и оценка на активностите за монетаризација на екосистемските услуги во НПГ	Износ на приход од екосистемски услуги. Споредбени анализи со минатото.	1	ЈУНПГ											0
	Подготовка на листа на диви видови кои се собираат за комерцијални цели	Листа на диви видови кои се собираат за комерцијални цели	1	ЈУНПГ, локално население											0
	Подготовка на список на собирачи на диви видови кои собираат за комерцијални цели	Список на собирачи на диви видови кои собираат за	1	ЈУНПГ, локално население											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		комерцијални цели													
	Проценка на приносот на Охридски чај во зоната за одржливо користење	Процент приносот на Охридски чај во зоната за одржливо користење	2	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП, МЗШВ											3,000
	Определување на количина на Охридски чај која може да се собере во зоната за одржливо користење	Определена количина на Охридски чај која може да се собере во зоната за одржливо користење	3	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, МЖСПП, МЗШВ											1,500
Поддршка на плантажно одгледување на Охридски чај (<i>Sideritis raeseri</i>)	Подготовка на бизнис план за органско одгледување на Охридски чај	Подготвен бизнис план за органско одгледување на Охридски чај	2	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, локални собирачи											1,000
	Организирање на обука со заинтересирани локални жители за органско одгледување на Охридски чај	Организирана обука за органско одгледување на Охридски чај	3	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, локално население											600
Вкупен буџет															66,100

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
Мапирање на шумите согласно Директивата за живеалишта	Одредување на шумски заедници согласно Директивата за живеалишта	<p>Број на одредени шумски заедници;</p> <p>% на покриеност на овие шумски заедници од целата територија на НПГ (според литература);</p>	1	ЈУНПГ											0
	Процесирање на податоци и развој на мапи на шумски заедници и екосистеми	<p>Број на шумски заедници со развиени мапи на дистрибуција;</p> <p>% на видовите со развиени мапи во споредба со вкупниот број мониторирани шумски заедници;</p> <p>Број на развиени мапи на дистрибуција;</p> <p>% од територијата покриена со мапи на дистрибуција во споредба со вкупната територија на НПГ;</p>	2	ЈУНПГ											0

		Број на развиени мапи за приоритетни шумски заедници на заедницата;																	
Користење на дел од шумите во зоната за одржливо користење за задоволување на потребите од огревно дрво за ранливите категории од локалното	Подготовка на Правилник и критериуми за одредување на потрошувачи кои ќе имаат право на набавка на огревно дрво од ЈУНПГ.	<p>Број на загрозени и социјални случаи од локалното население;</p> <p>Број на домаќинства кои ги задоволуваат овие критериуми;</p> <p>Извештај за нивниот начин на обезбедување на топлинска енергија во последните 5 години;</p> <p>Извештај за потребната количина на огревно дрво по едно вакво домаќинство;</p> <p>Извештај за трошоците потребни за производство на таа количина на</p>	1	ЈУНПГ, локално население, локални месни заедници, досегашни потрошувачи															0

		огревно дрво; Одредување на начин на регулирање на односите со овие клиенти.																
	Спроведување на активности за производство на огревно дрво само за домаќинствата кои се дефинирани со Правилникот и критериумите.	Количина на пресечена дрва маса; Количина на продадена дрвна маса; Број на домаќинства чии потреби се задоволени согласно Правилникот и критериумите; % на произведено огревно дрво во споредба со 2019 и 2018; % на генерирани приходи од продажба на огревно дрво во споредба со вкупно остварени приходи.	2	ЈУНПГ														0

Поттикнување на научно истражување	Подготовка на листа на приоритети за научноистражувачка дејност	Подготвена и достапна листа за приоритети за научно истражувачка дејност во НПГ;	1	ЈУНПГ, МЖСПП, заинтересирани страни															0
		Број на барања за научноистражувачка дејност во НПГ на годишно ниво;																	
Вкупен буџет																		0	

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
<i>Анализа на пазарот на туристички производи и услуги и одредување на капацитет на носивост на НПГ</i>															
ЕКОНОМСКО И ПАЗАРНО ИСТРАЖУВАЊЕ	Истражување на пазарот за трендот на туристичката побарувачка, видови туристички активности и можности за зголемени приходи од туризам	Изработена студија	1	ЈУНПГ, Надворешни консултанти											30,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)	
	Одредување на капацитет на носивост на локалитеот Св. Наум и Национален парк Галичица	Изработена студија	1	ЈУНПГ, Надворешни консултанти											30,000	
<u>Маркетинг и промотивни активности</u>																
Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	На годишно ниво, подготвање маркетинг планови засновани врз маркетинг стратегија, прилагодени на состојбата на пазарот и потребите на управување со паркот.	Подготвени годишни планови	1	ЈУНПГ											0	
	Воспоставување на Ценовна политика (Управување со диференцирање на цени за производите во понудата на Парк врз основа на програма за посети, сезони, време на денот, големина на групата, вид на посетители, група на производи, промотивни активности, итн., Во согласност со состојбата на пазарот и потребите за управување со посетите во Паркот област и на дестинацијата).	Главниот годишен ценовник на производи во понудата на Парк одговара на потребите на управување; Дополнително, креирани промотивни ценовници се поврзани со промотивни активности во текот на годината	1	ЈУНПГ												0
	Дефинирање на критериумите за соработка со туристичките	Дефинираните критериуми се	1	ЈУНПГ												0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	агенции и тур-оператори.	соопштуваат до потенцијалните партнери за агенции и се користат во изборот													
	Изработка на Маркетинг Стратегија на НПГ	Изработена и имплементирана стратегија	1	ЈУНПГ, надворешни експерти											15,000
	Спроведување и континуирано прилагодување на промотивниот микс за „бизнис за бизнис“ (B2B) сегмент, вклучувајќи саеми, блогери, медиуми, билтени за целни пазари, каталози, итн.	Годишен извештај за промотивни активности на B2B и саеми со анализа на резултати и препораки за наредниот период.	1	ЈУНПГ											40,000
	Спроведување и континуирано прилагодување на промотивниот микс за „бизнис кон потрошувачот“ (B2C) сегмент, вклучително и директно испраќање на пораки, социјални мрежи, веб-страница, мобилна апликација итн.	Годишен извештај за промотивни активности на B2C и анализа на резултати и препораки за наредниот период.	1	ЈУНПГ											40,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Воспоставување и искористување на сите комуникациски канали на стратегијата за маркетинг преку Интернет, развиена во Маркетинг стратегијата на паркот.	Годишен извештај за спроведени активности, со анализа на резултати и препораки за наредниот период.	1	ЈУНПГ											20,000
	Подготвена проектна документација и сценарио, извршено снимање на Националниот парк во неколку технички пристапи (360, дрон) во сите четири сезони и целосна постпродукција на снимениот материјал	Подготвен проект и сценарио; Паркот снимен во сите четири сезони; производство и постпродукција; материјал достапен за употреба на трети лица за надомест	2	ЈУНПГ											25,000
<u>Информирање на посетителите на паркот за можностите, понудата, правилата на однесување, ризиците и сл.</u>															
Развој и имплементација на систем за	Преку сите воспоставени канали за дигитална комуникација, ќе се даваат ажурирани информации за правилата на однесување и специфичните барања за посета на паркот	Ажурирани информации за посетите на веб-страницата на Паркот, мобилни апликации и социјални мрежи; Програми за	2	Надворешни соработници, ЈУНПГ											50,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		посети опишани во билтени за целни групи; е-брошура со описи на програмите за посети													
	Изготвување на печатена брошура со карта што ќе се дава на секој посетител заедно со влезниот билет, или споделување информации за е-верзијата на брошурата, која содржи основни информации за Паркот.	Број на брошури дистрибуирани до посетителите; Број на врски и / или кликувања во е-брошура; Број на коментари примени од посетители	2	ЈУНПГ, надворешни соработници (дизајнери, печатарски услуги, сезонски вработени и вршители на дејност во НПГ)											360,000
	Информации за посетителите во реално време за тешките услови за посета на Паркот	Подготвени стандардни информации за типични тешки услови во текстуална форма; Најмалку 4 инсталирани е-панели со ажурирани информации за условите во	2	ЈУНПГ											25,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		<p>паркот;</p> <p>Ажурирани информации за состојбите во паркот на видно место (скокачки прозорец) на веб-страницата на Паркот;</p> <p>Печатена брошура што ќе им се дистрибуира на посетителите во услови кога ќе се постигне максимален капацитет за носење (содржи предлози за алтернативни турнеи програми)</p>													
	Дистрибуција на доволен број на асистенти за информации на влезови, паркинзи и локалитети по патеките.	Број на присутни асистенти за информации по влез, паркинг и информативна точка; Дефиниран сет на стандардни	3	ЈУНПГ, клуб на алпинисти, Црвен крст, волонтерски групи											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		одговори на прашања; Задоволство на посетителите од можноста за добивање информации од персоналот на Парк													
<i>Контрола на однесувањето на посетителите на Паркот</i>															
Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Дистрибуција на доволен број на ренџери на ЈУНПГ потребни за ефективна контрола на почитувањето на правилата во Паркот, во согласност со бројот на посетители и сезоната, и редовно известување за инциденти кои вклучуваат недозволено однесување.	Број на ренџери присутни на одделни локации; Број на регистрирани случаи на недозволено однесување; Број на траги на недозволено однесување; Задоволство на посетителите од достапноста на службениот персонал во Паркот	1	ЈУНПГ											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Во соработка со МВР Охрид и Ресен и општините, обезбедување ефикасно решавање на проблемот со недозволен активности во Паркот.	Присуство на службеници на полицијата и општинските служби во паркот; Број на случаи на недозволено однесување во Паркот.	2	МВР Охрид, МВР Ресен, Општина Охрид, Општина Ресен											0
	Обезбедување контрола врз нелегалните влегувања во Паркот	Огради и знаци за предупредување за забрана за влез без билет инсталиран на 4 главни познати рути на нелегален влез, со јасно наведена предвидена глоба во случај на повреда; Обезбедено присуство на ранџер или друг службеник на 4 главни познати рути на нелегален влез; Намалување на годишниот број на извештаи	3	ЈУНПГ											25,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		доставени од ренџерите за случаи на влез во Паркот без билет													
<u>Управување со дистрибуцијата на посетите на Паркот</u>															
Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Спроведување на резултатите од Студијата за носивост за премногу посетени локации во паркот и соодветно лимитирање на дозволените посети и понуда на алтернативи	Број на посети на одредени локации; Број на посети на алтернативни локации.	2	ЈУНПГ											0
<u>Развој на Програма за посета</u>															
Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Дефинирајте групи на програми што треба да се понудат за секоја сезона.	Дефинирани програми по сезона и вид на временски услови, со процедури и одговорности. Обезбедена сигнализација која е инсталирана на постојната основна сигнализација, во	3	ЈУНПГ и Алпинистички клуб											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		зависност од сезоната, за целите на сезонска модификација на програмата.													
	Дизајн и воспоставување програми кои задоволуваат специфични потреби и можности на водени групи на посетители.	Дефинирани програми прилагодени на водени групи; Споделување на посетители на агенции кои ги користат програмите; Задоволство од посетителите на агенциите од посетата на Парк	3	ЈУНПГ, ХОТАМ, Туристички агенции и работници											0
	Дефинирање на програми за посетители со посебни потреби.	Дефинирани програми прилагодени за посетителите со проблеми со мобилноста, со сезонски варијации; Број на посетители кои ги користат	2												0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		програмите; Задоволство на посетителите од посетата на паркот													
	Подготовка на Студија за развој на заеднички програми за посетители	Подготвена студија	1	Надворешни стручни лица, ЈУНПГ, заинтересирани страни											15,000
	Ко-финансирање на имплементација на заеднички програми за посетители	Износот на ко-финансирање префрлен на жиро-сметки на партнери	1	ЈУНПГ, партнерски организации за имплементација на заеднички програми											20,000
<u>Безбедност на посетителите</u>															
Развој и имплементација на систем за мониторинг на посетителите	Во соработка со надлежните институции, идентификување на безбедносните стандарди релевантни за инфраструктурата за посетители во паркот и редовно верификување на нивното исполнување во националниот парк	Проценка на надлежните институции во врска со исполнувањето на безбедносните стандарди по активните патеки во Паркот, со препораки за обезбедување на усогласеност со	2	ЈУНПГ, Планинарски клубови, релевантни инспекторати											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		стандардите.													
	Континуирано спроведување на сите препорачани мерки за обезбедување на безбедност на посетителите во рамките на системот за посети и воведување на дополнителни мерки по потреба.	Годишни извештаи за преземени мерки за безбедност во рамките на НПГ; Сите локации каде постои можност за пад со фатален исход се соодветно оградени и обележани според безбедносните стандарди; На локациите со постојни особено ризично импровизирани патеки, сите траги од ваквите патеки се елиминираат, а се инсталираат огради со знаци за предупредување; Број на интервенции за	2	ЈУНПГ, Планинарски клубови, надворешни компании											50,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		спасување													
	Воспоставување на редовен преглед на системот на патеки со цел да се идентификуваат ризиците за посетителите (дрвја и карпеста маса што претставуваат ризик) и да се спроведат мерки за безбедност во согласност со утврдените потреби.	Извршени работи и известување за преземени мерки за отстранување на карпеста маса; Извршени работи и известување за преземени мерки за отстранување на дрвјата што претставуваат ризик	2	ЈУНПГ, надворешни компании специјално опремени за спроведување на вакви активности											100,000
<u>Редовно одржување и подобрување на инфраструктурата во НПГ</u>															
Изградба и одржување на инфраструктура	Редовно одржување и подобрување на инфраструктурата на посетителите во рамките НПГ (патеки, планински куќи, видиковци, информативни табли, сигнализација, влезни точки, итн.).	Должина на одржувани патеки и патеки (на годишно ниво); Количина на разни видови на материјал што се користи за одржување; Број на инсталирани и заменети панели; Задоволство на посетителите од	1	ЈУНПГ, надворешни компании соодветно опремени за вакви активности											100,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		посетителната инфраструктура; Резултати од следење на ефективноста на системот за сигнализација													
	Во соработка со Општина Охрид и Општина Ресен реновирање на автобуските постојки во рамките на паркот и неговата непосредна околина	Број на автобуски постојки кои се реновирани и соодветно опремени	2	ЈУНПГ, Општина Охрид, Општина Ресен, надворешни компании соодветно опремени за оваа намена											15,000
	Поставување систем на мобилни тоалети на територијата на НПГ и корпи за отпадоци	Број на поставени тоалети и корпи за отпадоци; Количина на отпад собран во корпите и мобилните тоалети;	1	ЈУНПГ, Јавно приватно партнерство											46,000
	Редовно следење на состојбата на мобилните тоалети и нивно одржување.	Извештај за редовна контрола, одржување и празнење на мобилните тоалет, во рамките на НПГ	1	Јавно приватно партнерство											50,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Да се утврди точна локација, да се подготват проекти, да се добијат дозволи и да се изградат информативни точки на Дервен, Св. Наум и Корита	Подготвени проекти и добиени дозволи; Објекти изградени и пуштени во употреба	3	ЈУНПГ, надворешни специјализирани компании и соработници											1,000,000
Подобрена туристичка понуда и активности за алтернативен туризам	Воспоставување на транспорт на туристи со електричен автобус	Набавен електричен автобус; Број на продадени билети; Изминати километри; Висина на остварени приходи.	3	ЈУНПГ											80,000
	Формирање на клуб за јавање на коњи низ НП Галичица и негово тековно функционирање	Број на коњи; Број на посетители и корисници на услуги; Приходи од клубот на годишно ниво;	3	ЈУНПГ											78,000
	Услуги за посетители: Организирање и одржување на системот за обука и систем за изнајмување на лиценцирани	Број на продадени билети; Изминати километри;	1	ЈУНПГ											25,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	<p>туристички водичи; Организирање и спроведување на систем за прошетки со кајче во извориштето Свети Наум и црквата Света Богородица Захумска.</p> <p>Организирање и спроведување на програма за набљудување на птици и крупни цицачи;</p> <p>Организирање и спроведување на систем за прошетки со кајче до островот Голем Град;</p>	Висина на остварени приходи.													
<u>Мониторинг и преземање корективни активности</u>															
Социо-економско и пазарно истражување и маркетинг	Воспоставување и редовно следење на соци-економските индикатори за локалното население и давање препораки за изменување и дополнување на постапките за управување по потреба.	<p>Протокол за следење на социо-економските индикатори;</p> <p>Годишен извештај за исполнување на индикаторите.</p>	3	ЈУНПГ											0
	Воспоставување програма за континуирано мониторинг на карактеристиките, искуствата и задоволството на посетителите и врз основа на овие резултати,	<p>Протокол за мониторинг;</p> <p>Годишни извештаи за мониторинг со</p>	2	Волонтери											

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)	
	давање препораки за подобрување.	тренд анализи и препораки за подобрување; Број на ревидирани програми за посети врз основа на препораки														
	Воспоставете континуирано следење на статусот на целата инфраструктура за посетителите и недозволено однесување.	Протокол за мониторинг; Ажурирана база на податоци со издадени барања за одржување и преземени активности за одржување и обновување на инфраструктурата за посетители	2	ЈУНПГ											0	
	Врз основа на потребата, дизајнирање и спроведување на насочено истражување во врска со интересите на посетители, влијанијата и ефектите и давање препораки за подобрувања во управувањето.	Истражувачки извештај со препораки	3	Надворешни стручни лица											30,000	
Вкупен буџет															2,199,000	

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
<u>Локален развој</u>															
Придонес на НППГ во локалниот развој	Изработка на Годишен Извештај за тековната година во врска со туристичките активности во Паркот, достапен за локалното население, но и за пошироката јавност.	<ul style="list-style-type: none"> - Достапен Извештај за тековната година; - Податоци за генерирани приходи од туристички активности; - Податоци за учество на генерираните приходи во вкупно генерирани приходи на општините; - Заклучоци и препораки за следниот период. 	1	ЈУНППГ											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; одржување на веб страната) 0
	Воспоставување и поддршка на локални работни групи (преку Форумот за животна средина) за дискусија, координација и	<ul style="list-style-type: none"> - Реафирмирање на Форумот за животна средина; - Број на одржани состаноци; - Број на иницирани активности и спроведени активности од Форумот. 	1	ЈУНППГ, локални заедници											

	<p>соработка во управувањето со природните ресурси.</p>														<p>обезбедена просторија – затоплување, услови за работа, трошоци за пијалок и храна)</p> <p>- мах 5 работилници годишно</p> <p>- на членовите од Форумот за животна средина не им се плаќаат патни трошоци</p> <p>0</p>
	<p>Водечки работилници и вебинари за едукација на корисниците на нови научни содржини и инструменти за управување со природните ресурси.</p>	<p>- Број на одржани работилници и број на учесници;</p> <p>- Број на одржани вебинари и број на учесници;</p> <p>- Ниво на познавање на инструментите за управување со природни ресурси.</p>	<p>2</p>	<p>ЈУНПГ</p>										<p>(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; обезбедена просторија – затоплување, услови за работа,</p>	

Продолжен и збогатен престој на посетителите	<p>Промоција на сместувачките капацитети и рестораните на територијата на Паркот, преку веб страната на ЈУНПГ.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Број на промовирани сместувачки капацитети преку веб страната и мобилната апликација на НПГ; - Износ на генерирани приходи кои произлегуваат од промовирањето на сместувачките капацитети на овие алатки; - Број на остварени ноќевања заради ваков тип на промоција; - Структура на посетителите. 	1	ЈУНПГ														(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; одржување на Веб страна и мобилна апликација)	0
	<p>Спроведување програма за мали грантови за локалните заедници во Паркот преку Форумот за животна средина.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Критериуми и упатства за аплицирање во согласност со целите на управување достапни до јавноста; - Број на пристигнати прашања во врска со програмата за мали грантови; - Број на добиени апликации за програмата за мали грантови; - Број на одобрени и реализирани проектни активности; - Износ на финансирање на 	2	ЈУНПГ															(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци, интернет на вработените)

		програмата.																
	Обезбедување поддршка за организирање Годишен саем за локалните производители.	<ul style="list-style-type: none"> - Број на заинтересирани локални производители; - Обезбедена инфраструктура за организирање на саеми; - Развиен информативен систем за информирање на јавноста; - Број на учесници; - Број на посетители; - Износ на генерирани приходи од саемите. 	1	ЈУНПГ, локални производители, локална самоуправа														
	Поддршка при одржување различни настани (Охрид Траил, Тур де Галичица и др.).	<ul style="list-style-type: none"> - Број на организирани настани; - Број на учесници на настаните; - Времетраење и тема на настаните; - Износ на генерирани приходи од настаните. 	1	ЈУНПГ, планинарски и спортски организации, невладини организации														(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените) - изработка на 100 примероци сувенири (max 1 x 10 e) или маици годишно за дел од

																			учесниците на овие настани
																			- промотивен материјал (тираж од 2,000 примероци - 200 е годишно)
																			(10 години x 1,000 е + 10 години x 200 е)
																			Вк. 12,000

Активно учество на локалните заедници во управувањето со НПГ	Ревизија и редовно ажурирање на Стратегијата за развој на одржлив туризам во Национален парк Галичица преку учество на локалните заедници и другите клучни заинтересирани страни. (Преку Форумот за животна средина, Советот на засегнати страни).	<ul style="list-style-type: none"> - Број на организирани состаноци на СЗС и ФЖС; - Број на иницијативи од овие состаноци; - Број на имплементирани иницијативи во годишните програми. 	1	ЈУНПГ, СЗС, Форум за животна средина, локално население											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; обезбедена просторија – затоплување, услови за работа, трошоци за пијалок и храна) - мах 5 работилници годишно (50 вкупно, за кои само се плаќаат патни трошоци за членовите што доаѓаат од други градови) Вк.7,662
Вкупен буџет														38,362	

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
<u>Информирање, подигнување на јавната свест и образование/едукација</u>															
Одржување и надградба на постојната инфраструктура за еколошка едукација	Одржување и надградба на Едукативната патека – „Галичица на дланка“	<ul style="list-style-type: none"> - Број на активности за поправки и одржување на патеката; - Број и опис на нови теми додадени во постојната патека; - Вкупно работно време искористено за мониторинг и одржување на едукативната патека. 	1	ЈУНПГ, Изведувачи на работи											(9 години x 1,000 е + една година за збогатување на содржината 3,000 е) Вк. 12,000
	Одржување и функционалност на зелената училница, која е во склоп на едукативната патека.	<ul style="list-style-type: none"> - Број на активности за поправки и одржување на училницата; - Вкупно работно време искористено за мониторинг и одржување на училницата; - Број на организирани настани во училницата; - Број на посетители на училницата во рамки на организирани настани. 	1	ЈУНПГ, Изведувачи на работи											

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Воспоставување и одржување на тематски патеки во НПГ	<ul style="list-style-type: none"> - Број и тематска структура на воспоставени тематски патеки во НПГ; - Вкупна должина на воспоставени тематски патеки; - Број на посетители на воспоставените тематски патеки; - Број на посетители на тематските патеки како % од вкупниот број на посетители; - Број на активности за поправки и одржување на тематските патеки; - Вкупно работно време искористено за мониторинг и одржување на тематските патеки. 	2	ЈУНПГ, Изведувачи на работи											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените) - 500 е за одржување на ново воспоставените патеки годишно 2 нови тематски патеки (пеперутики и историска) X 25,000 е = 50,000 е Вк. 58,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
Воспоставување на систем за информирање на јавноста	Овозможување транспарентност во споделување информации на локални и национални медиуми.	<ul style="list-style-type: none"> - Подготвена и користена контакт (mailing) листа на сите активни локални и национални медиуми; - Извештај за испратени соопштенија до јавност до сите медиуми; - Назначено лице за односи со јавност; - Број на реализирани гостувања и развиени репортажи за НПГ. 	1	ЈУНПГ											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените) 0
Подготовка и дистрибуција на информативен и едукативен материјал	Подготовка, дизајн и печатење на промотивен материјал со тематска содржина или пак наменски промотивен материјал.	<ul style="list-style-type: none"> - Број и тематска структура на подготвени и испечатени промотивни материјали; - Тираж на испечатени промотивни материјали; - Вкупни трошоци за подготовка, дизајн и печатење на промотивни материјали. 	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни компании, Невладини организации											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци, на вработените) - 5000 примероци (А4, колор 4/4 двострано) годишно на веќе дизајнираните

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
															<p>флаери - 500 е годишно</p> <p>- дизајн на наменски флаери и брошури и печатење (2 нови флаери А4, колор 4/4 двостран, 2000 примероци-180 е + дизајн 20е/час; 2 нови брошури Б-5, 16 стр. Колор 4/4 двострано, 3000 примероци 500е + ДДВ + дизајн 20 е/час) - 900 е годишно</p> <p>Вк. 14,000</p>
	Дистрибуирање на промотивниот материјал до	- Број и тематска структура на дистрибуиран промотивен материјал;	1	ЈУНПГ											(Плати, телефонски повици,

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	целната група.	- Тираж на дистрибуиран промотивен материјал; - Број и структура на целни групи на кои им се дистрибуирани материјалите; - Вкупен износ на трошоци за дистрибуција.													интернет, патни трошоци, на вработените) - Тираж на дистрибуиран промотивен материјал (Колку тираж ни е потребен за различна целна група) 0
	Развивање едукативни пакети, со адаптирани едукативни содржини на различни возрастни групи.	- Број и тематска структура на развиени едукативни пакети; - Број (тираж) на подготвени едукативни пакети; - Број на посетители кои ги користат едукативните пакети; - Број на настани на кои се користат едукативните пакети; - Вкупни трошоци за	1	ЈУНПГ											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените) - Изработка на 3 различни едукативни пакети (според возраст) во 2021 x 5 примероци од

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		<p>подготовка, дизајн и печатење на едукативни пакети;</p> <p>- Вкупни трошоци на годишно ниво за обновување на едукативните пакети.</p> <p>- Задоволство на посетителите корисниците на едукативните пакети.</p>													<p>секој од нив)</p> <p>15 x 500 е = 7,500 е</p> <p>- Изработка на 3 тематски пакети во 2026 година x 5 примероци)</p> <p>15 x 500 е = 7,500 е</p> <p>- останатите 8 години x 200 е за дополнување)</p> <p>8 години x 200 е = 1,600 е</p> <p>Вк. 16,600</p>
Подигнување на јавната свест за заштита на природата	Организирање работилници на различни теми, согласно целната група.	<p>- Број и тематска структура на организирани работилници;</p> <p>- Број на учесници на тематските работилници;</p> <p>- Број на млади и женски</p>	1	ЈУНПГ											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените;

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		учесници на тематските работилници; - Задоволство на посетителите и учесниците на работилниците; - Вкупни трошоци на годишно ниво за организација на работилници.													обезбедена просторија – затоплување, услови за работа, трошоци за пијалок и храна) 0
	Продолжување со одбележувањето на традиционални денови значајни за НПГ.	- Број на одбележани традиционални денови значајни за НПГ; - Број на учесници на настаните организирани за одбележување на значајните денови; - Вкупни трошоци на годишно ниво за одбележување значајни денови за НПГ.	1	ЈУНПГ, Невладини организации, други институции											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; обезбедена просторија – затоплување, услови за работа, трошоци за пијалок и храна) - трошоци за превоз на

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
															ученици - наменски флаери или брошури - сертификати за наградени ученици и нивни ментори (50 сертификати со подготвен дизајн) – 25 е годишно - награди за ученици (2-Прво место, 2-Второ место, 2-Трето место, 3-пофалени ученици) (Пр. Китови за деца со различна содржина и цена според освоеното место и возраст) – 2 комплети x 50

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
															е, 2 комплети x 30 е, 2 комплети x 20 е, 3 x 10 е) – 230 е годишно 10 години x (25 е + 230 е) Вк. 2,550
	Одбележување Светски значајни денови за заштита на природата.	<p>- Број на одбележани Светски значајни денови за заштитата на природата;</p> <p>- Број на учесници на настаните организирани за одбележување на Светски значајни денови за заштитата на природата;</p> <p>- Вкупни трошоци на годишно ниво за одбележување Светски значајни денови за заштитата на природата.</p>	1	ЈУНПГ, Невладини организации, други институции											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; обезбедена просторија – затоплување, услови за работа, трошоци за пијалок и храна, канцелариски потрошни материјали,) - трошоци за

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
															превоз на ученици (1,500 е годишно) - 10 детски комплети за испитување вода x 20 е = 200 е - 10 детски комплети (Botany Exoerimental GreenHouse skciens kit) x 50 е = 500 е 10 години x (1,500 е + 200 е + 500 е) Вк. 22,200
	Едукативни прошетки по едукативна патека, пред сè наменети за младата популација.	- Број на одржани работилници за обука на наставници-водичи за прошетки по едукативната патека; - Број на обучени наставници-водичи;	1	ЈУНПГ, училишта, невладини организации											(Плати, телефонски повици, интернет, патни трошоци на вработените; обезбедена

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		<ul style="list-style-type: none"> - Број на различни училишта, детски градинки и сл. кои имаат обучени наставници-водичи; - Број и тематска (возрасна) структура на организирани прошетки по едукативната патека; - Број на учесници на прошетките по едукативната патека; - Број на млади и женски учесници на прошетките по едукативната патека; 													<p>просторија – затоплување, услови за работа, трошоци за пијалок и храна)</p> <p>- издадени сертификати за наставниците-водичи за прошетки по едукативна патека</p> <p>50 сертификати годишно = 10 е + ДДВ + дизајн 20 е/час), околу 30 е за 50 примероци</p> <p>Вк. 300</p>
	Подготовка на типизирани предавања и стандардизирани презентации.	<ul style="list-style-type: none"> - Број на подготвени типизирани предавања и стандардизирани презентации; - Времетраење на типизираните предавања и 	1	ЈУНПГ											(Плати на вработените, телефонски повици, интернет; интерна обука

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/ Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		стандардизирани презентации; - Број на вработени обучени за спроведување на овие типизирани предавања и презентации; - Број на настани за кои се користат типизирани презентации и предавања.													за вработените, трошоци за пијалок и храна, патни трошоци за дел од вработените (Стење) 0
Вкупен буџет															75,450

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
<u>Правни документи (внатрешни и надворешни)</u>															
Обезбедување правна и планирачка рамка потребна за управувањето	Подготвување, донесување и ажурирање на сите регулативи во врска со структурата, методите на работа и правата на вработените во ЈУНПГ (Правила за внатрешна структура и работење; Уредба за плати и надоместоци на јавната установа; Правилник за вработените; Правилник за стручно оспособување на	Уредбите, Одлуката за основање на ЈУНПГ и поврзаните документи се меѓусебно усогласени, во согласност со регулативите и одговараат на	1	ЈУНПГ, Надворешни консултанти											10,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	вработените; Колективен Договор; итн.), во согласност со организациските, професионалните и потребите на човечки ресурси за спроведување на Планот за управување и во согласност со важечките регулативи.	потребите на управување													
	Подготвување и усвојување Уредба за донации и спонзорства	Усвоена уредба	1	ЈУНПГ											0
	Подготвување и усвојување Уредба за заштита на личните податоци која ќе биде усогласена со државната регулатива за заштита на податоците.	Усвоена уредба	1	ЈУНПГ											0
	Подготвување и усвојување Упатствата и стандардите за изградба, реновирање и одржување на инфраструктурата за посетителите, со цел да се обезбеди зачувување на природните вредности и минимално нарушување на пејзажите; Редовно ажурирање на Упатствата и Стандардите врз	Упатства и стандарди за изградба, реновирање и одржување за инфраструктурата на посетители подготвени и ажурирани по потреба;	1	ЈУНПГ											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	основа на резултатите од истражувањето и новите сознанија.														
	Подготвување и усвојување на Протокол на ЈУНПГ за постапки во случај на несреќи и други вонредни ситуации (вклучително и оние за кои не е потребна евакуација на посетителите).	Подготвен и имплементиран протокол	1	ЈУНПГ, Спасителна служба, Министерство за внатрешни работи											0
	Подготвување и усвојување на Програмата за заштита, грижа и регенерација на шумите (за шуми во државна и приватна сопственост).	Подготвена и донесена програма за заштита, грижа и регенерација на шумите; Број на активности од Програмата вклучени во годишни програми	1	Надворешни соработници											0
	Редовно ажурирање на проценката на закана од пожар и планот за заштита од пожари	Проценката и планот ажурирани во согласност со законската обврска	1	Надворешни соработници											10,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Подготовка и ажурирање на Планот за управување со ризици од катастрофи за паркот, во согласност со упатствата на УНЕСКО за управување со ризик во подрачја на светското наследство.	Подготвен план	2	Надворешни соработници											10.000
	На годишно ниво, подготовка на проценки за состојбата и потребите за, одржување, сервисирање и набавка на опрема по организациска единица.	Годишната програма ги вклучува потребите за одржување, сервисирање и набавка на опрема; Планот за набавки ги вклучува потребите за одржување, сервисирање и набавка на опрема; Финансискиот план ги вклучува потребите за одржување, сервисирање и набавка на	1	ЈУНПГ											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		опрема													
	Во договорите со агенциите, вршители на дејност и др. обезбедување на трајно интегрирање на одредбите со кои се обезбедува нивната одговорноста да се придржуваат кон правилата на однесување во паркот	Одредбите за придржување кон правилата на однесување во паркот се интегрирани во договори со агенции, вршители на дејност и др; Број на договори раскинати заради повторено кршење на договорните обврски	2	Вршители на дејност, ЈУНПГ, туристички агенции и работници итн.											0
	Активно учество во процесот на измени и дополнувања на просторниот план и други документи за области со специфични карактеристики на националниот парк Галичица, преку предлагање и залагање за измените потребни за да се постигнат целите на Планот за управување.	Измени во просторниот план и други документи за области со специфични карактеристики предложени од јавната установа; Усвоени предлози на јавна установа	1	ЈУНПГ, Катарстар на РСМ, Министерство за транспорт и врски, Општина Охрид, Општина Ресен											

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		за измени во просторниот план и други документи за области со специфични карактеристики; Официјални предлози на јавната установа; Усвоени предлози на јавната установа													
	Вклучување во процесите на изготвување на закони и регулативи во врска со заштита на природата и управување со паркови.	Список на процеси со учество на јавната установа; Официјални предлози на јавната установа	2	ЈУНПГ											
	Вклучување во процесите на создавање на плански документи во врска со управувањето со видовите и заштитата на природата на национално ниво и усогласете ги поврзаните активности на јавната установа по	Број на работилници и состаноци со учество на персоналот од Паркот; Број на поврзани активности	3	ЈУНПГ											

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	донесувањето на овие документи.	вклучени во годишни програми													
	Подготовка на План и упатство за кофинансирање на мали проектни активности на локално население кои се во склад со целите на управување на Паркот	План и упатства подготвени и усвоени	2	ЈУНПГ											
	Финансирање на мали проектни активности од локално население кои се во склад со целите на управување на Паркот во согласност со Планот и упатствата за кофинансирање	Број на кофинансирани проекти; Префрлени средства на жиро сметки на проектните лидери; Извештаи за извршени активности	2	ЈУНПГ, локално население											8,000
	Поднесување периодични извештаи за состојбата на светското културно и природно наследство до УНЕСКО.	Периодични извештаи подготвени и доставени до УНЕСКО	1	ЈУНПГ											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Ревизија на план за управување 2021-2030	Ревидиран план за управување	3	ЈУНПГ, Министерство за животна средина, заинтересирани страни											0
	Подгответе план за управување за планскиот период 2031 - 2040 година.	Подготвен и одобрен план за управување	3	ЈУНПГ, Министерство за животна средина, заинтересирани страни											0
	Анализа на влијанието на пандемијата од COVID 19 врз управувањето со НПГ	Подготвена анализа за влијанието (финансиска, управувачка и др.)	1	ЈУНПГ, Надворешни експерти											0
	Спроведување на МЕТТ алатка за оценка на ефикасноста на управувањето со заштитени подрачја	Спроведени МЕТТ анализи.	1	ЈУНПГ, засегнати страни, јавност, МЖСПП											0
	Обезбедување на сите потребни капацитети за заштита од пожари во согласност со Проценката на опасност од пожар и Планот за заштита од пожари.	Годишен извештај за спроведување на заштита од пожари	1	ЈУНПГ											50,000
	Обезбедување на сите потребни капацитети за спроведување на Планот за управување со ризик од	Систем воспоставен во согласност со Планот	2	ЈУНПГ											25,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	катастрофи.														
<u>Организација на работата, управување со човечки ресурси и градење организациона култура</u>															
Развој на институционалните и човечките ресурси и компетенции	Реконструирање на работата на постојните организациони единици, утврдување на работата на новите организациони единици и обезбедување доволен број на вработени со потребни квалификации и компетенции, во согласност со новите правила за внатрешна организација и работење на јавната установа и поврзаните документи.	Удел на воспоставените организациони единици предвидени со новите правила; Број на вработени по организациска единица (во однос на бројот на предвидени работни места); Годишен буџет за спроведување на активности на план за управување, по организациска единица	1	ЈУНПГ											0
	По потреба, во зависност од барањата на работата, организација на проектни единици или работни групи за спроведување на индивидуални активности и /	Број на постигнати случаи на соработка при спроведување на активности и / или проекти; Број на	1	ЈУНПГ											

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	или проекти.	организирани проектни единици или работни групи													
	Воспоставување и спроведување на системот за оценување, вреднување, наградување и унапредување на вработените во јавната установа.	Воспоставен систем; Годишен извештај;	1	ЈУНПГ											0
	Воспоставување и имплементирање критериуми и процедури за вработување на нов персонал, вклучително видови и методи на тестирање, итн.	Дефинираните критериуми се имплементирани	1	ЈУНПГ											0
	Спроведување на вработувања на нов кадар согласно потребите евидентирани во функционалната анализа	Број на ново вработени лица. Број на пополнети работни места согласно Систематизацијата на ЈУНПГ.	1	ЈУНПГ, ПОНТ											0 (личен доход пресметан во вкупниот износ за плати)
	Воспоставување на мрежа на доброволци соработници на Паркот	Мрежата на соработници е воспоставена	1	ЈУНПГ											20,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Развивање култура на комуникација и соработка во рамките и помеѓу организационите единици на јавната установа.	Воспоставен внатрешен информативен систем за вработените во јавните установи; Редовни состаноци на директорот со раководителите на службите; Редовни состаноци на персоналот во рамките на службите / организационите единици; Број на организирани настани за тим билдинг	1	ЈУНПГ											100,000
	Со спроведување на информации и програми за едукација на вработените во јавната установа за вредностите во паркот, развивање чувство на припадност во областа и нивната посветеност кон визијата за зачувување на	Број на спроведени програми; Број на учесници во програмата (по организациска единица); Резултатите од годишното	1	ЈУНПГ											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	вредностите на паркот.	истражување на ставовите на вработените покажуваат зголемено препознавање на вредностите на областа и посветеност на визијата на јавната установа													
	Еднаш годишно, спроведувајте анонимни истражувања за ставовите на персоналот (задоволство и коментари во врска со клучните аспекти на организацијата на работата и организациската култура).	Удел на анкетираниите вработени; Резултат од истражувањето	2	ЈУНПГ											0
	Спроведување на анализа на работата на институцијата преку организирање на кампања за тајно купување еднаш годишно	Удел на анкетираниите вработени; Резултат од истражувањето	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници											50,000
	Имплементирање на сеопфатен функционален сметководствен систем	Воспоставен функционален сметководствен систем	1	ЈУНПГ, Надворешни соработници											150,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Редовно спроведување на внатрешна ревизија на јавната установа	Годишни ревизорски извештаи	1	ЈУНПГ, Надворешен независен ревизор											100,000
	Надградување на функционалноста на ИТ решенијата за известување и следење на деловното работење на јавната установа, во согласност со потребите на управување на одделни организациони единици.	ИТ решенијата соодветсвуваат со потребите на организациските единици	1	ЈУНПГ											250,000
	Промовирање и поддршка на соработката со локалната заедница и граѓанските организации во нивното вклучување во спроведувањето активности што придонесуваат за целите на управување со паркот.	Број на постигнати проекти / случаи на соработка; Број на организации / соработници на јавната установа; Постигнати форми на управување	1	ЈУНПГ, локално население, невладини организации											0
<i>Развој на компетенции, институционализација на соработки и членувања</i>															
Институционалните и човечките ресурси и компетентностите	На годишно ниво, извршена проценка на потребите за стручна обука (развој на компетенции) на персоналот во одделни организациони единици и планирање и спроведување на стручна обука	Годишни проценки на потребите и планови за стручно оспособување на персоналот, по	1	ЈУНПГ, разни надворешни соработници, организатори на обуки итн.											250,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	во согласност со тоа, вклучително и учество во формални и неформални надворешни едукативни настани, студиски патувања, организација на образованието во рамките на јавната установа (со свои или надворешни предавачи) итн.	организациска единица; Годишен број на вработени кои поминале низ стручна обука, по организациска единица; Список на спроведени внатрешни и надворешни образовни програми со број на учесници од јавната установа; Резултати од мониторинг на напредокот на персоналот во развојот на потребните компетенции													
	Во прилог на професионална работа, исто така, поддршка на научна работа, образование и стручно оспособување на персоналот во нивната област на работа.	Број на научно активни вработени во претходната година (објавен труд, презентација на научен настан, одбрана на	1	Универзитети и факултети											50,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		магистерски труд, докторска теза и др.); Број на презентации на стручни и научни настани													
	Дизајн и спроведување на програми за обука на асистенти-наставници (надворешни соработници) и водичи на јавната установа.	Дизајнирани програми; Број на учесници по спроведена програма; Број на овластени наставници	1	ЈУНПГ											0
	Дизајн и спроведување на програми за обука на туристички водичи од туристички агенции кои ги носат посетителите на паркот, за водени тури според стандардни програми за турнеи во понудата на Паркот	Дизајнирани програми; Број на учесници по спроведена програма; Број на овластени водичи	1	ЈУНПГ, Надворешни соработници											100,000
	Институционализирање и преземање на соработка со клучните засегнати страни за обезбедување безбедност на посетата и почитување на утврдените правила на однесување.	Потпишани договори за соработка што дефинираат долгорочни односи, права и обврски; Бројот на	1	ЈУНПГ, МВР, спасителни служби, гранична полиција											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
		екипи за спасување на надлежните органи достапни за интервенции во паркот ги исполнува безбедносните стандарди													
	Зачленувања, размена на искуста и активно учество на други начини во работата на стручните организации.	Список на членства; Список на активности за соработка во различни асоцијации (конференции, заеднички проекти, итн.)	1	ЈУНПГ											0
	Организација на стручни и научни настани за избрани теми релевантни за управување со паркот.	Број и теми на организирани настани; Број на учесници по настан	1	ЈУНПГ											100,000
	Воспоставување функционална библиотека со целокупниот библиотечен фонд на Јавната установа и редовно дополнување (со најновата	Формирана функционална библиотека; Број на нови наслови во библиотеката	1	ЈУНПГ											100,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	стручна литература, сите извештаи за спроведување на активности за управување и сл.) и подобрување (со дигитализација на избраната содржина, воспоставување на фотографии, видео и аудио архива, итн.).	годишно; Број на регистрирани заеми годишно													
	Спроведување на дигитализација на извештаите за сите досега реализирани активности и овозможување достапност на јавноста.	Воспоставена дигитална база на податоци со извештаи за активности; Базата на податоци е јавно достапна	1	ЈУНПГ											0
	Воспоставување и редовно ажурирање на Интегралната ГИС база на податоци на Националниот парк Плитвички езера со просторни податоци и резултати од мониторинг на статусот на природни карактеристики (живеалишта, видови, хидрологија, геологија, педологија и др.), Културно наследство (објекти, археолошки локалитети, пејзаж и др.), постојни и планирани	Одреден главен администратор на база на податоци; База на податоци воспоставена и редовно ажурирана со податоци од тематските бази на податоци; База на податоци достапна за вработените во	1	ЈУНПГ											300,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	начини на употреба (населени места, патишта, земјоделство, итн.) и други релевантни податоци (разни мапи на подрачјето, геореференциска фото-документација, имот во сопственост на Паркот, итн.).	јавните институции, во согласност со потребите													
	Воспоставете и ажурирајте по потреба база на податоци за клучните засегнати страни, со контакти, области на соработка, интереси и сл.	Воспоставена и ажурирана база на податоци; администратор определен	1	ЈУНПГ											0
	Дигитализација и ажурирање на архивата на ЈУНПГ	Дигитализирана архива	1	ЈУНПГ, надворешни соработници											50,000
<u>Одржување и реновирање на инфраструктура</u>															
Инфраструктура	Стимулирање и лобирање кај ЈП Национални патишта за ставање на патниот правец Р 504 преку Галичица на приоритет за реновирање и одржување и активно вклучување на ЈУНПГ во планирањата и изведбените работи во овие процеси.	Број на иницијативи на ЈУНПГ; Број на состаноци; Иницирани проекти; Реновиран и одржан патен правец	1	ЈУНПГ, ЈПНП, други заинтересирани страни											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Кофинансирање (преку развој на проекти или на друг можен начин) и санација на загадувањето од септички јами, течно ѓубриво, итн., и чистење на илегалните депонии во областа на Паркот.	Број на иницирани проекти за санација; Број на санирани точкасти загадувачи; Број на исчистени илегални депонии;	1	ЈУНПГ, Раководители на општини; ХОТАМ, Комунални компании, Санитарна инспекција, Инспекција за животна средина, води и природа, Надворешни соработници											300,000
	Во соработка со надлежните институции, осигурување дека локациите и капацитетите на антените и базните станици за мобилна телефонија ги исполнуваат критериумите за безбедност на човекот и влијанието врз природата и пејзажите.	Локациите на постојните и планираните антени и базни станици ги исполнуваат потребните критериуми	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници											0
	Анализа на тековниот статус, подготвена проектна документација и извршени работи на надградби и подобрувања на ИТ инфраструктурата на Паркот (интернет, соларни полначи за телефони и сл.)	Анализиран тековен статус; Изготвен проект; Обезбедена функционалност на ИТ инфраструктурата	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници, Изведувачи на работи											100,000

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	Подготвена проектна документација и реновирање и соодветно опремени паркинзи и одморалиште кај Баба.	Изготвен проект; Добиени дозволи и согласности; Реновирање постојните паркинзите; Новиот паркинг и одморалиште пуштени во употреба	1	ЈУНПГ, Општина Охрид, Надворешни стручни соработници, Изведувачи											100,000
	Подготвена проектна документација и реновирање Стара управна зграда на ЈУНПГ	Реновирање стара управна зграда	1	ЈУНПГ, Општина Охрид, Надворешни стручни соработници, Изведувачи											100,000
<u>Финансирање на принцип на само-финансирање</u>															
Финансирање	Подготовка на Стратегија за финансиско работење и планирање	Подготвена и имплементирана Стратегија за финансиско работење и планирање	1	ЈУНПГ, Надворешни стручни соработници											10,000
	Лобирање за ревизија на Ценовникот за наплата на услуги во рамки на НПГ преку вклучување на други екосистемски услуги кои не се	Број на официјални барања и иницијативи; Број на одржани	1	ЈУНПГ, останати паркови и заштитени подрачја											0

Под-програма	Активност	Индикатор	Приоритет	Носител/Соработници	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Буџет (ЕУР)
	земени предвид во тековниот	состаноци; Ревидиран Ценовник													
	Зајакнување на соработка со меѓународни финансиери преку успешно реализирани процеси и проекти	Број на успешно реализирани проекти; Број на успешно реализирани процеси; Износ на меѓународна помош за управување со НПГ.	1	ЈУНПГ, МЖСПП, Влада на РСМ, меѓународни донатори											0
Вкупен буџет															2,343,000

6.3. Референци и библиографија